

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS

BILETENS

NR.3 / 2011 DECEMBRIS

LATVIJAS TIESNEŠU
KONFERENCE

TIESĪBU
PRAKSE:
NOLĒMUMI

TIESĪBDOMAS:
REFERĀTI,
PUBLIKĀCIJAS

Latvijas tiesnešu konference 2011. gada 25. novembrī Latvijas Universitātes Lielajā aulā

Augstākās tiesas
priekšsēdētājs
Ivars Bičkovičs

LU Juridiskās fakultātes
dekāne Kristīne
Strada-Rozenberga

Tieslietu ministrs
Gaidis Bērziņš

Saeimas Juridiskās
komisijas priekšsēdētāja
Ilma Čepāne

FOTOMIRKĻI NO LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCES

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs sarunā ar Tiesnešu konferences vadītāju Rīgas apgabaltiesas tiesnesi Guntaru Stūri

Tiesnesis Pēteris Opincāns (no kreisās)

Augstākās tiesas Administrācijas vadītāja Sandra Lapiņa, Valsts prezidenta likumdošanas un juridiskais padomnieks Edgars Pastars un Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētāja Ilma Čepāne

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs ar saviem vietniekiem Gunāru Aigaru un Pēteri Dzalbi

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes dekāne Kristīne Strada-Rozenberga un rektors Mārcis Auziņš

Krimināllietu tiesu palātas priekšsēdētājs Ervīns Kušķis (centrā) sarunā ar kolēģiem

Tiesneši apstiprina vēlēšanu rezultātus

SATURS

I	LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCE	2
	1. UZRUNAS	
	Valsts prezidenta Andra BĒRZIŅA apsveikums	2
	Ivars BIČKOVIČS. Tieslietu padome – tiesu varas spēks, ar ko jārēķinās	3
	Kristīne STRADA-ROZENBERGA. Tiesības ir vērtība, ko nevar locīt pēc iegribas vai vajadzībām	4
	No tieslietu ministra un Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājas uzrunām	6
	2. TIESĪBU NOZARU SEKCIJAS	7
	Civiltiesību sekcija	7
	Dr.iur. Rolands KRAUZE. Kopīpašuma lietošana, dališana un apsaimniekošana	8
	Dr.iur. Jānis ROZENFELDS. Publiskās ticamības, kopīpašuma tiesības uz nekustamu īpašumu un sacīkstes princips	9
	Dr.hab.iur. Kalvis TORGĀNS. Risinājumi strīdos par nomu ar vairākiem īpašniekiem abās pusēs	16
	Dr.iur. Rolands KRAUZE. Dzīvokļa īpašums, tā pārvaldīšana un tiesiskais regulējums	20
	Diskusijas un jautājumi. <i>Apkopojā Gunvaldis Davidovičs un Baiba Bakmane</i>	22
	Krimināltiesību sekcija	24
	Dr.hab.iur. Uldis KRASTIŅŠ. Vainas forma saliktos noziedzīgos nodarījumos	25
	Dr.iur. Kristīne STRADA-ROZENBERGA. Ricība ar noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesā	29
	Dr.iur. Andrejs JUDINS. Aktualitātes medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanā	34
	Diskusijas un jautājumi. <i>Apkopojā Dace Lapinska un Signe Balule</i>	39
	Administratīvo tiesību sekcija	40
	Edvins DANOVSĀKIS. Procesuālais dualisms administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā	41
	Juris STUKĀNS. Administratīvo tiesu prakse administratīvo pārkāpumu lietās	44
	Anita KOVAĻEVSKA. Tiesas nolēmumu izpildes regulējuma problēmas Administratīvā procesa likumā	48
	Diskusijas un jautājumi. <i>Apkopojā Līva Skujiņa un Agris Dreimanis</i>	51
II	TIESĪBU PRAKSE: NOLĒMUMI	53
	1. Imigrācijas likuma 54.panta pirmajā daļā ietvertā tiesību norma paredz ārzemnieka tiesības lēmumu par aizturēšanu pārsūdzēt vispārējās jurisdikcijas rajona (pilsētas) tiesā. <i>Augstākās tiesas Senāta departamentu priekšsēdētāju sēdes 2011.gada 29.marta lēmums</i>	53
	2. Nav lietderīga atkārtota lemšana par pieteikuma pakļautību, ja pieteicējs atkārtoti vērsies tiesā par to pašu pieteikuma priekšmetu par, kura pakļautību departamentu priekšsēdētāju sapulce reiz jau lēmusi. <i>Augstākās tiesas Senāta departamentu priekšsēdētāju sēdes 2011.gada 31.oktobra lēmums</i>	54
III	TIESĪBDOMAS: REFERĀTI, PUBLIKĀCIJAS	56
	1. Kalvis TORGĀNS. Kuras iestādes ir patstāvīgas civiltiesisko attiecību dalībnieces?	56
	2. Valerijans JONIKĀNS. Vai maza apmēra prasību izskatīšanai likumdevējs ir izvēlējies šī regulējuma mērķim atbilstošāko procesuālo kārtību? <i>Publicēts Latvijas Vēstneša portālā „Par likumu un valsti” 2011.gada 14. novembrī un žurnālā „Jurista Vārds” 2011.gada 29.novembrī</i>	66
	3. Jānis NEIMANIS. Pārdomas par administratīvās tiesvedības reformām. <i>Referāts konferencē „Administratīvās tiesas Eiropas administratīvajā sistēmā”, Viļņā, 2011.gada 23.septembrī</i>	68
IV	INFORMĀCIJA	70
	Augstākās tiesas klientu aptauja	70
	Augstākā tiesa – atvērta sadarbībai ar studentiem un skolēniem	71
	Goda tiesnešu portretu galerija Augstākajā tiesā	3. vāks

BILETENS , Nr.3 2011. gada decembris

ISSN 1691-810X

Izdevējs
**LATVIJAS REPUBLIKAS
AUGSTĀKĀ TIESA**

Brīvības bulvāris 36, Rīgā, LV-1511

Sagatavoja
Augstākās tiesas Administrācija
Redkolēģija
Zigmants Gencs, Pēteris Dzalbe,
Veronika Krūmiņa
Redaktore Rasma Zvejniece

Borisa Koļesņikova un
Gunitas Ārgales fotogrāfijas

Iespiests SIA *Datorgrafika*
Metiens 300 eks. Rīga, 2011

I LATVIJAS TIESNEŠU KONFERENCE

IEVADS / UZRUNAS

2011.gada 25.novembrī Latvijas tiesnešu konferencē piedalījās 410 no kopumā 552 rajonu (pilsētu) tiesu, apgabaltiesu, Augstākās tiesas un zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem.

Konferencē pārskatu sniedza Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas priekšsēdētājs Gunārs Aigars un Tiesnešu ētikas komisijas priekšsēdētājs Visvaldis Sprudzāns, kā arī notika vairāku tiesnešu pašpārvaldes institūciju pārstāvju vēlēšanas.

Par Tiesnešu disciplinārkolēģijas priekšsēdētāju ievēlēja Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieku, Senāta Kriminālietu departamenta priekšsēdētāju Pēteri Dzalbi, par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas locekli - Kriminālietu tiesu palātas priekšsēdētāju Ervīnu Kušķi.

Konferences otro daļu organizēja Augstākās tiesas Senāts sadarbībā ar Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti. Darbs notika trīs sekcijās - civiltiesību, krimināltiesību un administratīvo tiesību, kurās analizēja un diskutēja par tiesību praksē aktuāliem jautājumiem.

Šajā Augstākās tiesas Biļetenā publicējam daļu no amatpersonu uzrunām Tiesnešu konferencē, kā arī darba grupās nolasītos referātus un apkopotās diskusijas.

Ivars BIČKOVIČS,

Tieslietu padomes priekšsēdētājs, Augstākās tiesas priekšsēdētājs

TIESLIETU PADOME – TIESU VARAS SPĒKS, AR KO JĀRĒKINĀS

Man ir tas gods pirmo reizi Latvijas tiesnešu konferenci uzrunāt ne tikai kā Augstākās tiesas, bet arī kā Tieslietu padomes priekšsēdētājam. Šī ir pirmā Tieslietu padomes sasauktā tiesnešu konference.

Ir pagājis pirmais gads, kopš Tieslietu padome sākusī darbu. Kā zināms, katrs sākums ir grūts un ne viss iecerētais uzreiz izdodas.

Dibinot Tieslietu padomi, kā mērķis tika izvirzīts tiesu varas neatkarības nostiprināšana, pašpārvaldes iespēju un lomas palielināšana tiesu sistēmas tālākā attīstībā.

Vēsturiskas pieredzes šādas institūcijas darbībai Latvijā nebija. Vienots vai ideāls Tieslietu padomes vai tai analogas institūcijas modelis ne Eiropā, ne arī citur pasaulē neeksistē. Izstruktot iepriekšējai pieredzei un tradīcijām, jaunizveidotā Tieslietu padome ar atbildību uzņemas pienākumu darīt tiesu sistēmu stiprāku un neatkarīgāku. Šodien vēlos teikt paldies Tieslietu padomes locekļiem par pirmajā, iespējams, grūtākajā gadā paveikto.

Pavisam līdz šim Tieslietu padome kopā ir pieņēmusi 78 lēmumus. Liela daļa no tiem bijusi tiesnešu karjeras jautājumi, padome rosinājusi Goda tiesneša nosaukuma piešķiršanu Aivai Zariņai un Pāvelam Gruzīņam un atbalstījusi Sanitas Osipovas virzīšanu Satversmes tiesas tiesneša amatā. Apstiprināts Tieslietu padomes reglaments, Tiesnešu konferences nolikums, tiesnešu amata apliecību un mantiju paraugi un lietošanas kārtība, kā arī Augstākās tiesas tiesneša amata kandidātu atlases atklātā konkursa kārtība.

Diskutēti un rūpīgi izvērtēti bijuši Tieslietu padomes sniegtie viedokļi par tiesu sistēmai būtiskiem normatīvo aktu projektiem un tiesu budžeta jautājumiem.

Tieslietu padome neatbalstīja tiesnešu darba samaksas iekļaušanu vienotajā atalgojumu sistēmā, uzskatot, ka šāda iekļaušana neatbilst tiesnešu neatkarības principam, starptautiskajām rekomendācijām, kā arī netiek pildīts Satversmes tiesas spriedums tiesnešu atalgojuma jautājumā.

Izskatot tiesu budžeta pieprasījumus 2011.gadam, Tieslietu padome atzina, ka tiesu budžetā netiek paredzēts pietiekams finansējums tiesu darbinieku atalgojumam, kā arī citām valdības deklarācijā minētajām prioritātēm tiesu sistēmas attīstībai.

Diemžēl šie Tieslietu padomes iebildumi netika ņemti vērā.

Tieslietu padome pauda negatīvu attieksmi arī pret Saeimas pieņemtajiem grozījumiem „Likumā par budžetu un finanšu vadību”, kas tika pieņemti steidzamības kārtībā, neuzklausot Tieslietu padomes viedokli. Padome uzskatīja, ka likuma grozījumi nenodrošina Satversmes tiesas sprieduma izpildi un neovērš normatīvā regulējuma trūkumus, kas saistīti ar konstitucionālo institūciju un Tiesībsarga budžeta pieprasījuma neatkarības nodrošināšanu. Atliek vien piebilst, ka to, cik pamatoti ir bijuši Tieslietu padomes iepriekšminētie iebildumi, izšķirs

Satversmes tiesa, kuras tiesvedībā atkārtoti atrodas lietas par tiesnešu atalgojumu un tiesu budžeta jautājumiem.

Ceram, ka Tieslietu padomes negatīvais atzinums apturēs Tiesnešu disciplinārās atbildības likuma grozījumu virzību. Tieslietu padome nolēma neatbalstīt plānotos grozījumus likumā, kas paredz samazināt Augstākās tiesas tiesnešu pārstāvēniecību disciplinārkolēģijā un to vietā iekļaut tieslietu ministru un ģenerālprokuroru. Likumprojektā paredzēts, ka Tiesnešu disciplinārkolēģijas sēdēs ar padomdevēja tiesībām varētu piedalīties arī Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja pārstāvis.

Tieslietu padome uzskata, ka viens no virzieniem tiesnešu un citu tiesu sistēmai piederīgu amatpersonu disciplinārās atbildības regulējuma tālākai attīstībai varētu būt diskusija par vienotas disciplinārkolēģijas veidošanu un Disciplinārtiesas pilnvaru paplašināšanu.

Vairākus likumprojektus Tieslietu padome ir atbalstījusi, vienlaikus sniedzot savus priekšlikumus to uzlabošanai.

Tieslietu padome atbalstīja grozījumus likumā „Par tiesu varu”, kas paredz ar 2012. gada 1. janvāri iekļaut zemesgrāmatu nodaļas rajonu (pilsētu) tiesu sastāvā, nododot zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu kompetencē vairāku lietu kategoriju izskatīšanu. Domājams, ka šī reforma zināmā mērā palīdzēs izlīdzināt rajonu (pilsētu) tiesnešu noslodzi un mazinās lietu uzkrājumus tiesās.

Tieslietu padome analizēja un sniedza priekšlikumus grozījumiem likumā „Par tiesu varu”, kas paredz mainīt tiesnešu atlases kārtību, kandidātiem izvirzāmās prasības, kā arī atteikšanos no tiesnešu kvalifikācijas klasēm, ieviešot jaunu tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanas sistēmu. Varam prognozēt, ka tās ieviešana būs visai darbietilpīga un sarežģīta. Nākamajā Tiesnešu konferencē būs jāievēl jauna Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija. Tieslietu padomei jānosaka tiesneša profesionālo zināšanu pārbaudes saturs un kārtība, kā arī jāapstiprina nepieciešamo dokumentu paraugi. Visu tiesnešu profesionālās darbības kārtējo novērtēšanu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai jāveic trīs gadu laikā – no 2013. līdz 2016.gadam.

Tieslietu padomes pirmais darba gads ir iezīmējis šīs institūcijas vietu un lomu tiesu varas darbībā un attīstībā. Pirmā gada pieredze ir parādījusi Tieslietu padomes spēju darboties, kā arī vēl neizmantotās tās iespējas.

Jāatzīst, ka arī likumdevēja un izpildvaras amatpersonas ne vienmēr ir izpratušas Tieslietu padomes vietu un lomu. Iespējams, tāpēc nereti Tieslietu padomes viedoklis tiek vaicāts novēloti un formāli, un, visdrīzāk, tiek darīts ne pēc būtības, bet tikai tādēļ, ka to prasa likums.

Tieslietu padomi nevajadzētu uztvert kā opozīciju izpildvarai vai likumdevējam, un tās atzinumus nedrīkstētu noliegt vai ignorēt.

Tieslietu padomes izveidošana bija ilgi gaidīts solis tiesu varas neatkarības stiprināšanas virzienā. Domāju, ka pirmais darbības gads ir pierādījis šī soļa pareizību un Tieslietu padome, neskatoties uz ierobežoto kompetenci un nepietiekamo finansējumu, ir pierādījusi sevi kā darboties spējīgu tiesu varas institūciju.

PAR AUGSTĀKĀS TIESAS LOMU LIKUMDOŠANAS PILNVEIDOŠANAS PROCESĀ

Runājot par tiesu sistēmas problēmām, protams, jārunā par visaktuālāko - aizvien pieaugošu lietu skaitu un tiesnešu lielo noslodzi. Tā ir arī Augstākās tiesas problēma, ko nevar atrisināt tikai ar Augstākās tiesas labo gribu vai resursiem. Tiesvedības procesu paātrināšanas risinājums jāmeklē tiesiskā regulējuma pilnveidošanā.

Atgādināšu, ka Augstākajai tiesai nav likumdošanas iniciatīvas tiesību, taču tas nenozīmē, ka Augstākā tiesa likumdošanas pilnveidošanas procesā būtu pasīva novērotāja pozīcijā.

Pēc Augstākās tiesas ierosinājuma izdarīti grozījumi Civiltiesu likumā, nosakot blakus sūdzību izskatīšanu rakstveida procesā, vienlaicīgi saglabājot iespēju jurisdikcijas interesēs tās skatīt arī tiesas sēdēs, ja tiesa to atzīst par nepieciešamu. Augstākā tiesa rosinājusi ļaut arī kasācijas kārtībā lietas izskatīt rakstveida procesā un, paplašinot Senāta kompetenci, atsevišķos gadījumos tam dot tiesības izšķirt lietu pēc būtības, neatgriežot to jaunai izskatīšanai zemākas instances tiesai. Esam rosinājuši arī atteikties no Augstākās tiesas priekšsēdētājam un Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājam piešķirtās tiesības iesniegt uzraudzības kārtībā protestus par spēkā esošiem spriedumiem civillietās, atstājot to tikai ģenerālprokurora kompetencē.

Viens no procesuālo likumu pārmaiņu virzieniem ir pārsūdzības instanču mazināšana. Līdz šim vairāk domāts par apgabaltiesu kā otrās instances tiesu atslogošanu, taču svarīgi būtu mazināt slodzi arī augstākajai tiesu instancei. Te jāatzīmē, ka aptuveni 50-60% Senātā iesniegto sūdzību neatbilst kasācijas prasībām un to izskatīšana tiek atteikta. Jādoma, kā kasācijas sūdzības padarīt juridiski pamatotākas, saturiski kvalitatīvākas, un Augstākā tiesa ierosina uzticēt to sagatavošanu un iesniegšanu tikai profesionāliem juristiem.

Būtu jānovērt līdz rezultātam iepriekšējās Saeimas iesāktie Administratīvā procesa likuma grozījumi, kuros iestrādāti būtiski instrumenti lietu izskatīšanas termiņu samazināšanai, piemēram, valsts nodevas noteikšana, pilotspriedumu procedūru ieviešana, administratīvo pārkāpumu lietu pilnīga nodošana vispārējās jurisdikcijas tiesām, atteikšanās no iespējas administratīvā procesa kārtībā iesniegt sūdzības par iestādes atbildes nesniegšanu pēc būtības.

Augstākā tiesa atbalsta mediācijas ieviešanu, lietu izskatīšanas procesa vienkāršošanu, atsakoties no tiesas nolēmumu motīvu izklāsta gadījumos, kad tie netiek pārsūdzēti, advokātu noslodzes reģistra ieviešanu un darba nespējas lapu izsniegšanas pamatotības kontroles pilnveidošanu.

Ceru, ka labas idejas tiesu darba efektivizēšanai radīsies arī šodienas konferencē. Mūsu mērķis, mainot Tiesnešu konferences formu un organizējot otrās daļas darbu tiesību sekcijās, ir padarīt konferences darbu saturīgāku, interesantāku un radošāku. Paldies Latvijas Universitātes Juridiskajai fakultātei par intelektuālo un organizatorisko atbalstu mūsu idejai. Paldies prokuroriem, notāriem, advokātiem, Tieslietu ministrijas speciālistiem par interesi šodien strādāt kopā ar tiesnešiem. Lai vērtīga šī konference!

Kristīne STRADA-ROZENBERGA,
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes dekāne

TIESĪBAS IR VĒRTĪBA, KO NEVAR LOCĪT PĒC IEGRIBAS VAI VAJADZĪBĀM

Es jūtos patiesi pagodināta šodien ikgadējā tiesnešu konferencē redzēt plašo Latvijas tiesnešu saimi šeit Latvijas Universitātē - mūsu Alma mater, Latvijas juristu centrālajā izglītības kalvē. Ir prieks, ka tiesību zinātnes, juridiskās izglītības un prakses nedalāmā vienotība jau otro gadu pēc kārtas kā rezultāts Augstākās tiesas iniciatīvai tiek apliecināts arī šādā - simboliskā veidā.

Juridiskā izglītība demokrātiskā sabiedrībā ir neaizvietoja un nenovērtējama. Juristi rada, sargā un uzrauga vienu no mūsu pamatvērtībām - tiesības šī vārda plašākā nozīmē. Juristi demokrātiskā sabiedrībā vienmēr ir bijuši, ir un būs nepieciešami. Bez tiesībām, atbilstošas to izpratnes, piemērošanas un attīstības nav iespējama ilgspejīga, prognozējama un stabila valsts attīstība, kuras centrālā

vērtība ir cilvēks. Cilvēks, kura tiesības un brīvības tiek atzītas un sargātas. Cilvēks, kurš savā valsti var justies tiesiski stabili un pasargāti.

Ir vairākas jomas, kuras cilvēkiem ir īpaši nozīmīgas. Kā pirmās no tām minam ģimeni un veselību. Mūsdienu sabiedrība starp šīm svarīgajām jomām ierindo arī tiesisko drošību, stabilitāti un pasargātību. Tieši tāpēc citu, neapšaubāmi, nozīmīgo profesiju vidū ir dažas, ja tā var teikt, ar misijas auru - un starp tām, neapšaubāmi, ir juristi.

Jūsu godības, Jūs katrs savā mapītē šodien varat atrast mazu simbolisku dāvanu no Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes - tas ir zīmulis. Šī nelielā velte tika izvēlēta apzināti, jo šis priekšmets, kaut arī tik ierasts un vienkāršs, sevī slēpj dziļu simbolisku jēgu, kuru es vēlētos, lai Jūs atcerētos ikreiz, kad to aplūkosiet vai izmantosiet.

Zīmulis zināmā veidā simbolizē stabilitāti, patstāvīgu un ilgspējīgu esību. Mainoties gadsimtiem, ieradumiem un modēm, zīmulis kopš tā izgudrošanas vienmēr ir bijis un vienmēr arī būs. Līdzīgi ir arī ar jurisprudenci. Lai kā tā tiktu pelta, lai kā dažādos laikos un dažādā intensitātē un ar dažādiem pārmētumiem nevērstos pret juristiem, tiesības un to sargi pastāvēs vienmēr, kamēr vien pastāvēs demokrātiska sabiedrība ar cilvēku kā galveno tās vērtību.

Zīmulis asociējas ar rakstura stingrību. To var salauzt, bet nevar locīt. Arī tiesības ir vērtība, kas nevar tikt locīta pēc iegribas vai vajadzībām. Arī juristam, jo īpaši tiesnesim, ir jābūt ar stingru, tiesiskajā apziņā balstītu nostāju, kuru nav iespējams ietekmēt ar negodīgām, populistiskām nostājām. Tiesības uz taisnīgu procesu nav atkarīgas no iesaistīto personu mantiskā stāvokļa, sociālā stāvokļa vai politiskās piederības. Latvijā šobrīd, kā varbūt nekad agrāk, tas nav viegli. Bridī, kad pār profesionālo zināšanu izvērtējumu dominē absolūti subjektīvs iedalījums *objektīvi labajos un subjektīvi sliktajos*, kad dažbrīd dzirdam aicinājumu nevis politiskās norises balstīt tiesiskumā, bet gan tiesiskumu *pievilkt* kādām politiskajām nostādnēm. Šajā situācijā ir jābūt stipriem. Ir jāsauglabā savas profesijas gods - mēs esam juristi, kas aizstāv savas profesionālās idejas. Idejas, kuras varam aizstāvēt ar pārliecību, kas balstīta zināšanās.

Zīmulis mums atgādina, ka noteicošais ir saturs, nevis forma. Lai taisnīguma ideja, kura kā serdenis zīmulim ir ielikta tiesību sirdī, Jūs nekad nepamet.

Tāpat zīmulis simbolizē nepieciešamību pēc atjaunošanās. Ikkatrs zīmulis reiz ir jāuzasina. Arī jurista praktiskajā darbā nepieciešama atjaunošanās, proti, jaunu zināšanu gūšana. Izglītības un pilnveidošanās nepieciešamības noļiegšana, lai arī kādu iemeslu noteikta, noved pie situācijas, kuru, izmantojot līdzības, var raksturot ar grafisko attēlu kvalitātes pakāpenisku samazināšanos līdz pilnīgai nespējai tos izveidot.

Zīmulis asociējas ar to, ka ar to veidoto vēl var labot un izdzēst. Tieši tāpēc Jums dāvātajam zīmulim nav mūsdienās tik ierastās dzēšgumijas. Kā pirmklasnieka mamma es labi zinu tos labumus un vienlaikus ļaunumus, ko piedāvā zīmuļa kombinācija ar dzēšgumiju. Tā rada zināmu mieru, jo pieļauj iespēju kļūdoties un izdarīto kļūdu labot. Un tas ir labi. Tai pašā laikā tā rada palāvību uz to, ka viss un vienmēr ir labojams, līdz ar to bremzē motivāciju censties ne kļūdoties. Un tas nebūt vairs nav labi. Jums būtu jācenšas strādāt tā, lai nepieciešamības pēc dzēšgumijas nebūtu. Savukārt sabiedrības rokās jāsauglabā dzēšgumija, kura dotu iespēju tiesnešu kļūdas dzēst.

Un visbeidzot, neskatoties uz iepriekšējo norādi, zīmulis vienmēr atstāj pēdas. Līdzīgi ir ar Jūsu darbu - Jūsu lēmumi un rīcība, pat tad, ja vēlāk atcelti vai laboti, atstāj pēdas cilvēku dzīvēs. Ikreiz, kad Jūs lemjat, Jūs atstājat savu ierakstu cilvēka likteņgrāmatā. Šī atziņa nekad nevar tikt aizmirsta. Saikne ar sava darba sekām ir jābūt. Vienmēr jāsauglabā misijas, kura jums sabiedrībā ir uzticēta, sajūta. Jūsu darba augļi nav izmērāmi un tos nevar novērtēt, izmantojot kvantitatīvus rādītājus. Ja kāds šo elementāro patiesību nesaprot, tad tā nav nedz Jūsu vaina, nedz atbildība - tas ir šo cilvēku izpratnes trūkums.

Juristam sava darba patieso seku apzināšanās nerada atvieglojuma sajūtu, bet gan lielu savas atbildības sajūtu. Tā ir atbildība konkrētu cilvēku priekšā, atbildība sabiedrības priekšā un visbeidzot atbildība sevis paša un sirdsapziņas priekšā. Šobrīd, kad tik ļoti aktualizēts jautājums par procesu vienkāršošanu un saīsināšanu, kas cita starpā paredz aizvien plašāku atteikšanos no motivētiem nolēmumiem un nolēmumu pārsūdzības iespējām, vairāk kā jebkad agrāk ir jārod sevī spēks saglabāt šo atbildīguma apziņu. Lietas, kuras izlemjamas, cilvēkiem, kuri šajās lietās iesaistīti, nav palikušas mazāk nozīmīgas, tās ir tieši tādas pašas, līdz ar to nav nekāda pamata viņu likteņgrāmatās atstāt paviršākus un potenciāli netaisnīgākus nolēmumus. Lai arī cik daudz lietu būtu Jūsu lietvedībā, ir jāatceras, ka katram individuālam cilvēkam svarīgs ir tieši viņa jautājums. Arī Jūs taču neattaisnosiet ārstu, kurš Jūsu radnieku ārstēja nolaidīgi vien tāpēc, ka rindā gaidīja vēl citi pacienti.

Situācija šī brīža tiesībpiemērošanas praksē nebūt nav viegla arī citu apstākļu dēļ. Sabiedrības uzticības tiesai līmenis nav tāds, kādu mēs to vēlētos redzēt. Tam, iespējams, ir vairāki iemesli, starp kuriem, protams, nevar neatzīt arī pašu tiesu varas realizētāju atbildības aspektus, piemēram, par nepietiekamo savas pozīcijas skaidrošanu, nepietiekamo uzmanību publiskā tēla veidošanai. Tas savukārt ļāvis tiem, kam patik lētāka popularitāte, skaļāki izteiksmes veidi, maldināt un musināt sabiedrību, noskaņojot to pret tiesām, iespējams, patiesībā mēģinot slēpt savu neizdarību vai nezināšanu. Vai vēl ļaunāk - iespējams, šie cilvēki neapzinās savu kļūdišanos? Diemžēl visās šajās situācijās tiesas un to uzskatu publiskie paudēji ir izvēlējušies klusēt. Diez vai šāda samiernieciska pozīcija šī brīža situācijā ir atbilstoša.

Tiesas neeksistē savā nodalītā pasaulē, tās ir sabiedrības daļa un tās pastāv sabiedrības labā. Tiesas nevar ignorēt sabiedrības viedokli, jo normāla tiesu varas funkcionēšana iespējama tikai tad, ja sabiedrība tiesām uzticas. Taču šī uzticība ir jānopelna, jānosargā un, kur nepieciešams, jāatjauno. Ja tas nav iespējams ar pašu darbības faktu vien, tad ir nepieciešama šo darbību un to satūra skaidrošana, kā arī nepieciešams sevi aizstāvēt pret nepamatotiem pārmētumiem. Un tas būtu darāms aktīvi, pārliecinoši un saprotami, tai skaitā izvēloties līdzekļus un izteiksmes veidu, kas saprotami ikvienam sabiedrības loceklim, ne tikai citiem juristiem. Blakus juridiskajiem priekšrakstiem, kuri neapšaubāmi katram no Jums un mums ir jāpilda, ir arī cilvēciskās attiecības. Arī tiesnesis ir cilvēks un neviens viņam neliedz paust savu cilvēcisko attieksmi. Jo tuvāki un saprotamāki būsiet sabiedrībai, jo vieglāk iegūt tās uzticību.

Juridiskās zināšanas, neapšaubāmi, dod varu. Tomēr šī vara ir jāprot izmantot. Lai Jums tas izdodas tā, lai Jūs cienītu citi un Jūs spētu cienīt paši sevi. Tam jau šobrīd ir pamats, tāpēc novēlu to tikai vairot un nosargāt.

TIESLIETU MINISTRS: MĒRĶIS – ATGRIEŽT TICĪBU TIESISKUMAM

Tieslietu ministrs GAIDIS BĒRZIŅŠ, uzrunājot Tiesnešu konferenci, norādīja, ka labas tradīcijas ir jāturpina, bet sliktas jāizskauž, ar to domājot slēgto balsojumu pieredzi. 9. un 10. Saeimā slēgtos balsojumos tiesnešu amatos neapstiprināja vairākus atzītus profesionāļus, arī ģenerālprokuroru. 11. Saeimā šī tradīcija turpinās: Juridiskā komisija neatbalstīja tiesneša apstiprināšanu amatā, ko vēlāk gan atbalstīja Saeima. Ministrs uzsvēra, ka, nedzirdot un neuzzinot no deputātiem argumentētu balsojuma iemeslu, rodas pamatotas aizdomas par likumdevēja varas pārstāvju mēģinājumu ietekmēt tiesu varu. Atkārtoti stājoties tieslietu ministra amatā, par galveno mērķi Bērziņš izvirzījis darīt visu, kas ministra spēkos, lai atgrieztu ticību tiesiskumam visplašākajā nozīmē.

Ministrs sniedza pārskatu par Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādnes izvirzīto uzdevumu izpildes virzību kopš iepriekšējās Tiesnešu konferences.

Kā svarīgāko Bērziņš minēja Tieslietu padomes izveidošanu. Ministrs piedalījies savā pirmajā Tieslietu padomes sēdē un vērtē, ka padome ir ieņēmusi aktīvu lomu tieslietu sistēmas reformās un, uzkrājot pieredzi, tai ir potenciāls kļūt par svarīgu sadarbības partneri valdībai un likumdevējam tiesu politikas jomā un nākt ar jaunām iniciatīvām.

Pieņemti vairāku likumu grozījumi, atbrīvojot tiesas no atsevišķu tiesai neraksturīgu funkciju veikšanas, piemēram, zvērīnātu notāru kompetencē nodotas bezstrīdus laulības šķiršanas lietas, apgabaltiesām vairs nav jāuzrauga zvērīnātu notāru un tiesu izpildītāju darbība.

Būtisks izaicinājums tiesu varai būs pirmo reizi valsts vēsturē realizētā tiesnešu profesionālās darbības novērtēšana. Mērķis ir veicināt tiesneša profesionālo izaugsmi visas karjeras laikā, tādejādi uzlabojot arī visas tiesu sistēmas darba kvalitāti kopumā.

Par svarīgu ministrs uzskata Disciplinārtiesas regulējuma pieņemšanu likumā „Par tiesu varu”, kas ļaus pārbaudīt tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanā sniegtā negatīvā atzinuma pamatotību, kā arī iespēju izvērtēt tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmuma tiesiskumu.

Svarīgs darbības virziens ir tiesvedības procesa efektīvizācija. Tuvākajā nākotnē zemesgrāmatu nodaļas sāks darboties rajona (pilsētu) tiesu sastāvā, to kompetencē nododot pieteikumus par bezstrīdus piespiedu izpildīšanu un pieteikumus par saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā. Šobrīd tiek diskutēts par tādām idejām kā atsevišķu lietu kategoriju pāreju uz rakstveida procesu, deklarētās dzīvesvietas principa pilnīgu ieviešanu, apelācijas instances tiesas lomu civilprocesā, advokāta procesa ieviešanu atsevišķās instancēs, rīcības sēdes institūta pārveidošanu civilprocesā.

Bērziņš aicināja visus, kam ir priekšlikumi procesuālo normu efektīvizācijai, tos iesniegt ministrijā. Priekšlikumus apspriedīs darba grupās un atbalstītos bez kavēšanās nākamā gada sākumā virzīs pieņemšanai Saeimā.

Ministrs atzīmēja pasākumus, kas sekmēs tiesu procesa, darba un infrastruktūras modernizāciju, kā arī nodrošinās sabiedrības kvalitāšu informēšanu par tiesu darbu. Tiesu administrācija turpina vērienīgu Latvijas un Šveices sadarbības programmas tiesu modernizācija projekta īstenošanu. Jau veikti vairāki praktiski pasākumi – iegādāta un uzstādīta jauna datortehnika un mebeles, izgatavoti informācijas stendi, atsevišķās tiesu zālēs jau uzstādītas videokonferences iekārtas. Vairāku projekta aktivitāšu rezultātā sagaidāma tiesas procesa vienkāršošana. Piemēram, ir sākusis pētījums par tiesvedības procedūru pašizmaksu, tiek izstrādātas pieteikumu un citu dokumentu elektroniskās veidlapas. Notiks pētījums par tiesvedības procedūru efektīvizācijas iespējām.

Tiesu informatīvajā sistēmā paredzēts izveidot Datu izplatīšanas sistēmu, ar kuras palīdzību tiks nodrošināta anonimizētu tiesu nolēmumu pieejamība, informācija par tiesvedības gaitu, kā arī iespēja elektroniski aizpildīt un nosūtīt tiesai dokumentus. Ministrs ir informēts par diskusijām par šo tehnisko jauninājumu ieviešanu, bet izteica cerību, ka jaunā sistēma kalpos tiesu darbības efektīvizācijai.

Lai mazinātu tiesu noslodzi, veicināma domstarpību risināšana alternatīvos veidos bez tiesas iesaistes, tādejādi Bērziņš par svarīgu uzskata Mediācijas likumprojekta pabeigšanu.

Ministrs norādīja, ka Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādnes nostiprināti arī tādi būtiski tiesu iekārtas politikas pamatprincipi kā līdzdalība un sadarbība. Tieslietu ministrija augstu vērtē tiesnešu līdzdalību tiesu darba un tiesu procesa jautājumu risināšanā, gan atsaucoties Tieslietu ministrijas aicinājumiem piedalīties dažādās darba grupās, gan informējot par procesos konstatētajām nepilnībām un piedāvājot idejas procesu efektīvizēšanai. Tiesnešu dalība ir neaizstājama kvalitatīvas un tiesu vajadzībām atbilstošas tiesu politikas iniciatīvu izstrādē, norādīja tieslietu ministrs.

Pieminēts arī fakts, ka pirmoreiz notikusi tiesu un zemesgrāmatu nodaļu darbinieku darba novērtēšana. Atbilstoši rezultātiem, 85% tiesas darbiniekiem ir augsta pašiniciatīva un viņu ieguldītais darbs pat pārsniedz amatam izvirzītās prasības. Ministrs pateicās visiem šiem darbiniekiem.

Informējot par tiesu ēkām, Bērziņš darīja zināmu, ka drīz sāksies Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama un Administratīvās apgabaltiesas ēkas projektēšana un būvniecība, un jau 2013. gada pirmajā pusgadā plānots ēku nodot ekspluatācijā.

Noslēgumā Gaidis Bērziņš pārstāstīja vēsturisku stāstu. Reiz Konfūcijam mācekļi prasījuši, uz ko balstās valsts varenība? Viņš atbildējis: „Uz ieročiem, pārtiku un pavalstnieku uzticību.” Jautāts, bez kā no šiem trijiem varētu iztikt, lai valsts tomēr varētu pastāvēt, Konfūcijs vispirms atbildējis: bez ieročiem. Pēc tam: bez pārtikas. Visbeidzot viedais kungs teicis: „Taču bez uzticības nekāda valsts nevar pastāvēt.” Ministrs aicināja kopīgiem spēkiem celt un stiprināt Latvijas valsts tiesiskumu, lai tauta dzīvotu mūsu zemē, justos droša un uzticētos tiesiskuma aizstāvjiem.

JURIDISKĀS KOMISIJAS PRIEKŠSĒDĒTĀJA: PAĀTRINOT TIESAS PROCESUS, NEDRĪKST NESAMĒRĪGI IEROBEŽOT PERSONU PAMATTIESĪBAS

Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētāja ILMA ČEPĀNE citēja 19.-20. g.s. amerikāņu jurista, Augstākās tiesas tiesneša līdz 90 gadu vecumam, profesora Olivera Vedela Holmsa vārdus: „Svarīgākais ir ne tik daudz, kur mēs šobrīd atrodamies, bet gan tas, kurā virzienā mēs dodamies – dažkārt mums ir jābūram ar vēju, bet dažkārt ar pretvēju – bet neskatoties uz to, mums vienmēr ir jāturpina mērķtiecīgi būt uz savu mērķi, mēs nedrīkstam ļauties pašplūsmai vai turēties pie enkura.”

Juridiskās komisijas vadītāja tiesu varu salīdzināja *buru kuģi*, kas kopš neatkarības atgūšanas veicis nozīmīgu ceļa posmu – Latvijas tiesu sistēma ir pārdzīvojuši nopietnas un sarežģītas reformas, kas ir guvušas panākumus, veidojot demokrātiskai un tiesiskai valstij atbilstošu tiesu varu, atzinīgi vērtējama arī Tieslietu padomes izveidošana.

„Taču vienlaikus ir jāatzīst, ka dažkārt esam novirzījušies no kursa un dažos jautājumos pat esam *uzskrējuši uz sēkļa*. Turklāt nemanot esam tiesu varas sistēmu pat apaudzējuši ar bremzējošiem *enkuriem*, kas traucē Latvijā nodrošināt demokrātiskai valstij fundamentālus principus – tiesu varas neatkarību, objektivitāti, taisnīgumu un efektivitāti,” sacīja I. Čepāne, pieminot tikai vienu no *enkuriem* - lietu neizskatīšanu saprātīgos termiņos.

Diemžēl, viņa norādīja, ir tiesas, kur dažādu iemeslu dēļ tiek atlikta vai katra trešā izskatīšanai nozīmētā lieta, kur piecu un vairāk gadu garumā nav pat uzsākta (!) lietas izskatīšana pirmajā instancē, kur tiesas neizmanto likumā noteiktās iespējas, lai procesa dalībniekiem piemērotu likumā noteiktos naudas sodus par tiesas procesu apzinātu novilcināšanu. Kā pozitīvu piemēru naudas sodu piemērošanai bezatbildīgiem procesa dalībniekiem Čepāne minēja Kurzemes apgabaltiesu.

Juridiskās komisijas priekšsēdētāja uzsvēra, ka zināma atbildība ir jāuzņemas, protams, arī likumdevējam un valdībai, kas nav panākuši nepieciešamos grozījumus procesuālajos likumos, piemēram, lai tiesas procesus nenovilcinātu procesa dalībnieki un liecinieki, lai ārsti neizsniegtu nepamatotas slimības lapas, lai vairāk lietu varētu izskatīt rakstveida procesā, lai tiesas tiktu atbrīvotas no acimredzami nepamatotām prasībām, lai ierobežotu pārsūdzēšanas iespējas atsevišķu lietu kategorijās, lai paaugstinātu naudas sodu apmēru lietas dalībniekiem un lieciniekiem, ja tie neattaisnojošu iemeslu dēļ neierodas uz tiesas sēdēm.

Vienlaikus tiesas procesu paātrināšana nedrīkstētu notikt uz procesā iesaistīto pušu un personu pamattiesību nesamērīgu ierobežojumu pamata, uzsvēra komisijas priekšsēdētāja.

Uzrunas nobeigumā I. Čepāne pievienojās Satversmes tiesas tiesneses profesores Sanita Osipovas pagājušā gada pētījumam par Latvijas tiesu varu paustajam viedoklim, ka „tiesnesis ir visas tiesu sistēmas *atslēgas amats* un cilvēka tiesību aizstāvības garants”. Tiesniešiem tiesiskā un demokrātiskā valstī ir jābūt juristu elitei, kas būtu spējīgi izvērtēt citu augsti stāvošu juristu darbību un pieņemt par to pamatotu un taisnīgu lēmumu. Viņa novēlēja tiesniešiem izturību un panākumus profesionālā darbā, kā arī labu veselību un sirdsmieru privātajā dzīvē.

TIESĪBU NOZARU SEKCIJAS CIVILTIESĪBU SEKCIJA

Civiltiesību sekcijas vadītāji un referenti

Rolands Krauze

Jānis Rozenfelds

Kalvis Torgāns

Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājs Zigmants Gencs un senators Kalvis Torgāns

Civiltiesību sekcijas klausītāji

Dr.iur. Rolands KRAUZE

KOPĪPAŠUMA LIETOŠANA, DALĪŠANA UN APSAIMNIEKOŠANA

Ar tiesu prakses vispārinājumu tiesu lietās par kopīpašuma tiesisko regulējumu un tā secinājumiem var iepazīties Augstākās tiesas mājas lapā. Šajā referātā tiek atspoguļoti tie strīdīgie jautājumi, kas vispārinājuma secinājumos nav iekļauti.

No Civillikuma (tā 1937.gada redakcijā) tiesību normām, kuras reglamentē kopīpašumu, tā lietojuma dalījumu kopīpašumā, secināms, ka tās ir lietu tiesības. Kopīpašniekiem tiesības vienoties par kopīpašuma dalītu lietošanu vai to reāli sadalīt nevar atņemt. Taču tiesa nevar apstiprināt kopīpašuma reālu sadalīšanu, ja šādu sadalīšanu liedz speciālas likuma normas - Zemes ierīcības likuma 15.pants un likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 8.pants. Taču Ministru kabinets 2008.gada 7.jūnija noteikumu Nr.512 „Dabas lieguma „Vidzemes akmeņainā jūrmala” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi” 8.15. punktā ir noteicis aizliegumu sadalīt zemes gabalu dabas lieguma teritorijā, ja dalījuma rezultātā tas ir mazāks par 10 ha, un aizliegumu noteikt lietošanas tiesības kopīpašumā, ja jebkura kopīpašnieka lietošanā paliek mazāk par 10 hektāriem. Pirmkārt, pieņemot šādus noteikumus, Ministru kabinets ir pārkāpis savas kompetences robežas, jo liegt kopīpašuma reālu sadali var tikai ar likumu. Otrām kārtām, nosakot, ka ir aizliegts „noteikt lietošanas tiesības kopīpašumam, ja jebkura kopīpašnieka lietošanā paliek mazāk par 10 hektāriem”, Ministru kabinets demonstrē neizpratni par to, kas ir lietošanas kārtības dalījums un kas reāla kopīpašuma sadale. Šādu 10 ha sadales ierobežojumu var noteikt tikai kopīpašuma reālas sadales gadījumā.

2) Civillikuma 1075.pantā izsmeltoji noteikti četri kopīpašuma sadales veidi. Tādējādi strīda gadījumā tiesa nevar izraudzīties kādu citu veidu, kas nav uzskaitīts minētajā tiesību normā. Tiesu spriedumos itin bieži tiek lietots tāds jēdziens kā variants, taču šis jēdziens nav identisks jēdzienam “veids”. Ja kopīpašnieki nav vienojušies par reālu kopīpašuma sadalīšanas veidu, tiesa var izvēlēties jebkuru no sadalīšanas veidiem, kas norādīti Civillikuma 1075.pantā. Vienam kopīpašuma reālas sadales veidam var būt vairāki varianti.

Viens no Civillikuma 1075.pantā noteiktajiem sadales veidiem ir jautājuma izšķiršana ar lozi. Tiesu praksē šis sadales veids nav piemērots, tādēļ vērtējams ir jautājums par tā nepieciešamību. Nav nekādu norādījumu, kā lozēšanu izdarīt.

Civillikuma 1075.pantā kā viens no sadales veidiem noteikts atdot visu lietu vienam kopīpašniekam, ar pienākumu samaksāt pārējiem viņu daļas naudā. Šādos gadījumos jānosaka īpašuma patiesā vērtība. Ja kopīpašnieki iesniedz dažādus īpašuma novērtējumus, tad tiesai šie vērtējumi jāvērtē Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā, nosakot šo vērtējumu atbilstību īpašuma faktiskajai vērtībai. Tiesa bez motivācijas nevar noteikt starp vairākiem vērtējumiem vidējo vērtību, jo kopīpašuma vērtības kompensējamai daļai iespēju robežās jāatbilst nekustamā īpašuma patiesajai vērtībai. Ar patieso vērtību pirmām kārtām jāsaprot īpašuma tirgus

vērtība uz lietas izskatīšanas brīdi. Nav izslēgta iespēja vērtēt arī nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību.

Tiesa nevar noraidīt prasību par kopīpašuma reālu sadali. Bija gadījums, kad tiesa noraidīja prasību par kopīpašuma sadali, atzīstot, ka šāds prasījums esot pretrunā ar Civillikuma 1.pantā nostiprināto principu par tiesību un pienākumu izpildi pēc labas ticības. Šāds tiesas ieskaits nav pamatots. Tiesība prasīt kopīpašuma reālu sadali ir kopīpašnieka lietu tiesība. Ja kopīpašnieki nav vienojušies par reālu kopīpašuma sadalīšanas veidu (nav runa par viena reālas sadales veida vairākiem variantiem), tiesa var izvēlēties jebkuru no sadalīšanas veidiem, kas paredzēti Civillikuma 1075.pantā. Izdarot šādu izvēli, piemērojams Civillikuma 5.pants, jo gadījumā, kad tiesai jāizraugās viens no kopīpašuma sadalīšanas veidiem, tai jāvadās pēc taisnības apziņas un vispāriem tiesību principiem. Spriedumā jābūt motivācijai, kādēļ tiesa izraudzījusies vienu vai otru kopīpašuma reālas sadalīšanas veidu.

Gadījumā, ja zeme ir kopīpašumā, tad prasība par nomas liguma noslēgšanu ceļama pret visiem šī zemes gabala īpašniekiem. Neviens atsevišķs kopīpašnieks bez pārējo piekrišanas nevar rīkoties ar kopīpašumu, tai skaitā iznomāt zemes gabalu pēc saviem ieskaitem. To nevajadzētu attiecināt uz gadījumiem, kad notikusi kopīpašumā esošā zemes gabala dalīta lietošana. Ja notikusi zemes gabala reāla sadale vai starp kopīpašniekiem ir noslēgta vienošanās par zemes gabala dalītu lietošanu, nomas līgumu slēdz katrs zemes gabala īpašnieks vai lietotājs atsevišķi. Lai šāda vienošanās būtu saistoša ēkas īpašniekiem, kuri prasa zemes nomas līguma noslēgšanu, tā ierakstāma zemesgrāmatā.

Attiecībā uz piespiedu nomas attiecībām praksē problēmas rada situācijas, kad uz zemes gabala atrodas daudzdzīvokļu māja, sakarā ar ko starp zemes īpašnieku un dzīvokļu īpašniekiem var rasties strīdi par nomas maksu. Vai ir taisnīgi, ka vienam zemes īpašniekam viegli saņemt nomas maksu, bet citam tas rada grūtības? Šobrīd šī problēma vēl nav atrisināta.

Senāta praksē bija gadījums, kad mantojums bija atklājis uz nekustamo īpašumu, kuru mantinieki bija sadalījuši. Sadales rezultātā viens no nekustamajiem īpašumiem bija palicis vairāku mantinieku kopīpašumā. Tiesā tika celta prasība par kopīpašuma reālo sadali, nosakot kopīpašuma pārdošanu izolē, kurā piedalās citi mantinieki. Jautājums, uz kāda likuma pamata prasība ir celta? Tiesa atbalstīja izsoli starp mantiniekiem. Tādējādi paredzēts, ka izsole notiek Civillikuma 735.pantā noteiktajā kārtībā, nevis 1075.pantā paredzētā kārtībā, jo Civillikuma 1075.pants neparedz izsoli starp mantiniekiem. Senāts atcēla spriedumu, norādot, ka tiesa nav noskaidrojusi, kāda tiesību norma piemērojama. Jāņem vērā, ka mantojuma atkārtota dalīšana saskaņā ar Civillikuma 734.pantu nav iespējama. Ja mantojuma dalīšanas rezultātā mantinieku starpā izveidojies kopīpašums, tad tā reāla sadalīšana var notikt tikai pēc Civillikuma 1075.panta noteikumiem.

Dr.iur. Jānis ROZENFELDS,

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors, Civiltiesību zinātņu katedras vadītājs

PUBLISKĀS TICAMĪBAS PRINCIPS, KOPĪPAŠUMA TIESĪBAS UZ NEKUSTAMU ĪPAŠUMU UN SACĪKSTES PRINCIPS

KOPĪPAŠUMA TIESĪBA KĀ LIETU TIESĪBA (PUBLISKĀS TICAMĪBAS PRINCIPS)

Tiesu prakses apkopojumā „Kopīpašums”¹ iztirzāts lietu tiesības jēdziens: „Lietu tiesība ir absolūta, t.i., šai tiesībai ir priekšrocība salīdzinājumā ar visām citām tiesībām. Saistību tiesība ir spēkā attiecībā pret konkrētu personu, turpretī lietu tiesība ir spēkā attiecībā pret jebkuru personu.”² Taču no šī pareizā skaidrojuma gan neizriet secinājums, ka „nekustama īpašuma kopīpašnieka tiesība prasīt kopīpašuma reālu sadalīšanu saskaņā ar Civillikuma (turpmāk CL) 1075.pantu ir kopīpašnieka lietu tiesība un to nevar aizkavēt cits kopīpašnieks.”³ Tiesība prasīt kopīpašuma izbeigšanu izriet no CL 1074.panta. Tā ir imperatīva norma. Taču prasījums šajā gadījumā nebūt nav vērst uz lietu tiesības iegūšanu vai lietu tiesības aizskārums novēršanu, bet gan uz tās izbeigšanu. Tas, vai esošā lietu tiesība tiks aizstāta ar citu, piemēram, prasītāja īpašuma tiesību uz lietu, kas līdz prasības celšanai bijusi vairāku personu kopīpašums, atkarīgs no lietas iznākuma. Pastāv iespēja, ka lietu tiesības vietā šīs prāvas rezultātā prasītājs iegūs prasījumu par noteiktas naudas summas samaksu. Prasība par kopīpašuma izbeigšanu ir prasība, kas rodas no lietu tiesībām, atbilstoši tam, ka visas prasības iedalāmas personiskās prasībās, kas izriet no saistību tiesībām, un lietu tiesiskās, kurām pandektu tiesībās pieskaitāmas visas pārējās.⁴

Komentējot kopīpašuma dalītas lietošanas noteikšanu starp kopīpašniekiem, pieņemts kā pašsaprotams, ka lietošanas tiesības uz kopīpašumā esoša nekustama īpašuma daļu ir saistošas trešajām personām, tātad – ir lietu tiesības.⁵

Vietējo likumu kopojuma (VLK) komentētāji F. Konradi un A. Valters raksta: „Labākais kritērijs jautājumā, vai konkrētā tiesība zīmējas uz lietiskām vai personiskām tiesībām, ir atbilde uz iepriekšējo jautājumu, vai attiecīgā tiesība izvedama vai nav izvedama arī iepretim bezsaimnieka lietām.”⁶

Tā, piemēram, šāda tiesība „izvedama” attiecībā uz lietai taisītajiem izdevumiem (CL 866. – 869.p.), un personai, kas taisījusi lietai nepieciešamos izdevumus, ir prasījums par to atlīdzināšanu neatkarīgi no tā, vai lietas īpašnieks ir bijusi

viena un tā pati persona gan izdevumu izdarīšanas, gan to pieprasīšanas laikā, vai arī izdevumi izdarīti, lietai atrodoties vienas personas īpašumā, bet prasības celšanas laikā lieta jau atrodas citas personas īpašumā.

Vienīgais likumā norādītais gadījums, kad paredzēta līguma ierakstīšana zemesgrāmatā, ir nomas un īres līgums. „Nomas līgums nodibina tikai saistību tiesību, kas pieskaitāma kustamai mantai. Taču, ja nekustama īpašuma nomas līgums ierakstīts zemesgrāmatā, nomnieks līdz ar to iegūvis lietu tiesību”⁷.

Noma nekādā ziņā nav tāda attiecība, kas „izvedama” attiecībā uz bezsaimnieka lietām, pielietojot F. Konradi un A. Valtera piedāvāto kritēriju. Tai pašā laikā, ja reiz tā ierakstīta zemesgrāmatā, tad nomas attiecība spējīga pastāvēt – vismaz kādu laiku – arī, ja iznomātā lieta kļuvusi par bezsaimnieka lietu. Tātad, pastāv lietu tiesības pēc savas „būtības” un lietu tiesības, kas radušās pateicoties speciālam likuma norādījumam. Skaidrs, ka šādas lietu tiesības, kas izriet nevis no tiesību būtības, bet no likuma priekšraksta, nevar pastāvēt bez šiem speciālajiem noteikumiem. Tāpēc arī princips, ka nomas tiesība, kas ierakstīta zemesgrāmatā, atzīstama par lietu tiesību, būs svešs tiesību sistēmai, kur nepastāv nekustamo īpašumu publiska reģistrācija, tā, piemēram, romiešu tiesībām.

Viena no Latvijas tiesību aktualitātēm ir jautājums par to, vai šādus likuma noteikumus iespējams tulkot paplašināti. Pastāv viedoklis, ka tas nav iespējams, jo zemesgrāmatā ierakstāmo tiesību saraksts ir izsmeļošs (*numerus clausus*) un paplašināti nav tulkojams, bet pastāv arī pretējs viedoklis. Saskaņā ar pirmo uzskatu šāds līgums nav ierakstāms zemesgrāmatā,⁸ saskaņā ar otro uzskatu – to iespējams izdarīt, piemērojot normas par nomas līgumu ierakstīšanu zemesgrāmatās pēc analogijas – „ja noteikta kopējās lietas dalīta lietošana (sk. CL 1070.p.1.d.), katram kopīpašniekam parasti ir tiesība viņa valdījumā un lietošanā nodoto daļu arī patstāvīgi iznomāt vai izīrēt”.⁹ Tādējādi analogijas pamata tiktu radītas jaunas, likumā neparedzētas lietu tiesības.

Šis viedoklis radis atspoguļojumu arī tiesu prakses apkopojuma projektā. To jāvērtē kritiski.

Pirmkārt, CL 1070.p.1.d., uz kuru atsaucas šī viedokļa autori, norāda uz specifisku gadījumu – „kad šo lietu var dalīt”. Tiesiskā ziņā dalāmas ir tikai tās lietas, kuras var, neiznīcinot būtību, dalīt daļās, pie kam katra daļa ir patstāvīgs vesels. Lietas, ko nevar tādā kārtā dalīt, ir nedalāmas (CL 847.p.). Līgumus, kas paredz lietošanas kārtību, turpretim lielākoties slēdz tieši tā iemesla dēļ, ka kopīpašumā esošā lieta fiziski ir nedalāma.

⁷ Višņakova G., Balodis K. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu (841. - 926., 1130. - 1400. p.). Rīga, 1998., 13. lpp.

⁸ Virko E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība. Jurista Vārds Nr. 13 (517), 2008. gada 1. aprīlis.

⁹ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrās papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 255. lpp.

¹ Kopīpašums. Tiesu prakses apkopojums (turpmāk - Apkopojums). Augstākā tiesa. Rīga, 2011. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/docs/2011/kopipasums.doc> aplūkots 25.11.2011.

² Turpat, 27. rindkopa 20. lpp.

³ Turpat, 1.1. rindkopa 29.lpp.

⁴ Барон Ю. Система Римского Гражданского права. Выпуск второй. Книга II. Владение. Книга III. Вещное право. Перевод Л.Петражицкого. Третье издание. С.-Петербург: Склад издания в книжном магазине Н.К.Мартынова, 1908., § 80, с. 186 -188.

⁵ Apkopojuma 25. rindkopa 19. lpp., Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2007. Rīga : Tiesu namu aģentūra, 2008, 159.-167.lpp.; Apkopojuma 26. rindkopa 19. lpp., Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2006. Rīga : Tiesu namu aģentūra, 2007, 105.-108. lpp.; Apkopojuma 31. rindkopa 23. lpp.; Apkopojuma 31. rindkopa 24. lpp.; Apkopojuma 32. rindkopa 24. lpp.

⁶ Lietu tiesības. Baltijas vietējo likumu kopojuma trešās daļas skaidrojumi. Konradi, F., Valters, A. Rīga: 1935, 5. lpp.

Otrkārt, šāda līguma priekšmets ir lietošanas kārtība. Lietošana nav tas pats, kas rīcība. Rīcība ir īpašnieka tiesība izlemt lietas juridisko likteni – slēgt darījumus par lietas nodošanu lietošanā, atsavināšanu utt. Slēdzot nomas un īres līgumu, izīrētājs nevis nosaka lietošanu vai lieto, bet tieši rīkojas ar lietu.

Treškārt, diez vai šādi līgumi par lietas dalītu lietošanu vispār var tikt ierakstīti zemesgrāmatā un tā var kļūt saistoši trešajām personām: lietu tiesības var salīdzināt ar „skeletu, kas ir solīds un nepārgrozāms. Visi lietu tiesību veidi doti jau pašā lietu tiesību sistēmā. Ja vienā vai otrā ceļā dzīvē izveidojas faktiski jauni lietu tiesību veidi, tad tie iegūst tiesiska veida nozīmi tikai tad, ja tos par tādiem atzīst lietu tiesību sistēma”.¹⁰

Ceturtkārt, šāds secinājums izdarīts, neņemot vērā iepriekš minēto E. Virko viedokli, ka šāda likuma iztulkošana ir pretrunā ar *numerus clausus* principu. Papildus jāpiebilst, ka šāda paplašināta likuma tulkošana nav nepieciešama, ja patstāvīgas tiesības jebkurā laikā prasīt kopīpašuma dalīšanu. Līgumi par kopīpašuma lietošanas kārtību vēsturiski attīstījušies laikposmā pirms civillikuma atjaunošanas, jo to slēgšanu paredzēja toreiz spēkā esošā Latvijas PSR Civilkodkša 117.p. Pie tam tolaik tā bija vienīgā iespēja noregulēt domstarpības kopīpašnieku starpā, jo kopīpašuma izbeigšanu tiesas ceļā tā laika likums neparedzēja.

Tātad, atgriežoties pie apkopojuma, tiesa vairākos spriedumos secinājusi, ka kopīpašnieka tiesības atsevišķi rīkoties ar kopīpašuma priekšmetu izriet no līguma par lietošanas kārtību. Tomēr, kā izrādās, kopīpašnieka tiesības rīkoties ar lietu neattiecas uz visiem īpašuma tiesību aspektiem, bet tikai uz lietas izīrēšanu vai iznomāšanu.

Pretrunā ar šo tēzi ir secinājumi, kas izdarīti 1999.gada lietā Nr. SKC-58¹¹. Nekustamā īpašuma kopīpašnieku starpā noslēgts līgums par kopīpašuma dalītu lietošanu. Kopīpašniece A.V. noslēgusi maiņas līgumu ar M.J., ar kuru A.V. savu 1/5 domājamo daļu maina pret M.J. piederošo dzīvokli, nemainot iepriekš noslēgto līgumu par dalītu lietojumu kopīpašumā. Kopīpašnieks A.G. iesniedzis tiesā prasību par maiņas līguma atzīšanu par spēkā neesošu. Apelācijas instances tiesa, atsaucoties uz CL 1068.pantu, jo pārkāptas līdzīpašnieku tiesības, prasību apmierinājusi. Senāts atzinis apelācijas instances tiesas spriedumu par nelikumīgu, norādot, ka CL 1072.pants paredz kopīpašnieka tiesības rīkoties ar savu domājamo daļu, ciktāl ar to netiek aizskartas citu kopīpašnieku tiesības uz viņu daļām kopīpašumā. Katra kopīpašnieka domājamā daļa ir patstāvīgs civilās apgrozības priekšmets. Kopīpašnieks tiesīgs savu domājamo daļu atsavināt vai ieķīlāt, kā arī slēgt par to maiņas līgumu, kam līdzīpašnieku piekrišana nav vajadzīga. Tātad arī tiesu praksē nav izdevies konsekventi realizēt tēzi, ka ar līgumu par kopīpašumā esošās lietas lietošanas kārtības noteikšanu iespējams koriģēt vispārējos noteikumus par rīcību ar kopīpašuma priekšmetu.

¹⁰ Sinaiskis V. Latvijas civiltiesību apskats. Lietu tiesības. Saistību tiesības. Rīga, 1996, 27. lpp.; jautājumā par to, kas ir „tiesību sistēma”, modernie uzskati atšķiras no pagājušā gadsimta trīsdesmito gadu uzskata, ko pāudis V.Sinaiskis. Sal., piem., Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs. Darba vadītāja Assoc. Prof., Dr. iur. Daiga Rezevska, 2010.

¹¹ Apkopojuma 35.rindkopa 25.lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 1999. Rīga : Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2000, 203.-206. lpp.

LAULĀTO ĪPAŠUMA TIESĪBAS UN KOPĪPAŠUMA TIESĪBAS

Viena no tiesu prakses apkopojumā iztirzātajām problēmām ir jautājums par to, vai prasība par kopīpašuma dalīšanu ir savienojama ar laulāto kopmantas dalīšanu. Šī problēma savukārt ir saistīta ar jautājumu par laulāto mantisko attiecību raksturu.

1993.gadā veikto pārveidojumu gaitā likumdevējs atstāja negrozītu CL 89. un 91.p. Pilnīgi pārgrozīta CL 90.p. sākotnējā redakcija, kas paredzēja, ka sievas mantu laulības laikā pārvalda vīrs. Sākotnējā redakcija tika aizstāta ar sekojošo: „Katram laulātajam visā laulības pastāvēšanas laikā ir tiesība pārvaldīt un lietot visu savu mantu - kā pirms laulības piederējušo, tā arī laulības laikā iegūto. Abu laulāto kopīgo mantu (89.p.2.d.) laulātie pārvalda un ar to rīkojas kopīgi, bet, abiem laulātajiem vienojoties, to var pārvaldīt arī viens no viņiem. Viena laulātā rīcībai ar šo mantu nepieciešama otra laulātā piekrišana.” Šīs normas pirmā daļa ir triviāla (katrs pārvalda un lieto savu mantu), ja nezinām tās sākotnējo redakciju, kas paredz tieši pretējo – ka sievas mantu pārvalda un lieto vīrs. Tātad šī norma paredz nevis pozitīvu regulējumu (tas, ka īpašnieks lieto pats savu mantu, jau tāpat ir noteikts kā jebkura īpašnieka prerogativa), bet gan iepriekš pastāvējušās un tagadējo juristu vairumam nezināmās normas noliegumu. Savukārt, šī panta otrā daļa regulē to, kas ir laulības līguma priekšmets, ko savukārt speciāli paredz CL 114. -116.p. Ir acīm redzams, ka mākslīgi izveidotā konstrukcija, kas, saturiski pārveidojot veselu virkni normu (CL 90. – 110.p.), aizstāj „vīra pārvaldības sistēmu” ar „viena laulātā pārvaldības sistēmu”, izveidojusies nolūkā pēc iespējas saglabāt CL sākotnējo ārējo veidolu, kaut arī pēc satura tas vārda tiešā nozīmē apgriezts ar kājam gaisā. Rezultātā šī redakcija neparedzēja ne isti skaidru mantas šķirtību, ne arī mantas kopību. 2002.gadā CL 93.p. tika papildināts ar vēl vienu precizējumu: „Ja laulāto kopīgais nekustamais īpašums ierakstīts zemesgrāmatā uz viena laulātā vārda, pieņemams, ka otrs laulātais savu daļu šajā īpašumā nodevis viņa pārvaldībā.” Šī norma izraisa jaunas interpretācijas grūtības, jo tā ietver savā regulējumā būtisku nezināmo – vai zemesgrāmatā ierakstītais pēc nostiprinājuma lūguma iesniedzēja domām ir kopīgais nekustamais īpašums vai, tieši otrādi, veicot šādu ierakstu uz abu laulāto saskaņotas gribas pamata, ir nostiprināts viena laulātā atsevišķais īpašums. Ir skaidrs, ka šādā formā minētā norma ir spējīga darboties tikai tad, ja normas interpretētājs pieņem kā dotu, ka jebkura manta vispār ir laulāto kopmanta, līdz netiek pierādīts pretējais. Tā kā vispārēju noteikumu par šādu kopmantas prezumpciju CL nesatur, tad neizbēgami šīs normas piemērošanā radās tieši tās pašas grūtības, kuru novēršanai šis grozījums acimredzot tika ieviests.

Jautājumā par laulāto kopmantas un daļu kopīpašumā nosacījumu savstarpējo attiecību tiesu prakses nostāja nav skaidra.

Augstākās tiesas Senāta 2008.gada lietā Nr. SKC-417 Senāts spriedumā norādījis, ka „ka laulāto kopīgās mantas dalīšana ir kopīpašuma dalīšanas paveids, kur katram laulātajam pieder kopīga manta, bet, tā kā domājamās daļas nav noteiktas, kopīpašums nav izdalāms Civillikuma 1075.panta kārtībā. Uz šādas kopīgās mantas tiesisko statusu attiecināmi Civillikuma noteikumi par kopīpašumu, tostarp arī šā likuma 1068.panta pirmā daļa, t.i., ar laulāto kopīgo mantu rīkojas abi laulātie, bet tas nenozīmē, ka strīda izšķiršanā par laulāto

kopīgās mantas sadalīšanu nav piemērojami laulāto kopīgās mantas dalīšanas noteikumi, kas regulēti Civillikuma 89.-110.pantā, t.i., ņemot vērā laulāto kopīgās mantas dalīšanas reglamentējošos noteikumus. Dalot laulāto kopīgo mantu, laulātiem nododamas īpašumā konkrētas lietas. Ja laulāto kopīpašumā pēc laulāto kopīgās mantas dalīšanas paliek nekustams īpašums, katrā ziņā nosakāmas uz to domājamās daļas, uz kurām tad pilnā apjomā attiecināmi Civillikuma 1068. un turpmākie panti.¹²

Tātad tiesa paudusi uzskatu, ka iespējams vienlaikus piemērot gan normas par laulāto mantiskajām attiecībām, gan par kopīpašumu. Manuprāt, nav iespējams izskatīt prasību par daļu kopīpašuma izbeigšanu tajā pašā procesā, kurā tiek izskatīts strīds par daļu noteikšanu kopīpašumā.

Situācija būtu pilnīgi citāda, ja tiktu pieņemts – atbilstoši CL sākotnēji ietvertajam laulāto mantas šķirtības principam – ka attiecībā uz laulāto kopīpašumā esošām lietām katram no viņiem pienākas noteiktas daļas. Tad mantiskais strīds starp laulātajiem neatšķirtos no jebkura strīda par kopīpašuma izbeigšanu.

Acīmredzot praksē dominē viedoklis, ka laulāto kopmanta ir īpaša struktūra, kas nav pakļauta CL noteikumiem par kopīpašumu. Uz to norāda pat termins „kopmanta”, ko parasti lieto vispārīgākā termina „kopīpašums” vietā. Nav izslēgts, ka šis viedoklis formēties vēsturiski, pārejot no ģimenes kodeksā pastāvējušās laulāto mantisko attiecību sistēmas, kam pamatā esošais nedalītais kopīpašums izrietēja no likuma. Šo padomju tiesību ietekmes rezultātā radušos „laulāto kopmanta” konstrukciju iespējams aizstāt ar laulāto mantas šķirtības konstrukciju. Tas iespējams uz esošo normu pamata, pielietojot argumentāciju, kas izriet no CL attīstības vēstures, kas apliecina, ka Latvijas teritorijā ilgā laika periodā, izņemot vienīgi padomju okupācijas periodu, spēkā bijis laulāto mantas šķirtības princips. Tajos gadījumos, kad izveidojusies laulāto kopīpašuma attiecība, tās pamatā aizvien bijis brīvprātības princips un pienākums sniegt pārskatu par mantisko stāvokli (tāds pastāvēja arī t.s. vīra aizbildnības sistēmas apstākļos, kas izrietēja no fakta, ka Latvijā pastāvošā mantisko attiecību sistēma attīstījusies no t.s. romiešu dotālās sistēmas, kam tāpat bija raksturīga pušu autonomija, pienākums atskaitīties un noteiktos gadījumos atdot laulības laikā pastāvējušo mantu vienam no laulātajiem). No tā izriet, ka t.s. „kopmanta” nevarētu būt nekas cits, kā vien daļu kopīpašums.

SACĪKSTES PRINCIPS UN PRASĪBA PAR KOPĪPAŠUMA DALĪŠANU KĀ KONSTITUTĪVA PRASĪBA

Tiesu prakses apkopojumā kopīpašnieka tiesība prasīt kopīpašuma dalīšanu raksturota kā lietu tiesība.¹³

Analizējot šādas prasības norisi, konstatējams tieši pretējs rezultāts. Prasības celšanas laikā prasītājs ir lietas domājamās daļas īpašnieks, taču prasījums tieši vērstas uz to, lai viņš tāds vairs nebūtu. Tā lietu tiesība, kas prasītājam pieder prasības celšanas laikā, izbeigsies šīs prasības apmierināšanas rezultātā. Nevienam prasītājam arī nevar būt drošs, ka tas, ko viņš iegūs vietā, vispār būs lietu tiesība. Prasītāja prasība pamatota ar likuma noteikumu „nevienu kopīpašnieku nevar piespiest palikt kopīpašumā” (CL 1074.p.). Tātad, šīs prasības priekšmets ir izteikti negatīvs – izbeigt kopīpašuma attiecības. Iespēja, ka šādas prasības rezultātā tiesa piespiedīs prasītājam īpašuma tiesības,

ir tikai viena no varbūtībām. Bet, ja arī tiesa piespiedīs īpašuma tiesības viņam, tās pēc satura būs pilnīgi atšķirīgas no tiesībām, kādas kopīpašniekam pastāvēja prasības celšanas laikā. Šī iemesla dēļ prasība par kopīpašuma dalīšanu nav kvalificējama kā atziņas prasība, jo tās mērķis nav vienkārši konstatēt kādu tiesību esamību. Atšķirībā no parastas, jau esošu tiesību atziņas prasības, prasība par kopīpašuma dalīšanu vērstā uz esošo tiesību pārveidošanu (konstitutīvā prasība).¹⁴

Prasības celšanas pamats ir noteikums, ka nevienu nevar piespiest palikt kopīpašumā, kas savukārt izriet no fakta, ka prasītājs ir viens no kopīpašniekiem. Kopīpašums ir īpašuma tiesību ierobežojums. Prasot izbeigt kopīpašumu, prasītājs uzņemas risku, ka šīs prasības izskatīšanas rezultātā viņš var zaudēt arī īpašuma tiesības. Kaut arī tā ir konstitutīva prasība, kas dod tiesai izvēles iespēju¹⁵, tas nenozīmē, ka šajās prāvās nedarbojas sacikstes princips. Prasītājam, tā kā viņa prasījums pamatots uz to, ka nevienu nevar piespiest palikt kopīpašumā, nav pamata sagaidīt, ka lietu kopīpašuma izbeigšanas rezultātā piespiedīs tieši viņam. Tieši otrādi, atbildētājam, kurš nav paudis gribu izbeigt kopīpašumu, būtu pamats sagaidīt, ka īpašuma tiesības, ja vien tās nav iespējams saglabāt abiem, tiktu piešķirtas tieši viņam. Lietas pārdošana izsolē vai īpašuma tiesību noteikšana ar lozi būtu piespriežama, ja ir kādi šķēršļi iepriekš minētajam spriešanas veidam (līdzekļu trūkums īpašuma izpirkšanai u.c.).

Kopīpašuma tiesība ir lietu tiesība. Taču kopīpašnieku savstarpējie prasījumi var izrietēt, bet var arī neizrietēt no lietu tiesībām. Tā, piemēram, uz lietu tiesību pamata rodas prasījums, „kad kāds no kopīpašniekiem izdara kopīpašuma priekšmetā tādas pārgrozības, ko prasījusi nepieciešama vajadzība, piem., nepieciešamu ēkas izlabojumu. Tad viņam ir tiesība prasīt no pārējiem kopīpašniekiem, lai tie samērīgi atlīdzina viņa izdoto summu līdz ar procentiem.” (CL 1061.p.). Šī norma izriet no vispārējā principa, ka nepieciešamie izdevumi atlīdzināmi katram, kas tos taisījis (CL 866.p.). Turpretim pārējie izdevumi atlīdzināmi tikai tādā gadījumā, ja tie izdarīti ar pārējo kopīpašnieku piekrišanu. Tātad, izdevumu (izņemot nepieciešamo) atlīdzināšanas pienākums kopīpašniekam izriet nevis no lietu tiesības, bet no vienošanās. Šādas saistības saturs pie tam būs atkarīgs no vienošanās satura. Tā, piemēram, ja kopīpašnieks ir parakstījis uz pārbūves projekta saskaņojuma – vai tas nozīmē, ka viņš ir piekritis arī pārbūves izdevumiem vai tikai atļāvis tos veikt?

Ja no vienošanās rakstura to nav iespējams izsecināt, tad acīmredzot vienošanās jātulko šaurākā nozīmē, kas vismazāk saista (CL 1508.p.).

Rikojoties pēc tā paša principa, jāsecina, ka no līguma par kopīgās lietas lietošanas kārtību nevar izrietēt noteikumi, kas attiecas uz rīcību ar lietu, piemēram, par tiesībām vienpersoniski, bez pārējo kopīpašnieku piekrišanas izīrēt vai iznomāt lietu, izņemot, kad tas ir līgumā tieši paredzēts, jo tā būtu līguma par kopīpašuma lietošanu paplašināta iztulkošana. Tātad, pret tiesību zinātnē un arī praksē izvirzīto ideju, ka, pamatojoties uz zemesgrāmatā ierakstītu līgumu par kopīpašuma lietošanu, arī viens no kopīpašniekiem bez pārējo piekrišanas var veikt lietas izīrēšanu, ir apsvērums par to, ka nav pieļaujama līguma paplašināta tulkošana tajos gadījumos, kad šāda iztulkošana pasliktina saistītā stāvokli.

¹⁴ Rozenbergs J., Brīģis I. Padomju civilprocesuālās tiesības. 1978.gadā izdotās grāmatas faksimilizdevums ar jaunu Dr.iur. Jāņa Rozenberga priekšvārdu. Zvaigzne ABC, 114. lpp.

¹⁵ T.s. „pilnvarojums tiesai” – SKC-40/2003 13.08.2003. Jurista Vārds Nr. 27/28 (285/286); Grūtups A. Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrās papildinātais izdevums. Rīga, 2002, 278.lpp.

¹² Apkopojuma 2. rindkopa 5. lpp.

¹³ Turpat, 1.1. rindkopa 29. lpp.

DZĪVOKĻA ĪPAŠUMS KĀ KOPĪPAŠUMA PAVEIDS

Dzīvojamā māja, kurā atrodas dzīvokļu īpašumi, nav tas pats, kas dzīvokļu īpašnieku kopīpašumā esošā mājas daļa. Pirmā (dzīvojamā māja) ietver gan dzīvokļu īpašumus, gan kopīpašumā esošo mājas daļu. Kopīpašumā esošā mājas daļa nevar būt vienāda ar dzīvojamo māju, kas ietver arī dzīvokļu īpašumu kopumu. Daļa nevar būt vienāda ar veselo.

Dzīvokļu īpašniekiem kopumā pieder visa dzīvokļu māja un pieder arī visi dzīvokļi. Ja tā, tad viņi visi veido dzīvojamās mājas īpašuma tiesību subjektu. Nav saprotams, kādēļ viņiem tādā gadījumā liegts realizēt pirmpirkuma tiesības uz zemi.

Tiesu prakses apkopojuma nodaļā „Dzīvokļa īpašums, tā pārvaldīšana un tiesiskais regulējums” norādīts:

„Augstākās tiesas Senāta 2007.gada lietā Nr. SKC-637 dzīvokļu īpašnieki Ā.A., L.S. un I.B. prasīja atzīt par spēkā neesošu Centrālās Dzīvojamo māju privatizācijas komisijas lēmumu privatizēt dzīvojamās mājas pagrabu šo telpu nomniekam G.H. un tam sekojošo pagrabu telpu pārdošanu atbildētājam J.C., jo ar to tiek aizskartas prasītāju kā dzīvokļu īpašnieku tiesības. Senāts atzinis, ka pagrabu telpas ir dzīvojamās mājas kopīpašuma daļa un tās ir funkcionāli saistītas ar dzīvojamo māju un nevarēja būt patstāvīgs privatizācijas objekts, kādēļ triju kopīpašnieku prasība apelācijas instances tiesā apmierināta pamatoti.”¹⁶ Tātad, šī prasība tieši pamatota uz CL 1068.p. paredzēto noteikumu, ka nepieciešama kopīpašnieku vienota rīcība. „Apstākļi, ka šādu prasību nav iesnieguši citi dzīvokļu īpašnieki, nav pamats sprieduma atcelšanai, jo savu tiesību aizstāvību tiesā nevar padarīt atkarīgu no pārējo dzīvokļu īpašnieku vēlēšanās vai nevēlēšanās aizstāvēt savas tiesības tiesā.”¹⁷ Acīmredzot šāds secinājums izdarīts nevis tādēļ, ka šāda rīcība atbilstu CL 1068.p., bet gan tādēļ, ka dzīvokļu īpašums paredz sevišķu īpašuma formu, uz kuru nav attiecināma 1068.p. paredzētā prasība par kopīpašnieku kopīgu rīcību. Nav saprotams, uz kādu principu tādā gadījumā balstās secinājums, ka šādu prasību var celt arī atsevišķi kopīpašnieki bez pārējo piekrišanas. Šādu rīcību var pamatot ar nepieciešamu vajadzību, uz ko norāda CL 1068.p.3.d., taču to varētu piemērot tikai pēc analogijas. Nepieciešamu vajadzību varētu skaidrot ar to, ka pārējo kopīpašnieku bezdarbības rezultātā prasījuma tiesības varētu tikt neatgriezeniski zaudētas.

CL 1068.p.3.d. norādītā nepieciešamā vajadzība, kas dod tiesības vienam kopīpašniekam prasīt izdevumu atlīdzināšanu no pārējiem gadījumā, kad kāds no kopīpašniekiem izdara kopīpašuma priekšmetā tādas pārgrozības, ko prasījusi nepieciešama vajadzība, piemēram, nepieciešamu ēkas izlabojumu, norāda uz normām par lietai taisītiem izdevumiem, kas paredzēti CL 865.p.: „Kādai lietai taisītie izdevumi ir vai nu nepieciešami, ar kuriem pašu tās būtību uztur vai aizsargā no pilnīgas bojā ejas, sabrukuma vai izpostījuma, vai derīgi, kas uzlabo lietu, un proti, pavairo ienākumu no tās, vai, beidzot, greznuma izdevumi, kas padara to tikai ērtāku, patīkamāku vai daiļāku.”

Senāts norāda (2007.gada lietā Nr. SKC-547), ka „atzīstot izdevumus mājas sienu siltināšanai par nepieciešamiem (Civillikuma 865.pants), par ko lēmumu pieņēmusi dzīvokļu īpašnieku kopsapulce, prasītājam bija jāpiedalās izdevumu segšanā, tādēļ prasība apelācijas instances tiesā, atsaucoties uz likuma „Par dzīvokļa īpašumu” 12.pantu, noraidīta

¹⁶ Apkopojuma 3. rindkopa 38.-39. lpp.

¹⁷ Turpat, 3. rindkopa 39. lpp.

pamatoti”¹⁸. Šāds tiesas secinājums gan ir pretrunā ar CL sniegto skaidrojumu, ka par nepieciešamiem atzīstami tikai tādi izdevumi, ar kuriem pašu tās būtību uztur vai aizsargā no pilnīgas bojā ejas, sabrukuma vai izpostījuma, jo siltināšana drīzāk atbilst derīgo izdevumu jēdzienam, „kas uzlabo lietu, un proti, pavairo ienākumu no tās” (CL 865.p.), vai, tieši otrādi, samazina lietas izmantošanas izdevumus. Ja tiesu prakses apkopojumā mājas siltināšanas izdevumi pieskaitīti derīgajiem uz tā pamata, ka par ēkas siltināšanu lēmumu pieņēmusi dzīvokļu īpašnieku kopība, tad savukārt nepamatota ir atsaukšanās uz CL 865.p., no kura izriet pilnīgi pretējs secinājums.

Līdzīga rakstura neskaidrības rodas saistībā ar apkopojumā norādītajā Augstākās tiesas Senāta 2008.gada lietā Nr. SKC-349 minētajiem apsaimniekošanas izdevumiem.¹⁹ No vienas puses, šāds pienākums tiesas ieskatā izriet no paša kopīpašuma fakta, jo tie nosakāmi „atbilstoši kopīpašuma domājamās daļas lielumam,” pie tam nav saistīti ar to, vai konkrētā dzīvokļa īpašnieks noslēdzis apsaimniekošanas līgumu vai nē. No otras puses, saskaņā ar likuma „Par dzīvokļa īpašumu” 12.pantu, uz kuru atsaukusies tiesa, „dzīvokļa īpašnieks sedz nepieciešamos izdevumus, kas saistīti ar dzīvojamās mājas, tās komunikāciju un iekārtu uzturēšanu, ekspluatāciju un remontu, kā arī ar zemes gabala uzturēšanu, proporcionāli sava dzīvokļa īpašuma lielumam, tāpat arī norēķinās par saņemtajiem komunālajiem pakalpojumiem neatkarīgi no tā, vai dzīvokļa īpašnieks ir mājas kopīpašumā esošās daļas pārvaldīšanai un apsaimniekošanai izveidotās dzīvokļu īpašnieku sabiedrības dalībnieks un vai viņš ir vai nav noslēdzis attiecīgu līgumu. Ja dzīvokļa īpašnieks ir valsts vai pašvaldība, tā slēdz rakstveida līgumu ar daudzdzīvokļu mājas pārvaldītāju par kopīpašumā esošās daļas pārvaldīšanas un apsaimniekošanas izdevumu segšanu proporcionāli sava dzīvokļa īpašuma lielumam.” Likumā konkrēti un izsmelīgi uzskaitītie nepieciešamie izdevumi nav tas pats, kas no apsaimniekošanas līguma izrietošie izdevumi. Par obligāti atlīdzināmiem būtu uzskatāmi tikai likumā uzskaitītie, nevis apsaimniekošanas līgumā norādītie izdevumi. Pretējā gadījumā, t.i., atzīstot, ka apsaimniekošanas līgumā norādīto izdevumu atlīdzināšanas pienākums rodas neatkarīgi no šī līguma parakstīšanas, novestu pie secinājuma, ka dzīvokļa īpašniekam rodas pienākums no trešo personu noslēgtajiem līgumiem. Tas ir pretrunā ar CL 1519.p.: „No līguma izrietošās tiesības un saistības, ciktāl tās nav tīri personiskas, pāriet uz līdzēju mantiniekiem un tiesību pēcniekiem, ja vien likumā nav paredzēts noteikts izņēmums. Bez šā gadījuma, trešām personām neizriet no līguma vispār ne tiesības, ne saistības, ja vien līdzīgi nav viņu vietnieki (1515.-1518.p.)”.

Šāda pieeja padara problemātisku arī netaisna apsaimniekošanas līguma apstrīdēšanas iespēju. Piedevām vēl izzūd robeža starp lietu tiesībām, uz kurām balstās CL 865.p. paredzētais izdevumu atlīdzināšanas pienākums, un saistību tiesībām, uz kurām pamatoti pienākumi pret apsaimniekotāju. Tiesu prakses apkopojumā tie raksturoti kā saistības. Tā, piemēram, Augstākās tiesas Senāta 2006.gada lietā Nr. SKC-754²⁰, pamatojot prasību pret dzīvokļa īpašnieku J.B. par apkures sistēmas atjaunošanu iepriekšējā stāvoklī un parāda piedziņu par komunālajiem pakalpojumiem. Taču tas nepadara skaidrāku jautājumu par šo saistību saturu un par to rašanās pamatu.

¹⁸ Apkopojuma 4. rindkopa 39.lpp.

¹⁹ Turpat, 7. rindkopa 40.lpp.

²⁰ Apkopojuma 12. rindkopa 42. lpp.; Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumi un lēmumi 2006. Rīga : Tiesu namu aģentūra, 2007, 148.-153. lpp.

Apkopojumā ietvertais lietas atreferējums norāda nevis uz līgumiskiem, bet gan uz lietu tiesiskiem apsvērumiem, jo uzsvērts, ka „siltumapgādes sistēma ir funkcionāli nedalāma un tā ir uzskatāma par daudzdzīvokļu mājas kopīpašuma daļu”²¹. No šāda priekšnoteikuma var izrietēt secinājums, ka dzīvokļa īpašnieks nedrīkst patvarīgi iznīcināt vai pārveidot kopīpašumā esošo siltumapgādes sistēmu, taču no šī fakta neizriet nekāds dzīvokļa īpašnieka pienākums. Taču no lietu tiesībām nevar rasties saistības. Tāpēc ir saprotama siltumapgādes sistēmas atjaunošanas pienākuma rašanās, kas pamatojama ar viena kopīpašnieka rīcības nepieļaujāmību attiecībā pret pārējiem. Taču ar to nav izskaidrojama saistību rašanās, kas izpaužas kā pienākums atlīdzināt par faktiski nepiegādāto siltumu. Šāda saistība nevar rasties arī kā pienākums atlīdzināt nepieciešamos izdevumus, jo tādi nav bijuši, vai kā pienākums atlīdzināt apsaimniekošanas izdevumus, jo apsaimniekotājs saistībā ar nepiegādāto siltumu nekādus apsaimniekošanas pasākumus nav veicis (ja par tādiem neuzskata pašu zaudējumu piedziņas darbību).

Šāds tiesas secinājums ir pretrunā arī ar apkopojumā par dzīvokļu īpašumu Augstākās tiesas Senāta 2011.gada lietā Nr.SK-43²², kā arī Augstākās tiesas Senāta lietās Nr. SK-440/2006 un Nr.SK-322/2007 pausto tēzi, ka apsaimniekotājs tiesīgs prasīt apsaimniekošanas līguma noslēgšanu.²³ Ja pienākumi dzīvokļa īpašniekam rodas neatkarīgi no apsaimniekošanas līguma noslēgšanas, tad grūti pamatot šāda līguma noslēgšanas nepieciešamību.

Sevišķi krasi pretruna starp atzinumu, ka, no vienas puses, pienākums atlīdzināt apsaimniekošanas izdevumus rodas neatkarīgi no tā, vai noslēgts apsaimniekošanas līgums, bet, no otras puses, speciālie likumi paredz šāda līguma noslēgšanu neatkarīgi no pakalpojumu saņēmēja gribas, izpaužas Augstākās tiesas Senāta 2006.gada lietā Nr. SK-435, kur tiesa uzlikusi par pienākumu abām pusēm noslēgt apsaimniekošanas līgumu pēc prasītājas līguma projekta.²⁴ Senāts, atzīstot apelācijas instances tiesas spriedumu par likumīgu, norādījis, cita starpā, ka terminētas maksājuma summas pieauguma pievienošana prasībai (parāda summas palielināšanās) procesa laikā nav uzskatāma par jaunu prasījumu vai prasības robežu pārkāpšanu. Neatbildēts paliek jautājums, uz kāda pamata notikusi parāda summas palielināšanās, ja tajā pašā procesā izskatīta arī prasība par līguma noslēgšanu.

Drīzāk situācijā, kad apsaimniekošanas līgums nav noslēgts, bet pakalpojumi piegādāti, būtu piemērojams noteikums, kas izriet no CL 1418.p. (Kad par prasījuma priekšmetu ir atvietošanas lietas (844.p.) un to daudzums vai labums nav noteikts, tad darījums, neraugoties uz to, ir spēkā, ja ar likumu vai privātu rīkojumu dota tiesība minēto priekšmetu noteikt trešai personai vai tiesai pēc sava ieskata vai ja vispār tā noteikšanai ir kāda droša mērķa. Bet ja trešā persona, kam uzdots priekšmetu noteikt, negrib vai nevar to uzņemt, tad darījums nav spēkā.). Tādā gadījumā būtu jāpieņem, ka ar pašu dzīvokļa iegūšanas faktu tā īpašnieks nevis automātiski parakstās uz jebkuriem apsaimniekošanas līguma noteikumiem, bet ka strīda gadījumā apsaimniekošanas pakalpojumu cenu nosaka tiesa.

Ar noteikumu, kas izriet no CL 1418.p., iespējams pamatot arī Augstākās tiesas Senāta 2010.gada lietā Nr.SK-151 ietverto atziņu, ka, apmierinot prasību par pakalpojumu

un mājas apsaimniekošanas parāda piedziņu pret dzīvokļa īpašnieku, tiesa to daļā par līgumsoda piedziņu noraidījusi. Senāts norādījis, ka „dzīvokļa īpašnieku kopības tiesības nav tulkojamas tik plaši, ka tā varētu noteikt dzīvokļa īpašniekiem arī līgumsodus par maksājumu kavējumiem, jo tas neatbilst līgumsoda definīcijai, kas sniegta Civillikuma 1716.pantā. Līgumsodu patvarīgi nevar noteikt arī apsaimniekotājs, ja līgums nav slēgts.”²⁵ Neatbildēts paliek jautājums, kā tiesa pamatojusi patvaļīgu pakalpojuma noteikšanas cenu. Iepriekš minētais secinājums par izdevumu atlīdzināšanu ir ļoti tuvs noteikumam, kas izriet no CL 1418.p., jo, izņemot faktu, ka pastāv dzīvokļa īpašums un ka tam tiek piegādāti tipveida pakalpojumi, kas tos padara līdzīgus noteiktu sugas lietu piegādei, uz ko norādīts minētajā normā, nav nekādu citu juridisku faktu, uz kuru pamata var rasties dzīvokļa īpašnieka pienākums segt apsaimniekošanas izdevumus. Arī šajā spriedumā norādītās „dzīvokļa īpašnieku kopības tiesības” nevar rasties nekādā citā veidā. Katrā ziņā tiesas secinājums, ka apsaimniekotāja noteiktā cena ir dzīvokļa īpašniekam bez ierunām jāakceptē, neatstāj dzīvokļa īpašniekam pat teorētisku iespēju apstrīdēt atsevišķus līguma punktus pat pārmerīga zaudējuma gadījumā, t.i., nostāda dzīvokļa īpašnieku, kurš nav noslēdzis līgumu, sliktākā situācijā par to, kurš šādu līgumu noslēdzis.

Rodas nelogiska situācija, kad prasību viena un tā pati persona viena un tā paša procesa ietvaros ceļ uz pilnīgi dažādiem pamatiem – lietu tiesiskiem par lietai taisītiem izdevumiem, nelīgumiskiem izdevumu atlīdzināšanas vai netaisnas iedzīvošanās prasījumiem un vienlaikus arī prasību par šo – jau it kā pastāvošo saistību noformēšanu līgumā. Loģiskāk būtu, ja šajās lietās pret prasītāju, kurš cenšas panākt atlīdzības piedziņu pēc viņa diktētajiem noteikumiem, atbildētāji iesniegtu pretprasību par līguma noslēgšanu uz tiem izdevīgākiem noteikumiem.

Siltuma piegādātājam, tāpat citiem pakalpojumu sniedzējiem, kuru pakalpojumi saistīti ar daudzdzīvokļu mājas izmantošanu tās uzdevumam, ir lietu tiesisks prasījums pret dzīvokļa īpašnieku sakarā ar to, ka viņu pakalpojumu izmaksas ir dzīvokļa īpašnieka īpašumā veiktie nepieciešamie izdevumi. Savukārt, apsaimniekotājam nav lietu tiesisks, bet tikai personisks prasījums. Siltuma piegādātājs pieprasa atlīdzību par jau izdarītiem ieguldījumiem īpašuma saglabāšanā. Apsaimniekotājs neveic nekādus ieguldījumus dzīvokļa īpašumā, bet pieprasa atlīdzību par pakalpojumu – starpniecību attiecībās starp nepieciešamo izdevumu izdarītāju, piemēram, siltuma piegādātāju un dzīvokļa īpašnieku. Tāpēc apsaimniekotāja un dzīvokļa īpašnieka attiecības var veidoties tikai uz līguma pamata. Ja līgums nav noslēgts, bet starpniecības pakalpojumi ir sniegti, tad to apmaksas noteikumi izriet nevis no līgumiem, ko apsaimniekotājs slēdzis ar citiem dzīvokļu īpašniekiem, bet no CL 1418.p.. Nepareizi uzspiest apsaimniekošanas līguma noteikumus, izslēdzot iespēju vienoties par cenu. Izņēmums – ja līguma slēgšanu dzīvokļa īpašnieks deleģējis „kopībai”.

Jautājumā par kopīpašumā esošās daudzdzīvokļu mājas daļas uzturēšanu kārtībā var būt gan pārejo kopīpašnieku prasījumi pret atsevišķu dzīvokļa īpašnieku kā pret vienu no kopīpašumā esošās mājas daļas kopīpašniekiem, gan arī otrādi – kad atsevišķam dzīvokļa īpašniekam ir zaudējumi sakarā ar kopīpašumā esošo elementu defektiem.

Augstākās tiesas Senāta 2007.gada lietā Nr. SKA-102²⁶ ie-

²¹ Turpat, 12. rindkopa 42. lpp.

²² Turpat, 15. rindkopa 44. lpp.

²³ Apkopojuma 16. rindkopa 44.-45. lpp.

²⁴ Turpat, 17. rindkopa 45. lpp.

²⁵ Apkopojuma 11. rindkopa 42. lpp.

²⁶ Apkopojuma 18. rindkopa 45. lpp.

tvertas 2 pretrunā esošas formulas: „Par kopīpašumā esošās daļas pārvaldīšanu un apsaimniekošanu lemj tikai dzīvokļu īpašnieku kopsapulce. Par dzīvojamās mājas īpašnieku atzīstama vienīgi visu tajā esošo dzīvokļu īpašnieku kopība.” Šajā negarajā piebildumā ir vairāki aspekti: 1) īpašuma tiesības, 2) lemšanas mehānisms.

Būtu nepareizi secināt, ka, pirmkārt, tiem pašiem dzīvokļu īpašniekiem, kuru kopīpašumā ir mājas daļa, kopīpašumā pieder arī visa dzīvojamā māja kā vienots nekustamais īpašums, jo viņiem ne kopumā, ne katram atsevišķi nav un nevar būt nekādu kopīpašuma tiesību uz kādu atsevišķu dzīvokli, kas atrodas šai pašā mājā, izņemot tos, kas viņiem pieder kā atsevišķais īpašums. Otrkārt, vēl mazākā mērā viņiem pieder visi šie dzīvokļi to kopumā kā kopīpašums, jo uz katru dzīvokli atsevišķi savas īpašuma tiesības realizē katrs dzīvokļa īpašnieks. Pretējs secinājums nozīmētu, ka dzīvokļu īpašnieku kopība tiešīga lemt arī par katru atsevišķu dzīvokli. Tas būtu konkrēta dzīvokļu īpašnieka tiesību pārkāpums. Ja tā nav tiešīga lemt par katru atsevišķu dzīvokli, tad tā nav tiešīga lemt arī par dzīvokļu īpašumu kopumu. Attiecībā pret dzīvojamo māju atsevišķie dzīvokļu īpašumi, tāpat arī kopīpašumā esošā mājas daļa ir apgrūtinājumi, jo dzīvojamā māja, kurā nevienam nepieder atsevišķs dzīvokļu īpašums, ir vērtīgāka, nekā māja, kurā šāds dzīvokļu īpašums ir. Atbilstoši šai konstrukcijai ir lemts Augstākās tiesas Senāta 2008.gada lietā Nr.SKC-52²⁷, kur prasītāji – dzīvokļu īpašnieki V.A.B. un citi, iesnieguši prasību pret zemes gabala īpašniekiem M.G., D.K. un I.DŽ., kuri savu zemes gabalu pārdevuši atbildētājam G.S., par īpašuma tiesību atzīšanu uz pārdoto zemes gabalu uz izpirkuma tiesību pamata, jo esot pārkāptas prasītāju pirkuma tiesības. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta, kas skatījusi lietu apelācijas kārtībā, prasību noraidījusi, atzīstot, ka pirkuma tiesības dzīvokļu īpašniekiem, ja tiek pārdots zemes gabals, uz kura atrodas daudzdzīvokļu māja, kurā dzīvokļi nostiprināti zemesgrāmatā kā atsevišķi dzīvokļu īpašumi, likumā nav paredzētas. Likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību” 14.pants nav attiecināms uz daudzdzīvokļu mājām ar dzīvokļu īpašumiem, jo daudzdzīvokļa māju, kas sadalīta dzīvokļu īpašumos, nevar atzīt par prasītāju kopīpašumā esošu ēku. Kopīpašums nodibināts tikai uz ēkas daļu, nevis ēku kopumā. Dzīvokļa īpašums daudzdzīvokļu mājā ir pilnīgi patstāvīgs īpašuma tiesību objekts, tāpēc nevar šādu daudzdzīvokļu māju kvalificēt kā kopīpašumā esošu ēku. Saskaņā ar likuma „Par dzīvokļa īpašumu” 3.panta pirmo daļu, zemesgabals, kas pieder citai personai, neietilpst dzīvokļu īpašnieku domājamā daļā. Arī Senāts savā spriedumā norāda, ka nav tiesiska pamata atzīt dzīvojamo māju, kas sadalīta atsevišķos dzīvokļu īpašumos, par kopīpašumā esošu ēku, tāpēc apelācijas instances tiesas spriedums ir likumīgs un atstājams negrozīts.

Pretrunā ar iepriekš izdarīto secinājumu ir Augstākās tiesas Senāta 2010.gada lietā Nr.SKC-1147 konstatētais, ka blakus sūdzības iesniedzējs SIA „Vāgners”, kurš ir „dzīvojamās mājas kā nedalīta īpašuma vienīgais īpašnieks”, ar dzīvokļa Nr.11 īpašnieku V.L. ir atzīstami par kopīpašniekiem, un ka uz daudzdzīvokļu mājas kopīpašumā esošo daļu attiecināmi Civillikuma 1067.-1072.panta noteikumi, „SIA „Vāgners” un V.L. kopīpašumā ir noteiktas domājamās daļas no kopīpašumā esošās dzīvojamās ēkas daļas un zemesgabala un tas neliedz dzīvokļu īpašniekus atzīt par kopīpašniekiem un tāpēc nepastāv tiesiski šķēršļi, kas liegtu dzīvokļu īpašniekiem vienoties par kopīpašumā esošās ēkas un zemes gabala dalītu

²⁷ Turpat, 13. rindkopa 42.-43. lpp.

lietošanu.”²⁸ Viens no diviem. Vai nu SIA ir nedalīta īpašuma vienīgais īpašnieks, vai kopīpašnieks. Ja lietošanas kārtības līgums tiek slēgts, kā to var secināt no lietas atreferējuma, nevis par visu māju, bet tikai par daudzdzīvokļu mājas kopīpašumā esošo daļu, tad uz šo gadījumu attiecināmi speciālie noteikumi par dzīvokļu īpašumu, ja par visu māju – tad vispārīgie noteikumi par kopīpašumu, bet nevar attiecināt gan vienu, gan otru likumu uz abiem gadījumiem. Šā nolēmuma atreferējumā izdarītais secinājums ir pretrunā ar apkopojuma projekta secinājumu 1. tēzi, kur teikts, ka Vispārējās Civillikuma tiesību normas 1067.-1082.pants piemērojamas, ja tiesiskā attiecība nav regulēta Dzīvokļa īpašuma likumā. Respektīvi, gadījumos, kad uz objektu attiecināms dzīvokļa īpašuma likums, tās nav piemērojamas vai piemērojamas tikai subsidiāri.

DZĪVOKĻU ĪPAŠUMA TIESĪBAS UN LEMŠANAS MEHĀNISMS

Kopsapulce nav tas pats, kas kopība. Taču gan pirmā, gan otrā ir tikai lēmējinstācija dzīvokļu īpašnieku sabiedrībā, kas tādā veidā kļūst nedaudz līdzīga juridiskai personai. Taču līdzība ir tikai ārēja. Dzīvokļu īpašnieki var apvienoties dzīvokļu īpašnieku sabiedrībā. Kamēr tas nav noticis, tie ir atsevišķi dzīvokļu īpašnieki. Pat arī sabiedrībā lēmējinstācija nav vienlaikus atzīstama arī par īpašnieku. Vēl jo mazākā mērā tas pieļaujams, ja dzīvokļu īpašnieki nav izveidojuši šādu sabiedrību. Bez tam kopsapulce – vecā likuma formula, kopība – jaunā likuma formula. No jaunā likuma 17.p. bez tam redzams, ka ar šo jēdzienu dažādos gadījumos saprotams dažāds „kopības” sastāvs. Tā var būt puse (50 %) (Dzīvokļa īpašuma likuma 17.p. (6)), 2/3 (Dzīvokļa īpašuma likuma 17.p. (7)) un visi dzīvokļu īpašnieki, kas pie tam vienoti nobalsojuši „par” (Dzīvokļa īpašuma likuma 17.p. (5)). Drīzāk domājams, ka „kopība” ir instācija, kurai nodotas atsevišķas dzīvokļa īpašnieka rīcības funkcijas ar viņa dzīvokļa īpašumu (Dzīvokļa īpašuma likuma 17.p. (6)) vai ar viņa daļu kopīpašumā (Dzīvokļa īpašuma likuma 17.p. (5)). No šī likuma saprotams, ka ar „kopību” domā nevis īpašnieku, bet lēmējinstāciju. Pretējā gadījumā būtu jāpieņem, ka „īpašnieks” pieņem lēmumu tādā veidā, ka, piemēram, 2/3 no īpašnieka apzinīgās daļas lemj par „pilnvarojuma došanu un atsaukšanu”.

Apkopojuma secinājumos ietvertā tēze „Katra dzīvokļa īpašnieka atsevišķais dzīvokļa īpašums ir patstāvīgs īpašuma tiesību objekts, kas kopā ar dzīvokļa īpašuma domājamo daļu kopīpašumā veido dzīvokļa īpašumu kā tiesiski nedalāmu nekustamo īpašumu,”²⁹ ir pretrunā ar tiesību zinātnē izteiktajām atziņām un ar likuma noteikumiem.

Kaut arī nekustamā īpašuma satura interpretācijas var būt atšķirīgas, piemēram, vieni uzskata, ka nekustamais īpašums var būt ne tikai zeme, bet arī ēkas³⁰, tomēr tiesību zinātnē ir vienots viedoklis par to, ka ar nekustamu īpašumu parasti saprot tikai ķermenisku lietu. Līdz ar to tēze, ka par nekustamu īpašumu atzīstams dzīvokļa īpašums kopā ar kopīpašumā esošo domājamo daļu, ir pretrunā ar šīm atziņām. CL atzīst kopīpašuma domājamās daļas par bezķermeniskām lietām.

Tādu konstrukciju neparedz arī Dzīvokļa īpašuma likums (2.p.).

No apkopojuma secinājumiem nav skaidrs, kāda ir attiecība starp dzīvokļa īpašumu kā nekustamu īpašumu (t.i.

²⁸ Apkopojuma 21. rindkopa 46.-47. lpp.

²⁹ Apkopojuma 1.2. rindkopa 48. lpp.

³⁰ Kalniņš E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. 2008. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/resources/research/> (aplūkots 25.11.2011.)

dzīvokļa īpašums kopā ar kopīpašumā esošo domājamo daļu) un atsevišķo īpašumu. Kā avots norādīts Dzīvokļa īpašuma likuma 9.pants. No tā izriet, ka dzīvokļa īpašums ir tas pats atsevišķais īpašums. Ar pēdējo gan varētu saprast arī tikai pašu dzīvokli. Tieši tāda izpratne izriet no likuma 3.panta.

Šāds atsevišķā īpašuma jēdziens atšķiras no secinājumos norādītā atsevišķā īpašuma jēdziena. Ja atsevišķais īpašums ir telpiski norobežota trīsdimensionāla ķermeniska lieta, kas atbilst tiesību zinātnē izteiktajai definīcijai,³¹ tad nevar vienlaikus par atsevišķo nekustamo īpašumu uzskatīt šo telpiski norobežoto lietu kopā ar kopīpašuma domājamo daļu, kas ir bezķermeniska lieta. Pēdējā nevar būt arī telpiski norobežotā dzīvokļa kā nekustama īpašuma piederums. Pirmkārt, pret šādu konstrukciju iebilsts no tāda viedokļa, ka bezķermeniskas lietas nevar būt ķermenisku lietu piederumi,³² (kam šī ziņojuma autors nepiekrīt). Otrkārt, ja telpiski norobežotā nekustamā dzīvokļa īpašuma piederums ir tiesības uz citas ķermeniskas lietas (dzīvojamās mājas) daļas domājamo daļu, tad tās nevar vienlaikus būt citas lietas – kopīpašumā esošās mājas – sastāvdaļa vai piederums. Pie tam jāņem vērā, ka kopīpašumā esošās mājas daļas, atsevišķi no katra dzīvokļa īpašuma kā telpiski norobežotas daļas arī savukārt ir telpiski norobežota ķermeniska lieta. Šāda teorija nav konsekventa, pie tam tā rada problēmas tā juridiskā mehānisma izskaidrošanai, uz kura pamata dzīvokļu īpašnieki patstāvīgi rīkojas ar savu daļu kopīpašumā.

Jāšaubās, vai iespējams, kā tas norādīts apkopojuma secinājumos, ka „Dzīvokļa īpašnieks saskaņā ar šā [1995.gada likuma 7.panta un 2010.gada likuma 9.panta – J.R.] panta noteikumiem tiesīgs savu atsevišķo dzīvokli kopā ar domājamo daļu kopīpašumā atsavināt, izīrēt, iznomāt vai ieķīlāt.”³³ Iznomāšana un izīrēšana paredz lietas nodošanu valdījumā un lietojumā. Ja dzīvokļa īpašnieks nodod savu domājamo daļu kopīpašumā citu personu lietošanā bez pārējo kopīpašnieku

piekrišanas, tad uz šo īpašumu neattiecas kopīpašuma noteiktie aprobežojumi, respektīvi, tas vairs nav kopīpašums. Loģiskāk teikt, ka persona, kam lietošanā un valdījumā nodots dzīvoklis, ir tiesīga lietot dzīvokļu īpašnieku kopīpašumā esošo mājas daļu.

Arī CL 878.p. paredz: „Viena un tā pati lieta nevar vienā un tajā pašā laikā atrasties vairāku personu valdījumā tā, ka katra no viņām valda visu šo lietu.

Vairākas personas var valdīt kopīgi vienu un to pašu lietu tā, ka katra no viņām, šo lietu faktiski nesadalot, valda tās domājamo daļu.

Viena persona var valdīt pašu lietu, bet otra, tajā pašā laikā, kādu tiesību uz to.”

Secinājumos teikts, ka „Atsevišķa dzīvokļa īpašnieka tiesības lietot dzīvokļa īpašumā esošo kopīpašuma domājamo daļu ir dzīvokļa īpašnieka lietu tiesība (Dzīvokļa īpašuma likuma 9.panta 7.punkts).”³⁴ Taču minētā norma skan šādi: „7) lietot kopīpašumā esošo daļu, ciktāl lietošanas ierobežojumus nenosaka šajā likumā noteiktajā kārtībā pieņemtie dzīvokļu īpašnieku kopības lēmumi.” Tur nav teikts, ka tā ir lietu tiesība. Tiesība lietot arī nav lietu tiesība citādi, kā vien lietojuma, respektīvi, personālservitūta gadījumā. Apgalvojums, ka lietošanas tiesība ir lietu tiesība, ved uz nepareizu secinājumu, līdzīgu tam, ka zemesgrāmatā ierakstīta nomas tiesība ir personālservitūts, kas literatūrā pamatoti kritizēts.³⁵

Secinājumos teikts, ka „Neapdzīvojamās telpas un mākslinieku darbnīcas īpašnieku tiesības, pienākumi un atbildība pielīdzināmi dzīvokļa īpašnieka tiesībām, pienākumiem un atbildībai.”³⁶ Vai tas nozīmē, ka dzīvokļa īpašnieka tiesības ir brīvi konvertējamas mākslinieku darbnīcas īpašnieka tiesībās un otrādi?

³¹ Kalniņš E. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. 2008. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/resources/research/> (aplūkots 25.11.2011.).

³² Turpat.

³³ Apkopojuma 3.1. rindkopa 50. lpp.

³⁴ Apkopojuma 3.2. rindkopa 50. lpp.

³⁵ Virko E. Zemesgrāmatu pieejamība un ticamība (II). Jurista Vārds Nr.15 (519), 2008. gada 15. aprīlis.

³⁶ Turpat, 3.4. rindkopa 51. lpp.

Dr.habil.iur. Kalvis TORĢANS,

Augstākās tiesas senators, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors

RISINĀJUMI STRĪDOS PAR NOMU AR VAIRĀKIEM ĪPAŠNIEKIEM ABĀS PUSĒS

Tiesu prakses apkopojums par kopīpašuma istenošanu satur bagātīgu materiālu, kura studēšana labvēlīgi ietekmēs judikatūras attīstību un stabilizāciju konkrētos ar kopīpašumu saistītos jautājumos. Taču apkopojums neatspoguļo un nevarēja atspoguļot vairākus blakus jautājumus, kas saistīti ar nomas attiecībām uz likuma pamata (piespiedu nomu)¹.

Tiesu lietās svarīgi gan vispārēji atzinumi, kas kā jau atzīstama judikatūra ietverta apkopojumā, gan arī konkrētā lietā sevišķi apstākļi, argumenti, atrunas, kas arī jāņem vērā, bet varbūt vairāk attiecas uz citu tematu (un tāpēc tiks ietverti citā apkopojumā). Tādas savā būtībā ir lietas, kurās kopīpašnieki vienā vai abās pusēs nespēj saskanīgi darboties tā saukto piespiedu nomas attiecību sakārtošanai. Šo strīdu saite ar kopīpašumu izpaužas visvairāk jautājumā par to, vai kāds no kopīpašniekiem ir tiesīgs slēgt separātas vienošanās ar otru pusi bez citu kopīpašnieku piekrišanas.

Judikatūras atziņas šai jautājumu grupā krājas, process turpinās. Vieni cīnās vispārējās jurisdikcijas tiesās, citi iet uz Satversmes tiesu. Savukārt Satversmes tiesa ir pagodinājusi civiltiesības un visu juristu saimi ar plašu spriedumu jautājumā par Civillikuma² 1068. pantu un tā piemērošanu, tostarp piespiedu nomas attiecībās. Uzmundrinoši ir tas, ka šis spriedums norāda uz iespēju dažādību, kā tiesiski risināt praksē radušos strīdus un konfliktus, mudina tās izmantot. Atzīstot, ka apstrīdētā norma ir nepieciešama leģitīma mērķa sasniegšanai, un piekristot prof. K.Čakstes viedoklim, ka kopīpašums nav pats vēlāmākais īpašuma veids, Satversmes tiesa ir atzīmējusi, ka „Pieteikuma iesniedzēja celtā prasība netika apmierināta nevis apstrīdētās normas, bet gan Pieteikuma iesniedzēja paša izraudzīto tiesību aizsardzības līdzekļu dēļ.” Spriedumā ir vairākas norādes uz iespējām.

No Satversmes tiesas spriedumā atreferētā Privatizācijas aģentūras paskaidrojuma izriet, ka apstākļos, kad pastāv zemes piespiedu nomas tiesiskās attiecības, tā tīri veiksmīgi slēdzot nomas līgumus un iznomājot zemesgabala domājamo daļu, nesāņemot visu pārējo zemesgabala domājamo daļu īpašnieku piekrišanu. Tas izklausās esam pretrunā ar vairākiem tiesu spriedumiem, kuros tiek noraidītas prasības uzlikt par pienākumu noslēgt nomas līgumu starp pusēm, ja līgumā nav iesaistīti visi kopīpašnieki. Bet turpinājumā redzēsīm, ka pretruna nav nepārvarama. Var vienoties un vienošanos labprātīgi pildīt,

¹ Precizitātei tiesību teorijas aspektā atzīmēsīm, ka juridiskajā literatūrā un pat Satversmes tiesas spriedumā plaši lietotais termins „piespiedu noma” ir savā ziņā maldinošs, jo, ja mēs skatāmies uz nomu kā līguma veidu, tad piespiedu noslēgt līgumu ir barbarisms. Ja skatāmies uz situāciju, kurā nonākuši zemes un mājas īpašnieki un kurā neviens no viņiem nevar pateikt „ja nevienosimies, tad es ar savu bagātību aizeju”, tad saprotams, ka abas puses ir spiestas rēķināties ar situāciju, kas ir nomaī līdzīga, jo mājas īpašnieks nevar lietot savu īpašumu bez zemes lietošanas un preču naudas attiecībās tas nozīmē arī pienākumu maksāt tāpat kā nomas līgumā. Šo situāciju regulē likums un tāpēc pareizāks ir apzīmējums likumiska noma (noma uz likuma pamata).

² Civillikums: pieņemts 1937. gada 28. janvārī. – Ziņotājs, 1992, Nr. 4/5. Turpmāk – CL.

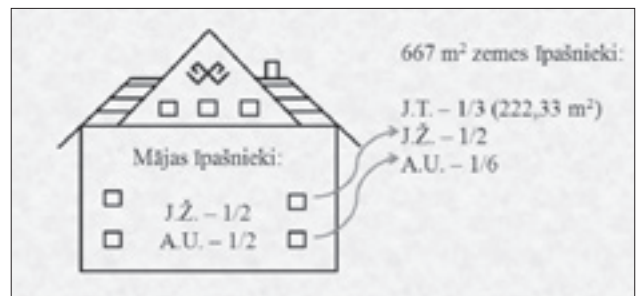
bet, ja vēlāk cits kopīpašnieks iebildis, tad var nākties kaut ko grozīt. Tāda vienošanās nav galīgs atrisinājums un zemesgrāmatas atsaka tās nostiprināt kā nomas attiecību noregulējumu.

Aplūkosim dažus piemērus, kuros iesaistīti gan vairāki zemes gabali, gan ēku kopīpašnieki. Lai izvairītos no pārmetumiem par faktu subjektīvu izklāstu, apskatīsim abstraktas situācijas, beigās norādot sprieduma numuru, kurā situācijai ir diezgan liela līdzība ar komentēto.

KĀZUSS NR. 1

„JŪS KĀ GRIBAT, BET MAN PIENĀKAS”

Zemesgabalam Rīgā ar platību 667 m² ir 3 īpašnieki: 2 apmierināti ar dzīvi - A.U. un J.Ž., trešais neapmierināts un darbigis J.T. Uz zemesgabala ir māja, kurai ir divi īpašnieki – A.U. un J.Ž., kuriem pieder arī īpašuma domājamās daļas uz zemi. Tātad pirmo divu apmierinātību rada tas, ka viņiem daļēji pieder arī zeme un sev jau nomu nemaksāsi, bet trešajam ir tikai zeme un neviens neko nemaksā.

Zemesgabala lietojuma tiesības starp mājas īpašniekiem nav sadalītas (noteiktas). Darbigais zemes kopīpašnieks izrēķina, ka viņa domājamām daļām uz zemi (1/3) atbilst 222,33 m² un par to viņam piespiedu nomas apstākļos pienākas nomas maksa. Viņš ceļ prasību pret vienu no mājas kopīpašniekiem A.U., lūdzot tiesu:

1. Uzlikt par pienākumu A.U. noslēgt ar viņu zemes nomas līgumu (projekts pievienots).
2. Noteikt nomas maksu viņam Ls 77,04 gadā, bet ne mazāku par 5% no zemes kadastrālās vērtības.
3. Piedzīt maksas parādu par laiku kopš piespiedu nomas izveidošanās, t.i., par 3 gadiem Ls 231.

Tiesa pieaicina arī trešo zemes īpašnieku kā trešo personu bez patstāvīgiem prasījumiem.

Taču prasību pirmās instances tiesa noraida.

Apelācijas instances tiesa spriež pretēji – prasību apmierina.

Kasācijas sūdzību iesniedz atbildētājs.

Sūdzībā galvenais motīvs: līgums neatbilst noteikumam, ka vajadzīga visu kopīpašnieku kopīga griba (CL 1068.pants),

bet tiesa, ignorējot to, noteikusi līguma saturu tikai attiecībā uz vienu zemes un vienu mājas kopīpašnieku.

Senāts noraida kasācijas sūdzību, atstājot negrozītu apelācijas instances tiesas spriedumu.

Motīvos skaidrots, kas ir piespiedu noma un ka tā prasa noregulēt attiecības, it īpaši par maksu, kur gan ir normatīvā kārtībā noteikts orientieris 5% (tagad būtu 6%). Bet Senāts noraida CL 1068.panta iztulkošanu kā tādu, kas neļauj darīt bez kopīpašnieku piekrišanas. Izklusās neparasti. Kā tad tā? CL 1068.pantā taču teikts, ka rīkoties ar kopīpašuma priekšmetu drīkst tikai ar visu kopīpašnieku piekrišanu. Bet te strīds izšķirts starp tikai vienu no zemes kopīpašniekiem (pārējie nav prasītāji) un vienu no mājas kopīpašniekiem (otram esot tikai trešās personas statusā). Palūkosimies abstrakti matemātiskā stilā.

Prasītājs apgalvo, ka viņam kā 1/3 zemes īpašniekam pienākas viena trešdaļa no kopējās nomas maksas, ko rēķina 5% apmērā no kadastrālās vērtības, bet atbildētājs iebilst, ka to nevar noskaidrot bez citu kopīpašnieku piekrišanas.

Matemātiski taisnība ir pirmajam, tam piekrita arī Senāts. Taču jautājums ar to nav izsmelts, kā to spilgti redzēsīm nākošajā kāzusā. Bet pašlaik noskaidrosim, vai kasācijas motīvs bija pamats sprieduma atcelšanai un vai kāds ir uzskatāms par CL 1068.panta pārkāpēju. Minētais pants nosaka: rīkoties ar kopīpašuma priekšmetu, kā visumā, tā arī noteiktās daļās, drīkst tikai ar visu kopīpašnieku piekrišanu.

Iedrošinos apgalvot, ka neviens nav pārkāpis CL 1068.pantu!

Vispirms apdomāsim, kas ir kopīpašuma priekšmets, pēc tam – kā ar to var rīkoties, kas ir rīcība. Kopīpašuma priekšmets ir zemes gabals³ 667 m² platībā. Kā ar to var rīkoties civiltiesiski? Manā izpratnē rīcība ar kopīpašuma priekšmetu lietu tiesībās nozīmē īpašnieka tiesību (tiesīgumu) pārcelšanu uz citu tiesību subjektu vai nu kopumā (mainās īpašnieks), vai tikai dažu tiesību (lietošanas un valdīšanas tiesības), vai apgrūtināšana ar lietu tiesībām. Respektīvi, rīcība izpaužas lietas (īpašuma objekta) nodošanā (pārdošana, dāvināšana, iznomāšana citam), tam tiešām vajag visu piekrišanu. Bet vai konkrētajā kāzusā zemes gabala vienas trešās domājamās daļas īpašnieks kādam vispār kaut ko nodeva? Būsim vēl konkrētāki: vai viņš iznomāja, tas ir, nodeva lietošanas tiesības? Piespiedu nomā nenotiek īpašnieka (kopīpašnieku) zemes nodošana nomniekam, zeme jau vēsturisko notikumu rezultātā atrodas cita lietojumā. Varbūt apgrūtināja savu zemes gabala daļu ar jaunām saistībām? Neko tādu neatrodam. Līdz ar to var apšaubīt pat līguma slēgšanas nepieciešamību, ja līgumu grib saukt par zemes nomas līgumu. Vismaz divos likumos ir noteikts pienākums līgumu slēgt. Citēsīm likuma „Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” 50.panta pirmās daļas 3.punktu: „Privatizētā objekta īpašnieka (turpmāk arī – dzīvokļa īpašnieks) pienākums ir slēgt zemes nomas līgumu vai pilnvarot dzīvojamās mājas pārvaldītāju un apsaimniekotāju slēgt zemes nomas līgumu ar tā zemes gabala īpašnieku – fizisko vai juridisko personu, uz kura atrodas privatizētais objekts”. Līdzsvaram šī likuma 54. pantā noteikts: „Zemes gabala īpašniekam ir pienākums noslēgt zemes nomas līgumu ar pri-

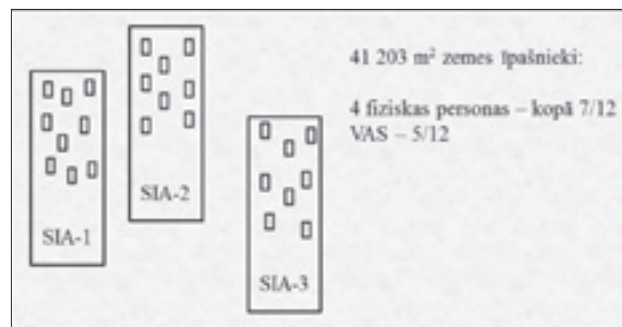
vatizētā objekta īpašnieku”⁴. Līgums ir noderīgs, lai noteiktu dažādu teritorijas apsaimniekošanas pienākumus, izmantotu iespēju vienoties par zemāku nekā maksimāli noteiktā maksu, varbūt pat norobežotu mājas īpašnieka lietojumā esošo zemes gabala daļu. Bet problemātiski būtu ligt par zemes nodošanu lietojumā (tā jau ir lietojumā) un maksāšanu par zemes lietošanu (pienākums maksāt un apmērs jau noteikts ar likumu). Tādējādi, atgriežoties pie CL 1068.pantā minētā jautājuma par kopīpašnieku vienotu rīcību ar zemi, jākonstatē, ka rīcība vispār nenotiek, notiek vienošanās par nomas maksu. Šo pantu nav iespējams pārkāpt, kamēr zemes gabalu nesāk pārveidot, piemēram, nodalot kādu daļu pārdošanai vai dabā dalot zemes lietošanas tiesības atbilstoši domājamajām daļām.

Apskatāmajā kāzusā prasība bija tikai par maksu pagātnē un nākotnē un acīmredzami tiesa, gan piesaucot arī CL 5.pantu, ņēma vērā to, ka diviem mājas īpašniekiem pieder arī zemes domājamās daļas. Atkārtosot, tiesa akceptēja matemātisko aprēķinu un zemes gabala domājamās trešdaļas īpašnieka tiesības tādā apmērā saņemt, bet nesaskatīja CL 1068.panta pārkāpumu.

Apskatītais kāzuss ir tuvs apstākļiem, kas atspoguļoti Senāta spriedumā Nr. SKC-182/2010. Turpinājumā aplūkosim citu situāciju.

KĀZUSS NR. 2 „KOPĪPAŠNIEKS VAR CĪNĪTIES VIENS PATS, BET, JA KAUT KO IZCĪNĪS, TAD LAI DALĀS AR PĀRĒJIEM”

Situācija ar pieciem zemesgabala kopīpašniekiem pret trīs ēku īpašniekiem.

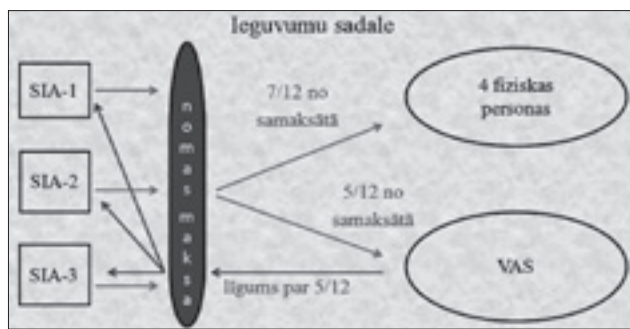
Uz liela (41 203 m²) zemesgabala, kas pieder 5 kopīpašniekiem, atrodas 3 ēkas, kas pieder SIA-1, SIA-2, SIA-3. Piespiedu nomas situācija (valstij VAS personā – 5/12, četrām fiziskām personām katrai noteiktā daļā, bet kopā 7/12). Lietošanas tiesības nav dalītas. VAS izrāda iniciatīvu kopā ar fiziskajām personām noslēgt nomas līgumu ar ēku īpašniekiem. Fiziskās personas neatsaucas, nogaida, varbūt cer, ka individuāli varētu panākt labāku rezultātu.

VAS ar aktu nodot savas 5/12 daļas pārvaldīšanā Pārvaldniekam (citai a/s). Pārvaldnieks 2003.gada 21.februārī noslēdz ar trijām SIA nomas līgumu uz 10 gadiem un sāk saņemt nomas maksu atbilstoši 5/12 daļām.

Pēc apmēram 8 mēnešiem 4 fiziskās personas sarosās un ceļ prasību par nomas līgumu atzīšanu par spēkā neesošiem un, kas sevišķi pelna ievēribu, par zaudējumu piedziņu, kas radušies nesaņemot kopējos augļus.

⁴ Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju. Latvijas Vēstnesis., 11.07.1995., Nr. 103.

³ Likumdevējs ir bagātinājis mūs ar jaunu apzīmējumu „zemes vienība”. Sk. Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma” 1.panta 11. un 12.punktu: 2005. gada 1.decembra likums (spēkā no 2006.gada 1.janvāra) // Latvijas Vēstnesis, 22.12.2005., Nr. 205; Ziņotājs, 2006, Nr. 1. kā piemēru sk. arī Ministru kabineta 2011.gada 22.novembra rīkojumu Nr.610 “Par valsts nekustamo īpašumu maiņu”. Pieejams: <http://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=239888>. [Aplūkots: 2011.gada 2.decembrī]

1. instances tiesa 2005. gadā atzīst par spēkā neesošiem trīs līgumus un piedzen zaudējumus. Apelācijas tiesas instance 2007.gadā arī apmierina prasību.

Kasācijas sūdzībā Pārvaldnieks sevišķi asi vērsas pret zaudējumu piedziņu.

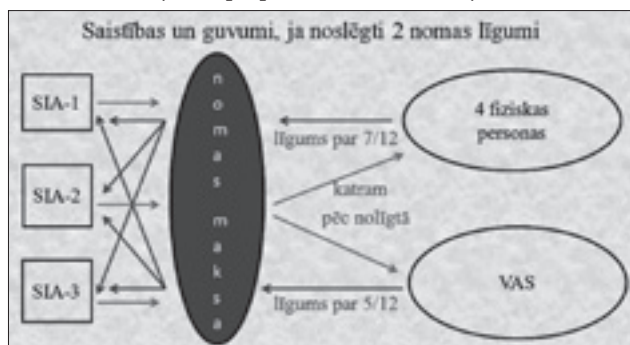
1. Zaudējumi nav pierādīti.
2. Bija jāpiemēro CL 1775. un 1776.pants (zaudējumu mazināšanas pienākums). Fiziskās personas varēja pievienoties līgumam vai pašas noslēgt atsevišķus līgumus, bet ar savu bezdarbību pašas radīja zaudējumus.
3. Nepastāv cēloniskais sakars starp Pārvaldnieka rīcību (līguma slēgšanu) un it kā esošajiem zaudējumiem. Cēlonis ir prasītāju pasivitāte. Prasītājiem nebija liegta iespēja arī slēgt līgumus un gūt augļus.

Kurš vai kuri no šiem argumentiem pareizi? Pārmētiem četriem zemes kopīpašniekiem (fiziskajām personām) izklausās pamatoti. Paradoksāli, tomēr jāsaprot, ka Senāts pieņēmis ļoti gudru spriedumu: kasācijas sūdzību noraidīt, bet apelācijas instances spriedumu atstāt negrozītu.

Kur tā gudrība? Droši vien jūsu dabiska reakcija būtu teikt, ka zaudējumi 4 prasītājiem taču radās no tā, ka trīs SIA-as viņiem nemaksā piespiedu nomas situācijā un paši prasītāji arī bijuši pasīvi. Tātad, zinot par savām 7/12 domājamām daļām zemes īpašumā, zemes platību un trīs nomnieku esamību, būtu iespējams 5% (6%) robežās kaut vai tikai uzsākt prasības tiesvedību pret SIA-ām. Taču uzbrukumam izvēlēta VAS.

Senāts saredzēja, ka apelācijas instances tiesa pamatoti vērtējusi to nepilno summu (salīdzinot ar iespējamo nomas maksu par visu zemes gabalu) un pateikusi: tā ir prasītāja brīva izvēle, pret ko celt prasību. Ja pret SIA-ām nav prasības, tad jāizskata tā, kas celta.

Ja arī fiziskās personas rīkotos separātiski un noslēgtu citus līgumus ar SIA, tad dalāmais guvums būtu krietni lielāks, taču arī tad tas būtu jādala proporcionāli (skat. zīmējumu zemāk).

Kas judikatūrai nozīmīgs izriet no Senāta sprieduma?

Pirmkārt. Neraugoties uz to, ka līgums ir it kā par aprēķināmu nomas maksas daļu, jāpatur vērā, ka konkrētajā lietā ir **nedalīts** kopīpašums. Tas nozīmē, ka katram kopīpašniekam

pieder nevis reāla, bet gan noteikta domājamā daļa kopējā zemes īpašumā. Otrkārt. Ja viens kopīpašnieks ir aktīvāks par citiem un panāk iepriekš minētā līguma noslēgšanu, tad viņam tik tiešām jādalās ar pārējiem procentuāli to daļām. Saņemtais par 5/12 domājamajām daļām tomēr ir visu kopīpašnieku ieguvums. Un ja saņēmējs nedalās ar citiem, tad pienākošā daļa var tikt uzskatīta par zaudējumiem, kas piedzenama no saņēmēša. Varbūt to precīzāk būtu saukt par separātista nepamatoti iegūto, taču tiesīgajam tas tiešām ir zaudējums. Treškārt, tas gan nav liels jaunums, kopīpašnieks attiecīgos gadījumos (bet ne vienmēr) var prasīt kopējas lietas dalītu lietošanu (CL 1070.p.) vai pat kopīpašuma reālu dališanu (1074., 1075.p.).

Līdzīgi fakti un argumenti atrodami Senāta spriedumā SKC-621/2007 un daļēji atspoguļojas arī apkopojumā ar Nr. 3.4.

Vēl daži teorētiski apsvērumi. Varbūt VAS varēja piedāvāt trim ēku īpašniekiem noslēgt līgumu uzreiz par visu zemes gabalu? Formāli vienam kopīpašniekam bez citu pilnvarojuma tādu tiesību nav. Bet ja redzam, ka praksē viņam ir izdevies noslēgt līgumu par vienu („savu”) daļu, tad tas pats praksē varētu notikt arī par visu zemes gabalu. Un ja viņš godīgi dalītos ar pārējiem, tiesā nekāda prasība netiktu iesniegta. Konkrētajā gadījumā, kad citi kopīpašnieki tika aicināti darboties, bet izvairījās, juridisku pamatojumu šādam līgumam nevarētu atrast. Taču citā gadījumā varētu appriest jautājumu par svešu lietu kārtošānu (neuzdotu lietvedību), ja būtu pieņemams, ka citi kopīpašnieki atzītu šādu jautājuma nokārtošanu.

Visbeidzot varētu tikt izvirzīts jautājums: vai arī VAS nevarētu prasīt no pārējiem kopīpašniekiem kā zaudējumu atlīdzību to maksu, ko tā saņemtu, ja pārējie nekavētu līguma noslēgšanu? Grūti, protams, saprast, kāpēc četras fiziskās personas vairās no naudas. Ļaunākās aizdomas varētu būt tādas, ka viņas pat bez līguma gūst kādu nedeklarētu labumu, bet tās tikai aizdomas. Taču teorētiski prasība varētu būt vienīgi par pagājušo laiku. Sakarā ar priekšā stāvošiem zaudējumiem var prasīt tikai nodrošinājumu (CL 1771.p.).

KĀZUSS NR. 3

„VAI NEDIENĀS VAINOJAMS CL 1068.PANTS?”

Nākošā kazusā dalībnieki nav jāaizstāj ar izdomātiem, jo situācija ir plaši un publiski raksturota Satversmes tiesas spriedumā⁵, kurā blakus citiem par izvērtēšanas objektu ir kļuvis Senāta 2010.gada 15.septembra spriedums lietā Nr. SKC-174.

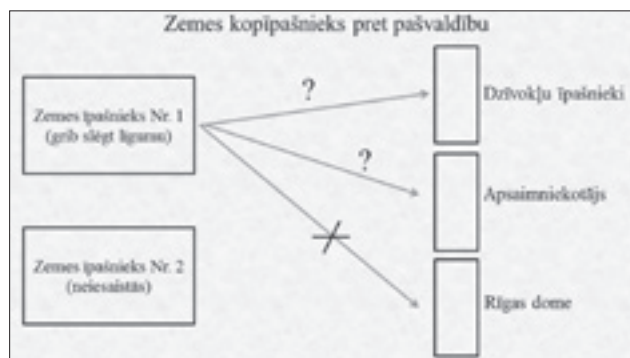
Konstitucionālo sūdzību izraisīja pieteicēja „Pilsētas zemes dienests” neapmierinātība ar trijās tiesu instancēs nospriesto, un tātad arī gala vārdu, ko teicis Augstākās tiesas Senāts spriedumā lietā Nr. SKC-174/2010, kurā Civillietu tiesu palātas 2009.gada 14.marta spriedums a/s „Juridiskais birojs „Specialis”” 2006.gada prasībā pret Rīgas domi atstāts negrozīts daļā, ar kuru prasība par zemes nomas līguma noslēgšanu par 3 zemes īpašumiem noraidīta. Pārējā daļā, tas ir attiecībā uz, ja nekļūdos skaitīšanā, 27 zemesgabaliem Senāts spriedumu atcēlis un nodevis jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Pēc apjoma iespaidīgais 21 lpp. garais Senāta spriedums satur vispusīgu lietas dalībnieku argumentu un pretargumentu analīzi, tostarp konstatējumu, ka Rīgas dome nav istais atbildētājs lietā, ka piedāvātie līgumu projekti satur likumam neatbilstošus punktus, daži vērtējami kā netaisni, daži neatbilstoši likumam.

Tieši šis pants kļuvis par Satversmes tiesas izvērtējuma priekšmetu sakarā ar pieteicēja norādēm, ka tas liedzot vienam

⁵ Satversmes tiesas 2011.gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. 2011-01-01 „Par Civillikuma 1068. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”. Pieejams: http://www.satv.tiesas.gov.lv/upload/Spriedums%202011_01_01.htm. [Aplūkots: 2011.gada 2.decembrī]

no kopīpašniekiem iznomāt sev piederošās domājamās daļas, saņemot nomas maksu, vērsties tiesā.

Jau zināma situācija: zemes gabaliem ir vairāki īpašnieki, bet tikai viens grib līgumu. Bet skarts jautājums: kurš tiesīgs un kuram arī pienākums risināt konkrētus civiltiesiskus jautājumus. Par atbildētāju izvēlēta Rīgas dome. Pēc valsts pārvaldes iekārtas likuma atvasinātā publiskā persona ir Rīgas pašvaldība. Tātad vai nu tā, vai kāda tās pilnvarota iestāde (ja pilnvarojums, tad subjekts vienlīga ir pašvaldība), vai iestāde (SIA) ar attiecīgu deleģējumu var slēgt līgumus un par tiem atbildēt. Senāta spriedumā ir pamatots, kāpēc Rīgas dome nav tā institūcija, kurai būtu jāslēdz nomas līgumi par katras dzīvojamās mājas apsaimniekošanai izmantoto zemi⁶. Taču arī šajā strīdā un vēlāk Satversmes tiesas spriedumā analizēta CL 1068.panta nozīme.

Pieteikuma iesniedzējam piederošo zemesgabalu Rīgā, Jaunciema 2.šķērslinijā, Lielvārdes ielā un Staraja Rusas ielā kopīpašnieki neesot devuši savu piekrišanu zemes nomas līguma noslēgšanai un atsevišķa zemesgabalu lietošanas kārtība neesot noteikta. Apstrīdētā norma gan esot noteikta ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, un tās leģitīmais mērķis esot citu kopīpašnieku tiesību aizsardzība. Taču apstrīdētās normas radītās sekas esot nesamērīgas. Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, apstrīdētā norma esot novecojusi, jo radusies pirms aptuveni 150 gadiem, kad nebijis nedz dalīto īpašumu, nedz piespiedu nomas attiecību. Savukārt pēc 1991.gada esot izveidojušies neskaitāmi dalītie īpašumi un pieņemti vairāki normatīvie akti, kas „faktiski ignorē apstrīdētajā normā ietverto regulējumu”.

Satversmes tiesa ir nospriedusi isi un skaidri: atzīt CL 1068.panta pirmo daļu par atbilstošu LR Satversmes 105.pantam. Motīvos gribas izcelt šādus vārdus: ja apstrīdētās normas nebūtu, tad katrs kopīpašnieks ar īpašumu varētu rīkoties, it kā viņš būtu tā vienīgais īpašnieks. Savukārt tad, ja rīcībai ar kopīpašumu paredzētu kopīpašnieku balsu vairākuma principu, tas varētu nonākt pretrunā ar īpašuma ekonomisko jēgu. Līdz ar to apstrīdētās normas saturs atbilstoši Pieteikuma iesniedzēja iecerētajam risinājumam sagrautu kopīpašuma institūtu pēc būtības, lielā mērā aizskarot citu kopīpašnieku tiesības un likvidējot jebkādu saprātīgu līdzsvaru starp visu kopīpašnieku tiesībām.

Taču spriedums satur vēl arī citus skaidrojumus un motīvus, kas rāda, ka judikatūrai vēl lemts attīstīties un ka daži jautājumi vēl būs jāizpēta, jāinterpretē un attiecīgi jārisina strīdi sakarā ar kopīpašuma tiesību īstenošanu.

Risinājumu daudzveidības sakarā atzīmējamās šādas atziņas:

1. Civillikuma 1074. un 1075.pants paredz kopīpašnieku tiesības prasīt kopīpašuma dalīšanu. Tas ir tiesiskais instruments,

⁶ Pār pārvaldītāja un apsaimniekotāja lomu sk. Orupe Ieva. Piespiedu nomas līguma slēgšana. Jurista Vārds, 10.05.2010., Nr. 19., 22.-25.lpp.

kur kopīpašnieks var izmantot piespiedu kārtā, lai izbeigtu kopīpašumu.

2. Jautājumu risināšanu var vienkāršot dalītu lietošanas tiesību noteikšana.

3. Gadījumos, kad viens kopīpašnieks ar savu rīcību (bezdarbību) nodara otram kopīpašniekam zaudējumus, cietušais var prasīt šo zaudējumu atlīdzināšanu. Šāda iespēja acīmredzami varētu motivēt citus kopīpašniekus risināt nomas jautājumu.

4. Spriedums SKC-174 neliedzot personai prasījuma tiesības attiecībā uz nomas tiesisko attiecību atzīšanu un nomas maksas piedziņu. Spriedumā neesot norādīta iespēja prasīt nomas līguma noslēgšanu, bet prasīts vienīgi pareizi procesuāli īstenot tiesvedību, piemēram, pieaicinot citus kopīpašniekus.

Kā papildu arguments prasības noraidīšanai Satversmes tiesas spriedumā norādīts tas, ka Pieteikuma iesniedzējs lūdza tiesu noteikt apskatāmo trīs nomas līgumu dabiskās un nejausās sastāvdaļas, cita starpā arī tādus nosacījumus, ka nomniekam jānodrošina zemes īpašuma un tam piegulošās teritorijas apkope un nomniekam ir tiesības nodot attiecīgā zemes īpašuma lietošanas (faktiskā valdījuma) tiesības trešajām personām ar iznomātāja piekrišanu. Pieteikuma iesniedzēja piedāvātajā līguma projektā bija ietverts noteikums, ka nomas līgums nodibina servitūtu atbilstoši CL 1142. pantam.

Ievēribu pelna arī Satversmes tiesas spriedumā ietvertais Tieslietu ministrijas skaidrojums: būtiska nozīme esot tam, vai bez citu kopīpašnieku piekrišanas tiek konstatēts vienīgi nomas maksas samaksas pienākums un apmērs vai arī tiek noslēgts nomas līgums, kurā noregulēti arī citi uz kopīpašuma priekšmetu attiecināmi jautājumi. Ja attiecības starp zemesgabala īpašnieku un uz šā zemesgabala uzbūvētas dzīvojamās mājas īpašnieku izveidojušās uz likuma pamata, tad zemesgabala kopīpašniekam esot tiesības prasīt nomas maksas apmēra konstatēšanu atbilstoši attiecīgajai viņa īpašumā esošajai zemesgabala daļai. Šādas tiesības pastāvēt neatkarīgi no citu kopīpašnieku piekrišanas prasījumam.

Rezumējot:

1. Piespiedu nomas attiecības nav jādibina ar līgumu. Tās attiecīgi jau pastāv uz likuma pamata. Mainoties kādam no dalībniekiem, piespiedu noma turpinās. Līgums ļauj vienoties par dažādiem citiem jautājumiem.

2. Nomā maksas noteikšana nav rīcība ar kopīpašuma priekšmetu CL 1068.panta izpratnē.

3. Ja piespiedu nomas apstākļos ar vairāk dalībniekiem kāds noslēdz vienošanos par nomas maksu vai citiem nomas noteikumiem, tad šāda vienošanās ir spēkā. Taču nepieaicinātais dalībnieks var to apstrīdēt, ja ignorētais viņa tiesības saņem augļus no kopīpašuma. Ja šādā ceļā viens kopīpašnieks iegūst nomas maksu, tad tā ir visu kopīpašnieku kopīgs ieguvums, kas dalāms atbilstoši domāmajām daļām. Šāda vienošanās nav identificējama ar nomas līgumu.

4. Ja kopīpašnieki nav noteikuši dalītu kopīpašuma lietošanu, tad bez visu kopīpašnieku dalības lietā tiesa nevar uzlikt pienākumu parakstīt zemesgrāmatā nostiprināmu nomas līgumu, bet atsevišķos gadījumos var noteikt viena kopīpašnieka maksas daļu atbilstoši viņam piederošajām domāmajām daļām.

5. Prasības noraidīšana par nomas līguma noformēšanu nereti nozīmē vienas puses atteikšanos pieņemt netaisnīgus vai citādi nepamatotus līguma noteikumus.

6. Viena kopīpašnieka izvairīšanās no līgšanas par nomas noteikumiem var tikt atzīta par zaudējumu nodarīšanu citiem kopīpašniekiem, kas attiecīgi jāatlīdzina.

Dr. iur. Rolands KRAUZE

DZĪVOKĻA ĪPAŠUMS, TĀ PĀRVALDĪŠANA UN TIESISKAIS REGULĒJUMS

Mans nodoms šajā konferencē ir runāt par to, kādas kritiskas piezīmes pelna Dzīvokļa īpašuma likums, kas pieņemts 2010.gada 28.oktobrī un stājās spēkā ar 2011.gada 1.janvāri.

Šajā likumā un tād arī mūsu praksē un teorijā ienāk jēdziens „dzīvokļu kopība”. Kas tā tāda? Likumā rakstīts, ka dzīvokļu kopība ir pašpārvaldes institūcija. Ja pārvaldes institūcija, tad laikam institūcijai ir kāds priekšnieks, droši vien vēl arī kāda cita amatpersona. Institūcijai ir vajadzīgs mājoklis, kur tā atrodas un kur es varu aiziet pie šīs kopības un parunāties ar to. Materiālie līdzekļi kaut kādi arī ir vajadzīgi. Ja mājā ir 100 dzīvokļu īpašnieki, tad šie 100 dzīvokļu īpašnieki ir tā kopība. Pie kura no viņiem lai es griežos? Nav zināms.

Dzīvokļu kopība ir sapulce. Tā to var secināt no likuma. Sanāk visi uz sapulci, sapulcē vajag rakstīt protokolu un ir vajadzīgs papīrs. Izrādās, ka dzīvokļu kopībai nav ne lats, ne santīms (bankā konts nav). Par ko tad lai nopērk to papīru? Kāds rakstāmais arī ir vajadzīgs. Palūgsim pārvaldniekam. Dzīvokļu kopībai pašai nav arī telpas - kur tad sanāks tā sapulce? Teiksim, lai pārvaldnieks parūpējas par to. Vai dzīvokļu kopība ir pakļauta kādai reģistrācijai? Zinām, ka nodibinājumi tiek reģistrēti, nerunājot par uzņēmumiem, SIA utt. Dzīvokļu kopībai tas nav prasīts. Mans secinājums ir ļoti vienkāršs: dzīvokļu kopība jau nemaz nav juridiska persona, jo tai trūkst juridiskas personas pazīmes.

Taču ir kopības sapulce. Sanākuši visi 100 dzīvokļu īpašnieki - vairāk vai mazāk, cik nu tai dzīvojamā mājā ir. Tiks taisīts lēmums un ar lēmumu tiks nozīmēts pārvaldnieks. Bet pārvaldnieks būtībā jau bija arī agrāk. Dzīvokļu īpašnieki bija organizējušies sabiedrībās, kooperatīvos, bet vai par to kaut ko var atrast šajā Dzīvokļa īpašuma likumā? Nekas nav minēts. Tātad tie tiek atstādināti no jebkādu lēmumu pieņemšanas par dzīvokļu īpašuma pārvaldīšanu, acimredzot no dzīvokļu īpašuma pārvaldīšanas vispār.

Dzīvokļa īpašuma likuma 16.panta ceturtajā daļā ir ierakstīts, ka dzīvokļu īpašniekiem ir tiesības pārsūdzēt dzīvokļa īpašuma kopības lēmumu. Kur? Administratīvajā tiesā? Bet dzīvokļu kopība nav nedz valsts, nedz pašvaldības institūcija. Turklāt tajā pašā 16.panta ceturtajā daļā vienā teikumā teikts, ka dzīvokļa īpašnieks to var pārsūdzēt, iesniedzot pieteikumu, un turpat otrā vietā ir rakstīts, ka iesniedzot prasību. Ko tad - pieteikumu vai prasību? Pieteikumu par juridiska fakta konstatēšanu? Vai dzīvokļu kopības lēmumu mēs ar tādu fakta konstatēšanu varam atzīt par spēkā neesošu? Prasību? Jā, tas varētu būt, ka dzīvokļu kopība ir pieņēmusi tādu lēmumu, ar kuru nodarījusi zaudējumus vienam vai vairākiem dzīvokļu īpašniekiem. Tātad viņu prasība ir vērsta pret šo dzīvokļu kopības lēmumu ar prasījumu atlīdzināt zaudējumus. Tad jau civilprasība. Bet ja civilprasība, tad kas būs atbildētājs? Dzīvokļu kopība? Nē, mums jau ir citi gadījumi, kad uz tiesu nāk, piemēram, zemes īpašnieks ar prasību par zemes nomas līguma noslēgšanu un Senāts konkrētā lietā norāda, ka jāgriežas ar prasību pret pārvaldnieku. Kas tad ir pārvaldnieks? Pārvaldnieks ir dzīvokļu kopības līgumiskais pilnvarnieks. Uz līguma pamata

pārvaldnieks darbojas un pārvalda dzīvokļa īpašumu. Tātad iznāk, ka, iesniedzot sūdzību par dzīvokļu īpašnieku kopības lēmumu, arī šajā gadījumā prasība iesniedzama pret pārvaldnieku? Bet pārvaldnieks nevar būt atbildētājs civilīetā. Nedz viņš to dzīvokļu kopības lēmumu ir pieņēmis, nedz viņam ir interese to aizstāvēt. Ja tiesa apmierina prasību par zaudējumu atlīdzību - kas tad maksās? Pārvaldnieks, ja viņš ir uzrādīts par atbildētāju? Nē, pārvaldnieks nemaksās. Viņš izdaris uzrēķinu dzīvokļu īpašniekiem, tai skaitā arī tiem, kas sūdzējās. Un tad man gribētos tā konfidenciali pateikt dzīvokļu īpašniekiem: „Labāk nesūdzieties, dabūsiēt paši maksāt!” Redziet, tā sanāk ar dzīvokļu īpašnieku kopību.

Tālāk par dzīvokļu kopības sapulci. Likumā ir teikts, ka ne vienmēr tā sapulce ir vajadzīga. To var izdarīt arī aptaujas rezultātā. Kas tad aptaujās? Dzīvokļu kopībai priekšnieka nav, nevienas citas amatpersonas arī nav. Protams, kas gan cits - pārvaldnieks aptaujās. Kā? Pa telefonu sazvanisies. Kas tālāk? Pamotojoties uz to, pārvaldnieks uzrakstīs lēmumu. Dzīvokļu īpašnieku kopības likumā ir norādīti lēmuma pieņemšanas varianti: kopsapulce sanāk kopā un lemj, pārvaldnieks aptaujā dzīvokļu īpašniekus, kaut vai telefoniski, bet likumā vēl ierakstīts - kopības lēmumu varot nodibināt arī citā veidā. Kādā citā veidā? Pie kafijas tases kafējnicā? Viss būs pareizi. Tas arī ir citāds veids. Izgudrojiet vēl kādu citu veidu.

Tagad par prasību tiesā. Atbildētājs ir dzīvokļu kopība. Jādoma, ja jau lēmumu pieņēmusi dzīvokļu kopība, jāatbild ir dzīvokļu kopībai. Par dzīvokļu kopības lēmumu ir atbildīgi visi 100 (varbūt 80, varbūt 60) dzīvokļu īpašnieki. Tas nozīmē, ka prasība jāiesniedz pret dzīvokļu īpašniekiem un visiem jānāk uz tiesu. Var rakstīt pilnvaru vienam, kurš tad varēs runāt pārējo pilnvardevēju vārdā un pārstāvēt dzīvokļu kopību visu dzīvokļu īpašnieku vārdā. Vai tas ir prātīgs risinājums? Domāju, ka nē.

Vēl likumā ir pateikts, ar kādu kvorumu ir pieņemami lēmumi. Piemēram, divos gadījumos lēmums tiek pieņemts, ja par to nobalso visi dzīvokļu īpašnieki. Tas ir jautājumā par dzīvokļa īpašuma domājamās daļas atsavināšanu un par apgrūtinājuma noteikšanu, t.i., lai aizliegtu uzlikt apgrūtinājumu dzīvokļu īpašniekiem lietot domājamo daļu (Dzīvokļa īpašuma likuma 17.panta piektā daļa). 99 dzīvokļu īpašnieki piekrit, ka tāds apgrūtinājums ir vajadzīgs. 100.-tais nepiekrit. Lēmums netiek pieņemts. Pat Apvienoto Nāciju Organizācijas Drošības padomei ir tikai pieci, kuriem ir veto tiesības. Mums dzīvokļu īpašumā - vienalga, vai ir 100 vai 80, vai 60 īpašnieku - viens uzliek veto tiesības lēmumam.

Jautājumā par pirmpirkuma tiesībām ir notikušas būtiskas izmaiņas likumdošanā. Pirmais dzīvokļa īpašuma likums ir 1995.gadā pieņemtais likums „Par dzīvokļa īpašumu”. Jaunākais, ko analizējam un kurā ir šis dzīvokļa kopības institūts, pieņemts 2010.gadā un stājies spēkā ar 2011.gada 1.janvāri. Attiecībā uz pirmpirkuma tiesībām vecajā likumā bija pateikts, ka dzīvokļa īpašnieki var savā starpā noslēgt vienošanos, piemēram, līgumu par to, ka viņiem šādas pirmpirkuma tiesības ir. To ierakstot zemesgrāmatā, pirmpirkuma tiesības bija spē-

kā arī attiecībā uz citām trešajām personām. Otrs variants, kā pēc vecā likuma varēja nodibināt pirkuma tiesības, bija sabiedrības vai kooperatīvās sabiedrības kopsapulces lēmums ar norādi, ka pirkuma tiesības ierakstāmas šo sabiedrību vai kooperatīvu statūtos. Tagad jautājums risināts pavisam citādi. Tagad rakstīts, ka pirkuma tiesības iestājas tikai tad, kad dzīvokļu īpašnieku kopība ir pieņēmusi lēmumu par to, ka tiek atzītas pirkuma tiesības, un ja šis pirkuma tiesības ir arī ierakstītas zemesgrāmatā. Tātad nav paredzēts, ka dzīvokļu īpašnieki var slēgt kaut kādu līgumu vai vienošanos par pirkuma tiesībām. Tiesu prakses vispārīgumā es piekristu: „Ja šāds līgums (vienošanas akts) jau ir noslēgts līdz 2010.gada 31.decembrim un ir ierakstīts zemesgrāmatā, tad jauna likuma spēkā stāšanās neatceļ agrāk nodibinātu tiesisko attiecību.” Tad varētu teikt, ka šie līgumi, ja tādi ir agrāk slēgti un ir ierakstīti zemesgrāmatā, paliek spēkā arī tagad. Ja tādu nav, vienīgais veids pirkuma tiesībām ir, ja kopība ir šādu lēmumu par pirkuma tiesībām pieņēmusi un ierakstījusi zemesgrāmatā.

Gribu vēl pieminēt jautājumu par ģimenes locekļu tiesībām. Minēšu no konkrētas lietas ņemtu materiālu. Dzīvokļa īpašnieks dzīvo kopā ar savu māti. Māte dzīvokli bija dzīvojuši jau 30 gadus, bet dzīvokļa īpašums ir noprivatizēts uz dēla vārda. Dēls nomirst. Māte turpina dzīvot kā ģimenes loceklis (nu jau kā bijušais). Dzīvokļa īpašniekam ir mantinieki. Tie apstiprinās mantojuma tiesībās un kļūst par dzīvokļa īpašniekiem. Viņiem rodas konflikts ar māti un viņi grib, lai māte iet prom. Māte saka: „Es šeit 30 gadus dzīvoju un pēkšņi mani padzis no šī dzīvokļa.” Mantinieki iesniedza prasību tiesā, lieta nonāca līdz pat Senātam. Tiesa, manuprāt, ļoti pareizi nosprieda, ka mātes izlikšanai no dzīvokļa nav pamata. Motivācija ir tā, ka māte kā ģimenes locekle (arī kā bijušā) var tikt izlikta no dzīvokļa tikai tad, kad tas ir Dzīvokļa īpašuma likumā paredzēts, piemēram, ja viņa dzīvokli slukti uzveda vai tml.. Šeit nav runa par bijušo laulāto, kuru var izlikt, ja laulība tiek šķirta. Bet māte paliek tur dzīvot. Bet kas notiek ar jaunajiem dzīvokļa īpašniekiem, kuri nevar iemīnāties mantotajā dzīvoklī? Viņi netiek šajā dzīvoklī, jo māte viņus neielaiž. Varbūt jaunie dzīvokļa īpašnieki varētu prasīt ires maksu par dzīvošanu? Bet kā var prasīt ires maksu, ja tāda ires līguma nemaz nav? Varbūt varētu prasīt par faktu, ka aizņem telpu, un šādu prasību varētu nopamatot, ka tad, ja faktiski dzīvo bez līgumiskām attiecībām, par to tomēr ir jāmaksā. Tas nav ierakstīts vispārīguma secinājumos, bet varbūt tāds risinājums varētu būt. Labāk būtu, ja jaunie īpašnieki prasītu noslēgt ires līgumu. Ja māte piekrīt, tad jautājums, cik liela būs ires maksa pēc līguma. Dzīvokļa īpašuma likums neko tādu nerisina.

Analizējot jautājumu par nepieciešamiem izdevumiem, jāņem vērā, ka ir arī viens cits likums – 2009.gada 4.jūnija Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums. Tas attiecas uz visām dzīvojamām mājām valstī, tai skaitā arī uz dzīvojamām mājām, kas sadalītas dzīvokļu īpašumos. Mums gan ir nostādne: tā kā tiesiskās attiecības dzīvojamās mājās, kas sadalītas dzīvokļa īpašumos, regulē Dzīvokļa īpašuma likums, tad, protams, Dzīvokļa īpašuma likumam ir priekšrocība. Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likums būtu piemērojams tikai tad, ja šajā likumā minēta tiesiskā attiecība nav regulēta Dzīvokļa īpašuma likumā.

Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumā ir teikts, ka visu dzīvojamo māju īpašniekiem ir jā rūpējas par to, lai viņu mājās tiktu izdarītas visas nepieciešamās apsaimniekošanas vai pārvaldīšanas darbības. Tātad tas attiecas arī uz dzīvokļu īpašumu un dzīvokļu īpašniekiem. Bet šī Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 6.panta ceturrtā daļa paredz, ka var arī būt citi pārval-

dišanas un apsaimniekošanas pasākumi, kuri netiek kvalificēti kā nepieciešami. Risinājums varētu būt, ka dzīvokļu īpašnieku mājās nepieciešamie izdevumi ir jāsedz, un tie ir jāsadala starp dzīvokļu īpašniekiem. Ja ir šādi nepieciešamie izdevumi, piemērojam nepieciešamo izdevumu jēdzienu, kas ir atrisināts lietu tiesībās (Civillikuma 865. un 866.pants).

Tomēr tas neliedz dzīvokļu īpašnieku kopībai risināt jautājumu arī par citām apsaimniekošanas darbībām, kas būtu vajadzīgas, lai varētu labi dzīvot dzīvokļu īpašnieku dzīvokļos. Piemēram, jautājums par dzīvojamās mājas sienu siltināšanu. Konkrētā lietā dzīvokļu īpašnieku kopība ir pieņēmusi lēmumu, ka siltināšana ir vajadzīga, jo mājas siena iet bojā. Tomēr daži īpašnieki to apstrīdēja, sakot, ka tie nav nepieciešamie izdevumi. Bija prasība atcelt dzīvokļu īpašnieku kopības lēmumu un to naudas summu, kas jāmaksā dzīvokļu īpašniekiem par šīs sienas siltināšanu. Senāta spriedumā norādīts, ka gadījumā, kad mājas sienu siltināšanas pasākumi tiek atzīti par nepieciešamiem un to tā ir nolēmusi dzīvokļu īpašnieku kopība, un tai tādas tiesības ir, tad dzīvokļa īpašniekiem ir jāsedz atbilstoši izdevumi. Šāds dzīvokļu īpašnieku pienākums agrāk bija noteikts likuma “Par dzīvokļa īpašumu” 12.pantā, bet tagad šis maksāšanas pienākums ir noteikts Dzīvokļa īpašuma likuma 13.pantā. Nepieciešamie izdevumi kā tādi būtu vērtējami Civillikuma 865.panta izpratnē, un tas tad būtu attiecināms arī uz dzīvojamām mājām, kas sadalītas dzīvokļu īpašumos.

Vispārīgumā ir vēlreiz apstiprināts, ka dzīvokļu īpašnieku pienākums maksāt apsaimniekošanas izdevumus ir ar likumu noteikts (Dzīvokļa īpašuma likuma 13.pants) neatkarīgi no tā, vai dzīvokļa īpašnieks ir vai nav sabiedrības vai kooperatīva biedrs. Pietiek ar to, ka viņš ir dzīvokļa īpašnieks. Viņš ir dzīvokļu īpašnieku kopībā un tātad neatkarīgi no tā, vai viņš aiziet uz dzīvokļu īpašnieku kopības sapulci, vai neaiziet, ir vai nav balsojis par kopības lēmumu, šāds pienākums dzīvokļa īpašniekiem rodas uz likuma pamata. Tāpēc daži dzīvojamo māju pārvaldnieki ir iesnieguši tiesā prasības, lai noslēgtu pārvaldīšanas līgumu arī ar dzīvokļa īpašnieku (īpašniekiem), jo pagaidām tāds līgums ir tikai ar dzīvokļa īpašnieku kopību. Vai ir nepieciešams ar katru dzīvokļa īpašnieku noslēgt pārvaldīšanas līgumu? Tas būtu ļoti neracionāli, jo apgrūtinātu tiesas darbu, izraisītu dažādus strīdus utt. Tomēr jādomā arī teorētiski. Tātad pārvaldnieks griežas tiesā ar šādu prasību. Ko tas dod pārvaldniekam? Varam atbildēt ļoti vienkārši: neko. Dzīvokļa īpašnieks jau atbild uz likuma pamata arī bez īpaša pārvaldīšanas līguma.

Tomēr ir jautājums par sankcijām sakarā ar saistību nepildīšanu. Ja dzīvokļa īpašnieks nav sedzis pārvaldīšanas izdevumus un ir iestājušies izpildes termiņi, ir jāmaksā arī attiecīgi nokavējuma procenti. Ja līguma ar dzīvokļu īpašnieku nav, tad līgumiskie nokavējuma procenti no dzīvokļa īpašnieka nav piedzēnami. Vispārīguma secinājumi papildināti, norādot, ka līgumiskos nokavējuma procentus no dzīvokļa īpašnieka piedzīt nevaram, bet likumiskos nokavējuma procentus varam, un tas mums ir jādara. Likums paredz atbildību, ja saistība netiek izpildīta: iestājas sekas, kas paredzētas Civillikuma 1759.panta 1.punktā un 1765.pantā, t.i., saskaņā ar likumu maksājami nokavējuma procenti 6 % gadā.

Vai tas attaisno to, ka pārvaldīšanas līgums ar dzīvokļa īpašniekiem būtu jāslēdz? Taču nepieciešamība noslēgt šādu līgumu ir ierakstīta 2009.gada Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 10.panta otrajā daļā. Tiesai šādā gadījumā ir jāapmierina prasību par pārvaldīšanas līguma noslēgšanu ar katru dzīvokļa īpašnieku. Tikai ko tas dod? Kā jau noskaidrojām – tikai procentu atšķirības. Vai pārvaldniekam tā dēļ vērts cīkstēties ar dzīvokļu īpašniekiem?

DISKUSIJAS UN JAUTĀJUMI CIVILTIESĪBU SEKCIJĀ

CIVILTIESĪBU SEKCIJAS DARBĀ PIEDALĪJĀS

265 tiesneši

43 advokāti

13 prokurori

16 notāri

5 Tieslietu ministrijas
pārstāvji60 LU pasniedzēji
un studenti10 Augstākās tiesas
senatoru palīgi un
darbinieki

Sākot darbu Civiltiesību sekcijā, Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājs Zigmants Gencs izteica gandarījumu par kuplo klausītāju skaitu, ko acimredzot noteicis izraudzītais temats par judikatūru, izskatot civiltiesiskus strīdus par kopīpašuma sadali.

Z.Gencs norādīja, ka temats ir pietiekami sarežģīts un aktuāls. Jau Aristotelis savā laikā ir vērsis uzmanību uz to, ka tie, kuriem ir kopīpašums, strīdas vairāk nekā tie, kuriem ir atsevišķs īpašums. Faktiski kopīpašums ir diezgan nenormāla parādība civiltiesībās, bet bez tā iztikt nevar.

Izvērtējot lietas par kopīpašuma dalīšanu, tostarp arī par mantojuma dalīšanu, tiesu instanču spriedumos ir izteiktas visai atšķirīgas likuma normu interpretācijas, tāpēc Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments un Judikatūras nodaļa ir izpētījusi un vispārinājusi tiesu praksi lietās par kopīpašuma tiesisko regulējumu Civillikumā, kopīpašuma aprūtinājumiem, lietošanu, dalīšanu un apsaimniekošanu, - tas veido vispārinājuma pirmo sadaļu, kā arī lietās, kuras skar Dzīvokļa īpašuma likuma normu piemērošanu un interpretāciju daudzdzīvokļu mājās, - tās savukārt ietvertas vispārinājuma otrajā sadaļā.

Z.Gencs paskaidroja vispārinājuma metodoloģiju. Vispārinājuma pirmajā sadaļā skarto jautājumu izpētei tika atlasītas un vērtētas lietas, kas skatītas Augstākās tiesas Senātā no 2008. līdz 2011.gadam, kā arī raksturīgās iepriekšējos gados (galvenokārt 2000.-2007.gadā) skatītās lietas, kurās strīdi kopīpašuma jautājumos rada interesi tiesību teorijā un praksē, un likuma normu interpretācijai var būt nozīme vienveidīgas tiesu prakses veidošanā visu instanču tiesās.

Vispārinot šīs lietas, kā arī ņemot vērā tiesību teorijā izstrādātos atzinumus un ieteikumus, izdarīti secinājumi, kas tiesām rekomendējami piemēroša-

nai tiesu praksē, kad tās izskata līdzīgas strīdus lietas.

Vispārinājums ir publicēts Augstākās tiesas mājas lapā www.at.gov.lv.

Vispārinājuma tapšanā lielu darbu veicis bijušais Augstākās tiesas senators, juridisko zinātņu doktors Rolands Krauze. Viņš konferencē arī referēja par aktuālām kopīpašuma problēmām.

Civiltiesību sekcijas darbs bija sadalīts divās daļās. Pirmajā daļā tika runāts par kopīpašuma lietošanu, dalīšanu un apsaimniekošanu, savukārt otrajā daļā - par dzīvokļa īpašumu un dzīvokļu īpašnieku kopību.

KOPĪPAŠUMS UN KOPĪPAŠNIEKU TIESISKĀS ATTIECĪBAS

Pirmajā daļā diskusijas galvenokārt raisīja Jāņa Rozenfelda referātā paustās atziņas par atsevišķām kopīpašuma problēmām. Atbildot uz Dr.iur., zvērināta advokāta, LU pasniedzēja Laura Rasnača izteikto repliku par to, ka saduras dzīvokļu īpašnieku kopības institūts ar dzīvokļu īpašnieku kopības noslēgto līgumu par lietošanas tiesībām tad, ja līgumu slēguši vieni īpašnieki, bet vēlāk īpašuma tiesības ieguvuši citi, J.Rozenfelds vērsa uzmanību, ka Dzīvokļa īpašuma likuma izpratnē jēdziens dzīvokļu īpašnieku kopība dažos gadījumos tiek lietots kā lēmējinstītūcija, savukārt citos gadījumos kā ekvivalents pašam īpašniekam. Tādēļ situācijās, kad līgumu par kopīpašuma dalītu lietošanu noslēguši vieni dzīvokļu īpašnieki un tas ir ierakstīts zemesgrāmatā, bet pēc tam dzīvokļu īpašnieki ir mainījušies, noslēgtais līgums var būt pretrunā ar dzīvokļu īpašnieku kopības lēmumu. J.Rozenfelds paskaidroja, ka par šo jautājumu ticis diskutēts arī Tieslietu ministrijas darba grupā un viens no priekšlikumiem, vadoties pēc vācu tiesībām, t.i., BGB¹ normām, bijis pāriet no konsensusa (*consensus*) principa uz balsu vairākuma principu kopīpašnie-

¹ Bürgerliches Gesetzbuch – vācu val. (Civillikums – latviešu val.)

ku attiecībās. Taču, ņemot vērā, ka tajā laikā tapa jaunais Dzīvokļa īpašuma likums², šis priekšlikums tika noraidīts, vadoties no pieņēmuma, ka jaunais likums problēmas atrisinās. Diemžēl, kā secināja J.Rozenfelds jaunais likums šo jautājumu nerisina. Viņš norādīja, ka dzīvokļu īpašnieku kopības un dzīvokļu īpašnieku intereses ir saskaņotas vienīgi tad, ja tiek pieņemts, ka tie dzīvokļu īpašnieki, kuri nav piedalījušies dzīvokļu īpašnieku kopības lēmuma pieņemšanā, ir pilnvarojuši kādu to darīt viņu vietā.

Turpinājumā diskusijas raisīja jautājums par lietošanas kārtības līgumiem, par to, vai uz nomas un īres līguma pamata nodibinātā lietošanas tiesība ir lietu vai saistību tiesība. Zvērināta advokāta palīdzē, LU doktorante Jūlija Kolomijceva norādīja, ka vēsturiski bijuši gadījumi, kad šie līgumi tikuši kvalificēti kā lietu tiesības. Tā tas bijis, piemēram, Prūsijas likumā, kur noma un īre bija lietu tiesība. J.Rozenfelds norādīja, ka atbilde uz šo jautājumu meklējama Civillikuma 1720.panta pirmajā daļā. Proti, dalītu lietošanu var noteikt tikai dalāmai lietai, bet, ja lieta ir nedalāma, nav iespējams to sadalīt, nekaitējot tās būtībai. Tā kā zeme ir dalāma, tad šis dalīšanas līgums attiecībā uz zemes lietošanu precīzi ietilpst norādītā Civillikuma 1720.panta pirmās daļas dispozīcijā. Atbildot uz jautājumu, vai tā ir lietu tiesība vai saistību tiesība, J.Rozenfelds puda uzskatu, ka tiesība, kas rodas uz līguma pamata un kas paredz līgumiskas saistības, nekādi nevar pati par sevi pārversties par lietu tiesību. Tādēļ viņš nepiekrīta Guntas Višņakovas viedoklim³, ka nomas tiesība kā tāda ir saistību tiesība, bet, ierakstīta zemesgrāmatā, tā pārvēršas par lietu tiesību. J.Rozenfelds puda viedokli, ka tā ir likumā paredzēta papildu iespēja jeb paplašinājums tam, ka kāda tiesība, kas pēc savas būtības ir saistību tiesība, tiek ierakstīta zemesgrāmatā un kļūst saistoša trešajām personām, taču tas nepadara šo tiesību par lietu tiesību.

Turpinot diskusiju, L.Rasnačs uzdeva jautājumu, vai ar siltumenerģijas

² Dzīvokļa īpašuma likums: 2010.gada 28.oktobra likums (spēkā no 2011.gada 1.janvāra) // Latvijas Vēstnesis, 17.11.2010., Nr. 183

³ Višņakova G., Balodis K. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu (841. - 926., 1130. - 1400. p.). Rīga, 1998., 13.lpp.

TIESĪBU NOZARU SEKCIJAS KRIMINĀLTIESĪBU SEKCIJA

Referents Uldis Krastiņš un sekcijas vadītājs Senāta Kriminālietu departamenta priekšsēdētājs Pēteris Dzalbe

Andrejs Judins

Referē Kristīne Strada-Rozenberga

Dr.habil.iur. Uldis KRASTIŅŠ,

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors

VAINAS FORMA SALIKTOS NOZIEDZĪGOS NODARĪJUMOS

Kriminālbildības un noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas juridiskais pamats ir noziedzīga nodarījuma sastāvs: ... persona izdarījusi ... šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes Krimināllikuma (turpmāk arī KL) 1.panta pirmā daļā.

Noziedzīga nodarījuma sastāvs ir KL paredzēto visu objektīvo un subjektīvo pazīmju kopums, kas nepieciešams un pietiekams, lai kādu cilvēka kaitīgu darbību vai bezdarbību atzītu par noteikta veida noziedzīgu nodarījumu.

Noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvie elementi ir nodarījuma objekts un tā objektīvā puse, bet subjektīvie elementi – noziedzīgu nodarījumu izdarījusi persona (subjekts) un viņas psihiskā attieksme (vainā) pret tās izdarīto darbību vai pieļauto bezdarbību, kā arī pret kaitīgajām sekām, kas cēloņsakarīgi saistītas ar izdarīto nodarījumu, ja kaitīgās sekas iekļautas konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmju skaitā.

Katru noziedzīgā nodarījuma elementu raksturo noteikts pazīmju kopums, kas vairāk vai mazāk plaši aprakstīts KL panta dispozīcijā. Ir normas, kuras satur vienīgi norādi uz prettiesisko darbību vai bezdarbību (tādus sastāvus krimināltiesībās dēvē par formāliem sastāviem). Šādi noziedzīgie nodarījumi atzīstami par pabeigtiem ar attiecīgās darbības izdarīšanu vai pieļauto bezdarbību. Citi nodarījumi formulēti tādā veidā, ka bez norādes uz darbību vai bezdarbību to sastāvā norādītas arī kaitīgās sekas (materiāli sastāvi) un to pabeigtības moments tiek saistīts ar kaitīgo seku iestāšanos.

Šāds teorētiska rakstura neliels ievads, manuprāt, nepieciešams, lai varētu pāriet pie problēmjautājumiem, kas saistīti ar noziedzīga nodarījuma objektīvo un subjektīvo pazīmju analīzi KL un tā normu praktiskā pielietojuma izpratnē. Tādi jautājumi ir: 1) tieša nodoma normatīvais regulējums KL 9.pantā; 2) neuzmanības jēdziens KL 10.pantā un 3) ar abām vainas formām saistītās problēmas noziedzīgos nodarījumos ar salikto vainas formu.

1. Krimināltiesībās tiek atzīts, ka noziedzīgus nodarījumus, kas atbilst formālo sastāvu pazīmēm, var izdarīt tikai ar tiešu nodomu, jo darbību vai pieļauto bezdarbību nav iespējams realizēt ārējā pasaulē (objektīvi), ja persona to nevēlas, tas ir, bez personas psihiskās darbības elementa – gribas. Tātad darbība vai bezdarbība ir personas gribas izpausmes akts.

Tā kā arī kaitīgās sekas iestājas darbības vai bezdarbības rezultātā, tad loģiski, ka izvērtējama personas psihiskā attieksme kā pret darbību vai bezdarbību, tā arī pret kaitīgajām sekām, kas cēloņsakarīgi iestājušās to rezultātā. Kaitīgās sekas KL normās paredzētas kā pamatsastāva pazīme (būtisks kaitējums, kas KL grozījumu projektā daudzos gadījumos paredzēts kriminālsodāmās administratīvā tiesībpārkāpuma atkārtotības vietā) vai kā salikta sastāva konstrukcija (piemēram, KL 125.panta trešā daļa), vai kā nodarījumu kvalificējoša pazīme (KL 159.panta trešā daļa).

Tāpēc svarīgi ir noskaidrot, ko krimināltiesībās saprotam

ar darbību un bezdarbību, kas tad dod pamatu izteikt viedokli par personas psihisko attieksmi pret šo noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses elementa pamatpazīmi.

Ar darbību krimināltiesiskā izpratnē saprotam personas aktīvu, kaitīgu un prettiesisku uzvedību, ar kuru **apzināti tiek realizēta viņas griba** un tā rezultātā ir izdarīts KL paredzēts ar likumu aizsargāto interešu apdraudējums, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm.

Bezdarbība ir **apzināta personas gribai** atbilstoša pasīva, kaitīga un prettiesiska uzvedība, kas izpaudusies noteiktu uzlikto pienākumu neveikšanā, pastāvot reālai iespējai tos veikt, kā rezultātā ir izdarīts KL paredzēts apdraudējums ar likumu aizsargātām interesēm, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm.

Tātad gan darbības, gan bezdarbības krimināltiesiskajā jēdzienā saistībā ar personas vainu noziedzīgā nodarījumā norādīts uz darbības vai bezdarbības apzināšanos un gribu, kas virzīta, lai ārējā pasaulē realizētu konkrētu uzvedības aktu. Šāda rakstura personas psihiskā darbība tad arī ir jāliek tieša nodoma formulējuma pamatā, ja noziedzīga nodarījuma sastāvs KL sevišķās daļas normā formulēts kā kāda prettiesiska darbība vai bezdarbības akts (nodarījuma formāls sastāvs).

Vēl šajā sakarībā der atzīmēt, ka personas neapzināta darbība nav krimināli sodāma. Tie ir gadījumi, kad personas apziņa vai griba (var būt arī abi) ir deformēta un viņš slimības dēļ, ārējo apstākļu vai noteikta attīstības līmeņa nesasniegšanas dēļ nav bijis spējīgs apzināties notiekošā kaitīgumu vai vadīt savu gribu, piemēram, psihiskas slimības vai citas smagas slimības dēļ, nepārvaramas varas, tajā skaitā vardarbības ietekmē, mazgadības dēļ un tml. gadījumos.

Ja rūpīgi izlasām KL 9.pantu, kurā formulēts nodoma saturs, tad redzam, ka gan tiešs, gan netiešs nodoms tiek saistīts tikai ar personas psihisko attieksmi pret kaitīgajām sekām. Bet tā kā noziedzīgos nodarījumos, kas atbilstoši KL sevišķās daļas normās ietvertajiem sastāviem kaitīgās sekas neparedz (formālos sastāvos), tad izrādās, ka KL 9.pantā nav iekļauta norāde uz personas subjektīvo pusi šāda rakstura nodarījumos, tas ir, uz personas psihisko attieksmi pret izdarīto darbību vai pieļauto bezdarbību.

Pamatojoties uz iepriekš analizēto saistībā ar personas psihisko attieksmi pret darbību vai bezdarbības aktu, kas izpaužas tieša nodoma veidā, KL 9.panta sākumā atsevišķi jānosaka tieša nodoma saturs nodarījumos ar formālu sastāvu: **noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar tiešu nodomu, ja persona apzinājusies savas izdarītās darbības vai pieļautās bezdarbības kaitīgumu un to apzināti veikusi** vai, ja persona ... tālāk kā spēkā esošajā 9.pantā – un tas jau attiecas uz noziedzīgiem nodarījumiem ar materiālu sastāvu.

Šāda satura KL 9.panta papildinājums vēl jo vairāk nepieciešams, jo personas vaina nodarījumā saistās ar viņas psihisko attieksmi ne tikai pret darbību vai bezdarbību formālos sastāvos, bet arī saliktos noziedzīgos nodarījumos.

2. KL 10.pantā formulēta vainas forma neuzmanība divos tās veidos – kā noziedzīga pašpaļāvība un kā noziedzīga nevēriba. Arī šī vainas forma tiek saistīta tikai ar kaitīgajām sekām – vai nu paredzējusi savas darbības vai bezdarbības kaitīgo seku iestāšanās iespēju un vieglprātīgi paļāvusies, ka tās varēs novērst, vai nav paredzējusi seku iestāšanās iespēju, bet pēc nodarījuma konkrētajiem apstākļiem tai vajadzēja un tā varēja tās paredzēt.

Pastāvot šādam neuzmanības formulējumam, varētu domāt, ka pret darbību vai bezdarbību, kuru rezultātā iestājušās noziedzīgā nodarījuma sastāvā paredzētās kaitīgās sekas aiz neuzmanības (materiālos sastāvos) nav nepieciešams pret darbību un bezdarbību vērtēt personas psihisko attieksmi. Varētu tādi nostādnei piekrist, ja neuzmanība kā vainas forma būtu paredzēta tikai vienkāršos noziedzīgu nodarījumu sastāvos, kuros kaitīgās sekas ir noteicošas un tās iestājušās aiz neuzmanības. Tādā abstraktā veidā vainu attiecībā pret darbību vai bezdarbību var saskatīt tikai nedaudzās normās – miesas bojājums aiz neuzmanības (KL 131.pants), nonāvēšana aiz neuzmanības (KL 123.pants) un mantas iznīcināšana vai bojāšana aiz neuzmanības (KL 186.pants). Vēl ir vairākas speciālās normas attiecībā pret minētajām trim vispārējām normām (normu konkurence) – meža iznīcināšana vai bojāšana aiz neuzmanības (KL 108.pants), gāzes un naftas vadu iznīcināšana aiz neuzmanības (KL 188.pants), militārā dienesta mantas iznīcināšana vai bojāšana aiz neuzmanības (KL 345.pants) un valsts noslēpuma izpaušana aiz neuzmanības, ja ar to nodarīts būtisks kaitējums (KL 95.pants).

Visās minētajās normās noziedzīga nodarījuma kaitīgums akcentēts uz kaitīgajām sekām, salīdzinot ar darbību vai bezdarbību, kas izraisījušas kaitīgās sekas, tādēļ šos noziedzīgos nodarījumus likumdevējs atzinis par izdarītiem aiz neuzmanības. Varbūt apstāties un teikt, ka noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības tikai tādos gadījumos, kad KL sevišķajā daļā uz šādu vainas formu norādīts normas nosaukumā.

3. Taču problēmas risinājums nav tik vienkāršs, jo KL sevišķajā daļā ir vairāk nekā trīsdesmit normas, kurās noziedzīga nodarījuma sastāvā paredzētās kaitīgās sekas iestājas aiz neuzmanības. Tie ir gadījumi, kad darbība vai bezdarbība ir izraisījusi smagas sekas – nodarīti smagi miesas bojājumi vai cilvēks nogalināts. Ja vainīgās personas psihiskā attieksme pret šādām kaitīgām sekām izpaužas tieša vai netieša nodoma veidā, viņam jāatbild vai nu saskaņā ar citu KL sevišķās daļas pantu, kas paredz smagāku atbildību, vai veidojas nodarījumu ideālā kopība.

Jāatzīmē, ka no tā vairāk nekā trīsdesmit normu klāsta, ir tikai pāris normu, kurās ir norāde, ka smagās sekas iestājušās vainīgā neuzmanības dēļ. Tā KL 137.panta otrajā daļā paredzēta atbildība par neatļautu ārstniecību, ja tā izraisījusi cietušā nāvi vai smagus miesas bojājumus vainīgā neuzmanības dēļ, KL 138.panta pirmajā daļā noteikta atbildība par ārstniecības personas profesionālo pienākumu nepildīšanu, ja šis nodarījums vainīgā neuzmanības dēļ izraisījis cietušajam smagu vai vidēju smaguma miesas bojājumu. Tajā pat laikā tā paša panta otrajā daļā, paredzot atbildību par tādu pašu nodarījumu, ja tas bijis par iemeslu cietušā nāvei, nav norādes uz vainas formu, kaut gan skaidrs, ka nāves sekas iestājušās aiz neuzmanības. Pastāvot tišai vainai, ārstniecības persona atbild par slepkavību. Teiktais par pēdējo gadījumu pilnībā attiecināms uz KL 135.pantu – ja

neatļauta aborta izdarīšana izraisījusi grūtnieces nāvi vai citas smagas sekas.

Vispirms jau jāatzīmē, ka **Krimināllikuma vispārīgajā daļā nav ietverti noteikumi par to, kā nosakāma vainas forma kopumā noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu**, kad personas psihiskā attieksme pret darbību vai bezdarbību un kaitīgajām sekām ir atšķirīga, kā tas ir analizētajos nodarījumos. Vajadzība pēc konkrēta risinājuma ir nepieciešama, jo vairāku juridisku jautājumu risinājums ir atkarīgs no tā, vai noziedzīgs nodarījums izdarīts tiši vai aiz neuzmanības.

Runājot par vainas formu noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu, īpaši svarīgi ir ievērot KL 8.panta otrajā daļā ietvertu principu: **nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm**. Salikto noziedzīgo nodarījumu objektīvajā pusē ietilpst darbība vai bezdarbība un ar tām cēloniski saistītās kaitīgās sekas; analizētajos gadījumos tās ir smagas sekas - smagu miesas bojājumu vai nāves seku veidā.

Tātad to, vai noziedzīgs nodarījums kopumā nodarījums ar saliktu sastāvu atzīstams par izdarītu tiši vai aiz neuzmanības, jānoskaidro personas psihiskā attieksme gan pret realizēto darbību vai bezdarbību, gan pret kaitīgajām sekām, kas iestājušās to rezultātā.

Ja runājam par darbību vai bezdarbību, tad šāda satūra normās darbība vai bezdarbība tiek realizēta tiši, par ko bija runa iepriekš, raksturojot personas subjektīvo attieksmi pret darbību vai bezdarbību kā noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses pazīmēm.

Savukārt iepriekš pieminētajos gadījumos personas vainas forma pret kaitīgajām smagajām sekām izpaužas tikai neuzmanības formā. Atklāts paliek jautājums par vainas formu pret visu noziedzīgo nodarījumu kopumā.

Tieslietu ministrijas Krimināllikuma darba grupā ir izteikts ierosinājums, ka visās tajās KL sevišķās daļās normās, kurās paredzētas smagas sekas, kas iestājušās vainīgā neuzmanības dēļ, panta dispozīcijā nepieciešams norādīt uz neuzmanību kā vainas formu un uzskatīt, ka noziedzīgais nodarījums kopumā uzskatāms par izdarītu aiz neuzmanības.

Tāda problēmas risinājuma nostādne, manuprāt, nav atbalstāma vairāku apsverumu dēļ, jo tai nav ne teorētiska pamatojuma, ne saturiskas jēgas, lai varētu vienveidīgi risināt jautājumu par vainas formu visos tādos gadījumos, kad noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu paredzētas smagas sekas aiz neuzmanības.

Ja izvērtējam nodarījuma reālās izpaušmes kaitīgumu, neredzu iespēju atrast loģisku pamatojumu tam, ka, piemēram, tādu noziedzīgu nodarījumu kā nelikumīga aborta izdarīšana, ja tā saistīta ar grūtnieces nāvi vai citām smagām sekām, kas iestājušās aiz neuzmanības, varētu atzīt par izdarītu aiz neuzmanības. Tāpat ķīlnieka sagrābšana, ja tā izraisījusi smagas sekas (KL 154.panta otrā daļa), vai gaisa un ūdens transportlīdzekļa sagrābšana, ja tā izraisījusi avāriju vai citas smagas sekas (KL 268.panta trešā daļa) u.c. gadījumos. Manuprāt, šie un tiem līdzīgie noziedzīgie nodarījumi jāuzskata par tiši izdarītiem.

Tātad jāmeklē cits teorētiski pamatots risinājums, kas jānostiprina KL vispārīgās daļas normā. Pamatrisinājums varētu būt, ja KL 8.pantā ietvertu šāda satura noteikumu: **nodarījums, kas izdarīts tikai aiz neuzmanības, par**

noziedzīgu nodarījumu atzistams vienīgi tādā gadījumā, ja tas īpaši paredzēts šā likuma sevišķās daļas attiecīgajā pantā.

KL sevišķajā daļā tādas normas jau ir: nonāvēšana aiz neuzmanības (KL 123.pants), miesas bojājums aiz neuzmanības (KL 131.pants), mantas iznīcināšana un bojāšana aiz neuzmanības (KL 186.pants) un vēl četras speciālās normas: gāzes un naftas vada vadu iznīcināšana un bojāšana aiz neuzmanības (KL 188.pants), meža iznīcināšana un bojāšana aiz neuzmanības (KL 108.pants), militārā dienesta mantas iznīcināšana vai bojāšana aiz neuzmanības (KL 345.pants) un valsts noslēpuma izpaušana aiz neuzmanības, ja ar to radīts būtisks kaitējums (KL 95.pants).

Atbildība šajos pantos paredzēta par smagām sekām jebkādā gadījumā, ja personas psihiskā attieksme pret kaitīgajām sekām izpaudusies neuzmanības formā noziedzīgas pašpaļāvības vai noziedzīgas nevēlēšanās veidā, jo panta dispozīcijā nav norādes uz konkrētu tiesību normu pārkāpumu, piemēram, ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšanu (KL 260.pants), vai īpašu darbības vai bezdarbības veidu saistībā ar kaitīgajām sekām, piemēram, atstāšanu bez palīdzības, ja palīdzības nesniegšana izraisījusi cilvēka nāvi vai citas smagas sekas (KL 141.panta pirmā daļa).

Taču iesīkstējušies prakse atsevišķos gadījumos, piemēram, izpratne par vainu noziedzīgā nodarījumā, kas paredzēta KL 260.pantā, kā arī pretrunīgo viedokļu publiska paušana par vainas formu kopumā saliktos noziedzīgos nodarījumos, radījusi vajadzību pēc vienota risinājuma, kam jāparedz normatīvs regulējums. Katrā ziņā normatīvajam regulējumam jābūt teorētiski pamatotam.

Pats darbības vai bezdarbības, kā arī kaitīgo seku normatīvais regulējums KL attiecīgajā normā un sankcijas bargums par izdarīto dod pamatu izteikt priekšlikumu normatīvajam regulējumam par vainas formu saliktos noziedzīgos nodarījumos.

Teorētiskās pamatnostādnes risinājumam: 1) darbība vai bezdarbība var būt tikai tiša (par to runāts iepriekš); 2) vai noziedzīgs nodarījums ar komplicētu sastāvu vērtējams kā tišs vai aiz neuzmanības izdarīts, ir atkarīgs no tā, vai darbībai (bezdarbībai) vai kaitīgajām sekām ir noteicoša nozīme kaitīguma ziņā, veidojot konkrētu normu (pārkāpuma saturu un sankciju).

Neapšaubāmi, ka kaitīgās sekas aiz neuzmanības ir noteicošas kaitīguma ziņā attiecībā pret darbību vai bezdarbību, kas tās izraisījušas, noziedzīgos nodarījumos, kas KL sevišķajā daļā formulēti kā izdarīti aiz neuzmanības (KL 123., 131., 186. un citi iepriekš minētie panti).

Noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu, kurā apvienoti divi patstāvīgu nodarījumu sastāvi – pirmais tišs, bet otrais aiz neuzmanības, kopumā atzistams par tišu nodarījumu, piemēram, KL 125.panta trešajā daļā paredzēta atbildība par tiša smaga miesas bojājuma nodarīšanu, kas vainīgā neuzmanības dēļ bijis par iemeslu cietušā nāvei. Nav strīda par to, ka noteicošā ir bijusi tiša darbība un, kaut arī kaitīgās sekas iestājušās vainīgā neuzmanības dēļ, nodarījums kopumā tiek atzīts par izdarītu ar nodomu. Tāds kopējās vainas formas risinājums netiek apstrīdēts.

Līdzīgs vainas risinājums attiecināms uz nodarījumu, ja pamatsastāvs paredz atbildību par tišu nodarījumu, bet kaitīgās sekas, kas ietvertas kā kvalificējoša pazīme, iestājušās vainīgā neuzmanības dēļ. Piemēram, KL 185.panta otrajā daļā paredzēta atbildība par mantas tišu iznīcināšanu vai bojāšanu, ja tās rezultātā vainīgā neuzmanības dēļ iestāju-

sies cilvēka nāve vai izraisītas citas smagas sekas. Arī šajā gadījumā, nosakot vainas formu kopumā, noteicošā ir personas psihiskā attieksme pret darbību, tāpēc nodarījums kopumā tiek atzīts par tiši izdarītu.

Ja šādu nostādni vainas jautājumā iestrādātu KL vispārīgajā daļā, jautājums par vainas formu kopumā saliktos noziedzīgos nodarījumos būtu normatīvi atrisināts. Taču tiek iebilsts, norādot, ka KL ir daudzas normas, kurās nodarījuma sastāvs ir formulēts kā attiecīgu noteikumu pārkāpums, kura rezultātā iestājušās smagas sekas vainīgā neuzmanības dēļ, un šādi gadījumi ir atšķirīgi no iepriekš minētajiem, jo darbība izpaudusies nevis kā kriminālsodāms nodarījums, bet tikai kā administratīvs tiesībpārkāpums. Tā kā darbība vai bezdarbība nav krimināli sodāma, bet kaitīgās sekas iestājušās vainīgā neuzmanības dēļ, šādi noziedzīgi nodarījumi kopumā esot jāatzīst par izdarītiem aiz neuzmanības.

Šāds vainas risinājums ir pamatā tam, ka, piemēram, noziedzīgs nodarījums, kas paredzēts KL 260.pantā, praksē tiek atzīts par izdarītu aiz neuzmanības, jo tāda ir vainīgā psihiskā attieksme pret kaitīgajām sekām.

Pirmkārt, jau iepriekš norādīju, ka ir normas pēc savas uzbūves līdzīgas KL 260.pantam un nekādi neieklājas šādā vainas risinājumā pēc savas būtības (KL 135.panta ceturta daļa, 154.panta otrā daļa, 268.panta trešā daļa u.c.).

Otrkārt, atsaukšanās uz izšķirošo lomu vainas risinājumā atkarībā no tā, vai darbība (bezdarbība) pati par sevi ir krimināli sodāma, vai tikai administratīvi sodāms tiesībpārkāpums, kas izraisījis kaitīgās sekas aiz neuzmanības, ir zaudējusi savu nozīmi sakarā ar jaunām nostādnēm abu minēto tiesībpārkāpumu savstarpējā novērtējumā, kas izteikts vienā no Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) nolēmumiem un ir Latvijas krimināltiesībām saistošs.

Izskatot Zolotuhina sūdzību pret Krievijas valsti sakarā ar *non bis in idem* principa pārkāpšanu, ECT tiesa 2007.gada 7.jūnija lēmuma 30.punktā ierakstīja tēzi, kuru par pareizu atzina arī šīs tiesas Lielā palāta ar 2009.gada 10.februāra lēmumu: kas attiecas uz nodarījumu klasifikāciju nacionālajos likumos, tad jomas, kas dažās nacionālo tiesību sistēmās tiek apzīmētas par „administratīvajām”, aptver tiesībpārkāpumus, kas pēc savas būtības ir krimināli, taču pārāk maznozīmīgi, lai uz tiem attiecinātu krimināltiesību normu darbību un kriminālprocesu (<http://www.europecourt.eu/resheniya-europejskogo-suda-narusskom-yazyke/>).

Tātad ECT ir atzinusi, ka administratīvie tiesībpārkāpumi tiek pielīdzināti līdzīgiem kriminālsodāmiem nodarījumiem, ja tie atšķiras vienīgi pēc kaitīguma pakāpes. Varam izdarīt secinājumu, ka uzbūves ziņā KL 125.panta trešajā daļā un KL 260.panta paredzētie noziedzīgie nodarījumi vērtējami kopumā kā izdarīti ar nodomu, jo noteicošais vainas formas izvērtēšanā ir personas subjektīvā attieksme pret prettiesisko darbību vai bezdarbību, kas abos gadījumos izpaužas kā tiša vaina.

Taču uzskats, ka noziedzīgs nodarījuma, kas paredzēts KL 260.pantā, uzskatāms par izdarītu aiz neuzmanības, ir tik dziļi iesakņojies praksē un arī krimināltiesību teorijā, ka tā izmaiņšana prasa vēl papildu argumentus vai citādi veidotu panta dispozīciju.

Argumentāciju atradīsim, ja izvērtējam jautājumu par to, kas ir noteicošais, risinot vainas formu kopumā nodarījumā – personas psihiskā attieksme pret darbību vai bezdarbību (tiša vaina) vai vainas forma attiecībā pret kaitīgajām sekām (neuzmanība).

Ja par noteicošo kaitīguma smaguma ziņā tiek atzīta vainas forma pret kaitīgajām sekām, tad nodarījumu, kas paredzēts KL 260.pantā, vajadzētu kvalificēt saskaņā ar KL 131. vai KL 123.pantu kā nodarījumu pret cilvēka veselību vai dzīvību.

Tāda situācija veidojas, piemēram, ja nelikumīgu medību laikā aiz neuzmanības tiek nogalināts cilvēks. Tā kā cilvēka nogalināšana aiz neuzmanības atbilstoši KL 112.panta dispozīcijai netiek saistīta ar medību noteikumu pārkāpšanu, tad šādas kaitīgās sekas kā noteicošās kaitīguma ziņā, salīdzinot ar darbību vai bezdarbību, kas tās izraisījušas, nosaka nodarījuma kvalifikāciju atbilstoši vainas formai saskaņā ar KL 123.pantu. Līdzīga situācija veidojas, ja ar darbību vai pieļauto bezdarbību tiek pārkāpti ugunsdrošības noteikumi (KL 240.pants) un tā rezultātā iestājas smagas sekas aiz neuzmanības. Šādas sekas KL 240.pantā nav paredzētas, tāpēc smagu miesas bojājumu nodarīšana vai nonāvēšana aiz neuzmanības, pārkāpjot ugunsdrošības noteikumus, jākvalificē kā noziedzīgu nodarījumu pret personu saskaņā ar KL 123. vai attiecīgi 131.pantu.

No iepriekšminēto KL pantu analīzes ir skaidrs, ka noziedzīga nodarījuma, kas paredzēts KL 260.pantā, vainas formas noteikšanā izšķirošā nozīme ir personas subjektīvai attieksmei pret darbību vai bezdarbību, ar kuru pārkāpti attiecīgie noteikumi. Tātad tiša vaina un arī kopumā nodarījums, kas paredzēts KL 260.pantā, atzīstams par izdarītu ar nodomu.

Un vēl viens arguments, kas liecina par labu iepriekšminētajam vainas risinājumam. Tikai tāpēc, ka darbība vai bezdarbība saistīta ar noteikumu pārkāpšanu noteiktā jomā – ceļu satiksmē, KL 260.panta attiecīgajās daļās paredzētas vairākkārtīgi bargākas sankcijas, salīdzinot ar sankcijām par miesas bojājumu nodarīšanu vai nonāvēšanu aiz neuzmanības, kad kaitīgās sekas nav saistītas ar kādu noteikumu pārkāpšanu.

Tā par ceļu satiksmes noteikumu vai transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu, ja tās rezultātā cietušajam nodarīts smags miesas bojājums vai tā izraisījusi cilvēka nāvi (KL 260.panta otrā daļa), paredzēta brīvības atņemšana uz laiku līdz desmit gadiem. Turpreti par smagu miesas bojājumu nodarīšanu aiz neuzmanības KL 131.pantā brīvības atņemšanas sods paredzēts tikai līdz vienam gadam, bet par nonāvēšanu aiz neuzmanības (KL 123.pants) – līdz trim gadiem. Par KL 260.pantā paredzēto noteikumu pārkāpšanu, ja cietušajam nodarīts viegls miesas bojājums (šā panta pirmā daļa), draud sods brīvības atņemšanas veidā līdz diviem gadiem. Par vieglu miesas bojājumu nodarīšanu aiz neuzmanības, jo tos nesaista ar noteiktu noteikumu pārkāpšanu, kriminālatbildība vispār nedraud.

Ne mazāk svarīgi ir vērot to, ka KL 131. un KL 123.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu apdraudējuma tiešais objekts ir personas veselība un dzīvība. Cits tiešais ap-

draudējuma objekts ir KL 260.pantā paredzētajam nodarījumam – satiksmes drošība, bet cilvēka veselība un dzīvība atzīta par papildu tiešo objektu.

Tāda nodarījumu tiešo objektu maiņa ir izskaidrojama vismaz ar diviem apstākļiem: 1) tehnikas vai citu priekšmetu, līdzekļu, kaitīgu vielu un tml. izmantošana, piemēram, transportlīdzekļu kustībā ir iesaistīti paaugstinātas bīstamības avoti; 2) iespējamas smagas sekas – cilvēka nāve vai smagi miesas bojājumi, tāpēc šādās jomās personu darbība tiek reglamentēta ar atbilstošiem noteikumiem.

Noziedzīgo nodarījumu tiešo apdraudējuma objektu maiņa ir vērojama visos tajos noziedzīgos nodarījumos, kad nodarījuma sastāvs konstruēts līdzīgi kā KL 260.pantā, un tādu normu KL ir vairāk nekā trīsdesmit. Noziedzīgo nodarījumu tiešo objektu maiņas sekas ir bargāku sankciju noteikšanu salīdzinājumā ar tiem gadījumiem, kad kaitīgās sekas iestājušās, nesaistot tās ar kādu noteikumu pārkāpšanu noteiktā jomā.

Kad esam noskaidrojuši, ka apzināta darbība vai bezdarbība vienmēr ir tiša un, ja tā saistīta ar kādu noteikumu pārkāpšanu KL normā paredzētā jomā (KL 260.pants) vai pati darbība ir kriminalizēta (KL 141.panta pirmā daļa), tad, kaut arī kaitīgās sekas iestājušās personas neuzmanības dēļ, noziedzīgs nodarījums kopumā atzīstams par izdarītu ar nodomu.

Lai novērstu vainas formas dažādu traktējumu noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu, tajā skaitā normas patvaļīgu tulkojumu administratīvajās un citās institūcijās, KL 8.pants jāpapildina ar vēl vienu šāda satura daļu: **ja ar nodomu izdarīta nodarījuma rezultātā iestājušās kaitīgas sekas, kas saskaņā ar šo likumu sodāmas bargāk, bet kuras neaptver personas nodoms, kriminālatbildība par tādām kaitīgām sekām iestājas, ja viņa paredzējusi kaitīgo seku iestāšanās iespēju, bet vieglprātīgi palāvusies, ka tās varēs novērst, vai arī nav paredzējusi kaitīgo seku iestāšanās iespēju, kaut gan tai vajadzēja un tā varēja tās paredzēt. Kopumā tāds noziedzīgs nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu.**

Visbeidzot, ja piekristu viedoklim, ka KL 260.pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums kopumā atzīstams par izdarītu aiz neuzmanības, tad atbilstoši iepriekš izteiktajam teoretiskajām nostādnēm ir jāmaina šī panta konstrukcija. Par galveno noziedzīgā nodarījuma tiešo objektu tad jāatzīst nevis darbība vai bezdarbība, ar kuru pārkāpti attiecīgie noteikumi, bet gan cilvēka dzīvība un veselība. Tādā veidā nodarījuma kaitīguma smagums no darbības vai bezdarbības tiek pārnests uz kaitīgajām sekām. Tas nozīmē, ka jāveido divas jaunas speciālās normas, kas jāievieto attiecīgi KL sevisšķās daļās XII un XIII nodaļā kā aiz neuzmanības izdarīti noziedzīgi nodarījumi, kas vērsti pret personas dzīvību un veselību.

Dr.iur. Kristīne STRADA-ROZENBERGA,

Latvijas Universitātes profesore, Juridiskās fakultātes dekāne

RĪCĪBA AR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU KRIMINĀLPROCESĀ

Viens no mūsdienu krimināltiesību un kriminālprocesa aktuālākajiem jautājumiem nenoliedzami ir noziedzīgi iegūta manta un rīcība ar to. Tieši tāpēc šis temats pelnījis, lai tam pievērstos tuvāk, īpaši akcentējot aktuālos problēmjautājumus gan Latvijā spēkā esošajās tiesību normās¹, gan to piemērošanas praksē. Temata ietvarā nozīmīgi pakāvēties pie trim jautājumiem:

1. Kas ir noziedzīgi iegūta manta?
2. Kā atzīt par noziedzīgi iegūtu mantu?
3. Ko dara/kas ir jādara ar noziedzīgi iegūtu mantu?

KAS IR NOZIEDZĪGI IEGŪTA MANTA?² No KPL normām secināms, ka noziedzīgi iegūta manta ir manta, kuru par tādu kriminālprocesa ietvaros ir atzinusi kompetenta amatpersona. Noziedzīgi iegūtas mantas saturs izpratnē šobrīd iekļauta KPL 355.pantā. Šī panta pirmajā daļā noteikts, ka „manta ir atzīstama par noziedzīgi iegūtu, ja personas īpašumā vai valdījumā tā tieši vai netieši nonākusi noziedzīga nodarījuma rezultātā.” Attiecībā uz šo mantu var atzīt, ka tā ir manta, kuras noziedzīgā izcelsme ir pierādīta.

Savukārt KPL 355.panta 2.daļā ietvertas norādes par t.s. prezumēti noziedzīgo mantu, proti, tiek paredzēts, ka „Ja netiek pierādīts pretējais, par noziedzīgi iegūtu uzskatāma manta, arī finansu līdzekļi, kas pieder personai, kura:

- 1) ir organizētas noziedzīgas grupas dalībnieks vai atbalsta to;
- 2) pati iesaistījies teroristiskās darbībās vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta teroristiskās darbībās;
- 3) pati iesaistījies cilvēku tirdzniecībā vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta cilvēku tirdzniecībā;
- 4) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās ar narkotiskām vai psihotropām vielām vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādās darbībās;
- 5) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās ar viltotu naudu, valsts finanšu instrumentiem vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādās darbībās;
- 6) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās, lai šķērsotu valsts robežu vai sekmētu citas personas pārvietošanu pāri valsts robežai, vai nodrošinātu citām personām iespēju nelikumīgi uzturēties Latvijā Republikā, vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādās darbībās;
- 7) pati iesaistījies noziedzīgās darbībās saistībā ar bērnu pornogrāfiju vai bērnu seksuālo izmantošanu vai uztur pastāvīgas attiecības ar personu, kas iesaistīta šādās darbībās.”

¹ Izmantots Kriminālprocesa likums (tekstā KPL) un Krimināllikums (tekstā KL) redakcijās, kādas spēkā uz 25.11.2011. pieejami www.likumi.lv

² Šis un arī citu publikācijas sadaļu tapšanā izmantoti Ā.Meikalīša un K.Stradas-Rozenbergas 2010.gada pētījuma „Mantas konfiskācijas tiesiskais regulējums Latvijā un Eiropas Savienībā, tās izpildes mehānisma efektivitātes nodrošināšana” (Finansēt ar Norvēģijas finanšu instrumenta grantu palīdzību) rezultāti. Ar pilnu pētījuma pārskata tekstu var iepazīties www.tm.gov.lv sadaļā „Informatīvie materiāli/Pētījumi” (<http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/MantKonf.pdf>). Veikti precizējumi un papildinājumi atbilstoši izmaiņām normatīvajos aktos, kā arī papildus skatīti jautājumi par noziedzīgi iegūtas mantas atdošanu īpašniekam vai likumīgam valdītājam u.c. tēmas aspekti.

Šī panta izpratnē „pastāvīgu attiecību uzturēšana ar citu personu, kura iesaistīta noteiktās noziedzīgās darbībās, nozīmē, ka persona dzīvo kopā ar otru personu vai arī kontrolē, nosaka vai ietekmē tās uzvedību.” (KPL 355.p.3.d.)

Vēl viena norāde par noziedzīgi iegūtu mantu iekļauta arī KPL 356.panta 2.daļas 2.punktā, saskaņā ar kuru „Pirmstiesas kriminālprocesa laikā mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt arī ar procesa virzītāja lēmumu, ja pirmstiesas kriminālprocesa laikā pie aizdomās turētā, apsūdzētā vai trešās personas ir atņemta un izņemta manta, attiecībā uz kuru tās īpašnieks vai likumīgais valdītājs iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot saprātīgas šaubas, pierādījis savas tiesības.”

No iepriekš norādītajām tiesību normām izdarāmi vairāki būtiski secinājumi par noziedzīgi iegūtas mantas izpratni un saturu Latvijas tiesībās.

Pirmkārt, secināms, ka atkarībā no nepieciešamo pierādījumu apjoma un procesa dalībniekiem uzliktā pierādīšanas pienākuma noziedzīgi iegūtu mantu var iedalīt trijos veidos:

- t.s. pierādītā noziedzīgi iegūtā manta (KPL 355.p.1.d.), t.i. manta, par kuru procesa laikā ir gūti pierādījumi par tās noziedzīgo izcelsmi. Šīs mantas noziedzīgo izcelsmi jāpierāda atbilstoši KPL nostiprinātajiem vispārīgiem nosacījumiem attiecībā uz pierādīšanas pienākumu, tātad pierādīšanas pienākums šajā gadījumā pirmstiesas procesā gulstas uz procesa virzītāju, iztiesāšanā – uz apsūdzības uzturētāju;
- t.s. prezumētā noziedzīgā manta, t.i. manta (KPL 355.p.2.d.), par kuru nav nepieciešami pierādījumi par tās noziedzīgo izcelsmi, bet kura prezumēta par tādu esam, ja vien netiek pierādīts pretējais. Pierādīšanas pienākums šādā gadījumā tiek pārnests uz personu, kura nepiekrīt prezumpcijai par mantas noziedzīgo izcelsmi;
- manta, par kuru tās īpašnieks vai likumiskais valdītājs iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas pierādījis uz to savas tiesības (KPL 356.p.2.d.2pkt.). Šajā gadījumā tieši mantas īpašniekam vai likumiskajam valdītājam ir jāpārlicina procesa virzītājs par to, ka tieši viņam ir tiesības uz šo mantu. Pierādīšanas standarts šajā gadījumā ir saprātīgu šaubu izslēgšana.

Otrkārt, secināms, ka spēkā esošās tiesību normas Latvijā paredz iespēju atzīt par noziedzīgi iegūtu gan personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību (apsūdzētajam, notiesātajam u.c.) piederošu mantu, gan arī citai personai piederošu mantu, par kuru šī persona nespēj pierādīt, ka šai mantai ir likumīga izcelsme. Šis kritērijs savukārt ļauj par noziedzīgi iegūtu atzīto mantu arī iedalīt divos veidos:

- personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību (apsūdzētajam, notiesātajam u.c.) piederoša manta;
- citām personām piederoša manta.

Atzīstams, ka praksē normas par mantas noziedzīguma prezumpciju gandrīz netiek piemērotas. Zināmā mērā tas varētu būt skaidrojams ar apstākli, ka vairumā gadījumu

KL panti, kuru inkriminēšanas gadījumā iespējama KPL 355.p.2.d. paredzēto prezumpciju piemērošana, paredz mantas konfiskācijas kā kriminālsoda piemērošanu. Līdz ar to, ņemot vērā to, ka mantas konfiskācija kā sods ir daudz senāks institūts, kura piemērošanā jau ir ierasta, kā arī apstākli, ka tā tiek uzskatīta par vienkāršāk piemērojamu, joprojām izvēle notiek par labu mantas konfiskācijas kā soda piemērošanai. Neskatoties uz šo apstākli, prezumētās noziedzīgās mantas institūts būtu saglabājams, un pat varētu veiksmīgi aizstāt mantas konfiskācijas kā soda piemērošanu. Tomēr, lai tas varētu veiksmīgi funkcionēt, tas būtu pilnveidojams.

Domās par KPL nostājām un nepieciešamajiem uzlabojumiem jau ir paustas iepriekšējās publikācijās³, kuras šeit ierobežotā pētījuma apjoma dēļ nebūtu atkārtojamas, akcentējot vien galveno.

Kā aktuālāko noziedzīgi iegūtas mantas izpratnes jautājumā joprojām jāuzskata apstākli, ka KPL 355.panta 2.daļā nostāja par obligātu mantas atzišanu (uz ko norāda normā lietotais vārs „atzīstama”) par noziedzīgi iegūtu būtu aizstājama ar iespēju atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu, kas būtu atbilstošāka ikvienas situācijas individualizētam skatam un samērīgam risinājumam.

Pārdomājams būtu arī KPL 355.p.2.daļā ietvertu gadījumu, uz kuriem attiecināma noziedzīgi iegūtas mantas prezumpcija, loks. Domājams, ka tas būtu papildināms, piemēram, ar noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā, kas saistāmi ar kāda labuma gūšanu, noziedzīgiem nodarījumiem tautsaimniecībā u.c.

Tāpat likumā tomēr būtu iekļaujamas norādes, ka šīs prezumpcijas piemērošanas priekšnoteikums ir procesa virzītāja pamatots pieņēmums, ka arī cita manta, ne tikai tā, kas iegūta tieši no inkriminētā noziedzīgā nodarījuma, iespējams, ir iegūta nelikumīgi⁴, piemēram, personai nav bijuši oficiāli deklarēti ienākumi, kas varētu nodrošināt tāda mantas apjoma esamību. Īpaši tas svarīgi situācijā, ja prezumpcija tiek attiecināta uz trešajām personām.

Tāpat atkārtoti jāuzsver, ka noziedzīgi iegūtas mantas definējums būtu iekļaujams KL. Šāds pamatojums saistāms ar apstākli, ka faktiski normām par to, kas ir noziedzīgi iegūta manta, ir nevis procesuāli tiesisks, bet gan materiāltiesisks raksturs. Pilnībā var pievienoties G. Kūtra atzinumam, ka, iespējams, noziedzīgi iegūtas mantas visaptverošs definējums Krimināllikumā radītu pamatu, lai atteiktos no vispārējās mantas konfiskācijas soda veida.⁵

Noziedzīgi iegūtas mantas izpratnes nobeigumā kā problēmjautājumu nevar nepieminēt arī to, ka KPL tekstā vērojama zināma nevienveidība terminu lietojumā, kas var radīt neskaidrības attiecīgo normu piemērošanā praksē. KPL tekstā redzam norādes gan par „noziedzīgi iegūtu mantu”, gan par „mantu, kurai ir noziedzīga izcelsme”, gan arī par mantu, „kura ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu” (KPL 629.p., 630.p. u.c.) un mantu, „kas saistīta ar kriminālprocesu” (361.p.1.d.). Domājams, ka terminu lietojums būtu izraugāms apdomīgāk,

³ Skat. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Procesuālie termiņi, dokumenti un mantiskie jautājumi//Rakstu kopas „Pārmaiņu laiks kriminālprocesā” sestais raksts un Kriminālprocesa likuma grozījumu komentāri – procesuālie piespiedu līdzekļi, procesuālie termiņi un dokumenti, mantiskie jautājumi kriminālprocesā//rakstu kopas „Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās” trešais raksts// Kriminālprocess. Raksti 2005-2010- Rīga, Latvijas vēstnesis, 2010. 158-189, 238-263.lpp.

⁴ Šāds ierosinājums atrodams arī Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā manta: tiesiskais regulējums un problemātika//Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds, 2007.gada 17.aprīlis

⁵ Kūtris G. Noziedzīgi iegūtā manta: tiesiskais regulējums un problemātika//Latvijas Vēstnesis, Jurista vārds, 2007.gada 17.aprīlis

pēc iespējas izsakoties skaidrāk un nepieļaujot neviennozīmīgus traktējumus. Ilustrācijai – KPL 59.nodaļā paredzēts, ka viens no lemjamiem jautājumiem ir tas, vai manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu (KPL 626.p., 629.p., 630.p.), tāpat arī KPL 361.p. paredz uzlikt arestu „ar kriminālprocesu saistītai mantai”. Tajā pašā laikā neviena no KPL normām neparedz, kas isti ir šāda „saistītā manta” un kas ar to būtu darāms, jo tā nav iekļauta „noziedzīgi iegūtas mantas” saturā (skat. definīciju KPL 355.p., saikļa „un” lietošanu starp abiem šiem mantas veidiem KPL 361.p.1.d. u.tml.).

Pārejot secīgi pie nākamā jautājuma „**KĀ ATZĪST PAR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU?**”, var izvirzīt apakšjautājumus – kad, kas un kādā veidā var atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu.

Kā jau norādīts, lai mantu varētu uzskatīt par noziedzīgu, tā par tādu ir īpaši jāatzīst. Mantas atzišana par noziedzīgi iegūtu vispārīgi reglamentēta KPL 356.pantā „Mantas atzišana par noziedzīgi iegūtu”, kurā noteikts, ka „(1) Mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt ar spēkā stājušos tiesas nolēmumu vai prokurora lēmumu par kriminālprocesa pabeigšanu.

(2) Pirmstiesas kriminālprocesa laikā mantu par noziedzīgi iegūtu var atzīt arī:

1) ar rajona (pilsētas) tiesas lēmumu šā likuma 59.nodaļā noteiktajā kārtībā, ja procesa virzītājam ir pietiekami pierādījumi, kas nerada šaubas par mantas noziedzīgo izcelsmi (mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu);

2) ar procesa virzītāja lēmumu, ja pirmstiesas kriminālprocesa laikā pie aizdomās turētā, apsūdzētā vai trešās personas ir atrasta un izņemta manta, attiecībā uz kuru tās īpašnieks vai likumīgais valdītājs iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot saprātīgas šaubas, pierādījis savas tiesības.”

No šīm normām secināms, ka

- mantu iespējams atzīt par noziedzīgu reizē ar procesa gala nolēmuma pieņemšanu;
- mantu iespējams atzīt par noziedzīgi iegūtu arī pirmstiesas procesa laikā, kad process kopumā vēl turpinās.

Tāpat secināms, ka

- mantu par noziedzīgu galīgajā procesa nolēmumā var atzīt tikai tiesa vai prokurors;
- savukārt pirmstiesas procesa laikā, pamatprocesam turpinoties, to tiesīga izdarīt tiesa KPL 59.nodaļas kārtībā, kā arī jebkurš procesa virzītājs (tātad kā prokurors, tā arī izmeklētājs) KPL 356.p.2.d.2.pkt. kārtībā.

Dažos vārdos ieskicējams kāds vispārīga rakstura jautājums, proti, pierādīšanas standarts attiecībā uz mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu. KPL atrunāts tikai viens pierādīšanas standarts, proti, KPL 124.panta 4.daļā ietverta norāde, ka pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja izslēgtas saprātīgas šaubas. Tā kā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija varētu būt viens no apstākļiem, no kā atkarīgs taisnīgs krimināltiesisko attiecību risinājums, tad šis jautājums atzīstams par tādu, kas ietilpināms pierādīšanas priekšmetā. Līdz ar to šobrīd isti nav tiesiska pamata apgalvot, ka jautājuma lemsānā par mantas noziedzīgo izcelsmi pastāvētu kādi citi pierādīšanas standarti. Tai pašā laikā var atzīt, ka šāda cita standarta ieviešana būtu iespējama (īpaši procesā, kurā noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija nav saistāma ar notiesājošu spriedumu), taču tādā gadījumā likumā būtu jāiekļauj norādes uz šī no vispārīgā atšķirīga standarta pastāvēšanu.

Tuvāk pievērsties mantas atzišanas par noziedzīgu procedūrai, jāpaskaidro atsevišķi pie katra no veidiem – mantu

atzīst par noziedzīgi iegūtu procesa gala nolēmumā (tiesas nolēmumā vai prokurora lēmumā par procesa pabeigšanu) vai pirmstiesas procesa laikā.

Attiecībā uz mantas atzīšanu par noziedzīgu procesa gala nolēmumā secināms, ka KPL neparedz plašu šī jautājuma reglamentāciju. No KPL 356.panta vien secināms, ka, kā jau norādīts iepriekš, mantu par noziedzīgi iegūtu šajā gadījumā var atzīt tikai tiesa vai prokurors. Savukārt tiesas rīcība mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu noteikta tikai attiecībā uz to izlemšanu tiesas spriedumā. Tā, KPL 514.p. paredzēts, ka „Apspriedes laikā tiesa apspriežu istabā izlemj šādus jautājumus: ..12) par noziedzīgi iegūto līdzekļu (no 01.01.2011. – noziedzīgi iegūtas mantas) konfiskāciju vai piedziņu; savukārt KPL 528.pantā noteikts, ka „(1) Notiesājoša sprieduma rezolutīvajā daļā norāda tiesas lēmumu par: ..11) noziedzīgi iegūtas mantas konfiskāciju vai piedziņu”. Vispārīgas norādes redzamas arī medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas procesā tiesā – skat. KPL 605.p.

Šo jautājumu izlemšana tiesas lēmumā par procesa izbeigšanu nav īpaši atrunāta. KPL 481.panta 3.daļā vien paredzēts, ka „lēmumā par kriminālprocesa izbeigšanu izlemj par piemēroto drošības līdzekli, kaitējuma atlīdzināšanas un iespējamas mantas konfiskācijas nodrošināšanas pasākumiem, citiem procesuālajiem piespiedu līdzekļiem, kā arī par lietiskajiem pierādījumiem.” No normas konteksta saprotams, ka šajā gadījumā runāts par attiecīgo līdzekļu atcelšanu.

Tāpat jautājums par mantas atzīšanu par noziedzīgu nav īpaši atrunāts arī attiecībā uz prokurora pieņemtu lēmumu par procesa izbeigšanu. Lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu pirmstiesas procesa laikā reglamentēts KPL 392.⁴p. Saskaņā ar šī panta ceturto daļu „Lēmuma rezolutīvajā daļā norāda: 1) pieņemto lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu; 2) drošības līdzekļa atcelšanu; 3) aresta atcelšanu mantai; 4) rīcību ar izņemtajiem priekšmetiem un vērtībām; 5) lēmuma pārsūdzēšanas kārtību.” Vienīgais kriminālprocesa izbeigšanas lēmums, attiecībā uz kuru tiešas norādes ir iekļautas, ir KPL 410.pantā reglamentētajā kriminālprocesa izbeigšanā pret personu, kura būtiski palīdzējusi atklāt smagu vai sevišķi smagu noziegumu. Šī panta trešajā daļā noteikts, ka „Lēmumā par kriminālprocesa izbeigšanu norāda rīcību ar noziedzīgi iegūto mantu un izlemj jautājumu par kaitējuma kompensāciju cietušajam”. Savukārt KPL normās par prokurora priekšrakstu par sodu norādes par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu iespējamību atkal nav iekļautas.

Iepriekšminētais ļauj atklāt būtisku problēmu jautājumā par mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu. Faktiski šobrīd bez pietiekami precīza un skaidra tiesiska regulējuma ir palikusi mantas atzīšana par noziedzīgi iegūtu visos personu nereaabilitējošos gala nolēmumos, izņemot notiesājošu spriedumu (kā jau minēts, izmeklētāja iespējas atzīt mantu par noziedzīgi iegūtu procesa gala nolēmumā vispār nav paredzētas, savukārt prokurora pieņemtajos nolēmumos un tiesas lēmumā par procesa izbeigšanu nav tieši atrunātas). Šāda situācija nebūtu attaisnojama, jo faktiski nenodrošina krimināltiesisko attiecību taisnīgu risinājumu, t.i. neparedz efektīvu rīcību ar noziedzīgi iegūto mantu. Ikvienā gadījumā, kad attiecībā pret personu process tiek pabeigts uz nereaabilitējoša pamata un nodarījumā ir nelikumīgi iegūta manta, būtu jānodrošina iespēja to atzīt par noziedzīgi iegūtu un izlemt par atbilstošu rīcību. Tikai skaidra mehānisma esamība spētu izslēgt atsevišķu normu šobrīd deklaratīvo dabu, par ko jau esam norādījuši savās iepriekšējās publikācijās (skat., piemēram, par ģenerālprokurora tiesībām izbeigt pro-

cesu sakarā ar būtisku palīdzību cita nozieguma atklāšanā⁶). Šis jautājums skatāms stingrā kopsakarā ar jautājumu par rīcību ar mantu, kura atzīta par noziedzīgi iegūtu, jo mantas konfiskācija ir tikai tiesas kompetencē. Līdz ar to, kā iespējams risinājums visos gadījumos, kad manta atzīstama par noziedzīgu un konfiscējama, būtu šī jautājuma virzīšana uz tiesu (iespējams, kā tas tiks norādīts – sevišķā procesa veidā). Iespējama arī normas grozīšana, paredzot kādu citu pietiekami kompetentu iestādi jautājuma izlemšanai par mantas konfiskāciju, taču tas būtu iespējams tikai stingri ierobežotos gadījumos, piemēram, attiecībā uz apgrozībā aizliegtiem priekšmetiem vai tml.

Pievērošoties mantas atzīšanai par noziedzīgi iegūtu pirmstiesas procesa laikā, jāskat ar KPL 356.p.1.d.2.pkt. norādīto iespēju, kas sīkāk reglamentēta KPL 59.nodaļā „Process par noziedzīgi iegūto mantu”.

Process par noziedzīgi iegūto mantu atzīstams par vienu no t.s. sevišķā procesa veidiem. Šis process raksturīgs ar to, ka

- tas notiek vienlaikus (paralēli) t.s. pamatprocesam;
- tas nenotiek pret konkrētu personu, bet gan par konkrētu mantu.

KPL 59.nodaļā paredzēts, ka „Procesa virzītājam ir tiesības pirmstiesas kriminālprocesā radušos mantisko jautājumu savlaicīgas atrisināšanas un procesa ekonomijas interesēs, ja tam piekrit uzraugošais prokurors, izdalīt no krimināllietas materiālus par noziedzīgi iegūto mantu un uzsākt procesu, ja pastāv šādi nosacījumi:

1) pierādījumu kopums dod pamatu uzskatīt, ka mantai, kura izņemta vai kurai uzlikts arests, ir noziedzīga izcelsme vai saistība ar noziedzīgu nodarījumu;

2) objektīvu iemeslu dēļ krimināllietas nodošana tiesai tuvākajā laikā (saprātīgā laika periodā) nav iespējama vai tas var radīt būtiskus neattaisnotus izdevumus.” (KPL 626.p.)

Tad, kad procesa virzītājs saskata priekšnoteikumus procesa par noziedzīgi iegūto mantu uzsākšanai saskaņā ar KPL 627.pantu „pieņem lēmumu uzsākt procesu par noziedzīgi iegūto mantu un nodot krimināllietu par noziedzīgi iegūto mantu izlemšanai tiesai.

Lēmumā procesa virzītājs norāda:

1) ziņas par faktiem, kas pamato mantas saistību ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas noziedzīgo izcelsmi, kā arī to, kādi materiāli no izmeklēšanā esošās krimināllietas par noziedzīgu nodarījumu tiek izdalīti lietā par noziedzīgi iegūto mantu;

2) kuras personas ir saistītas ar konkrēto mantu;

3) kādu rīcību ar noziedzīgi iegūto mantu viņš ierosina.

Lēmumu un tam pievienotos materiālus nosūta rajona (pilsētas) tiesai.”

Lēmumam par procesa uzsākšanu par noziedzīgi iegūto mantu precīzi jāatbilst KPL izvirzītām prasībām, jo šis ir viens no būtiskākajiem apstākļiem, kam pievērsušas uzmanību Latvijas tiesas. Tā, piemēram, lietās nr. SKK 93/2008, 2/2009 Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments īpaši akcentējis tiesas pienākumu pārbaudīt procesa par noziedzīgi iegūto mantu uzsākšanas atbilstību KPL prasībām.

KPL 59.nodaļā iekļautas arī norādes par atsevišķiem tās personas, kuras intereses pieņemamais lēmums varētu skart, statusa elementiem. Tā, KPL 628.pantā norādīts „Procesa virzītājs šā likuma 627.pantā minētā lēmuma kopiju nekavējoties nosūta aizdomās turētajam vai apsūdzētajam un personai, pie-

⁶ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocesa likuma grozījumu komentāri – kriminālprocesa uzsākšana un atsevišķi vispārīgi jautājumi// rakstu kopas Pārmaiņu laiks kriminālprocesā turpinās ceturtais raksts// Kriminālprocess. Raksti 2005-2010 – Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2010, 280.lpp.

kuras manta tika izņemta vai tai tika uzlikts arests, ja šādas personas attiecīgajā kriminālprocesā ir, vai arī citai personai, kurai ir tiesības uz konkrēto mantu, vienlaikus norādot uz tiesībām:

- 1) personiski vai ar aizstāvja vai pārstāvja starpniecību piedalīties procesā par noziedzīgi iegūtu mantu;
- 2) mutvārdos vai rakstveidā tiesā izteikt savu attieksmi pret pieņemto lēmumu;
- 3) iesniegt tiesai pieteikumus.⁷

Tāpat atzīstams, ka attiecīgās personas faktiski nezaudē statusus, kas viņām procesā jau ir (aizdomās turētais, apsūdzētais, aizskartās mantas īpašnieks u.tml.) ar visām šim statusam piemērotām tiesībām un pienākumiem. Nozīmīgi pieminēt arī KPL 629.p.4.d., kurā ir norādīts, ka „Tiesas sēdē tiesas procesā iesaistītajām personām ir vienādas tiesības pieteikt noraidījumus vai lūgumus, iesniegt pierādījumus, iesniegt tiesai rakstveida paskaidrojumus, kā arī piedalīties citu jautājumu izskatīšanā, kuri radušies tiesas procesa gaitā.”

Neskatoties uz vairākkārtējam izmaiņām KPL 59.nodaļā, joprojām aktuāls ir jautājums par iesaistīto personu nepieciešamo procesuālo garantiju sistēmu, jo KPL norādītās šo personu tiesības nevar atzīt par atbilstošām efektīvai tiesību aizsardzībai. Šim personām, neatkarīgi no to procesuālā statusa, būtu jābūt tiesībām pašām piedalīties procesā un saņemt juridisko palīdzību (nevis pašām vai ar kāda starpniecību), tāpat tiesībām efektīvi izteikt pretargumentus uz pieņemumu par tām piederošas mantas noziedzīgu izcelsmi u.tml. Šis atziņas kontekstā visai diskutējamas ir pēdējās izmaiņas KPL, kas stājās spēkā 2011.gada 11.augustā un saskaņā ar kurām attiecīgajās tiesas sēdēs vairs netiek pārbaudīti pierādījumi un ieviesta nostāja, ka „procesa par noziedzīgi iegūtu mantu lietā esošie materiāli ir izmeklēšanas noslēpums, un ar tiem drīkst iepazīties procesa virzītājs, prokurors un tiesa, kas izskata šo lietu. Šā likuma 628.pantā minētās personas ar lietā esošajiem materiāliem var iepazīties ar procesa virzītāja atļauju un viņa noteiktajā apjomā.” (KPL 629.p.5.d.). Jautājums, kurš te var tikt uzdots, ir – vai šajā gadījumā tiek nodrošināts taisnīgs process, kura viena no sastāvdaļām ir „procesuālo līdzekļu vienlīdzība” un tiesības uz pierādījumu pārbaudi⁷. Protams, var norādīt, ka šajā gadījumā netiek skatīts jautājums par vainīgumu vai nevainīgumu, tai pat laikā nevar neatzīt, ka arī šis jautājums ir pietiekami svarīgs un arī uz to attiecas nepieciešamība pēc efektīva procesuālo garantiju sistēmas nodrošinājuma.

Attiecībā uz tiesas (faktiski – tiesneša) pieņemtu lēmumu procesā par noziedzīgi iegūtu mantu KPL noteikts: „Izskatot materiālus par noziedzīgi iegūtu mantu, tiesai jāizlemj:

- 1) vai manta ir saistīta ar noziedzīgu nodarījumu vai mantas izcelsme ir noziedzīga;
- 2) vai ir zināms mantas īpašnieks vai likumīgais valdītājs;
- 3) vai kādai personai ir likumīgas tiesības uz mantu;
- 4) rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu.

Ja tiesa atzīst, ka mantas saistība ar noziedzīgu nodarījumu nav pierādīta vai mantas izcelsme nav noziedzīga, tā pieņem lēmumu izbeigt procesu par noziedzīgi iegūtu mantu.” (KPL 630.p.) „Tiesas lēmumu 10 dienu laikā var pārsūdzēt apgabaltiesā, sūdzību vai protestu iesniedzot rajona (pilsētas) tiesā. Sūdzību vai protestu izskata tiesa triju tiesnešu sastāvā šā likuma 629.pantā noteiktajā termiņā un kārtībā, pirmo uzklusot sūdzības vai protesta iesniedzēju. Izskatot sūdzību vai protestu, tiesa var atcelt rajona (pilsētas) tiesas lēmumu un pieņemt šā likuma 630.pantā minēto lēmumu. Lēmums nav pārsūdzams.” (KPL 631.p.)

⁷ Sīkāk skat. Clayton R., Tomlinson H. Fair Trial Rights.Oxford, Oxford University Press, 2006, P.88-113

Norādāms, ka tiesas rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu nosakāma atbilstoši KPL 27.nodaļā iekļautām norādēm, t.i. tiesa ir tiesīga izlemt par mantas atdošanu, bet ja tā nav veikama – par mantas konfiskāciju.

Noslēdzot nelielo sevišķā procesa par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu apskatu, norādāms vēl kāds būtisks apsvēruma. Apstākļi, ka apskatāmais process par noziedzīgi iegūtu mantu var tikt uzsākts tikai pirmstiesas procesa laikā un tikai paralēli notiekošam pirmstiesas procesam, domājams, būtu pārskatāms. Var tikt piedāvāts risinājums pieļaut procesu par noziedzīgi iegūtu mantu arī citās situācijās. Piemēram, šāds process varētu tikt uzsākts situācijās, kad pieņemti lēmumi par procesa izbeigšanu pret personu uz nereabilitējoša pamata vai uz tādu rehabilitējošu apstākļu pamata, kuri personas rīcību neatzīst par likumīgu. Spilgts piemērs šādai situācijai varētu būt, ja process tiek izbeigts sakarā ar apsūdzētā nāvi vai process tiek izbeigts sakarā ar to, ka nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva, jo persona nav sasniegusi kriminālatbildības vecumu vai atzīta par nepieņemamu. Ja šajā situācijā neatrisināts palicis jautājums par mantas atzišanu par noziedzīgi iegūtu un rīcību ar to, tad nolūkā tos atrisināt vienlaicīgi ar t.s. pamatprocesa izbeigšanu tiktu uzsākts process par noziedzīgi iegūtu mantu. Līdzīgs risinājums varētu tikt piedāvāts arī tad, ja kriminālprocesu tiek atteikts uzsākt sakarā ar tādu apstākļu pastāvēšanu, kas ir šķēršļi procesam, bet neizslēdz darbības noziedzīgumu, piemēram, personas nāve, kriminālatbildības noilgums, subjekta pazīmju neesamība vai tml. Šāds pats risinājums būtu piemērojams tad, ja persona tiek atbrīvota no kriminālatbildības, piemēram, sakarā ar būtisku palīdzību cita nodarījuma atklāšanā vai tml.

Otra iespēja mantas atzišanai par noziedzīgi iegūtu jau pirmstiesas procesa laikā vēl „notiekošā procesā” ir paredzēta KPL 356.p.2.d.2.pkt., saskaņā ar kuru „ar procesa virzītāja lēmumu, ja pirmstiesas kriminālprocesa laikā pie aizdomās turētā, apsūdzētā vai trešās personas ir atrasta un izņemta manta, attiecībā uz kuru tās īpašnieks vai likumīgais valdītājs iepriekš bija pieteicis mantas zudumu un pēc tās atrašanas, novēršot saprātīgas šaubas, pierādījis savas tiesības.” Šādā gadījumā manta atdodama tās īpašniekam vai likumīgam valdītājam, tiklīdz tās uzglabāšana kriminālprocesa mērķu sasniegšanai vairs nav nepieciešama (KPL 357.p.1.d.). Jāatzīst, ka KPL 356.panta 2.d. 2.pkt. piemērošana ir problemātiska, jo tai nav noteiktas striktas piemērošanas iespējamības robežas. Lai arī normā iekļautā norāde, ka tā attiecas tikai uz mantām, kas ir „atrastas un izņemtas”, jau ļauj sašaurināt tās piemērošanas robežas, tomēr tās joprojām paliek „izplūdušas”. Domājams, ka šo situāciju varētu risināt, vai nu vispār atsakoties no iespējas mainīt mantas piederību pirmstiesas procesā ar procesa virzītāja lēmumu, vai sašaurinot to līdz maksimāli skaidrām situācijām (piemēram, attiecinot to tikai uz kustamu mantu, kas nav iekļaujama publiskos reģistros, uz mantu, kuras piederību cietušajam persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nenoliedz u.tml.)

Pēdējais jautājums izvirzītās tēmas ietvarā ir **KO DARA/ KAS BŪTU JĀDARA AR NOZIEDZĪGI IEGŪTU MANTU?**

Saskaņā ar KPL 27.nodaļā iekļautām normām iespējami divi rīcības modeļi attiecībā uz mantu, kura atzīta par noziedzīgi iegūtu:

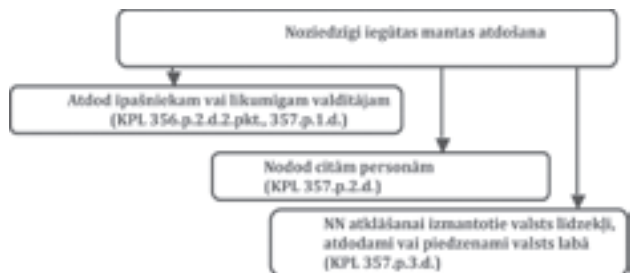
- noziedzīgi iegūtas mantas atdošana;
- noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija.

Tai pat laikā nevar neatzīmēt, ka, ja ir lemts par mantas

konfiskāciju, tad pirms tās praktiskās izpildes vērā ņemamas ir KPL 359.pantā iekļautās norādes, „ja cietušais ir pieprasījis kaitējuma kompensāciju un konkrētajā kriminālprocesā ir iegūti šā likuma 358.panta ceturtajā daļā minētie līdzekļi, tos vispirms izmanto pieprasītās kompensācijas nodrošināšanai un samaksai.”

Noziedzīgi iegūtas mantas atdošana ir tās atdošana personai, kura ir tās likumīgais īpašnieks vai valdītājs. Tā paredzēta KPL 357.pantā, saskaņā ar kuru „Manta atdodama pēc piederības īpašniekam vai likumīgajam valdītājam ar procesa virzītāja lēmumu pēc tam, kad mantas uzglabāšana kriminālprocesa mērķu sasniegšanai vairs nav nepieciešama. Mantu, kuras apgrozība aizliegta ar likumu un kura līdz ar to personas valdījumā atrodas nelikumīgi, šim valdītājam neatdod, bet ar procesa virzītāja lēmumu nodod attiecīgai valsts institūcijai vai tādai juridiskajai personai, kura ir tiesīga to iegūt un lietot. Manta, arī finanšu līdzekļi, kuru izcelsme ir noziedzīga nodarījuma atklāšanai izmantoti valsts līdzekļi, atdodami likumīgajam valdītājam vai piedzenami tā labā. Ja šāda manta ir atsavināta, iznīcināta vai noslēpta un to nav iespējams atdot, piedziņai var pakļaut citu mantu, arī finanšu līdzekļus, atdodamās mantas vērtībā.” un kuru shematiski var attēlot šādi:

Otrs rīcības variants attiecībā uz rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu ir tās konfiskācija. Tā sīkāk reglamentēta KPL 358.pantā, kura 1.daļā noteikts, ka: „Noziedzīgi iegūtu mantu, ja tās turpmāka uzglabāšana kriminālprocesa mērķu sasniegšanai nav nepieciešama un ja tā nav jāatdod īpašniekam vai likumīgajam valdītājam, ar tiesas lēmumu konfiscē, bet iegūtos finanšu līdzekļus ieskaita valsts budžetā.” Bez tam KPL 358.panta 2. un 3.daļā paredzēts, „ja noziedzīgi iegūta manta ir atsavināta, iznīcināta, noslēpta vai nomaskēta un to nav iespējams konfiscēt, konfiskācijai vai piedziņai var pakļaut citu mantu, arī finanšu līdzekļus, konfiscējamās mantas vērtībā. Ja apsūdzētajam nav mantas, ko varētu pakļaut šā panta otrajā daļā minētajai konfiskācijai, konfiscēt var:

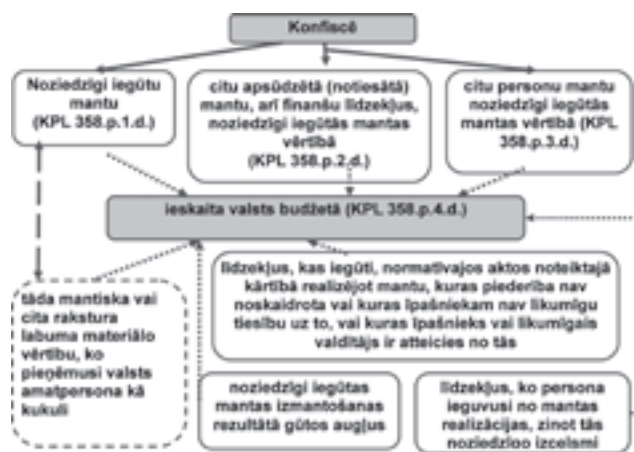
- 1) mantu, ko apsūdzētā persona pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas bez atbilstošas atlīdzības ir atsavinājusi trešajai personai;
- 2) apsūdzētās personas laulātā mantu, ja vien vismaz gadu pirms noziedzīgā nodarījuma uzsākšanas nav noteikta laulāto mantas šķirtība;

3) citas personas mantu, ja ar šo personu apsūdzētajam ir kopīga (nedalīta) saimniecība.”

Visai interesantas norādes ir iekļautas KPL 358.panta 4.daļā: „Valsts budžetā ieskaita:

- 1) līdzekļus, kas iegūti, normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā realizējot konfiscēto mantu vai mantu, kuras piederība nav noskaidrota vai kuras īpašniekam nav likumīgu tiesību uz to, vai kuras īpašnieks vai likumīgais valdītājs ir atteicies no tās;
- 2) līdzekļus, ko persona ieguvusi no mantas realizācijas, zinot tās noziedzīgo izcelsmi;
- 3) noziedzīgi iegūtas mantas izmantošanas rezultātā gūtos augļus;
- 4) konfiscētos finanšu līdzekļus;
- 5) tāda mantiska vai cita rakstura labuma materiālo vērtību, ko pieņēmusi valsts amatpersona kā kukuli.”

Šajā panta daļā, atšķirībā no iepriekšējām, nav lietots vārds „konfiskācija”, bet gan „ieskaitīšana valsts budžetā”. Terminu neprecizitātes un citas panta nepilnības kļūst vēl acīmredzamākas, kad šajā pantā iekļautās nostājas ietver shematiskā veidā:

Nevar neatzīmēt, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija ir viens no krimināltiesiskās konfiskācijas trijiem veidiem. Bez tās kā krimināltiesisko konfiskāciju var uzskatīt mantas konfiskāciju kā sodu un lietisko pierādījumu un dokumentu konfiskāciju. Shematisks šo trīs krimināltiesiskās konfiskācijas veidu būtiskāko iezīmju raksturojums izskatās šādi:

Krimināltiesiskās konfiskācijas veids	Būtība	Uz ko var attiecināt	Kas var piemērot
Mantas konfiskācija kā kriminālsods	Pamatsods vai papildsods	Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, piederība manta	Tiesa
Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija	Mantisko jautājumu risinājums	Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai citām personām piederība manta	Tiesa
Lietisko pierādījumu un dokumentu konfiskācija	Galīgā rīcība ar pierādījumu	Personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai citām personām piederība manta	Ikviens procesa virzītājs

Kā būtiskākā problēma, kas neveicina skaidras un saprotamas krimināltiesiskās konfiskācijas sistēmas veidošanos, kā arī atsevišķu institūtu iedzīvināšanu atbilstoši to iecērtai būtībai, ir tas, ka, lai arī katram no šiem konfiskācijas veidiem paredzēta sava tiesiskā reglamentācija, tomēr atzīstams, ka ne teorijā, ne likumos, ne praksē tie nav pietiekami nošķirti un to tiesiskā reglamentācija, līdz ar to arī izpausme, praksē vietām pārklājas. To uzskatāmi var ilustrēt ar šādām norādēm:

- KL reglamentēta mantas konfiskācija kā sods, tajā pašā laikā faktiski redzam, ka jau pašā KL ir iekļauta arī t.s. speciālā mantas konfiskācija attiecībā uz noziedzīga nodarījuma rīkiem (skat. transportlīdzekļa konfiskāciju noziedzīgos nodarījumos pret satiksmes drošību) u.tml. Šāds modelis rada visai duāli skatāmu situāciju – noziedzīga nodarījuma rīka konfiskācija paredzēta gan KL kā sods, gan KPL kā lietiskā pierādījuma konfiskācija (protams, šie gadījumi var nesakrist, bet var arī sakrist);
- KPL, reglamentējot rīcību ar lietiskajiem pierādījumiem, norādīts, ja lietiskais pierādījums ir noziedzīgi iegūta manta, tad tas konfiscējams. Šajā aspektā savukārt pārklājas rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu un lietiskajiem pierādījumiem;
- KPL 355.p.2.d. ietverta noziedzīgi iegūtas mantas prezumpcija, savukārt lielākajā daļā gadījumu par norādītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem KL attiecīgo pantu sankcijās paredzēta mantas konfiskācijas kā soda piemērošana.

Šāda „pārklāšanās” neveicina vienveidīgu normu piemērošanu, kā arī rada situāciju, kad atsevišķas normas „neiedzīvojas”, kaut arī tām būtu jāieņem centrālā loma. Tā, piemēram, praksē gandrīz vispār nav gadījumu, kad tiesas spriedumos manta tiek atzīta par noziedzīgu saskaņā ar KPL 355.pantu. Zināmā veidā tas izskaidrojams ar apstākli, ka noziedzīgi iegūtas mantas atdošana cietušajam notiek, izmantojot normas, kas paredz rīcību ar lietiskajiem pierādījumiem, savukārt mantas konfiskācija notiek, piemērojot to kā sodu.

Rezumējot var atzīt, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija netiek pietiekami izmantota praksē, kas “kropļo”

noziedzīgi iegūtas mantas institūta ideju un nošķiršanu no mantas konfiskācijas kā soda. Ir jāapzinās, ka noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija ir nošķirama no mantas konfiskācijas kā soda. Katram no šiem institūtiem ir savs saturs, piemērošanas mērķis un priekšnoteikumi. Noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācija faktiski uzskatāma par tādu labumu atsavināšanu personai, kas viņai nemaz nepienākas, līdz ar to te nav saskatāms sodīšanas moments klasiskā izpratnē. Atņemt personai to, ko viņa ieguvusi pretlikumīgi, ir zināmā veidā atjaunot taisnīgumu, taču tas nebūt nenozīmē, ka līdz ar to būtu sasniegts soda mērķis – tai skaitā preventīvais.

Noslēgumā, resumējot šo īso apskatu, var norādīt pāris vispārējus ierosinājumus.

Tiesību normu pilnveides jomā būtu nepieciešama precīzāka rīcības ar noziedzīgo mantu tiesiskā reglamentācija, galvenokārt pievērsot uzmanību

- vienveidīgu un saprotamu terminu lietojumam;
- situāciju tiesiskās reglamentācijas “pārklāšanās” novēršanai;
- iesaistīto personu procesuālo garantiju sistēmas pilnveidošanai;
- noziedzīgi iegūtas mantas definējuma un rīcības satura reglamentācijas “pārņemšanai” uz materiālajām tiesību normām;
- sistēmiskām izmaiņām KPL normās, lai nodrošinātu, ka noziedzīgi iegūtas mantas jautājums varētu tikt risināts ikvienā procesā saprotamā un pārskatāmā veidā.

Savukārt tiesību normu piemērošanas jomā nepieciešama precīzāka un konsekvētāka rīcība mantas atzišanā par noziedzīgi iegūtu, saprotot to, ka tas nav mantas konfiskācijas kā soda paveids vai tml. Tāpat precīzāk būtu jāizprot noziedzīgi iegūtas mantas konfiskācijas un atdošanas būtība un jāievēro to piemērošanas secība.

Tikai rūpīgi apdomātas, precīzi izteiktas un realizētas sistēmiskas izmaiņas gan tiesību normu izstrādē, gan piemērošanā spēs nodrošināt efektīvu taisnīgu krimināltiesisko attiecību risinājumu vienā no neatņemami nozīmīgiem jautājumiem krimināltiesiskajā jomā – rīcībā ar noziedzīgi iegūtu mantu.

Dr.iur. Andrejs JUDINS

AKTUALITĀTES MEDICĪNISKA RAKSTURA PIESPIEDU LĪDZEKĻU PIEMĒROŠANĀ

Piemērojot pieskaitāmai personai kriminālsodu, valsts cenšas ne vien sodīt pārkāpēju, bet arī atjaunot taisnīgumu, atturēt notiesāto no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, sekmēt tā resocializāciju, kā arī aizsargāt sabiedrības drošību. Pie kriminālatbildības nevar saukt personu, kura psihisko traucējumu vai garīgās atpalicības dēļ nesaprot savu darbību, nevar to vadīt un kontrolēt.

Kaut gan šādas personas uzvedība ārēji atbilst noziedzīgam nodarījumam, nepieskaitāmības stāvokļa dēļ nav konstatējamas noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvās pazīmes, šādi izslēdzot iespēju sodīt personu par izdarīto darbību. Nepieskaitāmās personas izdarītie nodarījumi nav mazāk kaitīgi salīdzinājumā ar analogiem noziedzīgiem nodarījumiem

(i), personām ar garīgiem traucējumiem un psihiskām slimībām ir nepieciešama kvalificēta medicīniskā palīdzība (ii), sabiedrības drošības labā ir svarīgi novērst jaunu kaitīgu nodarījumu izdarīšanu (iii). Ņemot vērā šos apsvērumus, likumdevējs ir konstruējis krimināltiesisko institūtu – Medicīniskā rakstura piespiedu līdzekļi (turpmāk – MRPL), iekļaujot Krimināllikumā (turpmāk – KL)¹ un Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL)² tiesību normas, kas nosaka MRPL veidus, to piemērošanas priekšnosacījumus un kārtību, kā arī kontroli par to izpildi.

¹ Sk. Krimināllikuma VIII nodaļu „Medicīniskā rakstura piespiedu līdzekļi”

² Sk. Kriminālprocesa likuma 55.nodaļu „Kriminālprocess, nosakot medicīniskā rakstura piespiedu līdzekļus”.

Vispārējos gadījumos personai ir tiesības, nevis pienākums saņemt ārstniecības pakalpojumus – valsts uzdevums radīt tam labvēlīgas iespējas, savukārt persona patstāvīgi var lemt par šādu iespēju izmantošanu. Latvijas Republikas Satversmes 111.pantā tiek uzsvērts, ka valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu.³ Ārstniecības likuma 67.pantā ir paredzēts, ka psihiatriskā palīdzība balstās uz brīvprātības principu. Stacionāro palīdzību sniedz psihiatriskajā ārstniecības iestādē vai ārstniecības iestādes psihiatriskajā nodaļā, ja slimnieka veselības stāvokļa dēļ to nav iespējams veikt ambulatori vai dzīvesvietā. Pacientu var stacionēt psihiatriskajā ārstniecības iestādē ar viņa rakstveida piekrišanu, pamatojoties uz konstatētajiem psihiskajiem traucējumiem un psihiatra motivētu lēmumu par psihiskās veselības izmeklēšanas, ārstēšanas un rehabilitācijas nepieciešamību psihiatriskajā ārstniecības iestādē.⁴

Tomēr personas ar psihiskajiem traucējumiem vai garīgo atpalicību bieži vien nav spējīgas patstāvīgi kritiski izvērtēt savu veselības stāvokli un pieteikties psihiatriskajai palīdzībai. To ievērojot, Ārstniecības likuma 68.pantā ir paredzēta iespēja sniegt personai psihiatrisko palīdzību bez tās piekrišanas, ja persona:

1) ir draudējusi vai draud, centusies vai cenšas nodarīt sev vai citam cilvēkam miesas bojājumus vai ir izturējusies vai izturas varmācīgi pret citām personām un ārstniecības persona konstatē, ka pacientam ir psihiskās veselības traucējumi, kuru iespējamās sekas varētu būt nopietni miesas bojājumi pacientam pašam vai citai personai;

2) ir izrādījis vai izrāda nespēju rūpēties par sevi vai savā aizbildnībā esošām personām un ārstniecības persona konstatē, ka pacientam ir psihiskās veselības traucējumi, kuru iespējamās sekas varētu būt nenovēršama un nopietna personas veselības pasliktināšanās.

Savukārt KL paredz MRPL noteikšanu personām, kuras:

- nepieskaitāmības stāvokli izdarījušas tādus nodarījumus, par kuriem ir paredzēta kriminālatbildība;
- ierobežotas pieskaitāmības stāvokli izdarījušas tādus nodarījumus, par kuriem ir paredzēta kriminālatbildība;
- būdamas pieskaitāmas, izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, bet pēc nodarījumu izdarīšanas vai spriedumu taisīšanas saslimušas ar psihisku slimību, kas atņēmusi tām spēju saprast savu darbību vai to vadīt;
- ja šīs personas pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa dēļ ir bīstamas sabiedrībai.

MRPL mērķis nav aizstāt kriminālsodu gadījumos, kad tā piemērošana nav pieļaujama noziedzīgo nodarījumu sastāva (noziedzīgo nodarījumu subjekta) neesamības dēļ. Personas uzvedības ierobežošana nav MRPL mērķis, bet gan blakus sekas, ko rada piespiedu ārstēšanas pasākumu īstenošana. Lemjot par MRPL noteikšanu un tā veidu, primārā nozīme ir personas veselības stāvoklim un riskam, ka tā nākotnē var izdarīt darbību, kas radīs kaitējumu tai pašai, citu personu un sabiedrības interesēm. Prognozējot personas nākotnes uzvedību, tiek ņemts vērā un analizējams iepriekš izdarītais nodarījums, ar to saistītie fakti un apstākļi. Nodarījuma raksturs un ar to radītais kaitējums ietekmē piemērojamā MRPL veidu, bet tas tomēr nenozīmē, ka vairāk ierobežojošo MRPL

veidu piemērošanas iemesls ir vien izdarīto nodarījumu smagums un ar to radītās sekas.

MRPL ir tiesiskais instruments, kas nodrošina psihiatriskās palīdzības sniegšanu personai, turklāt, izvēloties MRPL veidu, personas un viņa aizgādņa viedoklis nesaista tiesu – tiesnešu pienākums izvēlēties un noteikt tādu MRPL, kas konkrētajā gadījumā ir visefektīvākais, proti, kas nodrošinās personai iespēju saņemt psihiatrisko palīdzību (i), novērsīs kaitīgas darbības recidīvu, šādi garantējot sabiedrības drošību (ii), nav vairāk ierobežojošs, kā tas ir nepieciešams noteikto mērķu sasniegšanai (iii).

MRPL NOTEIKŠANA: JURIDISKĀ IESPĒJA, NEVIS OBLIGĀTA VALSTS REAKCIJA

MRPL ir tiesiskais instruments, ko var izmantot likumā paredzētajos gadījumos, tomēr to noteikšana ir tiesiskā iespēja, nevis pienākums. Tiesa drīkst piemērot MRPL gadījumā, ja persona izdarījusi KL paredzēto nodarījumu, būdama nepieskaitāma, ierobežoti pieskaitāma vai ja tā ir saslimusi ar psihisko slimību pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas. Tiesa var arī nepiemērot MRPL konkrētajai personai, kura izdarījusi KL paredzēto kaitīgo darbību, ja nesaskata nepieciešamību pēc šādas tiesiskās intervences. Lemjot par MRPL noteikšanu un tā veidu, tiesai jāievēro tiesu psihiatriskās ekspertīzes gaitā izdarītie secinājumi un ārstu - ekspertu komisijas rekomendācijas.

Lēmums par MRPL noteikšanu, kā arī piemērojamo MRPL veids ir atkarīgs no riskiem, ka persona, nesaņemot tai nepieciešamo psihiatrisko aprūpi, veiks darbības, kas apdraudēs citu cilvēku, sabiedrības intereses, kā arī viņu pašu. Ņemot vērā, ka šādi riski ir saistīti ar personas veselības stāvokli un var tikt prognozēti, ievērojot faktus par personas uzvedību un veselības stāvokli iepriekšējā laikā, tiesas lēmums lielā mērā ir balstīts uz tiesu psihiatriskās ekspertīzes atzinumu, kā arī psihiatru, psihologu un citu aicinātu speciālistu viedokļiem.

Tiesa nedrīkst nemotivēti ignorēt ārstu - ekspertu viedokli par MRPL piemērošanu, kaut gan tai arī nevajadzētu akli uztvert eksperta atzinumu kā norādījumu noteikt personai konkrētu MRPL. Lēmumā par MRPL noteikšanu svarīgs ir gan **medicīniskais komponents**, kas norāda uz nepieciešamību noteiktā veidā ierobežot personas uzvedību un nodrošināt viņas ārstēšanu, rehabilitāciju, aprūpi, gan arī **juridiskais komponents**, kas saistīts ar iegūto pārliecību, ka medicīniskā rakstura līdzeklis konkrētajā gadījumā jāpiemēro piespiedu kārtā un ar to saistītā personas tiesību ierobežošana ir samērīga un nepieciešama.

Tiesai jāpiemēro personai konkrēts MRPL, ja, iepazīstoties ar ekspertīžu atzinumiem, ekspertu un speciālistu viedokļiem, tā ir guvusi pārliecību, ka tas neierobežo personas tiesības vairāk kā ir nepieciešams, lai novērstu jaunu kaitīgu nodarījumu izdarīšanu (i), kā arī tas ir pietiekams, lai novērstu personas izvairīšanos no ārstēšanas un aprūpes (ii). Ja tiesa uzskata, ka eksperta ieteikums attiecībā uz MRPL piemērošanu nav pareizs, proti, ir mazāk vai vairāk ierobežojošs, nekā tam vajadzētu būt, ievērojot tās rīcībā esošo informāciju par konkrētu personu, tiesa var nozīmēt papildus⁵ vai atkārtotu⁶ tiesu psihiatrisku ekspertīzi, kā arī aicināt ekspertu sniegt liecību.

⁵ Papildus ekspertīze jānosaka, ja tiesa piekrit eksperta atzinumam, taču ir neskaidrības vai nepilnības vai radušies papildu jautājumi.

⁶ Atkārtota ekspertīze jānosaka, ja tiesa apšaubā eksperta atzinumu pēc būtības tā nepamatotības, būtisku nepilnību vai pieļautu metodiska rakstura kļūdu dēļ, kā arī tad, ja konstatēta eksperta nepietiekama kvalifikācija vai nekompetence vai ja pieļauti ekspertīzes izdarīšanas procesuālās kārtības būtiski pārkāpumi.

³ Latvijas Republikas Satversme, <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980>

⁴ Ārstniecības likums, Latvijas Republikas likums, pieņemts 1997.gada 12.jūnijā, Latvijas Vēstnesis Nr.167/168 (882/883), 01.07.1997.gada 1.jūlijā <http://www.likumi.lv/doc.php?id=44108>

MRPL VEIDI

Latvijas krimināltiesībās ir definēti trīs MRPL veidi. Saskaņā ar KL 68.panta pirmo daļu par MRPL ir atzīstami:

- ambulatora ārstēšana medicīnas iestādē;
- ārstēšana vispārējā tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā);
- ārstēšana specializētā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi.

KL ir paredzēti arī divi citi tiesiskie instrumenti, kas nav atzīstami par MRPL, bet tomēr ar tiesas nolēmumu var tikt piemēroti personām, kuras sirgst ar psihiskiem traucējumiem vai kurām konstatēta garīgā atpalicība, proti:

- personas nodošana tuvinieka vai citas personas, kura veiks slimnieka kopšanu, gādībā un medicīnas iestādes uzraudzībā pēc dzīvesvietas (KL 68.panta otrā daļa);
- ierobežoti pieskaitāmā, kuram izpilda brīvības atņemšanas sodu, ārstēšana brīvības atņemšanas vietā (KL 68.panta trešā daļa).

KL 68.panta otrajā daļā paredzētā personas nodošana tuvinieku vai citu personu, kas veic slimnieku kopšanu, gādībā un medicīnas iestādes uzraudzībā pēc dzīvesvietas, nav vērtējama kā MRPL. Lēmums par personas nodošanu tuvinieka vai citas personas gādībā un medicīnas iestādes uzraudzībā nozīmē, ka tiesa atzinusi nepieciešamību sniegt personai psihiatrisko palīdzību, tomēr nav uzskatījis par nepieciešamu nodrošināt to ar piespiedu līdzekļiem. Persona šajā gadījumā saņems psihiatrisko palīdzību Ārstniecības likumā noteiktajā kārtībā⁷.

Personas nodošana tuvinieku vai citu personu gādībā un medicīnas iestādes uzraudzībā pēc dzīvesvietas ir pieļaujama, ja tiesa konstatējusi, ka konkrēta persona pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa dēļ nav bīstama sabiedrībai. Ņemot vērā, ka personas nodošana tuvinieku vai citu personu gādībā nav MRPL, tiesa nekontrolē personas ārstēšanas norisi, kā arī neizskata jautājumu par pieņemta lēmuma atcelšanu vai grozišanu, kas obligāti notiek, ja personai piemērots MRPL⁸.

Ierobežoti pieskaitāmās personas ārstēšana brīvības atņemšanas vietā nav patstāvīgs MRPL. Pieņemot attiecīgo lēmumu, tiesa nosaka nevis ārstniecības iestādi, kurā jāārstē persona, bet norāda, ka ārstēšana jāorganizē ieslodzījuma vietā. Sistēmiski interpretējot šo tiesību normu, ir pamats uzskatīt, ka tā nosaka personas piespiedu ārstēšanu. KL 68.panta trešās daļas mērķis nav atgādināt par Ārstniecības likumā garantētajām personas tiesībām uz psihiatrisko palīdzību, bet ir norādījums uz iespēju organizēt personas ārstēšanu ieslodzījuma vietā. Tas ir aktuāli gadījumos, kad tiesa neuzskata par iespējamu atbrīvot ierobežoti pieskaitāmo personu no viņai piespriestā brīvības atņemšanas soda, vienlaikus konstatējot nepieciešamību noteikt personas obligātu ārstēšanu (i), kā arī gadījumos, kad persona, kurai izpilda brīvības atņemšanas sodu, atzīta par ierobežoti pieskaitāmu citā kriminālprocesā un tiesa nolēmusi noiekt tai MRPL (ii).

Uzskatot, ka ierobežoti pieskaitāmo personu ārstēšanai ieslodzījuma vietā ir piespiedu raksturs, ir pamats secināt, ka tiesas pienākums ir ne vien noteikt, ka ārstēšana notiks brīvības atņemšanas vietā, bet arī norādīt konkrētu personai piemērojamo MRPL. To neizdarot, tiek radīta pretrunīga situācija, ka personai faktiski noteikta piespiedu ārstēšana, tomēr tā neatbilst nevienam no trīs KL paredzētajiem MRPL veidiem. Daži tiesneši kritiski vērtē iespēju piemērot likumā

⁷ Jāņem vērā, ka saskaņā ar Ārstniecības likuma psihiatriskā palīdzība var tikt sniegta gan ar pacienta piekrišanu, gan likumā paredzētajos gadījumos – arī bez pacienta piekrišanas.

⁸ Skatīt KPL 608. pantu

paredzētos MRPL ierobežoti pieskaitāmām personām, kas sodītas ar brīvības atņemšanu. **Var piekrist viedoklim, ka ieslodzījuma vietā tiešām nav pamata diferencēt ārstēšanu vispārējā tipa psihiatriskajā slimnīcā un ārstēšanu specializētājā psihiatriskajā slimnīcā ar apsardzi. Savukārt ambulatorā ārstēšana iespējama arī ieslodzījuma vietā, personai izciešot piespriesto brīvības atņemšanas sodu.**

KONTROLE PAR MRPL PIEMĒROŠANU

Kontrole par MRPL piemērošanu ir tiesas kompetencē. Kaut gan vairāki aptaujātie tiesneši kritiski vērtē tiesu lomu MRPL izpildes kontrolē, nav šaubu, ka šāda kontrole ir nepieciešama un nav citu institūciju vai amatpersonu, kas varētu to efektīvi īstenot.

Atbilstoši KPL 635.pantam lēmums par MRPL piemērošanu izpildāms nekavējoties pēc tā spēkā stāšanās.

Ja personai ir noteikta ambulatora ārstēšana medicīnas iestādē, bet lēmuma izpilde nav uzsākta sešu mēnešu laikā kopš dienas, kad stājies spēkā tiesas lēmums, šīs personas ārstēšana bez tās piekrišanas tiek atlikta līdz jauna ārstu komisijas atzinuma saņemšanai.

Ja personai ir noteikta ārstēšana vispārējā tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) vai ārstēšana specializētā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi, bet lēmuma izpilde netiek uzsākta sešu mēnešu laikā, personu var ievietot stacionārā, bet ārstēšana bez tās piekrišanas tiek atlikta līdz jauna ārstu komisijas atzinuma saņemšanai.

Attiecīgajos gadījumos personas ārstēšanu var uzsākt, ja ārstu komisija sniedz atzinumu, ka persona nav izvesēļojusies, tās veselības stāvoklis nav būtiski mainījies un ir nepieciešama noteiktā piespiedu ārstēšana. Savukārt gadījumā, ja ārstu komisija atzīst, ka:

- persona ir izvesēļojusies vai tās veselības stāvoklis ir mainījies tiktāl, ka nav nepieciešama piespiedu ārstēšana, vai
- personas, kurai tika piemērota piespiedu ārstēšanu psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar vai bez apsardzes, turpmāko ārstēšanu var veikt ambulatori,

jautājums par noteiktā medicīniska rakstura piespiedu līdzekļa atcelšanu vai grozišanu izskatāms KPL 607.pantā noteiktajā kārtībā.

Saskaņā ar Tieslietu ministrijas Iekšējo noteikumu Nr.1-2/6 „Rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu lietvedības organizēšanas noteikumi” 124.punktu pēc MRPL piemērošanas tiesas darbinieks nosūta tiesas nolēmuma atvasinājumu izpildei ārstniecības iestādei pēc personas dzīvesvietas. Ja personai noteikts MRPL, kas saistīts ar tās ieviešanu specializētājā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi un persona lēmuma izpildi nav uzsākusi labprātīgi, tiesas darbinieks tiesas lēmuma atvasinājumu nosūta ārstniecības iestādei un Valsts policijai pēc personas dzīvesvietas.⁹

Piemērojot MRPL, tiesa nenosaka tā izpildes laiku, kas ir loģiski, ņemot vērā, ka personai nevis piespriests kriminālsods, bet piemērots medicīniska rakstura līdzeklis. Tomēr tas nenozīmē, ka MRPL ir piemērojams uz mūžu - MRPL jāatceļ, ja ir zudusi nepieciešamība to piemērot (i), vai ir jāgroza, ja konstatēta nepieciešamība piemērot citu MRPL (ii).

Paredzot tiesas kontroli par MRPL izpildi, KPL precīzi nenosaka, kurai tiesai ir jāveic šis darbs.

⁹ Sk. Tieslietu ministrijas Iekšējie noteikumi Nr. 1-2/6 „Rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu lietvedības organizēšanas noteikumi”, pieņemti 2011. gada 15. martā.

KPL 650.pants paredz, ka jautājumus, kas saistīti ar spriedumā noteiktā soda izpildi, izlemj tās pirmās instances tiesas tiesnesis, kura pieņēmusi nolēmumu, bet, ja nolēmums tiek izpildīts ārpus tās tiesas darbības teritorijas, kura to pieņēmusi, attiecīgos jautājumus izlemj tās tāda paša līmeņa tiesas tiesnesis, kuras darbības teritorijā notiesātais izcieš sodu. KPL 650.pantā nav noteikts, kurai tiesai jākontrolē MRPL izpilde, tomēr praksē tiek ievērots princips, kas definēts KPL 650.pantā, proti, kontroli īsteno tiesa, kura pieņēmusi lēmumu par MRPL noteikšanu vai kuras darbības teritorijā tas tiek izpildīts.

KPL 608.panta pirmajā daļā ir paredzēts, ka jautājumu par MRPL atcelšanu vai grozišanu izlemj pirmās instances tiesa, kuras kontrolē ir lēmuma izpilde, vai pirmās instances tiesa, kuras darbības teritorijā atrodas ārstniecības iestāde, kura veic piespiedu ārstēšanu. Burtiski interpretējot attiecīgo tiesību normu, ir pamats izdarīt secinājumu, ka gadījumos, kad MRPL izpildāms ārstniecības iestādē, izpildi var kontrolēt ne tikai tiesa, kuras darbības teritorijā MRPL izpilda, bet arī tiesa, kas piemēroja MRPL. Praksē ir gan gadījumi, kad kontroli par MRPL izpildi veic tiesas, kas piemērojušas šo līdzekli (a), gan tiesas, kuru darbības teritorijā dzīvo persona, kurai MRPL tika piemērots (b), gan tiesas, kuru darbības teritorijā atrodas ārstniecības iestāde, kurā izpilda piemēroto medicīniskā rakstura piespiedu līdzekli (c).

Lai novērstu domstarpības par tiesu kompetenci MRPL izpildes kontrolē, ir vēlams skaidri to definēt KPL, nosakot, ka kontroli par MRPL izpildi īsteno tiesa, kuras darbības teritorijā MRPL izpilda. Gadījumā, ja personai ir piemērota ambulatora ārstēšana medicīnas iestādē, bet personas dzīves vieta nav zināma, kontroli par MRPL izpildi jāveic tai tiesai, kura piemēroja MRPL.

Kontrolējot MRPL izpildi, pirmās instances tiesai ir šādi pienākumi:

- izskatīt ierosinājumus un lūgumus par MRPL grozišanu vai atcelšanu;
- pēc savas iniciatīvas ierosināt un izskatīt jautājumu par MRPL izpildes turpināšanu, ja gada laikā nav iesniegts lūgums vai ierosinājums atcelt vai grozīt noteikto MRPL.

Veicot kontroli par MRPL izpildi un izlemjot jautājumu par MRPL grozišanu vai atcelšanu, tiesai ir jāsaņem un jāizvērtē ārstniecības iestādes atzinums. Tiesa saņem šādu informāciju gadījumos, ja MRPL grozišanu vai atcelšanu ierosina ārstniecības iestādes vadītājs. Gadījumā, ja tiesa pēc savas iniciatīvas izvērtē nepieciešamību turpināt MRPL izpildi, tai no ārstniecības iestādēm jāpieprasa atzinums par personas veselības stāvokli.

Neesot speciālam tiesiskajam regulējumam, problēmu rada personas izvairīšanās no ambulatora ārstēšanas medicīnas iestādē. Šādā gadījumā nav iespējams nedz nodrošināt piemērotā MRPL izpildi, nedz saņemt ārstniecības iestādes atzinumu par personas veselības stāvokli, lai lemtu par MRPL grozišanu. **Problēma var tikt atrisināta, definējot normatīvajos aktos piemēroto MRPL izpildes kārtību.**

Tiesu praksē ir gadījumi, kad MRPL izpilda laika posmā, kas ir ilgāks par vienu gadu, neizvērtējot tā piemērošanas nepieciešamību. Šāda prakse pārkāpj KPL noteikto un ir nepieļaujama. Par savlaicīgu MRPL izpildes kontroli ir atbildīgi gan tiesneši, gan arī tiesas darbinieki. Saskaņā ar Tieslietu ministrijas Iekšējo noteikumu Nr.1-2/6 „Ra-

jonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu lietvedības organizēšanas noteikumi”¹⁰ 125.punktu tiesas darbiniekam ir pienākums ziņot tiesnesim par kontroles termiņa beigām, savukārt KPL paredz izskatīt tiesas sēdē jautājumu par nepieciešamību turpināt MRPL piemērošanu konkrētai personai.

KPL nenosaka maksimālo MRPL izpildes laiku, kas nozīmē, ka gan MRPL izpilde, gan kontrole par to var turpināties tik ilgi, kamēr ir dzīva persona, kurai tika piemērots piespiedu līdzeklis. Objektīva nepieciešamība ilgstoši sniegt personai psihiatrisko palīdzību tomēr nenozīmē, ka tai obligāti jānotiek, izpildot MRPL. Nav pareizi, ka persona, kura izdarījusi darbību, kas atbilst kriminālpārkāpumam vai mazāk smagam noziegumam, sava veselības stāvokļa dēļ visu mūžu atrodas tiesas redzeslokā, saņemot medicīnisko palīdzību MRPL ietvaros. Ņemot vērā, ka Ārstniecības likums garantē psihiski slimajām personām tiesības saņemt medicīnisko palīdzību un aprūpi tādā kvalitātē, kāda atbilst pieņemtajiem vispārējās medicīnas standartiem, kā arī paredz psihiatriskās palīdzības sniegšanas iespēju bez pacienta piekrišanas, **ir pamats likumā noteikt maksimālo laiku MRPL izpildei, sasaistot tā ilgumu ar izdarīto nodarījumu kaitīgumu.**

Ņemot vērā, ka kontrole par MRPL piemērošanu ir īstenojama, lai nepieļautu cilvēktiesību pārkāpšanu, ir pamats izvērtēt iespēju un lietderību uzticēt šīs funkcijas veikšanu izmeklēšanas tiesnešiem, attiecīgi paplašinot KPL definēto izmeklēšanas tiesnešu kompetenci.

MRPL GROZĪŠANA

Atbilstoši KPL noteiktajam jautājums par MRPL grozišanu izskatāms:

- ja to ierosinājis tās ārstniecības iestādes vadītājs, kurā ārstējas attiecīgā persona, pamatojoties uz ārstu komisijas atzinumu;
- ja ir saņemts lūgums no personas, kurai noteikti MRPL, vai šīs personas likumiskā pārstāvja, laulātā vai cita tuvinieka;
- ja to ierosinājis prokurors, ierosinājumam pievienojot attiecīgās ārstniecības iestādes atzinumu un citus dokumentus, kas nepieciešami jautājuma izlemšanai;
- pēc pašas tiesas iniciatīvas, ja gada laikā pēc MRPL noteikšanas vai jautājuma par tā atcelšanu vai grozišanu pēdējās izskatīšanas nav iesniegts lūgums vai ierosinājums atcelt vai grozīt noteikto MRPL.

Saskaņā ar KPL 608.pantā noteikto jautājumu par MRPL grozišanu tiesa izlemj 14 dienu laikā. Lēmums ir pārsūdzams tikai kasācijas kārtībā. Jautājuma atkārtota ierosināšana tiesā pieļaujama ne agrāk kā pēc trijiem mēnešiem no dienas, kad tiesa noraidījusi lūgumu par MRPL atcelšanu vai grozišanu.

MRPL grozišana nozīmē iepriekš piemērota MRPL aizstāšanu ar citu MRPL. Tiesnešu vidū nav vienprātības par tiesas kompetenci grozīt MRPL, proti, atbilstoši vienam viedoklim, tiesa drīkst aizstāt to gan ar mazāk, gan arī ar vairāk ierobežojošo MRPL (a), savukārt saskaņā ar citu viedokli tiesa var grozīt MRPL tikai no vairāk ierobežojoša uz mazāk ierobežojošu (b).

Domstarpību nav par to, ka, uzlabojoties personas veselības stāvoklim, tiesa var ārstēšanu specializētājā psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar apsardzi aizstāt ar ārstēšanu vispārējā tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) vai ambulatoru ārstēšanu medicīnas iestādē, kā arī aizstāt ārstēšanu vispārēja tipa psihiatriskajā slimnīcā (nodaļā) ar ambulatoru ārstēšanu medicīnas

¹⁰ Tieslietu ministrijas Iekšējie noteikumi Nr. 1-2/6 „Rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu lietvedības organizēšanas noteikumi”, pieņemti 2011. gada 15. martā

iestādē. Savukārt viedokļi atšķiras par pieļaujamo tiesas rīcību gadījumā, ja personas veselības stāvoklis pasliktinājies (a) vai tā izvairās no ārstēšanās, kas noteikta ar tiesas lēmumu (b).

KPL nav tieši noteikts, vai ir pieļaujama viena MRPL aizstāšana ar citu, kas lielākā mērā ierobežo personas tiesības (a), kā arī, vai tiesa drīkst vairākkārt grozīt personai piemēroto MRPL (b).

Piemērojot personai konkrētu MRPL, tiesa ievēro personas psihiskās veselības stāvokli (i), izdarītā nodarījuma raksturu (ii), risku, ka persona var izdarīt citu kaitīgu nodarījumu (iii), tiesu psihiatriskās ekspertīzes atzinumu, kas ietver speciālistu rekomendāciju par MRPL noteikšanu (iv). Ja pēc MRPL noteikšanas persona izvairās no tā, viņai netiek sniegta nepieciešamā psihiatriskā palīdzība, šādi apdraudot gan pašas personas, gan arī sabiedrības drošības intereses. Ievērojot šo apsvērumu, virkne tiesnešu atbalsta viedokli, ka tiesa drīkst grozīt personai noteikto MRPL uz vairāk ierobežojošo piespiedu līdzekli, proti, aizstājot ambulatoro ārstēšanu medicīnas iestādē ar ārstēšanu vispārēja tipa psihiatriskajā slimnīcā, savukārt ārstēšanu vispārēja tipa psihiatriskajā slimnīcā ar ārstēšanu specializētā psihiatriskajā slimnīcā ar apsardzi. Vairāk ierobežojošā MRPL noteikšana šajos gadījumos vērtējama nevis kā sods par izvairīšanos no piemērota piespiedu līdzekļa izpildes, bet kā piespiedu ārstēšanas nodrošinājums. Nepieciešamību grozīt noteikto MRPL uz vairāk ierobežojošo piespiedu līdzekli tiesu praksē saista arī ar personas veselības stāvokļa pasliktināšanos un nepieciešamību pēc intensīvākās ārstēšanas piemērošanas. Nenoliedzot minēto viedokļu pamatotību, jāņem vērā, ka KL 69.panta ceturtajā daļā ir paredzēts, ka personai noteikto MRPL tiesa atceļ vai groza, ja attiecīgā persona izveļojusies vai saslīmšanas raksturs mainījies tiktāl, ka nav nepieciešams šādus līdzekļus piemērot, respektīvi, **MRPL grozišanu raksturojot kā vairāk ierobežojošā MRPL aizstāšanu ar mazāk ierobežojošo MRPL. Likums neparedz personai noteikto MRPL grozišanu sakarā ar to, ka netika nodrošināta noteiktā MRPL izpilde (a) vai sakarā ar personas veselības stāvokļa pasliktināšanos (b)**

Gadījumā, ja veselības stāvoklis ir pasliktinājies personai, kura neizvairās no tai piemērota MRPL izpildes, jautājums par personas ārstēšanas veidu jāizskata Ārstniecības likuma XI nodaļā noteiktajā kārtībā, nepieciešamības gadījumā nosakot psihiatrisko palīdzību bez pacienta piekrišanas. Šādos gadījumos nav tiesiskā pamata risināt ar personas ārstēšanu saistītos jautājumus kriminālprocesa ietvaros.

Saistībā ar MRPL grozišanu jāievēro, ka tiesas tiesības izskatīt jautājumu par MRPL grozišanu pēc savas iniciatīvas ir ierobežotas – to drīkst darīt, ja gada laikā pēc MRPL noteikšanas vai jautājuma par tā atcelšanu vai grozišanu pēdējās izskatīšanas nav iesniegts lūgums vai ierosinājums atcelt vai grozīt noteikto MRPL. **Izdarot grozījumus KPL, jāpaplašina tiesu tiesības pēc savas iniciatīvas ierosināt jautājuma izskatīšanu par MRPL izpildi.**

MRPL PIEMĒROŠANA IEROBEŽOTI PIESKAITĀMĀM PERSONĀM

Saskaņā ar KL 14.pantu persona, kas noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā psihisko traucējumu vai garīgās atpalicības dēļ nav bijusi spējīga visā pilnībā saprast savu darbību vai to vadīt, tas ir, atradusies ierobežotās pieskaitāmības stāvoklī, var tikt atbrīvota no soda vai piespriežamais sods var tikt mīkstināts. Ierobežoti pieskaitāmajai personai tiesa var piemērot MRPL.

KPL neparedz īpatnības kriminālprocesam, nosakot MRPL ierobežoti pieskaitāmām personām. KPL 55.nodaļa nosaka

kriminālprocesa īpatnības, piemērojot MRPL nepieskaitāmajai personai un personai, kuras pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vai sprieduma taisīšanas saslīmusi ar tādiem psihiskiem traucējumiem, kas atņēmuši tai spēju saprast savu darbību vai to vadīt, ja šī persona pēc izdarītā nodarījuma rakstura un sava psihiskā stāvokļa dēļ ir bīstama sabiedrībai. Lēmums par MRPL noteikšanu ierobežoti pieskaitāmajai personai ir pieņemams vispārējā kriminālprocesa ietvaros. Vienlaikus jāievēro, ka KPL 55.nodaļas tiesību normas, kas regulē MRPL atcelšanas un grozišanas kārtību, ir piemērojamas arī gadījumos, kad minētie piespiedu līdzekļi tika noteikti ierobežoti pieskaitāmām personām.

KPL 75.panta otrajā daļā ir paredzētas nepieskaitāmās personas tiesības uz aizstāvja palīdzības apmaksāšanu no valsts budžeta, tomēr šādas tiesības nav ierobežoti pieskaitāmām personām, kas saucas pie kriminālatbildības.

Medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana pirmās instances tiesās (ārpus tiesvedības procesa) 2006.-2011.gadā¹¹

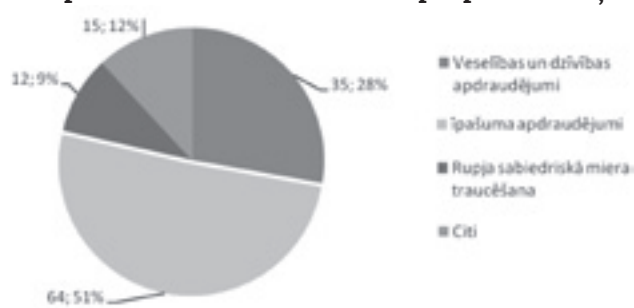
gads	piemēroti	Atteikts piemērot	Lietā nosūtīta pēc piekrišanas vai papildizmeklēšanai	Grozīti	Atcelti	Kopējais piemēroto lēmumu skaits
2011.*	94	1	6	4	0	105
2010.	87	5	3	11	2	108
2009.	103	3	2	21	5	134
2008.	108	8	3	30	14	163
2007.	91	9	1	16	19	136
2006.	88	3	1	24	15	131

*uz 2011.gada 10.decembri

Pirmās instances tiesās pabeigto lietu skaits, piemērojot ar lēmumu medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus¹²

Gads	Lietu skaits
2011.*	12
2010.	20
2009.	14
2008.	15
2007.	8
2006.	6

Apdraudējumu veidi, par kuru izdarīšanu laikā no 2010.gada 1.janvāra līdz 2011. gada 31. martam tika piemēroti medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi¹³

¹¹ Avots: Tiesu informācijas sistēmas „Statistikas pārskats par pieņemtiem lēmumiem par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem un medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu (ārpus tiesvedības procesa)”

¹² Avots: Tiesu informācijas sistēmas Statistikas pārskats par krimināllietām pirmajā instancē (47)

¹³ Nav ietverti dati par gadījumiem, kad medicīniskā rakstura piespiedu līdzekļi tiek piemēroti kriminālprocesa ietvaros

DISKUSIJAS UN JAUTĀJUMI KRIMINĀLTIESĪBU SEKCIJĀ

KRIMINĀLTIESĪBU SEKCIJAS DARBĀ PIEDALĪJĀS

138 tiesneši
14 prokurori
8 advokāti
1 Tieslietu
ministrijas
pārstāvis

1 Tiesībsarga
biroja pārstāvis
2 LU pasniedzēji
2 Augstākās tiesas
senatoru palīgi

Konferences pēcpusdienas darba pirmajā daļā profesors Uldis Krastiņš uzstājās ar lekciju „Vainas formas saliktos noziedzīgos nodarījumos”, bet profesore Kristīne Strada-Rozenberga nolasīja lekciju „Rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu kriminālprocesā”. Debatēs uzstājās Tieslietu ministrijas Krimināltiesību departamenta direktore Indra Gratkovska, Ģenerālprokuratūras prokurore Elita Jurkjāne, zvērināta advokāte Gunta Kaminska, tiesnese Sandra Amola.

Debatēs tika norādīts, ka darba grupā, kura izstrādā grozījumus Krimināllikumā, nav vienota viedokļa par profesora U.Krastiņa lekcijā skartajiem jautājumiem. Tāpat tika analizēts Krimināllikuma 260.pants „Ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšana”. Neskatoties uz viedokļu atšķirību, tika izteiktas domas, ka iespējamie grozījumi Krimināllikumā ir rūpīgi un padziļināti jāizpēta, turklāt arī kā šie grozījumi varētu ietekmēt normatīvos aktus citās jomās.

Pēc pārtraukuma uzstājās Dr.iur. Andrejs Judins par aktualitātēm medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanā. Debatēs runāja tiesneši Viesturs Gaidukevičs, Kornēlija Poča, Anita Simsone, Inese Laura Zemīte, Andris Zutis, zvērināta advokāte Gunta Kaminska. Debatēs tika skarti jautājumi par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu grozišanu un atcelšanu, par tiesas kontroli par lēmumu izpildi. Debašu dalībnieki izteicās par nepieciešamību pilnveidot Kriminālprocesa likuma normas, kas regulē medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanu, grozišanu un atcelšanu, vai arī izstrādāt atsevišķu likumu.

**Apkopoja
Senāta Krimināllietu
departamenta senatoru palīdzes
Dace LAPINSKA un Signe BALULE**

Krimināltiesību sekcijas klausītāji

TIESĪBU NOZARU SEKCIJAS ADMINISTRATĪVO TIESĪBU SEKCIJA

Administratīvo tiesību sekcijas lektori

Edvīns Danovskis un Senāta
Administratīvo lietu departamenta
priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa

Administratīvo tiesību sekcijas klausītāji

Juris Stukāns

Diskusijā piedalās Administratīvās rajona tiesas priekšsēdētāja
Ilze Freimane

Anita Kovaļevska

Mag.iur. (ar izcilību) Edvins DANOVSĶIS,

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedras lektors

PROCESUĀLAIS DUĀLISMS ADMINISTRATĪVO PĀRKĀPUMA LIETU IZSKATĪŠANĀ

Ministru kabineta apstiprinātā administratīvo sodu sistēmas attīstības koncepcija¹ paredz izstrādāt jaunu administratīvo sodu sistēmu un administratīvo sodu procesu. Drīz iecerēts mainīt arī administratīvo pārkāpumu lietu piekritību no administratīvajām tiesām uz t.s. vispārējās jurisdikcijas tiesām.² Šīs norises aktualizē jautājumu par administratīvo pārkāpumu lietas īpatnībām un procesuālo duālismu administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā, kam veltīts šis referāts.

1. TIESVEDĪBAS PROCESU DAUDZVEIDĪBA UN ADMINISTRATĪVO PĀRKĀPUMU LIETU ĪPATNĪBAS

Tiesvedības procesu daudzveidību nosaka šādas secīgas tiesvedības organizācijas pamattēzes:

1. pastāv atšķirīgas lietas – tiesisko attiecību principiālas atšķirības ir galvenais iemesls, kādēļ nepieciešams atšķirīgs process. Latvijā par principiāli atšķirīgām tiek uzskatītas civillietas, krimināllietas un administratīvās lietas. No likuma „Par tiesu varu” 5.-7.panta secināms, ka šo lietu nošķiršanas kritērijs ir tiesas kontroles priekšmets (civillietās – civiltiesisks strīds, krimināllietās – pret personu celtās apsūdzības pamatotība, administratīvajās lietās – konkrētu publiski tiesisko attiecību valsts pārvaldes jomā tiesiskuma kontrole). Likuma „Par tiesu varu” 7.panta otrā daļa nosaka, ka īpaša administratīvo lietu kategorija ir administratīvo pārkāpumu lietas, kurās tiesa izskata lietas par administratīvajiem pārkāpumiem.
2. atšķirīgas lietas izskatāmas atšķirīgā procesā – principiālās atšķirības starp tiesā izskatāmajām lietām nosaka nepieciešamību pēc atšķirīga procesa, it īpaši atšķirīgiem procesa uzbūves pamatprincipiem un lietas dalībniekiem, kas piedalās lietas iztiesāšanā. Tēze par atsevišķu procesu nepieciešamību izriet arī no Satversmes 92.pantā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka „likumdevējam, pieņemot attiecīgos procesa likumus, ir rīcības brīvība noteikt gan procesa veidu vispār, gan arī to, kādas lietas izskatīs konkrētā procesa kārtībā. Tomēr likumdevēja rīcības brīvība nav absolūta, proti, tās robežas noteic lietderības apsvērumi un tiesību uz taisnīgu tiesu būtība. Izraudzītajam procesa veidam ir jāļauj izskatīt konkrēto lietu pēc iespējas atbilstoši un efektīvi, aptverot ļoti daudzus procesuālos jautājumus (piemēram, tiesvedības uzsākšana, pierādīšanas pienākums, tiesas specializācija un spēja izspriest šādas lietas, pagaidu tiesas aiz-

sardzības piemērošanas iespēja). Tāpat nepieciešams ņemt vērā, ka procesa veids, kurā izskata attiecīgās lietas, nedrīkst liegt personai tiesības uz taisnīgu tiesu pēc būtības vai būtiski ierobežot personas tiesības aizstāvēt savas tiesības. Tā, piemēram, nebūtu pieļaujama krimināltiesiskū jautājumu izskatīšana civilprocesuālā kārtībā.”³

3. atšķirīgs process regulējams atsevišķā likumā – šī tēze, kaut arī šobrīd ietverta likuma „Par tiesu varu” 30.panta otrajā daļā,⁴ katrā ziņā nav aksioma. To, vai kādas lietas izskatīšanu regulēt vienā likumā vai vairākos, nosaka kodifikācijas un likumdošanas tehnikas apsvērumi, kā arī tiesību sistēmas tradīcijas.

Administratīvo pārkāpumu lietas ir nošķiramas no pārējām likumā „Par tiesu varu” minētajām lietu kategorijām pēc šādām pazīmēm:

1. lietas dalībnieki – administratīvo pārkāpumu lietā (izņemot lietu, kurā sākotnējo lēmumu pieņem rajona (pilsētas) tiesa) lietas dalībnieki parasti ir privātpersona un iestāde (Administratīvā procesa likuma (turpmāk – APL) izpratnē). Šī pazīme administratīvo pārkāpumu lietu nošķir no civillietām un krimināllietām;
2. lietas izskatīšanas priekšmets vienmēr ir privātpersonas prettiesiska darbība. Arī krimināllietās lietas izskatīšanas priekšmets vienmēr ir personas prettiesiska darbība, turpretim civillietās un administratīvajās lietās lietas izskatīšanas priekšmets ne vienmēr ir citas personas prettiesiska rīcība;
3. lietas izskatīšanas rezultāts – administratīvo pārkāpumu lietās, tāpat kā krimināllietās, lietas izskatīšanas rezultāts ir izlemts jautājums par juridisko atbildību (sodu un sodāmību).

Iepriekš minētās pazīmes ir formālas, un, ņemot vērā, ka divas no šīm pazīmēm (lietas izskatīšanas priekšmets un lietas izskatīšanas rezultāts) administratīvo pārkāpumu lietām un krimināllietām ir kopīgas, administratīvo pārkāpumu lietas mēdz dēvēt par „mazajām krimināllietām.”⁵ Parasti par

³ Par Civilprocesa likuma 449.panta ceturtajā daļā ietvertās normas vārdu “un trešajā daļā” un Zemesgrāmatu likuma 98.panta piezīmes atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2006. gada 14.marta spriedums lietā Nr.2005-18-01, 16.2.punkts; skat. arī Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 286.14.panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2010.gada 7.oktobra spriedumu lietā Nr.2010-01-01, 17.punktu

⁴ Likuma „Par tiesu varu” 30.panta otrā daļa: „Civilprocesa, kriminālprocesa un administratīvā procesa likumi nosaka civillietu, krimināllietu un administratīvo lietu piekritību rajona (pilsētas) tiesai.”

⁵ Administratīvo sodu sistēmas attīstības koncepcija (informatīvā daļa). 26., 29.lpp. Pieejams: http://www.mk.gov.lv/doc/2005/TMKonc_270911_ASSAK.2441.docx [Aplūkots 08.12.2011.]

¹ Administratīvo sodu sistēmas attīstības koncepcija (informatīvā daļa). 26., 29.lpp. Pieejams: http://www.mk.gov.lv/doc/2005/TMKonc_270911_ASSAK.2441.docx [Aplūkots 08.12.2011.]

² Skat. Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksa pārejas noteikumu 13.punktu

būtiskāko materiālo atšķirību starp administratīvo pārkāpumu lietām un krimināllietām tiek uzskatīts lietas izskatīšanā pārbaudāmās prettiesiskās rīcības kaitīgums⁶, tātad atšķirība starp administratīvo pārkāpumu un noziedzīgu nodarījumu. Tomēr bez šīs pazīmes ir arī citas svarīgas pazīmes.

Pirmkārt, noziedzīgs nodarījums vienmēr ir kaitīgs pats par sevi, turklāt ne vienmēr kriminālatbildība tiek paredzēta par kādas tiesību normas pārkāpumu (piemēram, kriminālatbildība par slepkavību, izspiešanu u.tml.). Turpretim administratīvā pārkāpuma kaitīgums parasti⁷ ir pats fakts, ka persona nav ievērojusi kādu normatīvu vai individuālu tiesību aktu, neatkarīgi no sekām, kuras administratīvais pārkāpums radījis. Profesors U. Krastiņš norādījis, ka kaitīgās sekas nav ietveramas administratīvā pārkāpuma pazīmju skaitā, un pamatoti kritizējies atsevišķas Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (turpmāk - LAPK) normas, kurās šis princips nav ievērots.⁸ Otrkārt, administratīvajai atbildībai ir īpašs nolūks – nodrošināt tiesību normu (it īpaši pārvaldes normatīvu aktu – Ministru kabineta noteikumu un pašvaldību saistošo noteikumu) saistošo spēku (efektivitāti). Likuma „Par pašvaldībām” 43.pantā paredzētās pašvaldības tiesības noteikt atbildību par pašvaldību saistošo noteikumu pārkāpšanu ir galvenais instruments, kā nodrošināt pašvaldības saistošo noteikumu efektivitāti. Tāpat daudzi LAPK formulētie administratīvo pārkāpumu sastāvi paredz atbildību par likumu, Ministru kabineta noteikumu un administratīvo aktu neievērošanu.

No minētā izriet šādi administratīvās atbildības mērķi:

- nodrošināt tiesību normu, it īpaši valsts pārvaldes izdoto tiesību normu, kā arī administratīvo aktu saistošo spēku (administratīvā atbildība kā galvenais instruments, lai nodrošinātu sankcijas par tiesību normu neievērošanu);
- nodrošināt tiesību normu efektivitāti tajos gadījumos, kad prettiesiskā rīcība ir novēršama ar citiem līdzekļiem (piemēram, civiltiesiskiem prasījumiem). Šajos gadījumos administratīvā atbildība parasti tiek piemērota par prettiesisku rīcību privāto tiesību jomā, taču valsts uzskatījusi par svarīgu nodrošināt arī privāttiesiskas attiecības regulējošo normu efektivitāti (administratīvā atbildība kā papildus stimulējošs tiesību normu ievērošanā);
- nodrošināt sabiedrisko kārtību (administratīvā atbildība par tādiem sabiedriskās kārtības traucējumiem, kas nerada kaitīgas sekas).

Atbilstoši šiem administratīvās atbildības mērķiem iespējams izskaidrot daļu no administratīvā pārkāpuma jēdziena.

No minētā izriet, ka administratīvās lietas ietvaros ir pārbaudāma valsts pārvaldes rīcība (lēmuma par administratīvo sodu tiesiskums). Savukārt administratīvā atbildība ir būtisks izpildvaras instruments, kas nodrošina tiesību normu saistošo spēku un veicina to efektivitāti. Šī īpatnība ir jāņem vērā, izstrādājot administratīvo sodu procesu.

Protams, administratīvo sodu procesā jānodrošina cilvēktiesības, tostarp procesuālās garantijas, kādas personai paredz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. un 7.pants kriminālās apsūdzībās. Jēdziens

⁶ Par to skat., piem., Krastiņš U. Konceptuāli par vainu administratīvajās tiesībās. Jurista Vārds. 2007. 5.jūnijs, Nr.23 (476), Načiščionis J. Administratīvās tiesības. Rīga: Biznesa augstskola „Turība”, 2009, 413.lpp., Litvins G., Aperāne K. Administratīvā pārkāpuma lietuvedība ceļu satiksmē. Rīga: Sabiedriskās politikas centrs „Providus”, 2011, 11.lpp.

⁷ Protams, šobrīd administratīvā atbildība piemērojama arī par kaitīgu darbību (piemēram, siko huligānismu).

⁸ Skat. Krastiņš U. Konceptuāli par vainu administratīvajās tiesībās. Jurista Vārds. 2007. 5. jūnijs, Nr. 23(476)

„krimināla apsūdzība” un „noziedzīgs nodarījums” Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā ir autonomi jēdzieni. Lai noteiktu, vai uz pārkāpumu un no tā izrietošo procesu ir piemērojamas Konvencijā noteiktās papildus procesuālās garantijas, Eiropas Cilvēktiesību tiesa izstrādājusi trīs kritērijus: 1) pārkāpuma klasifikācija nacionālajā tiesību sistēmā; 2) attiecīgās normas mērķis un piemērošanas joma; 3) soda raksturs un smagums.⁹ Satversmes tiesa 2002.gadā atzina, ka atbilstoši šiem kritērijiem administratīvo pārkāpumu lietas var iedalīt tādās, kuras Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas izpratnē: 1) pielīdzināmas krimināllietām, 2) pielīdzināmas civillietām, 3) nesatur kritērijus, pēc kuriem var pielīdzināt citai lietu kategorijai.¹⁰ Šo ievērojot, nepieciešams noteikt tos administratīvos pārkāpumus, uz kuriem ir attiecināmas procesuālās garantijas, kas attiecināmas uz kriminālām apsūdzībām Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas izpratnē. Taču šī problēma šeit netiks izvēsta.

2. PROCESUĀLĀ DUĀLISMA LĪDZĪNĒJĀ ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

Lai izprastu šā brīža procesuālā duālisma iemeslus, nepieciešams atgādināt par būtiskākajiem pavērsieniem administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā kopš neatkarības atjaunošanas. Jau 1992.gadā uz jautājumu, „kas ir administratīvais process – vai nevar vienkārši papildināt Administratīvo pārkāpumu kodeksu”, tiek pausts viedoklis, ka administratīvo pārkāpumu kodekss vairāk piederīgs krimināltiesībām, bet administratīvais process ir administratīvo tiesību sastāvdaļa.¹¹ Šo uzskatu atbalstīja arī Administratīvā procesa likuma izstrādes darba grupa, norādot, ka APL nevajadzētu regulēt administratīvo pārkāpumu jomu.¹² Konceptuāla izšķiršanās par to, ka APL nav jāregulē administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšana ietverta Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās kārtības likuma 2.panta otrajā daļā. Tajā noteikts, ka kārtību, kādā izskata administratīvā pārkāpuma lietas un izpilda lēmumus administratīvo pārkāpumu lietās, regulē īpašs likums. Lidz ar APL spēkā stāšanos spēku zaudēja Latvijas Civilprocesa kodeksa divdesmit ceturtais nodaļa, kas regulēja sūdzību izskatīšanu par institūciju un amatpersonu rīcību, kas saistīta ar administratīvo sodu uzlikšanu. Administratīvā procesa likuma spēkā stāšanās likuma 5.pantā Ministru kabinetam uzdots izstrādāt šā likuma 2.panta otrajā daļā paredzēto likumu. Taču, kamēr šāds likums nebija izstrādāts, administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā vienlaikus bija jāpiemēro gan APL, gan LAPK.

APL un LAPK līdzāspastāvēšana vairākas reizes radījusi pārpratumus par administratīvo pārkāpumu lietās piemērojāmām tiesību normām. Augstākās tiesas Senāta Administra-

⁹ Par šiem kritērijiem un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi sīkāk skat., piem., Dijk P., Hoof F., Rijn A., Zwaak L. (eds.) Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Antwerpen- Oxford: Intersentia, 2006, pp.543-556

¹⁰ Par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 279.panta otrās daļas un 280.panta pirmās daļas 4.punkta daļā, kas nosaka, ka tiesas spriedums lietā par amatpersonas lēmumu par administratīvā soda uzlikšanu ir galīgs, un Latvijas Civilprocesa kodeksa 239.panta ceturtais daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91. un 92.pantam, kā arī 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2002.gada 20.jūnija spriedums lietā Nr.2001-17-0106. Latvijas Vēstnesis. 2002. 26.jūnijs, Nr. 95(2670), 6.punkts

¹¹ Administratīvais process. A. Dravnieka intervija ar E. Levitu. Latvijas Jurists. 1992.novembris, decembris, Nr.5(27)

¹² Par administratīvā procesa likumu. Administratīvā procesa likuma izstrādes darba grupas ziņojums Ministru kabineta 1997.gada 15.jūlija sēdē. Grām.: Administratīvais process: likums, prakse, komentāri. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2005, 27.lpp.

tīvo lietu departaments 2004.gadā atzina, ka lietu izskatīšanā tiesā piemērojams tikai APL.¹³ Tomēr Satversmes tiesa, vērtējot, vai administratīvo pārkāpumu lietās maksājama valsts nodeva, atzina, ka APL jau sākotnēji nav bijis iecerēts kā izsmeļošs likums, respektīvi, vēl joprojām papildus APL administratīvo lietu izskatīšanā piemērojams LAPK. APL nav pilnībā iekļautas visas administratīvo procesu tiesā regulējošās tiesību normas un tas nevar tikt uzskatīts par vienīgo administratīvā procesa tiesību normu avotu.¹⁴ Pārpratumus par APL un LAPK vienlaicīgu piemērošanu radīja arī 2008. gada 9.oktobra grozījumi LAPK, ar kuriem LAPK papildināts ar vairākām normām, kas piemērojamas administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā tiesā. Šie grozījumi atsevišķiem Administratīvās apgabaltiesas tiesu sastāviem radīja maldīgu uzskatu, ka turpmāk administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanu izsmeļoši regulē LAPK. Tādēļ Augstākās tiesas Senāts sniedza pamatotu skaidrojumu par procesuālajām normām, kas piemērojamas administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā. Augstākās tiesas Senāta lēmuma izsvilkums šeit ērtības labad citējams:

„[...]Administratīvo pārkāpumu lietas, kurās pārsūdzēts iestādes lēmums (administratīvais akts), Administratīvajā rajona tiesā un Administratīvajā apgabaltiesā arī pēc 2009.gada 1.janvāra izskatāmas APL paredzētajā kārtībā. Tikai jautājumos, kas noregulēti ar nesavienojamu LAPK speciālo normu, ir pamats izslēgt APL piemērošanu.

LAPK nav regulēta pieteikuma par administratīvo aktu iesniegšanas kārtība Administratīvajā rajona tiesā. Tāpēc par pieteikuma pieņemšanu Administratīvajā rajona tiesā administratīvā pārkāpuma lietā lemjams saskaņā ar APL 190. un turpmākajiem pantiem. Tostarp šādās lietās, kā jebkurā administratīvajā lietā, pieaicināms atbildētājs.[...]

Senāts šajā sakarā norāda, ka LAPK ietvertais regulējums par personām, kuras piedalās administratīvo pārkāpumu lietu lietvedībā, neizslēdz atbildētāja esamību un tā tiesības pārsūdzēt pirmās instances tiesas nolēmumus apskatāmās kategorijas administratīvo pārkāpumu lietās. [...]

Turklāt tiesiskais regulējums nav mainījies, un līdz ar to administratīvajā procesā tiesā nav pamata skatīties atšķirīgi kā pirms 2009.gada 1.janvāra arī uz virkni citu procesuālu jautājumu administratīvo pārkāpumu lietās par iestādes lēmumiem (administratīvajiem aktiem). Piemēram, LAPK nav ietvertas speciālas tiesību normas, kas izslēgtu procesa dalībnieku tiesības izteikt APL 185. un 195.pantā paredzētos lūgumus par pagaidu tiesas aizsardzības līdzekļu piemērošanu. Līdz ar to apskatāmās kategorijas administratīvo pārkāpumu lietās, tāpat kā pirms 2009.gada 1.janvāra, ir izskatāmi lūgumi par administratīvā akta darbības apturēšanu un pagaidu noregulējuma piemērošanu. Tāpat šajās lietās atbilstoši APL 92.pantam un Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma normām pieņemami un izskatāmi prasījumi par atlīdzinājumu, kas nodarīts ar administratīvo aktu administratīvā pārkāpuma lietā.¹⁵

¹³ Skat. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004.gada 11.maija lēmumu lietā Nr.SKA-100. Grām.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedumi un lēmumi 2004. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 609.-612.lpp.

¹⁴ Par Administratīvā procesa likuma 124.panta pirmās daļas un otrās daļas par valsts nodevas samaksu administratīvo pārkāpumu lietās atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2005. gada 4.janvāra spriedums lietā Nr.2004-16-01, 13.punkts. Latvijas Vēstnesis. 2005. 6.janvāris, Nr. 3(3161)

¹⁵ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009.gada 6.novembra lēmums lietā Nr.SKA-791/2009, 20.-22.punkts. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/archive/department3/2009/09_ska_791.doc. [Aplūkots 09.12.2011.]

3. PROCESUĀLĀ DUĀLISMA PROBLĒMAS

Galvenā procesuālā duālisma problēma ir divu likumu piemērošana vienas lietas izskatīšanā. Šobrīd APL un LAPK sasaiste konstatējama šādos jautājumos:

1) procesuālo termiņu noteikšana iestādē – LAPK neregulē procesuālo termiņu noteikšanu iestādē, tādēļ jāpiemēro attiecīgās APL normas;

2) kaitējuma atlīdzināšana – administratīvo pārkāpumu lietvedībā jāpiemēro APL un Zaudējumu atlīdzināšanas likuma normas, kas regulē kaitējuma atlīdzināšanu, jo LAPK šis jautājums nav regulēts;

3) jaunatklātie apstākļi – arī šo jautājumu LAPK neregulē;

4) lietas dalībnieki – LAPK neparedz atbildētāju kā lietas dalībnieku, tādēļ šajā jautājumā piemērojamas APL normas;

5) tiesību normu hierarhijas kontrole – ievērojot, ka administratīvā atbildība ir izpildvaras instruments, un ņemot vērā, ka administratīvā procesa tiesā uzdevums ir kontrolēt pārvaldes darbību tiesiskumu (tostarp pārvaldes normatīvo aktu tiesiskumu), šobrīd arī administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā tiesai ir tiesības izmantot APL 104.panta trešajā daļā paredzētās tiesības nepiemērot prettiesiskus pašvaldības saistošos noteikumus vai Ministru kabineta noteikumus. Šis tiesības saglabājamas arī pēc iecerētās lietu piekritības maiņas no administratīvajām tiesām uz vispārējās jurisdikcijas tiesām;

6) lēmuma atzišana par prettiesisku – ja lēmums par administratīvā soda piemērošanu ir zaudējis spēku (piemēram, izpildīts), tad personai saskaņā ar APL ir tiesības prasīt šo administratīvo aktu atzīt par prettiesisku.¹⁶

Bez šiem vēl atrodami arī citi jautājumi, kurus šobrīd LAPK neregulē, un tādēļ piemērojamas APL normas. Taču, izstrādājot jaunu Administratīvo sodu procesa likumu, jāatceras tajā ierakstīt augšminētos jautājumus.¹⁷ Arī Saeimā iesniegtie grozījumi LAPK, ar kuriem iecerēts nodrošināt pilnīgu procesuālo regulējumu administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā tiesā, nav pilnīgi, jo neparedz kaitējuma atlīdzināšanas procedūru, iespēju lēmumu atzīt par prettiesisku, tiesību normu hierarhijas kontroli. Tādēļ arī šajos jautājumos joprojām būs piemērojams APL. Īpaša problēma ir t.s. apvienotie lēmumi, kuros gan uzlikts kāds tiesisks pienākums, gan piemērots administratīvais sods (šādus pieņem, piemēram, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs). Šie lēmumi principā atspoguļo ciešo saistību starp administratīvo procesu un administratīvo pārkāpumu procesu, jo viens un tas pats fakts var būt pamats gan administratīvajam procesam, gan administratīvo pārkāpumu procesam. Diez vai šādos gadījumos nepieciešami divi atsevišķi procesi, jo tad radīsies problēma ar vienlaicīgiem procesiem un viena lēmuma (sprieduma) prejudiciālo nozīmi citā lietā.

Šobrīd administratīvo sodu procesa reformai ir divi sarežģīti mērķi – pirmkārt, procesuālo normu kodifikācija, otrkārt, administratīvo tiesu atslogošana. Šai reformai ir vismaz divi īstenošanas ceļi:

1) izslēgt administratīvā pārkāpuma lietā pieņemtu iestādes lēmumu no administratīvā akta definīcijas (tāpat kā tas šobrīd darīts ar kriminālprocesuāliem lēmumiem un tiesas spriedumiem). Tas ir iespējams, jo administratīvā akta definīcija ir funkcionāla, t.i., paredzēta, lai noteiktu lēmumus,

¹⁶ Par šo skat. Administratīvās apgabaltiesas 2011.gada 20.oktobra spriedumu lietā Nr.143/AA43-0989-11/18, kur tiesa vērtējusi personas prasījumu atzīt par prettiesisku administratīvo aktu, ar kuru piemērots sods par braukšanu bez biļetes sabiedriskajā transportā.

¹⁷ Taču arī šeit nevajag pārrakstīt APL, jo, piemēram, pagaidu noregulējums nav piemērots instruments administratīvo pārkāpumu lietvedībā.

kuri pārbaudāmi administratīvā procesa kārtībā. Tomēr jāņem vērā, ka lēmums par administratīvo sodu Latvijas tiesību sistēmā tradicionāli tiek uzskatīts par administratīvu aktu, un šāds risinājums prasītu izmaiņas arī citos likumos, piemēram, Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā;

2) negrozīt administratīvā akta definīciju, bet ietvert procesuālās ekskluzivitātes normu jaunajā likumā.

Jāuzsver, ka administratīvo pārkāpumu lietas nezaudēs saistību ar administratīvo procesu pat tad, ja tiks pieņemts jauns administratīvo sodu procesa likums. Šobrīd vairāki administratīvo pārkāpumu sastāvi paredz atbildību par valsts pārvaldes iestāžu likumīgo prasību (tostarp, administratīvo aktu) neizpildi. Administratīvo pārkāpumu lietā tāpat vajadzēs pārbaudīt šīs prasības, par kuras neizpildi paredzēts administratīvais sods, likumību. Daudzi administratīvie pārkāpumi nodokļu sfērā, muitā u.c. līdz šim bijuši tipiski jautājumi, kuri ir cieši saistīti ar administratīvo tiesu kompetenci. Parasti lietu piekritības maiņas galvenais arguments ir tiesu specializācija noteikta jautājuma izskatīšanā, tādēļ jāapsver, vai tiesām visu administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanu

lietderīgi nodot rajona (pilsētas) tiesu kompetencē. Tāpat rajona (pilsētas) tiesām dažkārt būs nepieciešams vērtēt arī citus klasiskus administratīvā procesa jautājumus, piemēram, personas tiesisko paļāvību uz iestādes uzziņā izteiktu apsolutumu nepiemērot administratīvo sodu u.tml.

KOPSAVILKUMS

1. Administratīvo pārkāpumu lietas ir pārāk atšķirīgas, lai izdarītu vienotu secinājumu par to būtību. Taču administratīvā pārkāpuma jēdzienu daļēji var skaidrot administratīvās atbildības mērķi: tiesību normu saistošā spēka un efektivitātes nodrošināšana.

2. Administratīvo sodu procesā jāiestrādā tiesas iespēja kontrolēt pārvaldes normatīvo aktu tiesiskumu (līdzīgi kā šobrīd APL 104.panta trešajā daļā), kārtība, kādā izskatāms prasījums atlīdzināt kaitējumu, kas nodarīts ar prettiesisko lēmumu, lēmuma prettiesiskuma izvērtēšana, ja tas zaudējis spēku, un citi līdz šim uz pārvaldes kontroli attiecināmi instrumenti.

3. Daļai administratīvā pārkāpuma lietu neizdīs sasaiste ar administratīvo procesu pat tad, ja tiks pieņemts jauns administratīvo sodu procesa likums.

Mg. iur. Juris STUKĀNS,

Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesu kolēģijas tiesnesis

ADMINISTRATĪVO TIESU PRAKSE ADMINISTRATĪVO PĀRKĀPUMU LIETĀS

Administratīvās rajona tiesas, kā arī turpmāk rajonu (pilsētu) tiesas, izskatot sūdzības par lēmumu administratīvo pārkāpumu lietās, neveic izpildvaras darbības kontroli Administratīvā procesa likuma izpratnē, bet izvērtē, vai likumīgi un pamatoti persona ir saukta pie administratīvās atbildības

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (turpmāk – LAPK) un Administratīvā procesa likuma (turpmāk – APL) normu piemērošana, izskatot administratīvo pārkāpumu lietas, pēc autora domām, ir pierādījusi, ka administratīvo pārkāpumu lietas būtība ir tāda pati kā kriminālietai, jo procesu mērķi un īpašības sakrīt.

Administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas principi pilnībā nesaskan ar administratīvo lietu izskatīšanas principiem, bet atbilst kriminālietu izskatīšanas pamatprincipiem. Atšķirība starp administratīvo pārkāpumu lietu un kriminālietu ir tāda, ka administratīvo pārkāpumu lietā pati izpildvara kontrolē dažādu tiesību normu izpildi un pati izpildvara pieņem lēmumu par personas sodīšanu un tiesa jau izskata sūdzības par pieņemtajiem lēmumiem, bet krimināltiesībās tiesību aizsardzības iestādes kontrolē tiesību normu (Krimināllikuma) ievērošanu un tiesa (īpašos gadījumos prokurors) nosaka personai sodu.

Administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas procesa izmaiņas no 2012.gada 1.jūlija

Šobrīd likumprojekts “Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā” (39/Lp11) paredz, ka 2012.gada 1.jūlijā stājas spēkā grozījumi LAPK par administratīvo pārkāpumu lietu piekritības maiņu no Administratīvās rajona tiesas uz rajona (pilsētas) tiesām. Administratīvās tiesas, ievērojot LAPK prasības, turpina izskatīt administratīvo pārkāpumu lietas, kurās tiesvedība ir ierosināta līdz 2012.gada 30.jūnijam.

Ar minētajiem grozījumiem tiks būtiski papildināts LAPK, kas noteiks arī rajona (pilsētas) tiesām procesu, kā izskatīt sūdzības par iestādes lēmumiem. Arī administratīvajām tiesām būs saistošs šis process. Jāņem vērā, ka procesuālā kārtība, izskatot administratīvo pārkāpumu lietas, būs atšķirīga no tās, kāda tā ir šobrīd. Taču Administratīvā apgabaltiesa jau šobrīd veiksmīgi piemēro LAPK normas sūdzību izskatīšanas procesā, jo tas ir vienkāršāks.

Administratīvo pārkāpumu lietu krimināltiesiskā daba

Augstākās tiesas Senāts spriedumā lietā Nr.SKA-157/2007 ir atzinis, ka administratīvo pārkāpumu lietās izmantojama Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu un Kriminālietu departamenta judikatūra.

Kā atzinusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT) lietās “Pfarrmeier v. Austria”, “Engel and others v. the Netherlands”, „Zolotuhins pret Krieviju”, administratīvo pārkāpumu lietās privātpersonai ir tiesības uz līdzvērtīgām procesuālajām garantijām lietas izskatīšanā kā kriminālprocesā.

ECT izvirzītie kritēriji par attiecīgu tiesībapārkāpumu klasifikāciju vai pielīdzināšanu krimināltiesību sfērai ir vērsti uz privātpersonas tiesisko garantiju nodrošināšanu lietas izskatīšanas procesā. ECT ir pateikusi, ka administratīvo pārkāpumu lietās ir jānodrošina garantijas, kas ir līdzvērtīgas kā kriminālprocesuālajās tiesībās, jo principā lietu būtība ir viena un tā pati.

Ja valsts ir noteikusi, ka persona tiek saukta pie atbildības par kādu nodarījumu, tādā veidā sodot viņu, tad soda lielumam nav nozīmes, lai izdalītu administratīvo atbildību vai kriminālatbildību. Gan LAPK, gan Krimināllikums paredz naudas sodu un to lielums ir visai atšķirīgs, bieži pat LAPK paredzētais naudas sods vairākkārt pārsniedz Krimināllikumā noteiktā naudas soda lielumu. Abos gadījumos valsts vērsas pret personu, kas ir pārkāpusi sabiedrisko kārtību, un tas tiek darīts, lai nodrošinātu tiesisko kārtību, likumu ievērošanu un citu normatīvo aktu prasību izpildīšanu. Abos gadījumos vērsšanās pret personu ir līdzvērtīga.

Lietvedība administratīvo pārkāpumu lietās

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments spriedumā lietā Nr.SKA-179/2007 un Senāta rīcības sēdes lēmumā SJA-14/2010 ir atzinis, ka lietvedību administratīvo pārkāpumu lietās regulē LAPK, kurā iekļautas attiecībā pret APL normām speciālās procesuālo tiesību normas.

Pēc autora domām, par šo atziņu varētu strīdēties. Šobrīd APL normas, izskatot administratīvo pārkāpuma lietas, tiek piemērotas tāpēc, ka lēmumu administratīvā pārkāpuma lietā atzina par administratīvo aktu. Bet vai tiešām lēmums administratīvā pārkāpuma lietā būtu pakļaujams administratīvā akta prasību izvērtēšanai? Pēc autora domām, ir risināms jautājums par analogijas piemērošanu, jo, ja LAPK kaut ko neparedz, tad varētu piemērot citu likuma normu analogiju – ne tikai APL, bet arī, kā to atzina Senāts, – krimināltiesisko regulējumu.

Administratīvo pārkāpumu regulējums kontekstā ar 1933.gada Sodulikumu un mūsdienu Eiropas valstu regulējumu

Tāpat jāņem vērā apstākļi, ka, piemēram, gan 1933.gada Sodulikumā, gan arī mūsdienu Eiropas valstu tiesiskajā regulējumā administratīvi pārkāpumi un kriminālnodarījumi tiek iekļauti vienotā likumā. Tātad šāds regulējums gan mūsu valsti, gan arī Eiropas valstis bija kā viena likuma regulējums, neatkarīgi no tā piederības administratīvajam vai krimināl-pārkāpumam, un līdz ar to tas tiek pakļauts vieniem un tiem pašiem principiem.

Nevar pakļaut administratīvo pārkāpumu lietu izvērtēšanu no APL principu viedokļa, jo nav tā, ka pārkāpumu lietās savstarpēji mijiedarbojas iestāde ar personu. Mijiedarbība beidzas līdz ar soda uzlikšanu, jo, tiklīdz sods ir uzlikts, personai ir tiesības aizstāvēties pret pieņemto lēmumu, un tur abām pusēm nav līdzvērtīgas tiesības.

Pēc autora domām, kļūdaina ir LAPK grozījumu norma, ka administratīvā pārkāpuma lietās iestāde ir dalībnieks. Administratīvo pārkāpumu lietās APL normas vispār tiek pārāk plaši piemērotas un tas ir novedis līdz tam, ka elementāras, sīkas lietas tiek izskatītas ļoti ilgstoši, pat krimināllietas tiek izskatītas ātrāk, un iemesls tam ir APL noteiktā regulējuma piemērošana, kurš prasa izvērtēt lietderību utt.

LAPK tiesību normas nevar iztulkot, paplašinot normas saturu, vai likuma robu aizpildīt analogijas ceļā, ja rezultāts personai ir nelabvēlīgs

Likuma "Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību" 8.panta trešā daļa noteic, ja konstatēta pretruna starp normatīvajos aktos ietvertajām vispārējām un speciālajām tiesību normām, vis-

pārējā tiesību norma ir spēkā tiktāl, ciktāl to neierobežo speciālā tiesību norma.

Ja, izskatot administratīvā pārkāpuma lietu, tiek konstatēts, ka ir kāda nepilnība vai LAPK neparedz kādu regulējumu, ļoti uzmanīgi ir jāizvērtē citā likumā noteiktā regulējuma attiecināmību uz administratīvā pārkāpuma lietu. Nav jāpārspilē ar regulējuma aizvietošanu, jo administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšana tiesā ir saistīta ar izvērtēšanu – vai attiecīgais pārkāpums ir izdarīts un vai likumīgi un pamatoti ir uzlikts sods. Nekas cits administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanas gaitā nav prasīts. Administratīvo pārkāpumu lietas izskatīšanai primārais uzdevums ir izvērtēt, vai iestāde, kas sākotnēji ir sastādījusi protokolu un pievienojusi citus pierādījumus, ir pierādījusi, ka persona ir vainojama nodarījuma izdarīšanā. Ja pierādījumu nav, elementāra atbilde: likums nosaka 3 veidu lēmumus – vai sodīt, vai lietvedību izbeigt, vai nosūtīt pašvaldībai audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa piemērošanai. Jāizbeidz lietvedība un jāpasaka, ka iestāde nebija spējīga konkrētajā lietā iesniegt pierādījumus, kurus varētu atzīt par pietiekamiem, lai varētu personu sodīt.

Administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanas pamatprincipi

Pierādījumu iegūšana un novērtēšana

Administratīvā pārkāpuma lietā saskaņā ar LAPK 244.pantu tiesnesis pierādījumus lietā novērtē pēc savas iekšējās pārlicības, kas pamatota uz vispusīgi, pilnīgi un objektīvi izpētiem visiem lietas apstākļiem to kopumā, pēc likuma un tiesiskās apziņas.

Tas ir pretstats administratīvajām lietām, jo administratīvo pārkāpumu lietās, ja ir pierādījumi, ir rezultāts un ir sods. Ja nav pierādījumu vai to trūkst, tad lieta tiek izbeigta.

Tiesai, izskatot administratīvā pārkāpuma lietu, jāizvērtē, vai lieta ir pietiekami pierādījumi, lai personu atzitu par vainīgu. Izskatot lietu, tiesa neveic izmeklēšanu, jo LAPK to neparedz.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 19.panta otro daļu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, nav jāpierāda savs nevainīgums.

Persona var iesniegt pierādījumus administratīvā pārkāpuma lietā, kas ir pretēji lietā esošajiem pierādījumiem, un tos tiesa vērtē. Bet tiesai nav jānodarbojas ar pierādījumu vākšanu. Ar to, ko ir iesniegusi iestāde, vai nu ir, vai nav pierādīts personas vainīgums.

Administratīvo pārkāpumu lietās valsts iegulda līdzekļus, taču nebūtu pamatoti tērēt līdzekļus un laiku nenozīmīga pārkāpuma dēļ, lai tikai pierādītu personas vainīgumu. Ja iestāde nevar nodrošināt pietiekamus pierādījumus un nevar pierādīt personas vainīgumu, tad labāk ir nesodīt to vispār. Ja nav iespējams nodrošināt kvalitatīvu pierādījumu bāzi lietas uzsākšanas brīdī, nav vērts lietu virzīt tālāk. Tiesai nav jānozīmē ekspertīzes, ja pierādījums ir šaubīgs, tad to ir jāvērtē kā nepieļaujamo. Ja citu pierādījumu nav, tad lietvedība ir jāizbeidz.

Kriminālprocesa likuma 19.panta trešā daļa noteic, ka visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību.

Par šo principu tiek runāts arī krimināltiesībās – vai ir vērts nenozīmīgā zādzības lietā tērēt valsts līdzekļus, izskatot lietu trijās instancēs? Vai valsts iekātrā gadījumā vēlas sodīt personu par to, ko viņš varbūt ir izdarījis?

Apelācijas instance administratīvo pārkāpumu lietās

LAPK 285.pants noteic, ka apelācijas instances tiesa, izskatot sūdzību vai protestu, pārbauda pieņemtā lēmuma likumību un pamatotību. Līdz ar to skaidrs ir apelācijas tiesas uzdevums – izskatot sūdzību, tiesai ir jāizvērtē, vai sākotnējais lēmums ir likumīgs un pamatots. Ja ir pamatots lēmums, ja ir pietiekami pierādījumi soda noteikšanai, ja sods noteikts pareizi, tad lēmums ir atstājams negrozīts. Likums arī pasaka, kādi ir nolēmuma veidi. Apelācijas instancei ir jāizvērtē tikai un vienīgi, vai sākotnējais lēmums ir likumīgs un pamatots. Nākotnes grozījumi paredz, ka apelācijas instance sūdzību skatīs rakstveidā, izvērtējot tikai to, vai sākotnējais lēmums ir likumīgs un pamatots.

Ko nozīmē apelācijas instances tiesa? Tas ir strīdīgs jautājums. Vai apelācijas instance ir lietas atkārtota izskatīšana pēc būtības, vai tā ir instance sākotnējā nolēmuma izvērtēšanai no likumības un pamatotības viedokļa? Apelācijas instancei būtu jāizvērtē sākotnējais lēmums, vai tajā nav pieļautas kļūdas. Ja var novērst kļūdu, tad novērs, ja nevar, nosūta jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai.

Jāņem vērā, ka apelācijas instances tiesas nolēmumi nav pārsūdzami, līdz ar to tiesai ir jānodrošina to visaugstākā kvalitāte un jāapzinās, ka pārsvarā apgabaltiesa veido judikatūru.

Nodarīto zaudējumu atlīdzināšana

Šī brīža normatīvajos aktos jautājums par zaudējumu atlīdzību administratīvo pārkāpumu lietās viennozīmīgi nav atrisināts.

Zaudējumi, kas radušies cietušajam

Saskaņā ar LAPK 39.pantu rajona (pilsētas) tiesas tiesnesim ir tiesības izlemt jautājumu par vainīgā pienākumu atlīdzināt cietušajam mantisko zaudējumu līdz Ls 200.

Nav skaidrs, kāpēc ir nepieciešams ierobežot tiesnesim tiesības lemt par materiālo zaudējumu līdz Ls 200. Likums liek nevajadzīgi vēlreiz civilprocesuālā kārtībā skatīt jautājumu, kurš jau daļēji apmierināts citā procesā. Pēc autora domām, šis ierobežojums ir nepamatots un atceļams, tas tikai papildus noslogo tiesu ar atkārtotu lietas izskatīšanu.

Citos gadījumos (arī ja persona nebija atzīta lietā par cietušo) jautājumu par administratīvā pārkāpuma rezultātā nodarīta mantiskā zaudējuma vai morālā kaitējuma atlīdzināšanu izlemj civilās tiesvedības kārtībā. Būtiskākais aspekts ir tas, ka jautājumi par morālā kaitējuma atlīdzību administratīvo pārkāpumu izskatīšanas gaitā tiesai nav jāvērtē.

Nelikumīga administratīvā aresta rezultātā nodarītie zaudējumi

Nelikumīga administratīvā aresta rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas regulējumu nosaka likuma "Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu" 2.panta 3.punkts - tiesiskais pamats nodarīto zaudējumu atlīdzināšanai ir administratīvā aresta atzīšana par nelikumīgu un administratīvās lietvedības izbeigšanu.

Minētā likuma 5.panta trešā daļa noteic, ka personai ir tiesības celt prasību par tāda morālā kaitējuma atlīdzināšanu, kas radies izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā. Tā izskatāma tiesā civilprasības kārtībā.

Svarīgi ir atcerēties, ka nelikumīgs arests, par kuru ir tiesības prasīt atlīdzinājumu, ir arests, ko persona ir faktiski arī

izcietusi, nevis tas tika noteikts tiesas nolēmumā un vēlāk lēmums pirms izpildes tika atcelts.

Zaudējuma atlīdzinājums citos gadījumos

Saskaņā ar Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 1.pantu atlīdzinājumu par mantisko zaudējumu vai personisko kaitējumu, arī morālo kaitējumu, kas personai nodarīts ar valsts pārvaldes iestādes prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību, izskata APL noteiktajā kārtībā.

LAPK neparedz, izskatot lietu par administratīvu pārkāpumu, vienlaikus lemt jautājumu par zaudējumu atlīdzinājumu personai, ja tiek pieņemts lēmums par lietas izbeigšanu.

Ja persona, pret kuru ir izbeigta administratīvā pārkāpuma lieta, uzskata, ka ar administratīvo lietvedību vai iestādes rīcību tai tika nodarīts materiāls zaudējums, morāls vai personiskais kaitējums, tai ir tiesības vērsties administratīvajā tiesā APL noteiktajā kārtībā un tiesai nebūs pamata personai atteikt, jo cits normatīvs akts neparedz šī jautājuma izskatīšanu.

Minētais gadījums ir svarīgs jautājums, kas vēl nav izvērtēts, un tam būs jāmeklē risinājums, tiklīdz tiesa saņems pirmo šāda veida pieteikumu.

Tiesības izmantot advokāta juridisku palīdzību

LAPK 260.panta otrā daļa nosaka, ka personai, kuru sauc pie administratīvās atbildības, ir tiesības piedalīties lietas izskatīšanā, izmantojot advokāta palīdzību. APL 38.panta 4.punkts nosaka, ja administratīvās lietas dalībnieks pats piedalās lietā, viņam ir tiesības uzaicināt juridiskās palīdzības sniegšanai zvērinātu advokātu (advokāta pilnvarojumu šādā gadījumā apliecina orderis).

Tomēr tiesības uzaicināt advokātu ir tikai pašai personai, normatīvie akti šobrīd neparedz valsts nodrošinātu palīdzību administratīvo pārkāpumu lietās.

Tiesai jāņem vērā, ka personai ir jānodrošina iespēja uzaicināt advokātu, tajā pašā laikā tiesai ir pienākums izskatīt lietu, ievērojot termiņus. Ja iznāk vairākkārt atlikt lietas izskatīšanu sakarā ar to, ka personai nav juridiskās palīdzības sniedzēja, jāvērtē, vai nenotiek izskatīšanas novilcināšana.

Pēc autora domām, šis jautājums prasa normatīvu risinājumu un valstij ir jānodrošina minimāls apmērs personai noteiktajos gadījumos saņemt valsts nodrošinātu juridisko palīdzību.

Prokurora protesta iesniegšanas termiņš

Šobrīd LAPK nenosaka prokurora protesta iesniegšanas termiņu. Šis termiņš saskaņā ar LAPK 38.pantu izriet no administratīvās sodāmības dzēšanas termiņa – 1 gads. No 2012.gada 1.jūlija stājas spēkā grozījumi LAPK, kuros ir paredzēts noteikt ierobežojumu prokurora protesta iesniegšanas termiņam – 1 gadu.

Tomēr, saņemot prokurora protestu, tiesai primārāk ir vērtēt iesniegtā protesta būtību no personas interešu aizskārums likumības, pamatotības un lietas apstākļu aspekta, nevis to, vai tiek ievērots likumā noteiktais termiņš, kas ir formāls nosacījums.

Turpināts un ilgstošs pārkāpums

LAPK ilgstoša pārkāpuma definīcija netiek dota, tāpēc tā skaidrojums ir rodams krimināltiesībās.

Krimināltiesībās ar atsevišķu ilgstošu noziedzīgu nodarījumu saprot *nepārtrauktu viena noziedzīga nodarījuma sastāva realizēšanu*, kas saistīta ar *tai sekojošu* ilgstošu to pie-

nākumu neizpildīšanu, kurus likums ar kriminālvajāšanas piedraudējumu uzlicis vainīgai personai (vai persona pati pārtrauc nepildīt pienākumu, vai to pārtrauc citi iemesli, piemēram, bēgšana no ieslodzījuma vietas (SKK-257/11, SKK-0253-08))

Vienkāršs izskaidrojums ilgstošam pārkāpumam ir tāda darbība, kuru izdara persona, un no izdarīšanas brīža turpinās pienākumu nepildīšana, par kuru draud sods.

Krimināltiesībās ar atsevišķu turpinātu noziedzīgu nodarījumu saprot *vairākas savstarpēji saistītas tādas pašas noziedzīgas darbības*, kas vērstas uz kopēju mērķi, ja tās aptver vainīgās personas vienots nodoms (tiek izdarīti vairāki atsevišķi nodarījumi, par katru ir paredzēta atbildība, bet ir kopējis mērķis un vienots nodoms), tāpēc nodarījums tiek atzīts par vienotu.

Tiesas tiesības izdarīt pārkāpuma pārkvalifikāciju

Pamatprincips, kas jāievēro, lemjot jautājumu par pārkvalifikāciju, ir personas, kuru sauc pie administratīvās atbildības, tiesību uz aizstāvību ievērošana.

Vērtējot regulējumu kriminālprocesuālajās tiesībās, jāņem vērā, ka apsūdzību izvirza un uztur prokurors, norādot uz lietas faktiskajiem apstākļiem un nodarījuma juridisko kvalifikāciju, nodrošinot iespēju pret to aizstāvēties.

Iestādei (amatpersonai), kas konstatē un noformē administratīvā pārkāpuma lietu, ir pienākums pareizi, precīzi un objektīvi konstatēt lietas faktiskos apstākļus un noteikt juridisko kvalifikāciju.

Tiesa var veikt pārkvalifikāciju, bet tiesa nekādā gadījumā nevar mainīt faktisko sastāvu, pasliktinot personas stāvokli un ierobežojot personas tiesības uz aizstāvību.

Tiesas rīcība konstatējot administratīvā soda uzlikšanas ierobežojošo termiņu

Konstatējot, ka līdz administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanas brīdim ir pagājis administratīvā soda uzlikšanas ierobežojošais termiņš, lietvedība ir jāizbeidz, jo minētais nepieļauj noskaidrot konkrētās lietas faktiskos un tiesiskos apstākļus (spriedums SKA-355/2008).

Krimināltiesībās lietas izbeigšana nereabilitējošu apstākļu dēļ, ja iestājies noilgums, neizslēdz izdarītā noziedzīgā nodarījuma faktu, kā arī neizslēdz personas saukšanu pie citiem juridiskās atbildības veidiem.

LAPK neparedz juridiskās sekas, ja pret personu ir izbeigta administratīvā pārkāpuma lietvedība, kā arī neparedz personu nereabilitējošos apstākļus.

Līdz ar to nepastāv vajadzība lietas izskatīšanai pēc no-

ilguma konstatējuma, tam nav nekādas nepieciešamības, kā arī tas nav paredzēts LAPK.

Lēmuma izpildes noilgums

Lēmuma izpildes noilgums administratīvā pārkāpuma lietā tiek regulēts LAPK 296.pantā, kas noteic, ka lēmums par administratīvā soda uzlikšanu nav jāizpilda, ja tas nav nodots izpildei triju mēnešu laikā no pieņemšanas dienas (izņemot, ja izpildi aptur, atliek, naudas sods satiksmē).

Šobrīd LAPK neparedz nolēmuma izpildes noilgumu pēc nolēmuma nosūtīšanas izpildei, un tas būtu diskutējams jautājums, kuram nepieciešams risinājums.

Piemēram, naudas soda izpildes noilgums tiek regulēts Civilprocesa likumā, jo šis likums nosaka kārtību, kādā zvērēti tiesu izpildītāji veic piespiedu izpildi.

Bet tādām sodam kā arests izpilde ir neierobežota. Tas ir absurdi, jo pat krimināltiesībās brīvības atņemšana sodam ir noilgums pat visbargākajai soda sankcijai – mūža ieslodzījumam.

Lēmuma pārsūdzēšanas termiņš

Lēmuma pārsūdzēšanas termiņu neietekmē lietā pieņemtā lēmuma paziņošana un lēmuma noraksta vai kopijas iesniegšana (LAPK 276.pants), jo lietu var izskatīt tikai tad, ja ir zināms, ka personai savlaicīgi paziņots par lietas izskatīšanas vietu un laiku un ja no tās nav saņemts lūgums atlikt lietas izskatīšanu (LAPK 260.pants).

Lēmumu, ar kuru pēc būtības izlemts jautājums par personas saukšanu pie administratīvās atbildības, var pārsūdzēt 10 dienu laikā pēc lēmuma pieņemšanas.

Ja personai, kura tiek saukta pie administratīvās atbildības, bija zināms lietas izskatīšanas laiks un vieta, tiesai nav nepieciešamības gaidīt paskaidrojumus, pierādījumus un lēmuma pārsūdzība ir jāskaita no lēmuma pieņemšanas dienas, nevis no dienas, kad tas kļuva zināms personai. Personai savas tiesības ir jāizmanto efektīvi un pēc savas gribas, tiesai ir tikai pienākums savlaicīgi par tām darīt zināmu.

Ja persona, zinot par lietas izskatīšanas laiku un vietu, lēmuma pieņemšanas dienu, nokavē sūdzības iesniegšanas termiņu, tai ir tiesības lūgt to atjaunot, un tiesa atjauno tikai gadījumā, ja tam ir pamatots iemesls.

Ja uz tiesas sēdēm neierodas cietušās personas, tās ir viņu tiesības – neierasties un nepiedalīties. Ja neierodas liecinieki, diemžēl, tiesai nav tiesību viņus atvest piespiedu kārtā vai uzlikt naudas sodu. Tādā gadījumā tiesai nav jātērē laiks, bet jāizskata lieta, ņemot vērā lietā esošos pierādījumus.

Tiesai ir jānodrošina respektējoša attieksme pret tiesu varu, tāpēc ar savu attieksmi tas ir jānorāda.

Mg.iur. Anita KOVALEVSKA

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lektore, Administratīvās rajona tiesas tiesnese

TIESAS NOLĒMUMU IZPILDES REGULĒJUMA PROBLĒMAS ADMINISTRATĪVĀ PROCESA LIKUMĀ

TIESĪBAS UZ TIESAS NOLĒMUMA IZPILDI

Vienas no cilvēka pamattiesībām ir tiesības uz taisnīgu tiesu. Kā skaidrojusi Satversmes tiesa, tad Latvijas Republikas Satversmes 92.pantā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus: taisnīga tiesa kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta. Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process aptver vairākus elementus - savstarpēji saistītas tiesības. Tajā ietilpst, piemēram, tiesības uz pieeju tiesai, pušu līdztiesības un sacīkstes princips, tiesības tikt uzklausītam, tiesības uz motivētu tiesas spriedumu un tiesības uz pārsūdzību. Satversmes 92.pants paredz valstij gan pienākumu izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu, gan arī pienākumu pieņemt procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskatītu kārtībā, kas nodrošina šo lietu taisnīgu un objektīvu izspiešanu.¹

Taču visām šīm garantijām nebūtu nekādas nozīmes, ja pēc tiesas procesa netiktu nodrošināta tiesas pieņemto nolēmumu izpilde. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka tiesības uz taisnīgu tiesību būtu iluzoras, šķietamas gadījumos, kad valsts tiesību sistēma pieļautu to, ka galīgais tiesas nolēmums lietā var palikt neizpildīts. Būtu absurdi, ja Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.pantā detalizēti tiktu aprakstītas procesuālās garantijas, kurām jānodrošina, lai process būtu taisnīgs, atklāts un noritētu saprātīgos termiņos, taču šis pants neaizsargātu personu tiesības uz nolēmumu izpildi. Tas būtu pretrunā arī ar tiesiskas valsts principu. Līdz ar to tiesības uz tiesas nolēmuma izpildi ir neatņemama tiesību uz taisnīgu tiesu sastāvdaļa.²

Administratīvajā tiesas procesā tiesas nolēmumu parasti ir jāpilda publisko tiesību subjektam (valstij, pašvaldībai utt.), jo tiesa parasti tieši publisko tiesību subjektam uzdod kādu pienākumu. Privātpersonai nelabvēlīgs tiesas nolēmums parasti ir tāds, ar kuru ir noraidīts pieteikums, izbeigta tiesvedība, noraidīts lūgums par pagaidu aizsardzību u.tml. Līdz ar to varētu pieņemt, ka publisko tiesību subjekti tiesiskā valstī vienmēr labprātīgi izpildīs tiesas nolēmumu, un nekādi piespiedu izpildes mehānismi nav nepieciešami. Tomēr gan starptautiskā prakse, gan arī Latvijas prakse rāda to, ka tas vien, ka tiesas nolēmums ir vērstš pret publisko tiesību subjektu, pats par sevi negarantē, ka tiesas nolēmums tiks savlaicīgi un pareizi izpildīts. Eiropas Cilvēktiesību tiesā ir skatītas vairākas lietas, kur personas ir sūdzējušas par to, ka valsts nepilda pret tām

vērstos spriedumus.³ Arī Eiropas Padomes Ministru komitejas 2003.gada 9.septembra Rekomendācijā (2003)16 par administratīvo un tiesas nolēmumu izpildi administratīvo tiesību jomā norādīts, ka dalībvalstīm ir jānodrošina, lai iestādes labprātīgi izpildītu tiesu nolēmumus saprātīgā termiņā. Ja tiesas nolēmums netiek izpildīts labprātīgi, valstīm ir jānodrošina, lai pastāvētu piemērota procedūra piespiedu izpildes nodrošināšanai, it sevišķi ar izpildrīkojuma vai piespiedu naudas palīdzību. Tāpat rekomendācijā norādīts, ka dalībvalstīm ir jānodrošina, ka iestādes tiek sauktas pie atbildības, ja tās atsakās izpildīt vai neuzmanības dēļ nepilda tiesas nolēmumu. Ierēdņus, kas ir atbildīgi par izpildi, var saukt pie atbildības individuāli, piemērojot disciplinārsodu, civiltiesisko vai krimināltiesisko atbildību.⁴

Arī Latvijā pastāv iespēja piemērot konkrētām amatpersonām kriminālatbildību un disciplināro atbildību par tiesas nolēmumu nepildīšanu, kā arī izmantot tādus instrumentus kā amatpersonas atstādīšana un pilnvaru pārņemšana tiesas nolēmuma izpildes nodrošināšanai. Taču par galveno mehānismu būtu jāuzskata Administratīvā procesa likuma (turpmāk - APL) devītā sadaļa, kurā regulēta tiesas nolēmumu izpildes kārtība.

VISPĀRĪGIE TIESU NOLĒMUMU PIESPIEDU IZPILDES PRINCIPI ADMINISTRATĪVAJĀ PROCESĀ TIESĀ

APL devītās sadaļas sākumā ir nostiprināta tiesas nolēmumu izpildes pamatprincipi. 375.pantā ir noteikts, ka iestādei ir pienākums pareizi un laikus izpildīt pret to vērstu administratīvajā lietā pieņemtu tiesas spriedumu vai citu lēmumu (nolēmumu). Tādējādi šajā pantā un arī APL 378.pantā ir nostiprināts princips, ka vispirms ir jānodrošina iespēja iestādei labprātīgi izpildīt tiesas nolēmumu. Savukārt, ja iestāde tiesas nolēmumu neizpilda labprātīgi, pret iestādi tiek vērstas piespiedu izpilde. APL 378.pants paredz tiesas nolēmumu piespiedu izpildes noilgumu, proti, to, ka tiesas nolēmumu piespiedu kārtā var izpildīt tikai tad, ja kopš tiesas nolēmuma stāšanās spēkā nav pagājuši vairāk kā trīs gadi. Atbilstoši APL 379.pantam iestādi rakstveidā ir jābrīdina par piespiedu izpildi.

APL ir paredzēti divi tiesas nolēmumu piespiedu izpildes līdzekļi: aizvietotājizpilde un piespiedu nauda. Aizvietotājizpilde atbilstoši APL 381.pantam nozīmē to, ka tiesas nolēmuma izpildi veic cita institūcija, nevis tā, kurai tas bija uzdots ar tiesas nolēmumu. Tas ir iespējams tikai gadījumos, kad darbību,

³ Šādas lietas visbiežāk ir pret Krieviju, Moldovu un citām bijušajām PSRS republikām. Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus lietās: Burdov v. Russia, application no.59498/00, 07.05.2002; Prodan v. Moldova, application no.49806/99, 18.05.2004.

⁴ Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation Rec(2003)16 of the Committee of Ministers to member states on the execution of administrative and judicial decisions in the field of administrative law. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=65519&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

¹ Satversmes tiesas 2011.gada 20.oktobra sprieduma lietā Nr.2010-72-01 „Par Civilprocesa likuma 78.panta trešās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.panta pirmajam teikumam un 96.pantam” 9.punkts.

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Burdov v. Russia, application no.59498/00, 07.05.2002., para 34.

kura ir jāpilda saskaņā ar tiesas nolēmumu, faktiski un tiesiski var izpildīt cita institūcija. Savukārt piespiedu naudu piemēro iestādes vadītājam vai citai amatpersonai. Atbilstoši APL 382.pantam piespiedu naudas apmērs var būt robežās no 100 latiem līdz 1000 latiem. Turklāt piespiedu naudu var uzlikt arī atkārtoti, līdz iestādes vadītājs vai cita amatpersona izpilda vai pārtrauc attiecīgo darbību.

Piespiedu izpildes līdzekļus var piemērot tikai izpildiestādē. Saskaņā ar APL 377.pantu Ministru kabinets var noteikt izpildiestādi, kura veic tiesas nolēmuma piespiedu izpildi. Ja piekritīgā izpildiestādē nav noteikta, piespiedu izpildi veic ministrija, kurai padota iestāde, kas izdevusi administratīvo aktu. Ja iestāde, kas izdevusi administratīvo aktu, nav padota nevienai ministrijai un Ministru kabinets vai likums nav noteicis citu izpildiestādi, piespiedu izpildi veic tiesu izpildītājs. Tas nozīmē, ka tiesa APL izpratnē nav uzskatāma par izpildiestādi un līdz ar to tiesa nevar piemērot piespiedu izpildes līdzekļus.

ADMINISTRATĪVĀ PROCESA LIKUMA 384.PANTS

APL paredz divas atšķirīgas kārtības tiesas nolēmumu piespiedu izpildei. Tas, kura kārtība ir piemērojama, ir atkarīgs no tiesas nolēmuma veida. Ja tiesas nolēmums ir tiesas spriedums par administratīvā akta atcelšanu, atzišanu par spēkā neesošu vai spēku zaudējušu, aizliegumu veikt faktisko rīcību vai publiski tiesisku attiecību pastāvēšanas konstatāciju, tad šādu nolēmumu piespiedu izpildes kārtību noteic APL 384.pants. Savukārt citu nolēmumu gadījumā piespiedu izpilde var notikt APL 43.nodaļas kārtībā. Izvērtējot abas kārtības, var secināt, ka abos gadījumos pastāv zināmas problēmas.

Kā jau tika norādīts, sprieduma par administratīvā akta atcelšanu, atzišanu par spēkā neesošu vai spēku zaudējušu, aizliegumu veikt faktisko rīcību vai publiski tiesisku attiecību pastāvēšanas konstatāciju piespiedu izpilde regulēta 384.pantā. Atbilstoši šim pantam sekas iepriekšminētā veida spriedumam rodas ar brīdi, kad spriedums stājas spēkā. Iestāde nevar rīkoties pretēji tiesas spriedumam. Atbilstoši šī panta trešajai daļai, ja persona uzskata, ka iestāde rīkojas pretēji tiesas spriedumam, tā var iesniegt sūdzību augstākā iestādē. Ja augstākas iestādes nav vai tā ir Ministru kabinets, privātpersona var vērsties tiesā. Augstākas iestādes lēmumu var pārsūdzēt tiesā. Tiesa sūdzību izskata rakstveida procesā. Tiesas lēmums nav pārsūdzams.

Izvērtējot šajā normā paredzēto kārtību, ir redzams, ka privātpersonai ar sūdzību ir jāvērstas augstākā iestādē. Taču augstāka iestāde var nebūt izpildiestādē, līdz ar to tā nevarēs piemērot piespiedu izpildes līdzekļus. Tādējādi faktiski šī norma nepiešķir privātpersonai nekādas jaunas tiesības, bet tikai nostiprina vispārējo principu, ka par iestādes rīcību parasti ir jāsūdzas augstākā iestādē. Ja privātpersona vērstas tiesā APL 384.panta kārtībā, tad arī tiesa nevarēs piemērot piespiedu izpildes līdzekļus. Tiesa varēs vienīgi norādīts savus secinājumus par to, vai spriedums ir izpildīts vai nav izpildīts un neizpildes gadījumā uzdot izpildīt spriedumu.

Autores ieskatā principā ir iespējamas trīs situācijas, kurās var rasties strīds par tiesas nolēmuma izpildi. Viens gadījums var būt tāds, kad iestāde vienkārši atsakās pildīt tiesas nolēmumu. Otrs gadījums ir tāds, kad iestāde atzīst to, ka spriedums ir jāpilda, bet kādu iemeslu dēļ vilcinās ar tā izpildi. Savukārt trešais gadījums varētu būt tāds, ka ir domstarpības starp privātpersonu un iestādi par to, kā tiesas nolēmumu ir jāpilda. Pirmajos divos gadījumos tiesa APL 384.panta kārtībā ar lēmumu var vienīgi pateikt, ka spriedumu tomēr ir jāpilda. Taču rodas jautājums, vai ir ticams, ka iestāde, kas nepildīja spriedumu, pildīs

tiesas lēmumu, kurā pateikts, ka spriedumu ir jāpilda. Līdz ar to autores ieskatā šajos gadījumos vērtšanās tiesā 384.panta kārtībā nedod personai nekādu papildus aizsardzību. Savukārt trešajā gadījumā domstarpības par to, kā ir jāpilda spriedumu, procesa dalībnieki var atrisināt, lūdzot sprieduma izskaidrošanu. Atbilstoši APL 262.pantam tiesa, kura taisījusi spriedumu, var pēc administratīvā procesa dalībnieka lūguma ar savu lēmumu to izskaidrot, negrozot tā saturu. Sprieduma izskaidrošana pieļaujama, ja tas vēl nav izpildīts un nav beidzies termiņš tā izpildei piespiedu kārtā. Līdz ar to trešajā gadījumā APL faktiski tikai dublē sprieduma izskaidrošanas institūtu.

Turklāt, izvērtējot APL 384.pantu, rodas jautājums, vai ir pamatoti paredzēt atšķirīgu izpildes kārtību un sūdzību iesniegšanas kārtību atkarībā no tiesas nolēmuma veida. Autore pieņem, ka šāda atšķirīga kārtība noteikta tāpēc, ka 384.pantā paredzētie spriedumu veidi parasti neprasa iestādei veikt kādu darbību, bet gan drīzāk uzliek par pienākumu atturēties no darbību veikšanas. Taču nav skaidrs, kāpēc šādā gadījumā tomēr nebūtu iespējama piespiedu naudas piemērošana, ja spriedums netiek pildīts. Tāpat jāņem vērā, ka spriedums par administratīvā akta atcelšanu var uzlikt iestādei arī pienākumu veikt aktīvas darbības. Atbilstoši APL 253.pantam, ja nepieciešams, it īpaši ja pirms administratīvā akta atcelšanas vai atzišanas par spēkā neesošu uzsāka tā izpilde, tiesa spriedumā norāda, kādā veidā iestādei jānovērš uzsāktās izpildes sekas, un uzdod iestādei šajā nolūkā noteiktā termiņā veikt konkrētas darbības. Līdz ar to autores ieskatā šādas atšķirīgas izpildes kārtības noteikšana nav pamatota.

ADMINISTRATĪVĀ PROCESA LIKUMA 43.NODAĻA

Administratīvā procesa likuma 43.nodaļa regulē pārejo tiesas nolēmumu izpildes kārtību. Šī nodaļa paredz to, ka ir izpildiestādē, kura var piemērot piespiedu izpildes līdzekļus. Šajā nodaļā paredzēti arī mehānismi to amatpersonu aizsardzībai, pret kurām piemēroti piespiedu izpildes līdzekļi. Tā APL 382.panta sestā daļa noteic, ka izpildrīkojumu par piespiedu naudu septiņu dienu laikā var pārsūdzēt tiesā pēc izpildiestādes atrašanās vietas, ja tajā nav ietvertas šā panta ceturtajā daļā minētās sastāvdaļas, tiesas nolēmums jau izpildīts labprātīgi vai piespiedu naudas summa nav samērīga. Tiesa sūdzību izskata rakstveida procesā. Tiesas lēmums nav pārsūdzams. Savukārt APL 383.pants paredz, ka tiesā pēc iestādes atrašanās vietas var pārsūdzēt izpildiestādes sastādīto tiesas nolēmuma piespiedu izpildes izmaksu aprēķinu. Par tiesas lēmumu var iesniegt blakus sūdzību.

Privātpersona par tiesas nolēmuma nepienācīgu vai neatbilstošu izpildi var sūdzēties APL 376.panta trešās daļas kārtībā. Šī norma noteic: „Administratīvā procesa dalībnieka sūdzību, kas radusies sakarā ar tiesas nolēmuma nepienācīgu vai neatbilstošu izpildi, izskata tiesas sēdē. Par tiesas sēdi paziņo administratīvā procesa dalībniekiem. Šo personu neierašanās nav šķērslis sūdzības izskatīšanai.” Izvērtējot šo normu, konstatējams vairākas problēmas. Pirmkārt, nav pateikts, vai personai pirms vērtšanās tiesā ir jāvērstas ar sūdzību augstākā iestādē, ja tāda ir. Otrkārt, šajā normā nav pateikts, kura tiesa ir tā, kurai ir jāskata šāda sūdzība. Līdz ar to nav skaidrs, vai tā ir tiesa, kuras nolēmums ir jāpilda, vai arī tā ir pirmās instances tiesa, kurā parasti vērstas pēc tam, kad augstāka iestāde nav atrisinājusi problēmu privātpersonai vēlamajā veidā. Treškārt, šajā normā nav pateikts, vai tiesas nolēmums ir pārsūdzams. Ceturtkārt, kā jau minēts, tiesa nevar piemērot piespiedu izpildes līdzekļus, līdz ar to rodas tie paši jautājumi par šī mehānisma efektivitāti un jēgu, kas minēti pie APL 384.panta analīzes.

Pirmie trīs jautājumi ir risināti tiesu praksē. Attiecībā uz vērsanos augstākā iestādē, jānorāda, ka APL kā vispārīgs princips nostiprināts tas, ka personai parasti pirms vērsšanās tiesā ir jāvēršas augstākā iestādē. Taču, izskatot privātpersonu sūdzības, kas iesniegtas APL 376.panta kārtībā, tiesas nereti pieņem un izskata sūdzības arī tad, ja privātpersona nav vērsusies augstākā iestādē. Tiesu praksē ir atzīts, ka sūdzību persona iesniedz tajā tiesā, kuras nolēmums ir jāpilda. Tātad tā var būt arī apgabaltiesa un izņēmuma gadījumos pat Augstākās tiesas Senāts. Tiesu praksē ir arī atzīts, ka APL 376.panta kārtībā taisītais tiesas lēmums nav pārsūdzams.

Taču, neskatoties uz to, ka daļa no jautājumiem vairāk vai mazāk vienveidīgi tiek risināta tiesu praksē, autores ieskatā iepriekšminētās neskaidrības ar APL 376.panta trešās daļas izpratni rada jautājumu, vai šo normu tomēr nebūtu jāinterpretē citādi. Autores ieskatā, izanalizējot APL 43.nodaļas regulējumu, var secināt, ka šajā nodaļā nostiprināts princips, ka privātpersonai vispirms ir jāvēršas pie izpildiestādes, ja tā uzskata, ka tiesas nolēmums netiek pildīts. Līdz ar to APL 376.panta trešo daļu būtu iespējams interpretēt tā, ka tas paredz privātpersonai tiesības sūdzēties par izpildiestādi, ja tā atsakās veikt piespiedi izpildi, neveic nekādas darbības saprātīgā termiņā vai neveic izpildi pilnā apmērā. Šāda interpretācija izskaidro arī iepriekš minētos neskaidros jautājumus par šo normu. Ja APL 376.panta trešā daļa ir domāta kā mehānisms, lai sūdzētos par izpildiestādi, tad ir saprotams, kāpēc netiek prasīta vērsšanās augstākā iestādē. Proti, izpildiestāde jau ir otrā iestāde, kas nodarbojas ar tiesas nolēmuma izpildes jautājumu. Turklāt, ja izpildiestāde ir ministrija, tad augstākās iestādes nemaz nav. Šāda interpretācija arī dod skaidru atbildi, ka sūdzību ir jāiesniedz Administratīvajā rajona tiesā, jo Administratīvā rajona tiesa parasti ir tā, kura skata sūdzības par iestādēm. Līdz ar to arī ir skaidrs, ka tiesas lēmums nav pārsūdzams, jo sūdzību lietās tiesas lēmumi nav pārsūdzami. Turklāt šāda interpretācija piešķir APL 376.panta trešajā daļā paredzētajam mehānismam praktisku nozīmi un tas vairs nedublē tiesas spriedumu vai tiesas sprieduma vai lēmuma izskaidrošanas institūtu. Ja šajā normā ir paredzēta iespēja sūdzēties par izpildiestādi, tad tiesa ar lēmumu var uzlikt kādu pienākumu izpildiestādei. Tas nedublē to tiesas nolēmumu, par kura izpildi ir strīds, jo ar to izpildiestādei nekādi pienākumi netika noteikti. Turklāt tādējādi šis mehānisms kļūst arī atšķirīgs no tiesas nolēmuma izskaidrošanas institūta.

Taču arī šāds skaidrojums neatrisina visas problēmas. Var rasties jautājums, vai ir efektīvs šāds mehānisms, kad tiesa uzliedz izpildiestādei pienākumu piemērot piespiedi izpildes līdzekli, nevis pati to piemēro. Tāpat jāatceras, ka nereti ir tā, ka izpildiestādes nemaz nav, jo nolēmumu ir jāpilda ministrijai vai pastarpinātās pārvaldes iestādei. Līdz ar to atbilstoši APL 377.pantam tiesas nolēmuma izpildi šādā gadījumā veic tiesu izpildītājs Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Tas nozīmē, ka privātpersona Administratīvajā rajona tiesā šādā gadījumā APL 376.panta kārtībā vērsties nevarētu. Turklāt rodas arī jautājums, cik efektīvi tiesu izpildītājs var nodrošināt labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ja tas nav vērst uz naudas izmaksu. Tas nav domāts kā pārmetums tiesu izpildītājiem, bet gan kā jautājums, vai tiesu izpildītāju rīcībā esošie līdzekļi ļauj viņiem panākt šādu nolēmumu izpildi. Ir jāatzīst, ka Civilprocesa likuma 620.pants paredz noteiktu mehānismu, kas šādā gadījumā var tikt izmantots. Proti, atbilstoši šai normai, ja netiek izpildīts spriedums, kas uzliedz parādniekam par pienākumu izpildīt noteiktas darbības, kuras nav saistītas ar mantas vai naudas summu nodošanu, tiesu izpildītājs sastāda

aktu par sprieduma neizpildīšanu. Ja tiesas noteiktajā termiņā neizpilda spriedumu, kas uzliedz parādniekam par pienākumu izpildīt darbības, kuras var izpildīt tikai viņš pats (197.panta pirmā daļa), sastādīto aktu tiesu izpildītājs nosūta tiesai pēc izpildīšanas vietas. Jautājumu par sprieduma neizpildīšanu izlemj tiesas sēdē. Par sēdes laiku un vietu paziņo piedzinējam un parādniekam, tomēr šo personu neierašanās nav šķērslis izskatīt jautājumu par sprieduma neizpildīšanu. Parādniekam, ja viņš tiesas noteiktajā termiņā neizpilda spriedumu, kas uzliedz viņam par pienākumu izpildīt darbības, kuras var izpildīt tikai viņš pats, tiesa var uzliedz naudas sodu līdz divsimt piecdesmit latiem, nosakot jaunu termiņu sprieduma izpildei. Naudas sods piedzenams no parādnieka valsts ienākumos. Taču šeit rodas jautājums, vai ir efektīvi iesaistīt tiesu izpildītāju, ja tiesu izpildītājam beigās tomēr ir jāvēršas pie tiesas un jālūdz naudas soda piemērošana, un kāpēc tiesai uzreiz nevar piešķirt tiesības skatīt privātpersonu sūdzības par tiesas nolēmumu izpildi un nepieciešamības gadījumā arī tiesības piemērot piespiedi naudu.

IESPĒJAMIE RISINĀJUMI

Izvērtējot APL ietvērto tiesas nolēmumu piespiedi izpildes regulējumu, secināms, ka pastāv problēmas ar šo regulējumu. Lielākoties problēmas rodas tādēļ, ka tiesai nav piešķirtas tiesības piemērot piespiedi izpildes līdzekļus, it īpaši piespiedi naudu. Papētot citu valstu normatīvos aktus, redzams, ka tiesām administratīvajā procesā šādas tiesības tiek piešķirtas.

Tā Vācijas Federatīvās Republikas Administratīvā tiesas procesa likuma 167.pantā ir noteikts, ka izpildiestāde ir pirmās instances tiesa, bet 172.pantā ir paredzētas arī šīs tiesas tiesības piemērot piespiedi naudu līdz 10000 eiro. Turklāt nepieciešamības gadījumā piespiedi naudu var piemērot arī atkārtoti.⁵

Arī Igaunijas Republikas Administratīvā tiesas procesa kodeksa 98.pantā ir paredzēts, ka tiesas nolēmuma neizpildes gadījumā tiesa var piemērot vainīgajam piespiedi naudu.⁶

Arī no Eiropas Padomes Ministru komitejas 2003.gada 9.septembra Rekomendācijas (2003)16 par administratīvo un tiesas nolēmumu izpildi administratīvo tiesību jomā izriet, ka tieši tiesām būtu jāpiešķir tiesības piemērot piespiedi naudu. Šīs rekomendācijas paskaidrojošajā ziņojumā norādīts, ka tiesas nolēmumu efektivitāte ir atkarīga no tiesas iespējām piespiest iestādi nolēmumu izpildīt. Tās to var panākt dažādos veidos, piemēram, rīkojoties iestādes vietā vai uzliedzot piespiedi naudu tiesas nolēmuma nepildīšanas vai novēlotas pildīšanas gadījumā.⁷

Nemot vērā minēto, autores ieskatā arī Latvijā būtu nepieciešams pārskatīt APL ietvērto tiesas nolēmumu piespiedi izpildes regulējumu un apsvērt iespēju piešķirt tiesām tiesības piemērot piespiedi naudu tiesas nolēmuma neizpildes gadījumā. Var diskutēt par to, vai kā izpildiestādei vajadzētu darboties tikai pirmās instances tiesai, vai arī tai būtu jābūt tai tiesai, kuras nolēmums netiek pildīts. Tāpat var diskutēt par to, kādi vēl papildus mehānismi var pastāvēt vai tikt uzlaboti, taču, šķiet, ka bez tiesību piešķiršanas tiesai piemērot piespiedi naudu tiesas nolēmuma neizpildes gadījumā piespiedi izpildes mehānisms nebūs efektīvs.

⁵ Verwaltungsgerichtsordnung. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/vwgo/gesamt.pdf>

⁶ Code of Administrative Court Procedure. <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>

⁷ Explanatory Memorandum. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM%282003%2998&Language=lanEnglish&Ver=add3&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

DISKUSIJAS UN JAUTĀJUMI ADMINISTRATĪVO TIESĪBU SEKCIJĀ

ADMINISTRATĪVO TIESĪBU SEKCIJAS DARBĀ PIEDALĪJĀS

81 tiesnesis
20 advokāti
6 prokurori
2 Tieslietu
ministrijas
pārstāvji

16 LU pasniedzēji
studenti
3 Augstākās tiesas
senatoru palīgi
un darbinieki

Administratīvo tiesību sekcijas darbs bija sadalīts divās daļās. Pirmajā daļā pēc pašu tiesnešu iepriekš paustas ierosmes tika runāts par administratīvo pārkāpumu lietām. Savukārt sekcijas otrajā daļā tika aplūkotas tiesas nolēmuma izpildes regulējuma problēmas un citi aktuāli administratīvā procesa tiesā problēmjautājumi.

ADMINISTRATĪVO PĀRKĀPUMU LIETU AKTUĀLIE JAUTĀJUMI

Pirmajā daļā diskusijas galvenokārt raisīja Jura Stukāna referātā paustās atziņas attiecībā uz tiesas lomu pierādījumu iegūšanā un piemērojamajiem tiesību principiem administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanā.

Tiesnešu izvirzīto jautājumu sakarā J.Stukāns skaidroja, ka tiesai katrā konkrētā gadījumā būtu jāvērtē ekspertīzes nepieciešamība un lietderība. Lai arī atbilstoši Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa regulējuma jēgai ekspertīze veicama iestādes stadijā un tiesā eksperts tikai var tikt papildus izjautāts par veikto ekspertīzi, tomēr tiesai nepieciešamības gadījumā nav liegts nozīmēt arī jaunu ekspertīzi. Savukārt attiecībā uz liecinieku nopratināšanu J.Stukāns pauda, ka apelācijas instances tiesa pēc pārkāpēja lūguma var izsaukt un nopratināt lieciniekus, ja tas nav darīts pirmās instances tiesā. Ja nav iestājies soda uzlikšanas noilgums, apelācijas instances tiesa šādā gadījumā var arī atcelt pirmās instances tiesas nolēmumu, nododot lietu jaunai izskatīšanai. Šāds viedoklis pamatots ar uzskatu, ka visi pierādījumi jāiegūst un jāpārbauda jau pirmās instances tiesā, savukārt apelācijas instancē jāvērtē pirmās instances tiesas sprieduma tiesiskums un pamatotība. Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa gan pauda bažas par lietas nodošanas atkārtotai izskatīšanai lietderību šādos gadījumos. Taču J.Stukāns uzsvēra, ka nevar notiesāt nevainīgu cilvēku, tāpēc, ja nepieciešams, lietu var no-

dot atpakaļ kaut 100 reizes. Viņa ieskatā, nav pieļaujams, ka apelācijas instance notiesā personu, kura pirmajā instancē ir attaisnota. Klātesošo attieksme pret šo nostāju nebija viennozīmīga.

Vairāki klātesošie, oponējot J.Stukāna piedāvātajam samērā vienkāršajam administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas algoritmam (pierādījumi vai nu ir, vai nav savākti, saucot personu pie administratīvās atbildības), jautāja, vai tādejādi novārtā nepalikis citi tiesību jautājumi, kas var rasties šajās lietās, jo sevišķi vispārējo tiesību principu piemērošana un tiesiskuma kritēriju ievērošana. J.Stukāns norādīja, ka šajā aspektā parādās atšķirība starp administratīvajām lietām un administratīvo pārkāpumu lietām. Vispārējo tiesību principu – vienlīdzības, tiesiskās palāvis un tamlīdzīgu – ievērošanas pārbaude esot administratīvo lietu specifika. Tomēr tiesai jebkurā gadījumā jābalstās uz likumu, un tas ir vienīgais kritērijs lietas izskatīšanā.

Saistībā ar atziņu, ka tiesa nedrīkst pārkvalificēt administratīvo pārkāpumu, lai neierobežotu personas tiesības uz aizstāvību, tika jautāts, vai minētais attiecināms arī uz pārkāpuma pārkvalificēšanu viena panta ietvaros. J.Stukāns paskaidroja, ka šāda pārkvalifikācija ir pieļaujama, ja nemainās pārkāpuma tiesiskais sastāvs (pārkāpuma objektīvā un subjektīvā puse panta daļās raksturota identiski). Jebkurā gadījumā pārkāpumu var pārkvalificēt tikai tad, ja piemērojamā norma paredz vieglāku soda mēru.

TIESAS NOLĒMUMU IZPILDE

Sekcijas otrajā daļā debātes vispirms notika par tiesas regulējuma izpildes jautājumiem saistībā ar Anitas Kovaļevskas referātu.

Tika izvirzīts jautājums par to, vai administratīvajās lietās, līdzīgi kā civilietās, nebūtu lietderīgi ieviest izpildrakstu. Taču, kā atzina A.Kovaļevska, administratīvajām tiesām nav informācijas par to, vai izpildraksta neesamība rada problēmas tiesu izpildītājiem, jo sūdzības par

tiesu izpildītāju darbību tiek skatītas civilprocesuālā kārtībā.

Starp administratīvo tiesu tiesnešiem raisījās diskusija par to, kurai tiesai būtu piekritīgas sūdzības nolēmumu izpildes jautājumos. Kā minēja Administratīvā rajona tiesas priekšsēdētāja Ilze Freimane, atbilstoši tiesu praksei sūdzību skata tiesa, kuras nolēmums tiek izpildīts. Savukārt atbilstoši A.Kovaļevskas piedāvājumam sūdzības visos gadījumos skatītu pirmās instances tiesa. Tiesneši nonāca pie viedokļa, ka būtu labāk izdarīt grozījumus likumā, nevis mainīt tiesu praksi.

Konferences dalībnieki atzina, ka izpildes sadaļa ir visvājāk izstrādātā un problemātiskākā Administratīvā procesa daļa. Kā principiāls tiesas nolēmumu izpildes regulējuma uzlabojums diskusijā iezīmējās piedāvājums dot tiesai iespēju pašai piemērot piespiedu naudu par tās nolēmuma neizpildi.

PROBLĒMJAUTĀJUMI ADMINISTRATĪVAJĀ PROCESĀ

Turpinājumā Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja **Veronika KRŪMIŅA** vadīja diskusiju par aktuāliem pašu tiesnešu iesūtītiem administratīvā procesa problēmjautājumiem.

PROKURORS ADMINISTRATĪVAJĀ PROCESĀ

Pirmais jautājums bija par to, vai prokuroram jāmaksā valsts nodeva par pieteikuma iesniegšanu tiesā. Nebija domstarpību, ka tā nav jāmaksā, ja prokurors iesniedz pieteikumu kā Administratīvā procesa likuma 29.panta subjekts. Taču viedokļi atšķīrās par situāciju, kurā prokurors iesniedz pieteikumu par to, ka iestāde nepilda prokurora protestu, kas vērstas uz privātpersonai labvēlīgas administratīvā akta atcelšanu. No vienas puses, Administratīvā procesa likums šādā situācijā neparedz izņēmumu no valsts nodeva maksāšanas pienākuma. Taču, no otras puses, viens no valsts nodevas mērķiem ir novērst nepamatotu vērsanos tiesā, kas uz prokuroru nebūtu attiecināms. Turklāt prokurors nenāk uz tiesu savās, bet sabiedrības interesēs, līdzīgi kā Administratīvā procesa likuma 29.panta subjekts. Kā arguments tika minēts arī tas, ka Civilprocesa likumā prokurors visos gadījumos ir atbrīvots no valsts nodevas maksāšanas.

Administratīvās apgabaltiesas priekšsēdētāja Zita Kupce pauda uzskatu, ka prokuroram vispār nav tiesību iesniegt pieteikumu, kas nav vērsti uz privātpersonas tiesību aizsardzību. Senatore Jautrīte Briede pastāstīja, ka Administratīvā procesa likuma izstrādes laikā bija doma no Prokuratūras likuma svītrot iespēju prokuroram tiesības vērsties tiesā, taču tas nav izdarīts. Tāpēc, lai gan pēc būtības prokuroram nebūtu jābūt tiesībām iesniegt privātpersonas interesēm pretēju pieteikumu, tomēr to nevar liegt, kamēr Prokuratūras likums to paredz.

A.Kovaļevska rezumēja, ka konceptuāli prokuroram nevajadzētu nākt uz administratīvo tiesu citādi, kā vien Administratīvā procesa likuma 29.panta subjekta statusā, un prokuroram valsts nodeva nebūtu jāmaksā, taču šie jautājumi ir jānoregulē likumā.

TIESAS TIESĪBAS TAISĪT PĀRSPRIEDUMU LIETĀ, KURĀ SPRIEDUMS NAV PĀRSŪDZAMS

Jautājumā par to, vai tiesa var taisīt papildspriedumu lietā, kurā pieņemtais spriedums nav pārsūdzams, tiesneši vienprātīgi uzskatīja, ka to var darīt. Kā norādīja I.Freimane, galvenais ir izskatīt visus prasījumus. Jautājums bija radies saistībā ar Administratīvā procesa likuma 261.panta otrajā daļā noteikto, ka papildsprieduma taisīšanu var ierosināt likumā noteiktajā sprieduma pārsūdzēšanas termiņā, taču nepārsūdzamam spriedumam nav šāda termiņa. V.Krūmiņa norādīja, ka minētā panta pirmā daļa dod tiesības taisīt papildspriedumu, un galvenās ir šīs tiesības, nevis to istenošanas termiņš. Attiecībā uz termiņu pēc analogijas var izmantot garāko Administratīvā procesa likumā paredzēto sprieduma pārsūdzēšanas termiņu – kasācijas sūdzības iesniegšanas termiņu.

PIENĀKUMS ATMAKSĀT VALSTS NODEVU BĀRIŅTIESU LIETĀS

Administratīvā procesa likuma 126.panta trešajā daļā noteikts, ka pieteicējam, kurš bijis atbrīvots no valsts nodevas samaksas par pieteikuma iesniegšanu tiesā, pieteikuma noraidīšanas gadījumā ir jāatmaksā valstij valsts nodeva. Taču šāds pienākums neattiecas uz pieteicējiem, kuri iesnieguši pieteikumu par administratīvo aktu „sociālās drošības jomā”. Diskusijā tika apspriests jautājums par to, vai bāriņtiesu lietas pieskaitāmas pie lietām „sociālās drošības jomā”. Šajā sakarā tiesnešu domas dalījās.

Senatore Ilze Skultāne, balstoties uz likuma izstrādes materiāliem, pastāsti-

ja, ka likumdevēja doma bija saistīt Administratīvā procesa likuma 126.panta trešās daļas vārdus „sociālās drošības” ar likumu „Par sociālo drošību”. Tāpēc šis regulējums nebūtu paplašināms. Savukārt V.Krūmiņa akcentēja, ka nav jāvadās pēc tā, kura iestāde ir atbildētāja, bet gan pēc tā, vai lietā ir sociālās drošības jomas priekšmets, un izņēmuma noteikumi tulkojami sašaurināti.

PRASĪJUMS PAR BŪTISKA PROCESUĀLA PĀRKĀPUMA KONSTATĒŠANU

Sevišķi plaša un gara diskusija, kurā iesaistījās daudzi tiesneši un citi klātesošie, izvērtās par jautājumu, vai prasījums par administratīvā akta izdošanu ietver prasījumu par būtiska procesuāla pārkāpuma konstatēšanu.

Galvenās domas, kuras izkristalizējās šajā diskusijā, var apkopot šādi:

- 1) tiesai primāri ir jānoskaidro patiešais pieteicēja prasījums vai prasījumi;
- 2) lai to varētu izlemt sprieduma rezolutīvajā daļā, prasījumam konstatēt būtisku procesuālu pārkāpumu ir jābūt pieteiktam;
- 3) pamats ar sprieduma rezolutīvo daļu konstatēt būtisku procesuālu pārkāpumu ir gadījumā, ja pieteikums par administratīvā akta izdošanu tiek noraidīts, taču procesā ir pieļauti būtiski pārkāpumi, kas paši par sevi aizskāruši personas tiesības un kuru konstatējums pieteicējam nepieciešams, lai pasītu atli dzinājumu vai novērstu līdzīgu pārkāpumu atkārtošanos.

Ierobežotā laika dēļ tiesnešu konferencē netika paspēts apskatīt vairākus no pieteiktajiem jautājumiem. Taču šo jautājumu apskatīšana var būt aktuāla tiesu praksei, un šie jautājumi ir pārrunāti Senāta Administratīvo lietu departamentā, kurā par tiem neradās domstarpības. Tāpēc tupinājumā piedāvāts Senāta pārrunās apkopotais viedoklis par tiem.

ZEMĀKAS INSTANCES TIESA NEDRĪKST LEMT PRETĒJI AUGSTĀKAS INSTANCES TIESAS NOLEMTAJAM TAJĀ PAŠĀ LIETĀ PAR TO PAŠU JAUTĀJUMU

Jautājums: Vai rajona tiesai jāņem vērā atziņas, kas izteiktas apgabaltiesas lēmumā tajā pašā lietā? Konkrēti, rajona tiesa bija atteikusies pieņemt pieteikumu, jo lieta nav skatāma administratīvā procesa kārtībā. Apgabaltiesa atcēla lēmumu. Nākamais rajona tiesas tiesnesis, sākot skatīt lietu, secināja, ka lieta tomēr nav skatāma administratīvā procesa kārtībā. Kā tiesnesim šādā situācijā būtu jārikojas?

Viedoklis: Atbilstoši procesa principiem zemākas instances tiesa nedrīkst lemt pretēji augstākas instances tiesas nolemtajam tajā pašā lietā. Tātad nedrīkst atkārtoti atzīt, ka lieta nav skatāma administratīvā procesa kārtībā *tā pašā iemesla dēļ*, kuru jau noraidījusi augstākas instances tiesa. Taču nav šķēršļu izlemt, ka lieta nav skatāma administratīvā procesa likuma kārtībā *cita iemesla dēļ*, par kuru augstākas instances tiesa nav izteikusies.

PAGaidu NOREGULĒJUMA NOZĪME

Jautājums: Ir situācijas, kurās, apmierinot lūgumu par pagaidu noregulējuma piemērošanu, jautājums faktiski tiek izšķirts pēc būtības. Piemēram, kad prasa kaut kādu vienreizēju labumu. Šādos gadījumos pamatlieta zaudē nozīmi. Pagaidām Administratīvā procesa likums neparedz, ka iedoto labumu varētu atprasīt.

Viedoklis: Pagaidu aizsardzība ir neatņemams tiesību uz taisnīgu tiesu elements, kura uzdevums ir mazināt „taisnīguma gausuma” problēmu. Pagaidu aizsardzības lēmums ir līdzeklis, ar kuru nodrošina, ka lietas izskatīšana nekļūst formāla tā iemesla dēļ, ka pēc ilgāka laika (kad stāsies spēkā galīgais spriedums) lietas risinājums vairs nebūs aktuāls. Tāpēc nevar pilnībā izslēgt tiesai lemt par pagaidu aizsardzību arī tad, ja tiek lemts par vienreizēju un neatprasāmu lēmuma piešķiršanu, jo, iespējams, šādam labumam ir jēga tikai tad, ja to piešķir neka vējoties. To, lai labums pagaidu aizsardzības kārtībā netiktu piešķirts nepamatoti, nodrošina pagaidu aizsardzības kritēriju (pirmšķietama prettiesiskuma un būtiska kaitējuma kritēriji) pareiza piemērošana. Ja tiesa tomēr ir kļūdušies un labumu pagaidu aizsardzības kārtībā piešķirusi nepamatoti, tad tas, protams, ir slikti, taču kļūdišanās risks nevarētu būt pamats vispār atteikties lemt par pagaidu aizsardzību atsevišķu kategoriju lietās.

Minētais neizslēdz iespēju likumā paredzēt, ka pagaidu aizsardzības kārtībā saņemtais mantiskais labums atmaksājams, ja pieteikums tiek noraidīts. Tāpat, atkarībā no konkrētās lietas specifikas, nav izslēgti dažādi nodrošinājumi. Piemēram, administratīvo pārkāpumu lietās, atzīstot par pirmšķietami prettiesisku lēmumu par automašīnas konfiskāciju, tiesa vienlaikus ar lēmumu atdot automašīnu īpašniekam uzdod reģistrēt tā atsavināšanas aizliegumu līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim.

Apkopoja Senāta Administratīvo lietu departamenta senatoru palīgi Agris DREIMANIS un Līva SKUJĪNA

II

TIESĪBU PRAKSE: NOLĒMUMI

IMIGRĀCIJAS LIKUMA 54.PANTA PIRMAJĀ DAĻĀ IETVERTĀ TIESĪBU NORMA PAREDZ ĀRZEMNIEKA TIESĪBAS LĒMUMU PAR AIZTURĒŠANU PĀRSŪDZĒT VISPĀRĒJĀS JURISDIKCIJAS RAJONA (PILSĒTAS) TIESĀ

AUGSTĀKĀS TIESAS SENĀTA DEPARTAMENTU PRIEKŠSĒDĒTĀJU SĒDES

LĒMUMS

Rīgā 2011.gada 29.martā

Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs
Ivars Bičkovičs

un Senāta departamentu priekšsēdētāji:
Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājs
Z.Gencs

Senāta Krimināllietu departamenta priekšsēdētājs
P.Gruziņš

Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja
V.Krūmiņa

sēdē izskatīja Administratīvās apgabaltiesas iesniegumu
par lietas pakļautību.

Aprakstošā daļa

[1] 2010.gada 12.oktobrī Valsts robežsardzes Rīgas pārvaldes Rīgas 1.kategorijas dienesta Daugavgrīvas 1.kategorijas nodaļas amatpersonas aizturēja pieteicēju V.K. viņas dzīvesvietā un nogādāja Daugavgrīvas 1.kategorijas nodaļā, kur pieteicējai sastādīja administratīvā pārkāpuma protokolu par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 175., 190.¹³pantā un 189.panta pirmajā daļā paredzētajiem pārkāpumiem un protokolu Nr.12 par ārzemnieka aizturēšanu saskaņā ar Imigrācijas likuma 51.pantu, ar kuru nolemts aizturēt pieteicēju un ievietot Valsts robežsardzes Rīgas pārvaldes Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā „Olaine”.

Pieteicēja 2010.gada 13.novembrī iesniedza pieteikumu tiesā par viņas aizturēšanas lēmuma pārsūdzēšanu. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesnese ar 2010.gada 16.novembra lēmumu atteicās pieņemt pieteikumu. Tiesnese secināja, ka Valsts robežsardzes amatpersonu rīcība, aizturot pieteicēju un ievietojot viņu ārzemnieku izmitināšanas centrā, ir faktiskā rīcība Administratīvā procesa likuma 89.panta izpratnē, līdz ar to lieta nav piekritīga vispārējās jurisdikcijas tiesai. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesneses 2010.gada 16.novembra lēmums stāties spēkā.

[2] 2010.gada 6.decembrī Administratīvajā rajona tiesā saņemts pieteicējas pieteikums, kurā lūgts atzīt par nelikumīgām Valsts robežsardzes amatpersonu darbības, kas izpaudās pieteicējas aizturēšanā un nogādāšanā Daugavgrīvas 1.kategorijas nodaļā, atzīt par nelikumīgu un nepamatotu pieteicējas novietošanu Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā „Olaine”, piedzīt pieteicējai nodarīto zaudējumu, personiskā un morālā kaitējuma atlīdzību Ls 7590.

Administratīvās rajona tiesas tiesnese ar 2010.gada 9.decembra lēmumu atteicās pieņemt pieteicējas pieteikumu. Lēmumā norādīts, ka saskaņā ar Augstākās tiesas priekšsēdētāja 2008.gada 6.oktobra lēmumu Nr.5-16/1-2008 par lietas pakļautību Valsts robežsardzes aizturēšanas protokols nav administratīvais akts, bet gan procesuāla piespiedu līdzekļa piemērošana vai atbilstoši Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksam – pasākums administratīvo pārkāpumu lietas lietvedības nodrošināšanā. Atbilstoši Administratīvā procesa likumam administratīvajai tiesai nav tiesību lemt par tāda procesuālā piespiedu līdzekļa vai pasākuma administratīvo pārkāpumu lietas lietvedības nodrošināšanā piemērošanu kā aizturēšana. Līdz ar to jautājumi par ārzemnieku aizturēšanu tiek risināti vispārējās jurisdikcijas rajona (pilsētas) tiesās. Tā kā konstatēts, ka pieteikumā ietvertais pamata prasījums nav pakļauts izskatīšanai administratīvā procesa kārtībā, tad tiesā atsevišķi nav izskatāms arī tam pakārtotais prasījums par atlīdzinājumu par pieteicējai nodarītajiem materiālajiem zaudējumiem, personisko un morālo kaitējumu.

[3] Izskatījusi lietu sakarā ar pieteicējas blakus sūdzību par Administratīvās rajona tiesas tiesneses lēmumu, Administratīvā apgabaltiesa ar 2011.gada 23.februāra lēmumu vērsās pie Augstākās tiesas priekšsēdētāja ar lūgumu izšķirt jautājumu par pieteikuma pakļautību.

Motīvu daļa

[4] Saskaņā ar Imigrācijas likuma 54.panta pirmo daļu Valsts robežsardzes amatpersonai šā likuma 51.pantā minētajos gadījumos ir tiesības aizturēt ārzemnieku līdz 10 dienaktīm. Ārzemniekam lēmumu par aizturēšanu ir tiesības pārsūdzēt tiesā. Pieteikuma iesniegšana tiesai neaptur lēmuma darbību.

Minētā panta otrā daļa nostieic, ka aizturēt ārzemnieku ilgāk par 10 diennaktīm Valsts robežsardzes amatpersonai ir

II TIESĪBU PRAKSE: NOLĒMUMI

tiesības tikai ar rajona (pilsētas) tiesas (atbilstoši aizturētā ārzemnieka faktiskajai atrašanās vietai) tiesneša lēmumu. Pamatojoties uz Valsts robežsardzes amatpersonas iesniegumu, tiesnesis pieņem lēmumu par ārzemnieka aizturēšanu uz laiku līdz diviem mēnešiem vai par aizturēšanas atteikumu.

Savukārt Imigrācijas likuma 55.panta sestā un septītā daļa paredz, ka tiesneša lēmumu ārzemnieks vai Valsts robežsardzes priekšnieks vai viņa pilnvarota amatpersona var pārsūdzēt 48 stundu laikā no lēmuma noraksta saņemšanas brīža. Rajona (pilsētas) tiesa nekavējoties izskata iesniegto sūdzību un pieņem lēmumu pēc būtības. Attiecīgajā lietā pieņemtais apgabaltiesas lēmums nav pārsūdzams.

No minētajām tiesību normām izriet, ka lēmumu par ārzemnieka aizturēšanu uz vairāk nekā 10 diennaktīm vai aizturēšanas termiņa pagarināšanu pieņem vispārējās jurisdikcijas tiesas tiesnesis, un šāda lēmuma kontrole piekrīt vispārējās jurisdikcijas tiesai.

[5] Imigrācijas likums *expressis verbis* nedod skaidru atbildi par Valsts robežsardzes lēmuma par personas aizturēšanu līdz 10 diennaktīm piekritību. Izvērtējot aizturēšanas pārsūdzību regulējošās tiesību normas sistēmiski un teleoloģiski, secināms, ka Imigrācijas likuma 54.panta pirmajā daļā ietvertā tiesību norma paredz ārzemnieka tiesības lēmumu par aizturēšanu pārsūdzēt vispārējās jurisdikcijas rajona (pilsētas) tiesā.

[6] Turklāt jau ar 2008.gada 6.oktobra lēmumu Nr.5-16/1-2008 tika izšķirts šādu kategoriju lietu pakļautības

jautājums, proti, ka tās ir pakļautas vispārējās jurisdikcijas tiesām. Senāta departamentu priekšsēdētāju sēde nesaskata pamatu pārskatīt jautājumu par minēto lietu kategoriju pakļautību.

[7] Taču attiecībā uz konkrētās lietas pakļautību, lai nodrošinātu pieteicējas pieeju tiesai un efektīvu tiesību aizsardzību, ņemot vērā, ka Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas tiesneses 2010.gada 16.novembra lēmums, ar kuru atteikts pieņemt pieteikumu, stājies spēkā, V.K. pieteikums izskatāms administratīvajā tiesā.

Nolēmuma daļa

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 50.panta piekto daļu, Augstākās tiesas priekšsēdētājs un Senāta departamentu priekšsēdētāji

n o l ē m a

atzīt, ka V.K. pieteikums par Valsts robežsardzes amatpersonu darbību, aizturot V.K. viņas dzīvesvietā un nogādājot Daugavgrīvas 1.kategorijas nodaļā, atzišanu par nelikumīgām, V.K. novietošanu Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā „Olaive” atzišanu par nelikumīgu, V.K. nodarīto zaudējumu, personiskā un morālā kaitējuma atlīdzības Ls 7590 piedziņu izskatāms administratīvajā tiesā.

Priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Senators Z.Gencs, senators P.Gruziņš,
senatore V.Krūmiņa

NAV LIETDERĪGA ATKĀRTOTA LEMŠANA PAR PIETEIKUMA PAKĻAUTĪBU, JA PIETEICĒJS ATKĀRTOTI VĒRSIES TIESĀ PAR TO PAŠU PIETEIKUMA PRIEKŠMETU, PAR KURA PAKĻAUTĪBU DEPARTAMENTU PRIEKŠSĒDĒTĀJU SAPULCE REIZ JAU LĒMUSI

AUGSTĀKĀS TIESAS SENĀTA DEPARTAMENTU PRIEKŠSĒDĒTĀJU SĒDES

L Ē M U M S

Rīgā 2011.gada 31.oktobri

Latvijas Republikas Augstākās tiesas priekšsēdētājs
I.Bičkovičs

un Senāta departamentu priekšsēdētāji:

Senāta Kriminālietu departamenta priekšsēdētājs

P.Dzalbe

Senāta Civillietu departamenta priekšsēdētājs Z.Gencs

Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja

V.Krūmiņa

sēdē izskatīja Administratīvās rajona tiesas
Rīgas tiesu nama tiesneses R.Mīglas iesniegumu
par lietas pakļautību.

Aprakstošā daļa

[1] R.T. 2009.gada 3.martā cēlis prasību vispārējās jurisdikcijas tiesā pret Ieslodzījuma vietu pārvaldi par neizmaksātās darba samaksas piedziņu.

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 2010.gada 16.februārī tiesvedību lietā izbeidza, jo lietas izskatīšana nav pakļauta tiesai. Šāds lēmums atstāts negrozīts ar Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2010.gada 24.maija lēmumu. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments ar 2010.gada 22.septembra lēmumu atstāja negrozītu Rīgas apgabaltiesas lēmumu.

[2] 2011.gada 5.janvārī R.T. vērsās Administratīvajā rajona tiesā ar pieteikumu par Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2010.gada 6.decembra lēmuma, ar kuru atteikts atjaunot procesuālo termiņu Matisa cietuma un Rīgas Centrālcietuma rīkojumu apstrīdēšanai un atļidzināt morālo kaitējumu, atcelšanu.

Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama tiesnesis vērsās pie Augstākās tiesas priekšsēdētāja ar iesniegumu par pakļautības jautājuma izšķiršanu.

Izšķirot pakļautības jautājumu, Senāta departamentu priekšsēdētāju 2011.gada 25.februāra lēmumā atzīts, ka *R.T.* pieteikums par Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2010.gada 6.decembra lēmuma atcelšanu un procesuālā termiņa atjaunošanu izskatāms administratīvajā tiesā. Lēmumā norādīts, ka no 2009.gada 21.maija stājušies spēkā grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksa 51.pantā. Tādējādi no minētā datuma likumdevējs ir skaidri noteicis šādu strīdu pakļautību vispārējās jurisdikcijas tiesām. Taču attiecībā uz konkrētās lietas pakļautību norādīts, ka, lai nodrošinātu personas pieeju tiesai un efektīvai tiesību aizsardzībai *R.T.* pieteikums par Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2010.gada 6.decembra lēmumu saistībā ar darba samaksu par darbu brīvības atņemšanas vietā izskatāms administratīvajā tiesā.

[3] Administratīvās rajona tiesas tiesnesis, izskatot *R.T.* sūdzību par Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2010.gada 6.decembra lēmumu, pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 48.panta trešo daļu, sūdzību noraidīja.

[4] 2011.gada 25.maijā *R.T.* atkārtoti vērsās Ieslodzījuma vietu pārvaldē ar iesniegumu, lūdzot pārrēķināt viņam nepareizi aprēķināto darba samaksu par laika posmu no 2007.gada 23.maija līdz 2009.gada 1.maijam, kā arī atlīdzināt nodarīto morālo kaitējumu.

Ieslodzījuma vietu pārvalde ar 2011.gada 22.jūnija lēmumu atstāja iesniegumu bez izskatīšanas. Lēmumā norādīts, ka *R.T.* ar identiska rakstura iesniegumu jau iepriekš ir vērsies Ieslodzījuma vietu pārvaldē un par šo jautājumu pārvalde ir pieņēmusi lēmumu, kuru Administratīvā rajona tiesa ir atzinusi par tiesisku.

[5] 2011.gada 14.jūlijā Administratīvajā rajona tiesā saņemts *R.T.* pieteikums, kurā lūgts uzlikt par pienākumu Ieslodzījuma vietu pārvaldei pārrēķināt darba algu par laika posmu no 2007.gada 23.maija līdz 2009.gada 1.maijam, kā arī uzlikt par pienākumu atlīdzināt viņam nodarīto morālo kaitējumu.

Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama tiesnese R.Migla ir vērsusies pie Augstākās tiesas priekšsēdētāja ar iesniegumu par pakļautības jautājuma izšķiršanu, norādot, ka starp *R.T.* un Ieslodzījuma vietu pārvaldi pastāvēja darba tiesiskās attiecības. Savukārt tā kā strīdi, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām, ir izskatāmi civilprocesuālā kārtībā, pieteikumu būtu jāatsaka pieņemt. Tajā pašā laikā *R.T.* 2009.gada 3.martā ar šo pašu prasību jau ir vērsies vispārējās ju-

risdikcijas tiesā, kura tiesvedību minētajā lietā ir izbeigusi. Līdz ar ko Latvijas Republika ir ierobežojusi *R.T.* Satversmes 92.pantā noteiktās pamattiesības.

Motīvu daļa

[6] Ar Senāta departamentu priekšsēdētāju 2011.gada 25.februāra lēmumu atzīts, ka *R.T.* pieteikums par darba samaksu par darbu brīvības atņemšanas vietā izskatāms administratīvajā tiesā, lai nodrošinātu personas pieeju tiesai un pamattiesību efektīvu aizsardzību.

No 2011.gada 14.jūlija pieteikuma satura secināms, ka faktiski *R.T.* atkārtoti vērsies tiesā par to pašu pieteikuma priekšmetu – neizmaksātās darba samaksas izmaksu.

Ievērojot to, ka ar Senāta departamentu priekšsēdētāju 2011.gada 25.februāra lēmumu jau ir atzīts, ka *R.T.* pieteikums par neizmaksātās darba samaksas izmaksu pakļauts izskatīšanai administratīvajā tiesā, tad nav lietderīgi atkārtoti izlemt šo jautājumu.

[7] Administratīvajai tiesai, izskatot šo pieteikumu, ir jāievēro strīda privāttiesiskais raksturs, proti, lietas izskatīšanā ir jāpiemēro darba tiesiskais regulējums, kā arī noteiktajai lietu kategorijai atbilstošs process. Jāņem vērā, ka strīdi, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām, ir pakļauti izskatīšanai civilprocesuālā kārtībā.

Savukārt, izlemjot jautājumu par nokavētā procesuālā termiņa pieteikuma iesniegšanai tiesā atjaunošanu, tiesai ir jāapsver arī tas, vai konkrētās lietas kontekstā personas kļūda, vērstoties ar prasību civiltiesiskā kārtā, nevar tikt atzīta par attaisnojošu termiņa nokavējuma iemeslu.

Nolēmuma daļa

Pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 50.panta piekto daļu, Augstākās tiesas priekšsēdētājs un Senāta departamentu priekšsēdētāji

n o l ē m a

Noraidīt Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama tiesneses R.Miglas lūgumu par pieteikuma pakļautības noteikšanu.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs I.Bičkovičs
Senāta departamentu priekšsēdētāji P.Dzalbe,
Z.Gencs, V.Krūmiņa

III

TIESĪBDOMAS: REFERĀTI, PUBLIKĀCIJAS

Kalvis TORGĀNS,

Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta senators,
LU Juridiskās fakultātes profesors, LZA akadēmiķis

KURAS IESTĀDES IR PATSTĀVĪGAS CIVILTIESISKO ATTIECĪBU DALĪBNIECES?

Virsrakstā liktais jautājums ir izraisījis debates un strīdus vairāku apstākļu dēļ. Pirmkārt, tādēļ, ka iestādes ir daudzveidīgas, galvenokārt nodarbojas ar valsts pārvaldes jautājumu risināšanu, šajā jomā definētas kā publisko personu struktūrvienības, un tādēļ ir grūtības noformulēt, kas vispār ir iestāde. Valsts pārvaldes iekārtas likums ir ieviesis zināmu skaidrību pārvaldes institūciju hierarhijā, bet nav izslēdzis termina „iestāde” lietošanu šaurākā un plašākā nozīmē. Otrkārt, jaunu likumu pieņemšanas dēļ sarežģītāk kļuvis nošķirt attiecības un līdz ar to atbildību civiltiesību, cilvēktiesību un valsts pārvaldes jomās¹. Treškārt, tiesu praksē vērojamas atšķirības procesā pielaisto vai pieaicināto institūciju juridiskā statusa aspektā. Ceturtkārt, kopš gadsimta sākuma pieņemti vairāki likumi, kas maina ierasto lietu kārtību.

Pēc tam, kad „Jurista Vārdā” bija publicēts un nedaudz komentēts raksts „Mantiskā atbildība privātajās un publiskajās tiesībās”², šo rindu autors tika aicināts vēlreiz izteikties par rakstā skartajiem jautājumiem. Tāpēc šajā rakstā, daļēji atkārtojot jau teikto, tiek mēģināts pateikt, ka valsts pārvalde, iespējams, nav svarīgi noskaidrot, vai tiesiska konflikta dalībnieks ir vai nav juridiska persona, jo katrs pārvaldes posms pārstāv valsts iekārtu, bet, tiklīdz konflikts skar civiltiesiskas attiecības, svarīgi ir noskaidrot to juridisko personu, kas atbilstoši civiltiesību pamatpostulātiem spēj uzņemties saistības un nest atbildību. Administratīvo tiesību ieskatā ministrijas nav juridiskas personas, nemaz nerunājot par zemāka ran-

¹ Cilvēktiesību aizsardzība Eiropas Cilvēktiesību konvencijas izpratnē ir valsts atbildība, taču tās īstenošanā mijiedarbojas civiltiesisko un administratīvi tiesisko instrumentu pielietošana.

² Torgāns K. Mantiskā atbildība privātajās un publiskajās tiesībās. Jurista Vārds, 15.11.2011, Nr.46., 4.-13.lpp. un komentāri - 22.11.2011, Nr.47, 3.lpp.

ga iestādēm. Prakse rāda ko citu. Tiesu informācijas sistēmā (TIS) pavisam viegli iegūstam informāciju, ka 2011. gada 11 mēnešos ir skatītas 59 civillietas, kurās viens no dalībniekiem ir ministrija, 2010. gadā ir skatīta 41 tāda lieta, bet 2009. gadā – 29 lietas. Prasības pret dažādām ministrijām celtas gan par īpašuma strīdiem, gan darba attiecībām, gan mantiska un morāla kaitējuma atlīdzību (dažas gan ir droši nošķiramas kā strīdi, kas izriet no administratīvajām attiecībām, tātad nav civiltiesiski). Taču pārējo skaits ir pietiekami liels, lai jautātu, vai spriedumi un lēmumi apmēram 120 civillietās, vairums no kurām bijušas arī Senāta izskatīšanā, ir kļūdaini pieņemti un labākajā gadījumā caurskatāmi no jauna administratīvajā tiesā, vai arī tie uztverami kā pierādījumi, ka isto subjektu atrašana civilstrīdos notiek pretēji administratīvo tiesību doktrīnai par juridiskām personām, vai samierinoši deklarēt, ka Valsts pārvaldes iekārtas likums neregulē detaļās valstisko veidojumu dalību privātajās attiecībās un tāpēc tiesām ir tiesības pielietot arī civiltiesisko doktrīnu. Tātad, vai blakus svarīgajam un svētīgajam darbam administratīvo attiecību laukā vismaz dažas valsts vai pašvaldības iestādes piedalās arī civiltiesiskajās attiecībās, tostarp nes civiltiesisku atbildību. Ja tā būtu, vai piemērojami kritēriji, pēc kuriem klasificē institūcijas valsts pārvaldes hierarhijā, vai varbūt tās jāšķiro pēc civiltiesībās pieņemtajiem kritērijiem.

Diskusija nav par subjektu klasifikāciju pēc kompetences lēm pārvaldes jautājumus

Cilvēka pamattiesību, kā arī citu mantisko un nemantisko tiesību aizsardzībai tiek pielietoti gan civiltiesiski, gan administratīvi un krimināltiesiski līdzekļi, attiecīgi arī tiesu instances

izskata trīs dažādu kategoriju lietas. Šajā rakstā iecerēts noskaidrot civiltiesisko aizsardzības līdzekļu pielietojumu valsts pārvaldes jomā. Sākotnēji tāds mērķis var izraisīt šaubas – vai ir vispār kāds pamats uzskatīt, ka privāto tiesību regulējuma institūtus pielieto publiskajās tiesībās? Jau kopš romiešu tiesībām ir atzīta publisko tiesību nošķiršana no privātajām, kaut gan nav noliegta nepieciešamība pētīt šo divu nozaru mijiedarbību, kā arī lietoto terminu izpratni. Civilists kā viesis administratīvo tiesību laucīnā var priecāties un interesēties: „Ak, jums arī ir tāds termins kā juridiska persona? Terminu *iestāde* civilisti gan laikam pārņēmuši no pārvaldes attiecību regulējuma? Kā jūs definējat juridisku personu, kā iestādi?” Atklājas, ka juridiskas personas definīciju administratīvo tiesību publikācijās neizdodas atrast un, iespējamo atbildīgo meklējot, ir svarīgāk noskaidrot, vai attiecīga institūcija ir sākotnējā vai atvasinātā publiskā persona, vai varbūt tikai iestāde, kas darbojas publiskas personas vārdā. Un vēl esot svarīgi noskaidrot, vai tā iestāde esot tiešās vai pastarpinātās pārvaldes iestāde. Un civilisti jau arī nezinot, vai Civillikuma (turpmāk - CL) 1407.pantā rakstīts par visām iestādēm, vai tikai kādā šaurā nozīmē.

Tiesu prakse un daži samērā nesen izdoti likumi mudina pētīt dziļāk. 1998.gada 28.maijā pieņemts likums „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”³, tam 2005.gada 2.jūnijā sekoja Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums⁴. Tie nosaka zaudējumu atlīdzības, kas ilgstoši uzskatīta par civiltiesisku atbildību, pielietojšanu kā valsts pārvaldes iestāžu vai valsts kopumā atbildības izpausmi. Arī citi uz valsts pārvaldes sakārtošanu vērsti likumi, kā Administratīvā procesa likums (turpmāk - APL)⁵, Valsts pārvaldes iekārtas likums⁶, skar mantisko atbildību, kas ilgstoši tikusi uzskatīta par civiltiesību jomu (izņemot, protams, administratīvos sodus un kriminālprocesā regulēto mantas konfiskāciju un mantiskas kompensācijas noteikšanu (agrāk – civilprasības apmierināšanu) cietušajam). Iepriekš minētie likumi rāda, ka Latvijā ir notikušas būtiskas pārmaiņas valsts pārvaldes tiesiskajā regulējumā, kas liek apgalvot, ka nākotnē jautājumi par kaitējuma atlīdzību publisko tiesību un attiecību novadā risināmi citādi, nekā noteica likumi, piemēram, 1997.gadā, kad notika Talsu traģēdija, kurai sekoja 16 prasības tiesā par kaitējuma atlīdzību, kas nonākušas līdz Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamentam un varētu radīt iespaidu, ka civilprocesuālais ceļš ir vienīgais ceļš, kādā risināmi kaitējuma atlīdzības jautājumi gadījumos, kad par prasījumu pamatu norādīta valsts pārvaldes institūciju nepienācīga savu uzdevumu pildīšana sabiedriskās kārtības un drošības garantēšanai. Šis iespaids ir maldīgs, kaut gan vēl 1997.gadā (kad radās pamats prasībām sakarā ar minēto Talsu traģēdiju) tas bija atbilstošs tā laika likumiem. Tātad citās tiesu lietās par kaitējuma nodarīšanu daudzas atbildes jau būs meklējamas norādītajos likumos un judikatūra veidosies šo likumu ietekmē. Ir izveidotas administratīvās tiesas, kas citu lietu starpā izskata lietas par kaitējuma atlīdzību.

Taču nevar apgalvot, ka ir pilnīga skaidrība par mantiskās atbildības regulējumu un tiesas lietu sadalījumu starp civilprocesā un administratīvajā procesā skatāmajām.

³ Ziņotājs, 1998, Nr.14.

⁴ Pieņemts 2005.gada 2.jūnijā. - Ziņotājs, 2005, Nr.13.

⁵ Administratīvā procesa likums. Pieņemts 25.10.2001., spēkā no 01.02.2004., Turpmāk – APL

⁶ Pieņemts 2002. gada 6.jūnijā. - Ziņotājs, 25.07.2002, Nr. 14, Latvijas Vēstnesis 21.06.2002, Nr.94.

Varam konstatēt šādas patiesības un problēmas:

1. Atlīdzība par zaudējumiem un morālo kaitējumu paredzēta gan civiltiesībās, gan administratīvajās tiesībās.

2. Šādi prasījumi virzāmi attiecīgi civilprocesa vai administratīvā procesa kārtībā.

3. Ir jāatrod droši kritēriji šo divu veidu prasījumu nošķiršanai, lai neradītu jucekli vai patvaļu. Nevar būt tā, ka vienveidīga satura prasības pirmdienās uzskata par civiltiesiskām, bet otrdienās par administratīvi tiesiskām.

4. Jānoskaidro, kādi ir tie subjekti, pret kuriem var vērst prasījumus vienā un otrā gadījumā, tostarp, kādas ir atšķirības starp juridisku personu civiltiesībās un publisku personu valsts pārvaldes attiecībās.

Būtu pārsteidzīgi apgalvot, ka jaunie 2002. un 2005.gada likumi nosaka visu strīdu, kuros ir valststiesību (administratīvi tiesiskais) elements, nodošanu administratīvā procesa jomai un pilnībā izslēdz civiltiesiskus strīdus starp fizisku personu un valsts institūciju, tostarp cilvēktiesību aizsardzības jomā. Jāpatur vērā arī attiecības, kas saistās ar valsts iestāžu saimniecisko palīgfunkciju veikšanu.

VALSTS KĀ VIENOTS ORGANISMS PĀRVALDĒ UN SAIMNIECISKAJĀ DARBĪBĀ

Nav šaubu, ka valsts funkcionēšana izpaužas vismaz divās atšķirīgās jomās. Viena ir valsts pārvaldes joma (publiski tiesiskās attiecības) un otra saimnieciskā joma (civiltiesiskās attiecības). Zinātnieki vēl, protams, nosauks kultūrizglītojošo, aizsardzības un citas jomas. Taču pievērsīsimies pirmajām divām nosauktajām. Katrs salīdzinājums ir nosacīts. Paturot to vērā, uzdrošināsimies valsti salīdzināt ar dzīvu organismu, piemēram, cilvēku. Valsts varas īstenošana notiek ar dažādu publisko personu un iestāžu palīdzību. Nosacīti tās var uzskatīt par rokām, kuru valstij ir, iespējams, tikpat, cik ministriju, ar attiecīgi elkoņiem, plaukstām, pirkstiem. Visiem locekļiem jādarbojas noteiktā disciplīnā, pakļaujoties centra gribai, kaut gan katram pirkstiņam ir sava funkcija un atbildība (administratīva). Varētu iet vēl tālāk un salīdzināt šo organismu ar pianistu, kas atskaņo simfoniju „Laba pārvaldība”. Ja kāds pirkstiņš nospiedīs nepareizu taustiņu vai izjauks ritmu, vairo pianistu (jo valsts aparāta visi posmi visu dara valsts vārdā). Vainīgo pirkstu neizslēgs no spēles, kaut dažkārt dara arī tā (aparāta optimizācija).

Citādi ir privāttiesiskajās attiecībās. Valstij pieder lielas bagātības un, kaut arī valsts saimniecisko funkciju jācenšas pēc iespējas sašaurināt, tā tomēr pastāv. Arī šajā jomā visu var pakļaut vienota centra gribai un kontrolei (administratīvi birokrātiskā sistēma). Taču efektīvāka un auglīgāka ir tāda saimnieciskā, kurā dažādām saimnieciskām vienībām ir liela patstāvība un ieinteresētība. Lai valsts ar savu mantu spētu sekmīgi konkurēt ar privātajiem komersantiem un panāktu valsts bagātības pieaugumu, tiek veidotas valsts akciju sabiedrības, sabiedrības ar ierobežotu atbildību, arī valsts kopumā darbojas kā civiltiesisko attiecību subjekts, respektīvi, juridiska persona. Lai to raksturotu, ir jāmeklē cits salīdzinājums. Piemēram, varētu iztēloties, ka valsts palaiž laimes meklējumos (preču naudas attiecībās) milzīgu kuģu (juridisku personu) armādu, cerot, ka visi atgriezīsies ar bagātu guvumu, bet pieļaujot arī, ka kāds kuģis nogrimst. Tad žēl, bet neko darīt, ja vien kuģis nav tik svarīgs, ka jāveic glābšanas darbi. Komplikēts kļūst jautājums tādēļ, ka preču naudas attiecības veidojas ne tikai peļņas gūšanai, bet arī valsts pārvaldes institūcijām – to darbības nodrošināšanai (telpas, transports, remonts, datori, kancelejas preces). Te neder formula „valsts

veidojumi preču naudas attiecībās visu dara valsts vārdā”. To saprotot, valsts samērā dāsnī daļa juridiskas personas statusu dažādām iestādēm, piemēram, Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei, Finanšu un kapitāla tirgus komisijai, augstskolām, arī pašvaldībām. Ja nevar tā, tad pārvaldi un saimnieciskas funkcijas veicošas iestādes pārveido par akciju sabiedrībām, kā a/s „Latvijas valsts meži”, „Valsts nekustamie īpašumi”, „Elektronisko sakaru direkcija”, „Latvijas Garantiju aģentūra”, vai ministriju sistēmā veido dažādu nosaukumu struktūras, taču ļoti sargās atzīt saimniecisku funkciju veikšanu vadošajās, stratēģiskajās, vai kā nu labāk nosaukt, valsts pārvaldes institūcijās, piemēram, ministrijās. Pat ne minimālā apjomā! Turpinās apgalvojumi, ka pēdējās nekad un nekur neko civiltiesisku nevar darīt savā vārdā un ka tām nav absolūti nekādas nošķirtas naudas vai mantas. Vai nav savādi, ka ministrija nav juridiska persona, bet tās sistēmā gan var atrast šādas tiesīgākas par pašu ministriju iestādes? Juridiski skan nepārliecinoši, ka valsts iestāde visu un jebko dara kā valsts pārstāvis. Var jau nekonkrētu pilnvarojumu saskatīt nolikumā, bet arī tad jāatceras, ka pilnvarnieks tikai pārstāv pilnvaru devēju un tāpēc par visiem mantiskiem grēkiem, piemēram, nemaksāšanu par remonta darbiem, darba piespiedu kavējumu, prasība būtu ceļama pret Latvijas Republiku. Iespējams, ka likumu veidotāji ir kļuvuši pārāk piesardzīgi pēc daudzajām prasībām, kas pieteiktas sakarā ar Talsu traģēdiju. Jautājums par deliktu valsts pārvaldē un tā nošķiršanu no civiltiesiska delikta ir risināms un par to nedaudz ir arī šajā rakstā. Bet ir svarīgi pārvarēt aizspriedumus vai neizpratni un atzīt, ka vismaz nelielā diapazonā valsts iestādes piedalās civiltiesiskās attiecībās. Mierinājumam jāpiebilst, ka ir jau viņam arī iespēja saukt palīgā valsts budžeta rezerves „Glābiet, mūsu kuģis grimst!”

JAUNS ATBILDĪBAS VEIDS ADMINISTRATĪVAJĀS TIESĪBĀS

K. Dišlers norādījis, ka valsts pārvaldes novadā pastāv dažādas attiecības starp valsti un pašvaldībām, valsti un tās orgāniem, taču vislielākais daudzums publiski tiesisku attiecību konstatējams starp valsts un pašvaldību orgāniem vienā pusē un indivīdiem kā publisko pienākumu un publisko subjektīvo tiesību subjektiem otrā pusē⁷. Administratīvo tiesību zinātnē atbildības aspektā visvairāk uzmanības veltīts tieši indivīdu administratīvajai atbildībai. Taču, kā atzīst citi autori, maz uzmanības veltīts pārvaldes attiecību tiesīgās (administrējošās) puses atbildībai. “Atbildība ir elements, kuram valsts pārvaldes iestādes kompetences aktā parasti netiek veltīta vajadzīgā uzmanība”⁸.

Vēsturiski šajā jomā ir notikušas milzīgas izmaiņas, ko ieteksmīgi apstiprinājis K. Dišlers, atgādinot laikus, kad indivīdi bija absolūti un bez kādām ierunām pakļauti valsts (vai pat viena monarha) gribai un iegribām ne tikai valsts pārvaldes, bet arī civiltiesiskajā sfērā, un ne tikai vergi vai dzimticilvēki, bet arī brīvie pilsoņi. Valsts pārvaldē pati valsts bija vienīgais tiesīgais subjekts, turpretim indivīdi bija atkarīgi no valsts žēlastības, garantēta tiesiska statusa nebija nevienam⁹. Tikai ar 19.gs. otro pusi par valdošo un vēlāk vienīgo kultūras valsts pamatprincipu kļuva tiesiska valsts. Tātad valsts pakāpeniski pati ierobežoja savu varu pret pilsoņiem un to apvienībām (R.Jeringa un G. Jellineka valsts labprātīgas pašie-

robežošanās teorija), sākotnēji atzīstot sevi civiltiesībās par tādu pat subjektu kā citi, bet vēlāk publisko tiesību novadā nosakot, ka valsts rīcība ir padota likumiem un tiesām.¹⁰

Latvijā 2001.gadā esam nonākuši pie APL¹¹, kura 92.pants nosaka:

„Ikviena ir tiesīgs prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par mantiskajiem zaudējumiem vai personisko kaitējumu, arī morālo kaitējumu¹², kas viņam nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību.”

Nedaudz vēlāk tika pieņemts Valsts pārvaldes iekārtas likums, kurā raksturotas tās institūcijas, kas īsteno valsts kā sākotnējās publiskās personas (un vienlaicīgi civiltiesiskas juridiskās personas) funkcijas, un darbojas vai nu valsts vārdā, vai kā autonomas kompetences personas. Bet šie likumi nedeva skaidru atbildi par to, kā nošķirt atbildību valsts pārvaldē no civiltiesiskās.

Zināmu skaidrību gūt ļauj 1998.gada 28.maija likums „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”¹³ un 2005.gada 2.jūnija Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums¹⁴.

Pirmais nosauktais likums attiecas tikai uz justīcijas iestāžu darbu, precizāk – kļūdām darbā. Tas nenosaka, ka atbild pašas iestādes, bet satur uzdevumu valstij kopumā rast līdzekļus zaudējumu atlīdzināšanai. Otrais aptver visu valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu un personiskā (arī morālā) kaitējuma atlīdzināšanu. Tā mērķis ir nodrošināt privātpersonām Satversmē un APL noteiktās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu par pārvaldes iestāžu nodarīto kaitējumu. APL 4.pantā ir skaidri norādījumi, ka iestāde zaudējumu var nodarīt ar darbību, izdodot prettiesisku administratīvo aktu vai veicot prettiesisku faktisko rīcību, vai arī ar bezdarbību, ja iestādei bija pienākums rīkoties, bet tā prettiesiski nav rīkojusies. Tieši šī 4.panta beigu daļa dod plašas iespējas fiziskām personām izvirzīt prasījumus, apgalvojot, ka valsts iestādes un amatpersonas nav pildījušas valstiskās funkcijas pietiekami efektīvi, lai novērstu veselības vai mantas apdraudējumus masu pasākumos, demonstrāciju laikā, plūdos vai noziedzības apkarošanā. To, ka apskatāmais likums aptver arī pārvaldes iestādes darbības vai bezdarbības izraisītu cilvēka nāvi, skaidri pauž šāds likumā ietverts norādījums: iestādes prettiesiskas rīcības rezultātā bojā gājušas fiziskās personas tuvinieks arī var būt cietušais.

APL 22., 23. un 94.pants pietiekami skaidri nosaka Latvijas Republikas, atvasināto publisko tiesību personu (pašvaldību u.c.) spēju un pienākumu atlīdzināt kaitējumu, tostarp Latvijas Republikas atbildību par tiesās un pastarpinātās pārvaldes iestādes izraisītu kaitējumu. Taču neskaidrības izraisa APL 22.panta otrajā daļā un 94.panta pirmās daļas 4. punktā norādīto citu publisko tiesību subjektu loks, respektīvi, kuri ir tie subjekti, kuriem ir savs patstāvīgs budžets kaitējuma kompensēšanai. Var noprast, ka pie tādiem pieskaitāmas tādas ministrijām padotas institūcijas kā valsts akciju sabiedrība “Ceļu satiksmes drošības direkcija”, Iekšlietu ministrijas Nodrošinājuma valsts aģentūra, valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Iekšlietu ministrijas poliklinika”. Bet tām

¹⁰ Ibid, 120. lpp.

¹¹ LR likums: Administratīvā procesa likums. Pieņemts 25.10.2001., spēkā no 01.02.2004., ar vēlākiem grozījumiem.

¹² Prettiesiskas rīcības sekas apkopojoši var apzīmēt ar terminu “kaitējums”, tāpēc turpmāk šis termins lietots arī kā mantiskos zaudējumus un personisko (morālo) kaitējumu aptverošs termins.

¹³ Ziņotājs, 1998, Nr.14.

¹⁴ Ziņotājs, 2005, Nr.13. Turpmāk – Zaudējumu atlīdzināšanas likums.

⁷ Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. Oriģinālizdevums 1938., Faksimilizdevums; Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 130. lpp.

⁸ Stucka A. Administratīvās tiesības. R., 2009, 127. lpp.

⁹ Dišlers K. Cit sac., 113., 118.-119. lpp.

valsts pārvaldē tik tiešām ir maza loma. Par SIA un AS arī nerodas šaubas, divaini tikai, ka šādas SIA un AS Valsts tiešās pārvaldes iestāžu datu bāzē sauc par iestādēm¹⁵. Daudz nozīmīgāks ir jautājums par to, vai nākotnē arī ministrija kādā strīdā varēs būt atbildētāja, vai tikai pārstāvēt valsti?

Atbildības mehānisma un būtības izpratnei aplūkosim tikai prasījumus par tiešās pārvaldes iestādes nodarīta zaudējuma atlīdzinājumu (Zaudējumu atlīdzināšanas likuma 18.pants):

(1) Tiešās pārvaldes iestāde, kas saņem privātpersonas iesniegumu par zaudējuma atlīdzinājumu, nekavējoties pārsūta to augstākai iestādei vai citai normatīvajos aktos noteiktajai iestādei (lēmējīestādei). Ja augstākās iestādes nav vai tā ir Ministru kabinets un normatīvajos aktos nav noteikta cita iestāde, iesniegumu izskata attiecīgā tiešās pārvaldes iestāde.

(2) Lēmējīestāde mēneša laikā pēc iesnieguma saņemšanas izvērtē zaudējuma atlīdzinājuma tiesisko pamatu un pieņem lēmumu par zaudējuma atlīdzinājuma piešķiršanu un atlīdzinājuma apmēru vai arī par iesnieguma noraidīšanu.

Likuma 20.pantā teikts: Ja privātpersonas iesniegumu par zaudējuma atlīdzinājumu saņem pastarpinātās pārvaldes iestāde, kas ar savu rīcību, pildot citas atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas funkcijas vai uzdevumus, nodarījusi zaudējumu, tā nekavējoties pārsūta iesniegumu piekritīgajam atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas orgānam, bet iesnieguma kopiju nosūta ministrijai, kurai attiecīgā atvasināta publisko tiesību juridiskā persona ir padota.

Skaidri redzams, ka šis nav civiltiesiska strīda risināšanas ceļš. Turklāt izskatīšanai tiek virzīts nevis prasības pieteikums, bet gan iesniegums par zaudējuma atlīdzību. Tā pamats ir tiesību aizskārums nevis civiltiesiskajās, bet valsts pārvaldes attiecībās. Pieteicējs lūdz nevis piedzīt, bet vēlas panākt sev labvēlīga akta izdošanu, kas gala rezultātā tomēr novestu pie atlīdzības samaksas. To, kā administratīvās tiesas risina zaudējumu (kaitējuma) atlīdzības jautājumus, var nedaudz iepazīt Augstākās tiesas mājas lapā¹⁶. Jāsecina, ka reāli pastāv atbildības veids, kura pamats ir APL un citi likumi par valsts pārvaldi, kurus skata administratīvā procesā, bet kas beigās noved pie kaitējuma atlīdzības tāpat kā prasības tiesvedībā civilprocesā.

Plašāka iepazīšanās ar tiesu praksi rāda, ka civiltiesisko strīdu nošķiršana no administratīvā procesā skatāmajiem nebūt nav viegla un skaidra¹⁷.

Likums nenorobežo atbildību pēc nodarītāja statusa (ir vai nav juridiska persona), kaut gan nosaka atšķirīgas jautājumu risināšanas procedūras attiecībā uz dažādām pārvaldes iestādēm atbilstoši to dalījumam Valsts pārvaldes iekārtas likumā. Attiecīgi saskaņā ar likuma 3.pantu (Zaudējuma atlīdzinājuma finansēšanas avoti) zaudējumu atlīdzina no:

- 1) valsts pamatbudžeta;
- 2) pašvaldības budžeta;
- 3) citas atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas budžeta;
- 4) publiskās aģentūras patstāvīgā budžeta līdzekļiem, ja aģentūrai piemīt procesuālā tiesībspēja un šie līdzekļi neietilpst nevienas šā panta 1., 2. vai 3.punktā minētās publisko

tiesību juridiskās personas budžetā, un aģentūra ir nodarījusi zaudējumu jomā, kurā tā darbojas sava budžeta ietvaros.

Var teikt, ka valsts pārvaldē nodarīto zaudējumu atlīdzināšana ir noregulēta, nerisīnot jautājumu par to, kuras iestādes ir juridiskas personas civiltiesiskā izpratnē, bet gan operējot ar nozarē definētiem jēdzieniem, tostarp tādiem kā *subjekts, ja tam piemīt procesuālā tiesībspēja, juridiskas personas orgāns, piekritīga iestāde, patstāvīgs budžets*, darbība tā ietvaros. Taču ir arī formulējumi, kuros parādās termins „juridiska persona”. Piemēram, „zaudējumu atlīdzina no valsts pamatbudžeta, ja to radījusi pastarpinātās pārvaldes iestādes rīcība, pildot tiešās pārvaldes funkcijas vai uzdevumus. Zaudējumu atlīdzina no attiecīgās atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas budžeta, ja to radījusi pastarpinātās pārvaldes iestādes rīcība, pildot atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas autonomās funkcijas vai uzdevumus”. Administratīvajām tiesām nāksies precizēt vēl daudzas lietas, bet cerēsim, ka tās tiks galā. Jāuzsver, ka atbildība par valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu (kaitējumu), neraugoties uz tās ekonomisko līdzību ar atbildību par kaitējumu civiltiesībās, ir atsevišķs un jauns atbildības veids administratīvajās tiesībās. To paredz īpašs likums, kas strīdu izskatīšanai nosaka administratīvo ceļu un procedūru, APL 97.pantā kā palīgavotu atbildības priekšnosacījumu un apmēra noteikšanai norādot civiltiesību principus.

Liekas, ka ne tiesām, kas skata civiltiesiskus strīdus, kuros prasības celtas pret valsts institūcijām, ne civiltiesību zinātnei nevajadzētu satraukties par termina *juridiska persona* lietošanu administratīvajās tiesībās. Taču īstenība ir tāda, ka valsts iestādes parādās arī civiltiesiskos līgumu un deliktu strīdos, un tad apskatītais iespējamo atbildīgo personu dalījums Valsts pārvaldes iekārtas likumā un APL nav piemērojams. Nepārmēsim Valsts pārvaldes iekārtas likuma radītājiem, ka tas tikai dažos pantos regulē administratīvo tiesību subjektu palīgfunkciju īstenošanu, tostarp civiltiesisku līgumu slēgšanu, likuma galvenais mērķis ir regulēt pamatfunkcijas – valsts pārvaldes veikšanu. Taču nekļūsim smieklīgi kategoriski apgalvojot, ka par iestāžu rīcību un nodarītiem zaudējumiem vienmēr atbild Latvijas Republika. Iedomāsimies valsts iestādes vadītāju, kas sakarā ar bojātām iestādes ieejas durvīm vērsas pie remontdarbu SIA ar šādu piedāvājumu: „Latvijas Republikas vārdā lūdzu salabot mums durvis un tās vārdā apsolu samaksāt remontdarbu izdevumus! Parakstīsim līgumu.” Vai: „Latvijas Republikas vārdā es piedāvāju Jums kļūt par nodaļas lietvedi mūsu iestādē, slēgsim ar Latvijas Republiku darba līgumu.”

Izplatīts ir arguments, ka valsts iestādēm nav savas mantas, visa manta, ieskaitot budžeta asignējumus, ir valsts manta. Un valsts varot jebkurā brīdī to, ko devusi, arī atņemt. Tāpēc par nošķirtu mantu neesot pamata runāt. Valsts iestādi atšķirībā no akciju sabiedrības (juridiskas personas) varot jebkurā brīdī likvidēt. Var jau gan! Bet arī akciju sabiedrību tās akcionāri var nolemt likvidēt. Pārspīlēts ir uzskats, ka tikai īpašuma tiesības dod pietiekamu stabilitāti, kas ļauj piedalīties naudas preču attiecībās. Valsts budžetu ar samērā detalizētu līdzekļu saņēmēju norādījumiem kā nekā apstiprina Saeima. Iestāžu likvidāciju vai apvienošanu, sadalīšanu arī nelemj kā ikdienas sīkumu. Tāpēc budžeta līdzekļi ar sadalām, piemēram, saimnieciskajam nodrošinājumam, rada zināmu mantisku patstāvību, pietiekamu, lai uzņemtos savā, nevis Latvijas Republikas vārdā samaksāt par durvju labošanu un maksāt darba algas darbiniekiem. Tā ir mantiskā nošķirtība, kas raksturīga juridiskai personai civiltiesiskajās attiecībās. Tiesai, nelasot iestādes nolikumu un nemeklējot

¹⁵ <http://tpi.mk.gov.lv/ui/InstitutionContent.aspx?InstitutionID=3&LMenuID> (aplūkots 2.11.2011)

¹⁶ Sk., piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 6.maija spriedumu lietā Nr. A42554406, SKA – 155/2011. <http://www.at.gov.lv/files/archive/departament3/2011/155-ska-2011.pdf> (aplūkots 27.10.2011).

¹⁷ Augstākās tiesas Senāta 2011.gada 7.oktobra lēmums lietā Nr.SKA-957/2011; Augstākās tiesas Senāta 2010.gada 8.jūlija lēmums lietā Nr.SKA-635/2010..

tur vārdus „ir juridiska persona”, jāapsver, vai šī iestāde ir rīkojusies ar saviem šādi nošķirtiem līdzekļiem.

Krietni piesardzīgākiem jābūt gadījumos, kad kāda persona prasa atlīdzināt tai nodarītus zaudējumus. Tad iespējami divi varianti: atbild valsts kopumā vai atbild kāda valsts pārvaldes sistēmā ietilpstoša institūcija, kurai ir spēja atbildēt par pašas nepamatotu rīcību (te pirmkārt nosaucamas atvasinātās publiskās personas, bet vai tikai?).

Dažkārt jautājums par iestādes piedalīšanos civiltiesiskajās saistībās tiek apspriests civiltiesiskās atbildības robežu un iespējamās maksātspējas aspektā. Ir dzirdēts nostāsts par pārcentīgu tiesu izpildītāju, kas piedziņas īstenošanai, draudot ar drīzu izsoli, aprakstījis iestādes datorus un citu mantu. Civilprocesa likuma 572.pants satur vienīgi norādi, ka piedziņu pēc izpildu dokumentiem tiesu izpildītājs vispirms vērs uz juridiskas personas naudas līdzekļiem, kuri atrodas kredītiestādēs. Nekādu atrunu par ierobežojumiem attiecībā uz iestādēm Civilprocesa likumā nav. Piedziņas vērsšana pret iestādi nedrīkst novest pie valsts funkciju izpildes paralīzes. Tāpēc acimredzot ir vajadzīgi ierobežojumi vai arī jānosaka citas publiskas personas subsidiāra atbildība aprakstītajā situācijā. Likumu papildināt ar šādiem ierobežojumiem būtu gudrāk nekā noliegt iestāžu dalību civiltiesiskajās attiecībās.

APZĪMĒJUMS PERSONA PRIVĀTAJĀS UN PUBLISKAJĀS TIESĪBĀS

Likumos un jurisprudencē vispār tiesisko attiecību dalībnieku apzīmēšanai lieto dažādus terminus, kuru vienveidīga izpratne ir priekšnoteikums skaidrībai un noteiktībai likumu piemērošanā, tiesas spriešanā un tiesiskās sistēmas izpratnei kopumā. Visās tiesību nozarēs pieņemts lietot divus vispārinotus apzīmējumus – *subjekts* un *persona*, pēc tam katrā nozarē konkretizējot, kādi ir šo personu (subjektu) veidi. Ar terminu „persona” var tikt apzīmēts indivīds vai sociāls veidojums, kas ir spējīgs būt par tiesību un pienākumu nesēju attiecīgajā tiesību nozarē. Attiecībā uz to, kādi sociāli veidojumi var būt par tiesību un pienākumu nesējiem, dažādās tiesību nozarēs ir atšķirīgas prasības, dažādi priekšnoteikumi. Civiltiesībās (vai plašāk – privāttiesībās) personu apakšgrupas ir: 1) fiziskas personas, 2) juridiskas personas, un par to pazīmēm un tiesību subjektību lielu strīdu nav, kaut gan attiecībā uz juridisku personu pastāv diskusijas par labāku definīciju, pazīmju skaitu, rīcībspēju. Bet nav apstrīdams, ka privāttiesiskās atbildības laukā abas grupas ir istie un vienīgie atbildētāji. Turpretim administratīvajās (vai plašāk – publiskajās) tiesībās jautājums par personām ir krietni sarežģītāks, jo sarežģīta ir valsts institūciju hierarhija, līdz ar to grūtāk nošķirt katras institūcijas tiesības, pienākumus un atbildību, it sevišķi tad, ja prasījumi tiek izvirzīti (vienlaicīgi vai drošības pēc) arī pret Latvijas Republiku. Likumos un citos tiesību aktos tiek lietoti termini *iestāde*, *publiska persona*, *publisko tiesību juridiska persona*, *atvasināta publiska persona*, *publiskas personas orgāns* (*iestāde vai amatpersona*), *tiesās pārvaldes iestāde*, *pastarpinātās pārvaldes iestāde* (Valsts pārvaldes iekārtas likumā), *publisko tiesību subjekts*, *iestāde* (*tiesību subjekts vai tā struktūrvienība*), *augstāka iestāde*, *cits publisko tiesību subjekts*, *ja tam piemīt procesuālā tiesībspēja un ir patstāvīgs budžets* (APL). Nav viegli noskaidrot, ko kurš tiesīgs lemt un darīt, bet vēl jo grūtāk noskaidrot jautājumu – kurš ir mantiski atbildīgs par nodarītu kaitējumu.

Pārvaldes (administratīvajās) attiecībās, kas balstās uz varas un pakļautības principiem, veidojumiem, kuriem tiek dotas tiesības lemt valstiskus pārvaldes jautājumus, nav nozīmīgs tam piederošās (nošķirtās) mantas apjoms un tiesības rīkoties ar to,

bet gan kompetence, respektīvi, tas administratīvi kārojamo jautājumu kopums, kurā šis veidojums (iestāde) ir saņēmusi valsts deleģējumu patstāvīgi izdot saistošus nolēmumus, risināt strīdus, veikt organizatoriskus pasākumus. Klāt nācis arī pienākums mantiski atbildēt par zaudējumiem, kas tomēr neatiecas uz visām pārvaldes institūcijām, taču apgrūtina vienotas definīcijas izstrādāšanu visiem pārvaldes attiecību subjektiem. Ir skaidrs, ka visus nevar saukt par publisko tiesību juridiskām personām. Varētu domāt, ka pilnīgi pietiek ar terminu, kas pārsvārā lietots Valsts pārvaldes iekārtas likumā, proti, publiska persona. Taču gribas pielikt vēl klāt šo apzīmējumu *juridiska*, uzsvērt, ka runa ir par maksliģu, īpaši juridiskām attiecībām atzītu personu. Iespējams, tādēļ, ka tautas valodā par publisku personu sauc arī publiski plaši pazīstamus maksliģniekus, politiģus, bet pavisam slikti skan *publiskais nams*. Angļu valodā nesaka juridical person, bet gan legal person, legal entity, kas pauz niansi. Tātad pareizi būtu teikt juridiski atzīta vai legalizēta persona, taču tas ir pārāk gari un neērti.

Taču apskatīsim jautājumu, vai dalījumam ir praktiska nozīme. Kas mainās, salīdzinot subjektus divās nozarēs?

SALĪDZINĀJUMS: CIVILTIESISKAS JURIDISKAS PERSONAS UN PUBLISKA PERSONAS ATBILDĪBAS IZPAUSMES

Gan juridiska persona, gan publiska persona ir tiesību subjekti, tikai katra savā nozarē:

- Juridiska persona ir privāto (civiltiesisko attiecību) subjekts un atbild saskaņā ar CL un Civilprocesa likumu;

- Publiska persona ir publisko (administratīvo) tiesību subjekts un atbild saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likumu un APL.

No tā izriet būtiskas atšķirības.

- Civiltiesībās atbildība balstās uz tiesībās vienlīdzīgu subjektu attiecībām. Publiskajās tiesībās vadās no varas un padotības (subordinācijas) noteikumiem.
- Ja strīdu skata pēc civilprocesa normām, tad procesā dominē sacikstes princips, ja administratīvajā procesā, - tad objektīvās izmeklēšanas princips¹⁸.
- Ja pieteikta civilprasība, tad tā vērstā uz atbildētāja mantu, turpretim administratīvajā procesā jautājums ir atklāts, atlīdzība var būt no kādas iestādes budžetā esošiem līdzekļiem, no īpaši izveidota fonda vai valsts budžeta kopumā.
- Civillietās tiesa balstās uz CL noteikto zaudējumu pilnas atlīdzības un kaitējuma taisnīgas kompensēšanas noteikumiem, bet administratīvajās attiecībās noteikti atlīdzības “griesti” (varianti 100 vai 50 procenti no zaudējumiem, kaitējuma atlīdzinājumam – līdz 3000, 5000, 7000 vai 20000 latiem).
- Civiltiesiskos strīdos tikai dažos likumā noteiktos gadījumos vispirms jāizpilda pirmstiesas strīda noregulēšanas procedūra, turpretim valsts iestādes nodarīta kaitējuma atlīdzināšanas prasījumos ārpusstiesas noregulējums ir galvenais veids.
- Civilprasību skata pret prasītāja norādīto atbildētāju, administratīvajā procesā pieteikumu saņēmusi iestāde pati konstatē attiecīgo publisko tiesību subjektu, ja tas norādīts kļūdaini¹⁹.
- Atšķiras pārkāpēja ietekmēšanas līdzekļu veidi.

¹⁸ Sk. Levits E. Priekšvārds. Grāmata: Briede J. Administratīvais akts. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 4. lpp.

¹⁹ Par publisko un privāto tiesību nošķiršanu sk.: Briede J. Administratīvais akts. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 81.-83. lpp.

Tāpēc ir svarīgi praksē nošķirt personas civiltiesiskajā attiecībās no personām publiskajās tiesiskajās attiecībās.

Jau pieminētajās Talsu traģēdijas lietās prasības civilprocesiālā kārtībā ir celtas dažādos variantos: gan tikai pret Latvijas Republiku kopumā, gan pret valsti un autopacelēja valdītāju, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu (turpmāk VUGD) un Iekšlietu ministriju (turpmāk IeM), gan pret Latvijas Republiku IeM un VUGD personā. Tiesas instanču spriedumi šajās lietās²⁰ rāda, ka prasību izskatīšanas gaitā gan VUGD, gan IeM norāda, ka nav juridiskas personas, tāpēc nevar būt atbildētāji un no viņiem neko nevar piedzīt. Atbildētāju pārstāvji izvirza argumentus, ka pārvaldes laukā atbildība nav saistāma ar civiltiesisku kategoriju – juridisku personu, ka tiesai jānoskaidro atbildīgā iestāde, publiskā persona, kas noteikti neesot ne ministrija, ne VUGD.

Lai gan minētajās lietās prasības celtas kā no civiltiesiska delikta izrietošas, tiesas aizgāja pa to līniju, ka pamats ir valsts darbība sabiedriskās drošības jomā un par notiesāto un nenotiesāto valsts amatpersonu rīcību ir atbildīga Latvijas valsts. Raugoties uz līdzīga rakstura lietu iespējamību nākotnē, joprojām pastāv jautājums par to, vai atbildētājam jābūt juridiskai personai civiltiesiskā izpratnē, vai arī publiskai personai administratīvo tiesību izpratnē un vai pēdējā gadījumā lietojams termins publisko tiesību juridiska persona.

2002. gada 2. jūnija Valsts pārvaldes iekārtas likums ļoti labi raksturo dažādu institūciju statusu tajā jomā, kurai likums izdots, taču par mantisko atbildību šajā jomā pilnīgu skaidrību nedod. Minētā likuma sagatavošanas laikā Linards Muciņš, tolaik Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs, samērā plaši un skaidri žurnālā „Likums un Tiesības” izklāstīja publisko iestāžu klasifikāciju²¹. Raksta autors ir uzsvēris, ka tajā aplūkoti tikai publisko tiesību subjekti un tāpēc nav vajadzības aprakstīt arī privātās institūcijas. Taču rakstā ir dažas rindas, kas apskatāmā temata aspektā pelna sevišķu analīzi un varbūt arī precizējumus. Citēsim: „Ņemot vērā iepriekšminēto, jebkādu nozīmi zaudē diskusija par to, vai, piemēram, Ministru kabinets ir vai nav juridiska persona. Ministru kabinets ir valsts konstitucionāla iestāde, kura valsts vārdā kā tās institūcija pilda savas publiskās funkcijas, bet privāttiesiskajā jomā juridiska persona, kuras vārdā Ministru kabinets vai tās pilnvarota persona uzņemas saistības un iegūst tiesības, ir tikai viena - valsts”²². Par publisko tiesību jomu nav šaubu, visas institūcijas pilda savas publiskās funkcijas kā valsts sastāvdaļa. Un publisko funkciju pildīšanai patiešām nav svarīgi, vai Ministru kabinets ir vai nav juridiska persona. Taču par to privāttiesisko palīgfunkciju veikšanu viedoklis neliekas tik pārliecinošs, it sevišķi, ja pakāpjami nedaudz zemāk par Ministru kabinetu. Tad atrodam veselu rindu no publiskās varas ķermeņa zināmā mērā atdalītās publiskās autonomās iestādes, kas iedalītas pilntiesīgās iestādēs un iestādēs ar ierobežotu (?) tiesībspēju²³. Atrodam arī tādas iestādes, kas var būt civiltiesisku attiecību dalībnieces un nest civiltiesisku atbildību, nemaz nerunājot par tā saukto saimniecisko palīgfunkciju veikšanu.

²⁰ Sk., piemēram, Augstākās tiesas Senāta 2010.gada 24.novembra spriedumu lietā Nr. SKC-226 - 2010 <http://www.at.gov.lv/files/archive/department1/2010/skc-226.pdf>, sk. arī Senāta 2009.gada 16.decembra spriedumu lietā Nr. SKC-579/2009, 2010.gada 24.novembra spriedumu lietā Nr.SKC-226, 2011.gada 28.septembra spriedumu lietā Nr. SKC-274, Sk. arī: Stājas spēkā spriedums piedzīt no VUGD par labu Talsu negadījuma rezultātā cietušajam Ls 25 959 <http://www.at.gov.lv/lv/information/?page=1> (aplūkots 27.10.2011).

²¹ Muciņš L. Publisko iestāžu klasifikācijas modelis. Likums un Tiesības, 2000., Nr. 4, 98. – 102. lpp.

²² Turpat, 99.lpp.

²³ Muciņš L., cit sac., 101.-102.lpp.

Rakstā minēto valsts pārvaldi regulējošo likumu un CL analīze ļauj secināt, ka mantiskās atbildības jomā ir nošķiramas: a) civiltiesiskas juridiskas personas, tostarp tādas, kurām valsts deleģējusi konkrētas pārvaldes funkcijas, b) daži publisko tiesību personu veidi, kas ir patstāvīgi mantiskās atbildības subjekti (valsts, atvasinātas publiskas personas) gan administratīvās, gan civiltiesiskajās attiecībās, un c) dažas no valsts iestādēm, kas nav publisko tiesību personas Valsts pārvaldes iekārtas likuma izpratnē, bet var būt civiltiesisku darījumu dalībnieces un nest civiltiesisku atbildību. Apgalvojuma beigu daļa var izsaukt iebildumus, tāpēc jautājums apskatāms sīkāk, skarot arī jēdziena *iestāde* dažādās nozīmes.

IESTĀDES (DAŽAS) KĀ CIVILTIESISKAS JURIDISKAS PERSONAS

Pārvaldes iestādes veic ne tikai administratīvas funkcijas, bet savas darbības nodrošināšanai arī saimnieciskas, civiltiesiska rakstura funkcijas, pie nosacījuma, ka to veikšana nav uzdota kādai augstāk stāvošai iestādei vai speciāli izveidotai kapitālsabiedrībai. Jau K.Dišlers ir norādījis, ka pat valstij kā tiesību subjektam ir divi dažādi statusi – privāttiesiskais un publiski tiesiskais.²⁴ Neapšaubāmi tiesību subjekta īpašības ir tām valsts institūcijām, kas ar likumu vai nolikumu atzītas par atvasinātu publisku personu. Taču, ja kāda valsts vai pašvaldības iestāde nav nolikumā nosaukta par juridisku personu, tad tā var būt plašas (autonoma) vai šauras kompetences persona publisko tiesību (pārvaldes) jomā un tātad šīs iestādes pamatdarbībā. Tā var sekmīgi veikt pārvaldes darbības savas kompetences ietvaros, bet pēc citiem kritērijiem nosakāms tās statuss privāttiesisko attiecību jomā, un tur viņa var izrādīties galīgi nespējīga. Kā norāda Augstākās tiesas senatore Dr.iur. Jautrīte Briede, iestādēm ir zināma neatkarības (patstāvības) pakāpe, un tas, vai attiecīgajā gadījumā iestāde rīkojas kā privāto vai publisko tiesību subjekts, ir atkarīgs nevis no iestādes vēlmēs, bet gan no funkcijas, ko tā īsteno, un veida, kādā tas tiek darīts.²⁵ APL terminu skaidrojumā (1.pantā) atrodam norādi par to, ka iestāde var taisīt lēmumus un veikt cita veida darbību privāto tiesību jomā. Nav vienīgi pateikts izsmeloši, kuras iestādes var, kuras nevar. Pārsteidzīgs būtu apgalvojums, ka var visas, tikai ne kā publisko tiesību subjekts, bet valsts vārdā. Tad dažādas iestādes, atsaucoties uz saimniecisko funkciju pildīšanu, noslēgtu tādus līgumus un sabūvētu tādas dienesta pīlis, ka valsts nespētu samaksāt! Un sāktos tiesāšanās, sākumā par to, vai darbība bija kompetences ietvaros.

Valstij uz īpašuma tiesību pamata pieder kustama un nekustama manta, tā rīkojas ar šo mantu, slēdz līgumus, uzņemas saistības ar savu institūciju starpniecību. No šīm institūcijām vienai daļai ir juridiskas personas statuss, citām nav. Civiltiesiskos strīdos, kā jau norādīts, par pasi nevar būt nekas cits, kā tikai fiziskas un juridiskas personas.

Lasot Valsts pārvaldes iekārtas likumu, jāsecina, ka ministrija nav juridiska persona. No minētā likuma 1.panta 3. un 4.punkta izriet, ka tā ir tikai iestāde, kas darbojas publiskas personas vārdā. Līdz ar to, piemēram, Ekonomikas ministrijas nolikumā 6.7.punktā noteikts, ka ministrija valsts vārdā veic privāttiesiskus darījumus, kas nepieciešami ministrijas darbības nodrošināšanai²⁶; tāds pat noteikums ir Iekšlietu ministrijas nolikuma 6.7.punktā²⁷. Šie nolikumi izdoti saska-

²⁴ Dišlers K. Ievads administratīvo tiesību zinātnē. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 114.lpp.

²⁵ Briede J. Administratīvais akts. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 60., 64.lpp.

²⁶ Ministru kabineta noteikumi Nr.238, 2003.gada 29.aprīlī (prot. Nr.23 62.§)

²⁷ MK noteikumi Nr.240 “Iekšlietu ministrijas nolikums”. – Latvijas Vēstnesis, 70 (2835), 13.05.2003., ar grozījumiem.

ņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma 16.panta pirmo daļu. Valsts pārvaldes iekārtas likuma 5.pants „Publiskas personas atbildība par savām iestādēm” strikti nosaka, ka tiešās pārvaldes iestādes pārstāv Latvijas Republiku. Pati Latvijas Republika ir sākotnējā publiska persona. Atvasināta publiska persona ir pašvaldība vai cita ar likumu vai uz likuma pamata izveidota publiska persona. Tai ar likumu piešķirta sava autonoma kompetence, kas ietver arī sava budžeta veidošanu un apstiprināšanu. Tai var būt sava manta. Turpretim iestāde likuma 1.pantā definēta kā institūcija, kura darbojas publiskas personas vārdā un kurai ar normatīvo aktu noteikta kompetence valsts pārvaldē, piešķirti finansu līdzekļi tās darbības īstenošanai un ir savs personāls.

Tātad ministrija kā iestāde, darbojoties jomā, kas ar likumu nodota tās autonomā kompetencē, pārstāv publisko personu. Par tiešās pārvaldes iestāžu darbību ir atbildīga Latvijas Republika. Atvasinātā publiskā persona ir atbildīga par pastarpinātās pārvaldes iestāžu darbību. Vai šajā likumā nav domāta tikai atbildība par pārvaldes funkciju veikšanu, kļūdām un bezdarbību pārvaldē? Domājams, ka tā. Pretējā gadījumā būtu jāatzīst, ka ministrija nevar savā vārdā noslēgt ne pirkuma līgumu par rakstāmpiederumu iegādi par Ls 500, ne līgumu par telpu remontu, ne atbildēt par šādu līgumu nepildīšanu.

Skaidri zinām, ka dzīvē tā tas nav. Kā jau norādīts ievadā, dažādas ministrijas laiku pa laikam ir bijušas gan atbildētājas, gan prasītājas tiesā mantiskos un darba strīdos. Piemēram, Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2011.gada 22.jūnijā izskatīja civillietu sakarā ar atbildētājas Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas kasācijas sūdzību par Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2010.gada 29.novembra spriedumu J.D. prasībā pret Latvijas Republikas Aizsardzības ministriju par darba līguma uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu un par atlīdzības par darba piespiedu kavējumu izmaksāšanu²⁸. Ja ministrija šajā strīdā būtu juridiskā persona civiltiesiskā izpratnē, tad Senāts uz to būtu norādījis un nebūtu skatījis kasācijas sūdzību pēc tās būtības. Te neder primitīvi kategoriskais uzstādījums, kādu „Jurista Vārdā” pauž anonīmais zinātnis Ni: „Jebkurā gadījumā atbildētāja ir mūsu Latvijas Republika”, ne arguments, ka tādā gadījumā var iestāties iestādes maksātnespēja²⁹, jo pastāv robežas, kādās skata šādus civiltiesiskus strīdus, un mehānisms, kas pasargā iestādes no bankrota.

Kur ir kļūmes? Tādas atrodamas gan normatīvos aktos, gan to interpretācijā, un, lai tās atrastu, nepieciešams pievērsties juridiskas personas izcelsmei un būtībai.

Juridiskas personas veidošanās pirmsākumi rodami Senajā Romā. Romiešu civiltiesībās blakus atsevišķiem indivīdiem (fiziskām personām) tiesības piedalīties mantiskajās attiecībās pakāpeniski ieguva arī cilvēku radīti sociāli veidojumi (biedrības, labdarības fondi u.c.), kuriem bija nošķirta manta un mērķis piedalīties preču naudas attiecībās. Par galvenajām juridiskās personas pazīmēm atzītas divas: pirmkārt, civiltiesiskajā apgrozībā nepieciešamā mantas nošķirtība tādā līmenī, kas ļauj ar to rīkoties kā saimniekam, otrkārt, organizatoriskā vienotība un skaidrība par to, kas tiesīgs pieņemt lēmumus par darījumu slēgšanu un citiem civiltiesiskās apgrozības jautājumiem.

Sazarojoties tiesību nozarēm, respektīvi, patstāvīgu tiesību nozaru veidolu iegūstot civilprocesuālajām tiesībām,

²⁸ Augstākās tiesas Senāta 2011.gada 22.jūnija spriedums lietā Nr. SKC-980/2011.

²⁹ www.juristavards.lv/?menu=koment&action=2&lv_dala=3&id=239305&page=1

administratīvajām tiesībām un citām, terminu „juridiska persona” sāka pielietot arī ārpus civiltiesībām. Tas radīja sarežģījumus, jo administratīvajās tiesībās šai jēdzienā cenšas ielikt citādu saturu, ko rāda citētie ministriju nolikumi un Valsts pārvaldes iekārtas likums. Minētajā likumā samērā konsekventi lietots termins „publiska persona”, vienīgi terminu skaidrojumā Latvijas Republika nosaukta par sākotnējo publisko tiesību juridisko personu³⁰. Diemžēl definīciju, kas ir publisko tiesību juridiska persona, neatrodam. APL 34.pants nosaka, ka par atbildētājiem administratīvajā procesā var būt Latvijas Republika, pašvaldība, cita atvasināta publisko tiesību juridiska persona, vai cits tiesību subjekts 22.panta otrajā daļā minētajā gadījumā, kuram tātad ir nepilna apjoma tiesibsubjektība (jomā, kurā tas darbojas sava patstāvīgā budžeta ietvaros). Taču tas vēl nav viss. Likuma 34.panta otrā daļa rāda, ka atbildētāja pusē var pieaicināt iestādi, no kuras prasa attiecīgu rīcību, vai citu institūciju. Šādu pieaicināto iestādi nevar uzskatīt par līdzatbildētāju, jo atbildību nes sākotnējā vai atvasinātā juridiskā persona. Nav tā arī trešā persona, jo tā vispār nav persona. Cenšoties noregulēt valstij piederošās mantas pārziņāšanu, radās formula „īpašuma tiesības nostiprina valstij XX aģentūras vai ministrijas personā”, no tās vēlāk ir radusies ne visai veiksmīga formula: „lūdz piedzīt no Latvijas Republikas xx ministrijas un yy dienesta personā”. Ja īpašumu vēl varētu atdot kādam citam valdījumā, tad nekādai loģikai neatbilst formula kaut ko piedzīt no viena, bet cita personā, turklāt ja šis cits nemaz nav persona tiesību subjekta nozīmē. Uzskatāmībai ņemsim formulu ar fiziskām personām: „piedzīt no Jāņa V. Pētera L. personā”. Attiecībā uz valsti pastāv iespēja teikt, ka atbild valsts kopumā, bet ar to naudu, kas nodota kādas struktūrvienības pārziņā. Ierosinājums ir prasību formulēt atbilstoši APL 34.pantā teiktajam, respektīvi, prasību celt pret Latvijas Republiku, **pieaicinot** lietā ministriju vai citu institūciju, bet nesakot, ka atbildību prasa no Latvijas Republikas kāda cita personā.

Problēmas istā atbildētāja noskaidrošanā var rasties arī pašvaldības institūciju struktūras dēļ. Augstākās tiesas Senāts 2011.gada 19.janvāra spriedumā lietā Nr.SK-473, nepieļaujot likumu burtisku (formālu) iztulkošanu, atzinis, ka Rīgas Kurzemes rajona izpilddirekcija (nevis Rīgas pašvaldība) kvalificējama kā darba devēja Darba likuma 4.panta izpratnē³¹.

PUBLISKAS PERSONAS DARBĪBAS PRIVĀTAJĀS ATTIECĪBĀS

Valsts pārvaldes iekārtas likuma XI nodaļā „Publiskas personas darbība privāto tiesību jomā” 87.pantā noteikts:

(1) Publiska persona privāto tiesību jomā darbojas šādos gadījumos:

- 1) veicot darījumus, kas nepieciešami tās darbības nodrošināšanai;
- 2) sniedzot pakalpojumus;
- 3) veicot komercdarbību (88.pants).

(2) Ja publiska persona darbojas privāto tiesību jomā, uz to attiecas likumi, kas reglamentē privāttiesiskus darījumus

³⁰ Nav pamata uzskatīt, ka vienīgi slinkuma dēļ likumā nav rakstīts „atvasināta publiska juridiska persona” vai ka bez jebkādas atrunas ir pieņemams terminu definējumā ietverts saīsināts nosaukums.

³¹ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 19.janvāra spriedums lietā Nr.SK-473. <http://www.at.gov.lv/files/archive/departament1/2011/skc-0473-11.pdf>. Apelācijas instances tiesas spriedums gan tika atcelts dažādu citu motīvu dēļ. Līdzīga rakstura strīds (Lieta Nr.SK-715/2011) beidzās ar kasācijas sūdzību atsaukumu izlīguma dēļ.

vispār, ciktāl šo darbību neierobežo citi normatīvie akti. (3) Atvasinātas publiskas personas, izveidojot privāto tiesību juridiskās personas, arī tādas, kurām nav peļņas gūšanas rakstura, nevar izvairīties no šajā likumā noteiktās atbildības un izvirzīt tām citus mērķus, kas neizriet no attiecīgās publiskās personas funkcijām. (*Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.06.2009. likumu, kas stājas spēkā 01.07.2009.*)

Citētā norma dod skaidru atbildi, ka uz publisku personu, tai veicot darījumus, kas nepieciešami tās darbības nodrošināšanai, attiecas likumi, kas reglamentē privāttiesiskus darījumus vispār, ciktāl šo darbību neierobežo citi normatīvie akti.

Ne tik skaidra ir atbilde attiecībā uz deliktiem, kas notikuši publiskās personas darbības jomā. Jāuzsver, ka tādi var izrietēt gan no administratīvām, gan civiltiesiskām attiecībām. Nav arī pietiekamas skaidrības par mantu, ar kuru atbild publiska persona. Likuma 91.pants nosaka: „Publiskas personas manta atrodas iestādes valdījumā (turpmāk - iestādes manta)”. Likumos, piemēram, APL 94.panta pirmās daļas 4) punktā, ir lietoti visai savdabīgi, Likumam par budžetu un finanšu vadību³² neatbilstoši formulējumi: „cits publisko tiesību subjekts, ja tam piemīt procesuālā tiesībspēja un ir patstāvīgs budžets” (procesuālo tiesībspēju nedāvina katram, kam ienāk prātā, tā rodas atkarībā no mantiskās patstāvības, tostarp atkarībā no budžeta patstāvības pakāpes), „nodarijis kaitējumu jomā, kurā tas darbojas sava budžeta ietvaros” (nevienai iestādei budžets neparedz naudu kaitējumu nodarīšanas jomai, Tieslietu ministrijai gan tiek iedalīti un dažkārt ar Ministru kabineta rīkojumu papildināti līdzekļi atbildības izmaksām nepamatoti aizturētajām, arestētajām un notiesātajām personām³³, tas ir, likumā noteiktas funkcijas izpildei). Likums par budžetu un finanšu vadību nedala budžetus savos un svešos, bet nosaka, ka pastāv a) budžeta finansētas, un b) nefinansētas institūcijas, cikākas dalot, tāpat budžeta iestādes, no valsts budžeta daļēji finansētas atvasinātas publiskas personas, visi pilnīgi vai daļēji tieši no valsts budžeta finansēti komersanti, biedrības vai nodibinājumi, kā arī budžeta nefinansētas iestādes. Vēl jāpiebilst, ka Valsts pārvaldes likuma 1.panta 3) punktā kā iestādes pazīme norādīta „ir savs personāls”, nepaskaidrojot, ko nozīmē „savs” šādam veidojumam. Ir lielas šaubas par to, vai kā pazīmi bija vajadzība nosaukt personāla esamību, jo tas neietekmē spēju atbildēt par iestādes darbību vai bezdarbību. Taču „savs” mudina atzīt, ka iestāde slēdz darba līgumus.

Nav izslēgti strīdi, kuros tā vai cita iestāde ceļ prasību vai pret viņu tiek celta prasība ārpus iestādes pārvaldes funkciju veikšanas. Šai sakarā neliels precizējums ir vajadzīgs vienai no tēzēm, ar kādu tika publicēts Augstākās tiesas Senāta 2010.gada 24.novembra sprieduma lietā Nr.SK-226: „Par iestādi Civillikuma 1407.panta izpratnē atzīstama patstāvīga jeb autonoma valsts iestāde. Tiešās pārvaldes iestādes nav iestādes Civillikuma 1407.panta izpratnē, un tām nav juridiskas personas statuss, jo tās savā darbībā pārstāv valsti. Privāttiesiskās saistības tiešās pārvaldes iestādes iegūst nevis patstāvīgi, bet gan valsts vārdā.” Vai Senāts nav taisījis kļūdainu spriedumu? Jāsaka tūlīt, ka publicētā tēze nav izraisījusi sprieduma nepareizumu. Lieta bija izspriežama, neatkarīgi no tā, vai ministriju un dienestu atzīst vai neatzīst par juridisku personu. Taču komentārs un paskaidrojums ir nepieciešams.

³² 25.11.1996. likums. Latvijas Vēstnesis, 211 (696), 06.12.1996.

³³ Tieslietu ministrijai piešķir papildu 66 000 latu, ko izmaksāt nepamatoti aizturētajiem un notiesātajiem. LETA, 2011.gada 11.oktobrī.

Prasība bija celta sakarā ar kaitējumu valsts pārvaldes jomā. Lai noteiktu iestādes, kas īsteno kādu no valsts varas funkcijām, tiesisko statusu, vispirms ir jāpiemēro publisko tiesību principi, kas ietverti Satversmes 1.pantā, kā arī nostiprināti Valsts pārvaldes iekārtas likumā.³⁴ Lai efektīvāk varētu veikt valsts pārvaldes funkciju, valsts kā sākotnējā publisko tiesību juridiskā persona var izveidot jaunu – no valsts atvasinātu – publisko tiesību juridisko personu, un nodot tās pārvaldībā daļu no saviem valsts pārvaldes uzdevumiem.³⁵ Ministrija un VUGD nav atvasināta publiska persona. No tā izriet, ka šīs iestādes nav atbildības subjekti pārvaldes attiecībās, taču šajās attiecībās nav arī jāvadās no CL 1407.panta. To arī vajadzēja pateikt. Var piekrist, ka Valsts pārvaldes iekārtas likuma 1.panta izpratnē ne IeM, ne arī VUGD nav atvasinātas publiskas personas (autonomas valsts iestādes), bet nevar piekrist, ka tieši tāpēc tās nav uzskatāmas par iestādēm CL 1407.panta izpratnē. Taču konkrētajā „pārejas laikā” tas nav svarīgi, jo Talsu traģēdijas lietās valsts pārvaldes aparāts jau ir nodemonstrējis savu pakļaušanos tiesas spriedumiem, kas satur skaidrojumu, ka, lai gan tiesa ir rakstijusi „piedzīt no VUGD”, no motīvu daļas izriet, ka tas interpretējams kā zaudējumu piedziņa no Latvijas Republikas, „jo VUGD juridiski ir tikai valsts struktūrvienība”³⁶.

PĀREJAS LAIKA GRŪTĪBAS

Nepieciešams paskaidrot, kādā nozīmē šeit rakstīts par pārejas periodu. Pašlaik cilvēktiesību aizsardzības jomā vēl tikai veidojas divi strīdu risināšanas ceļi: civiltiesiskais un administratīvais tiesiskais. Tiesās arī pēc iepriekš norādīto likumu pieņemšanas lietas, kurās tiek vērtēti cilvēktiesību aizskārumi, tiek izskatītas gan administratīvajā tiesā, gan vispārējās jurisdikcijas tiesā³⁷. Vienos gadījumos tas vērtējams kā agrākās prakses turpinājums, ko zināmā mērā veicina administratīvo tiesu nelielais skaits un tāpat ierobežota pieejamība, citos – grūtības strīda priekšmeta kvalifikācijā. It sevišķi tas sakāms par tādu personu tiesību aizsardzību, kas cietušas masu pasākumos vai masu nemieros. Iezīmējušas trīs izveles:

- par kaitējumu atbildīgas fiziskas personas, kas personiski veikušas prettiesisku rīcību,
- par kaitējumu atbild iestāde, kurai bija jānodrošina kārtība un jānovērš jebkādi cilvēku apdraudējumi,
- par kaitējumu atbild valsts kopumā, ja tai konkrētajos apstākļos bija pienākums nodrošināt personu veselības un dzīvības aizsardzību.

No Eiropas Cilvēktiesību konvencijas viedokļa, kā raksta prof. Ineta Ziemele, valsts uzņemas atbildību par to, lai masu pasākumi būtu droši. Nevar, protams, pilnīgi izslēgt negadījumus, bet valstij ir vismaz jāspēj pierādīt, ka tā ir darījusi visu iespējamo, lai negadījumu risku samazinātu. Prasības pieņemšanai tiesā ne vienmēr palīdz klasiskais dalījums publiski tiesiskajās un civiltiesiskajās attiecībās, it īpaši modernajā tiesību sistēmā, kura balstās uz cilvēktiesību ievēroša-

³⁴ Pieņemts 2002.gada 6.jūnijā (spēkā no 01.01.2003), publicēts: Latvijas Vēstnesis, 21.06.2002., Nr.94; Ziņotājs, 2002, Nr.14 (pamatteksts).

³⁵ Sk.: Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra // Jaunā pārvalde, 2002, Nr.1(31).

³⁶ Sk.: AT Senāta 2010.gada 24.novembra spriedums lietā Nr. SKC-226 un 2011.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-319.

³⁷ Sal. AT Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā SKA-54/2007 un SKA-364/2007 (www.at.gov.lv) un Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2011.gada 2.maija spriedums lietā Nr. C27187109 un 2010.gada 27.apriļa spriedums lietā Nr. C2767010.

nas principu³⁸. Ir izmantojami gan civiltiesiskie, gan publiski tiesiskie līdzekļi. Vajadzīgs laiks, lai praksē noskaidrotu, kā šos līdzekļus saskaņoti un efektīvi piemērot. Nevar noliegt, ka Latvijas Republika ir darījusi daudz, lai Talsu traģēdijas sakarā mazinātu tās sekas. Jau 1997.gada 29.jūnijā Ministru kabinets nolēma piešķirt Ls 100 000 traģēdijas seku likvidēšanai, pabalstu izmaksai cietušo un bojāgājušo tuviniekiem, vēlāk piešķīra vēl līdzekļus ārstēšanās izdevumiem, medikamentiem, rehabilitācijai. Talsu pašvaldība dažādi palīdzībai atvēlēja vairāk kā Ls 62 000. To gan grūti salīdzināt ar tiesā iesniegtajās 16 prasībās izteiktajiem prasījumiem kopsummā par 12 804 613 latiem. Kā nojaušams, prasītāji, pieprasot miljonu vai vairāku simtu tūkstošu apmērā, dažkārt vadījušies no ārzemju presē publicētām ziņām par milzīga apmēra prasījumiem, kādi izvirzīti bagātājās valstīs un par kuru izskatīšanas gala rezultātiem ziņu parasti nav. Pēc ziņu portālā apkopotās informācijas Latvijā jau galīgi izspriestajās piecās lietās cietušajiem par labu piespriesti Ls 198 800³⁹. Valsts izrāda izpratni un pakļausanos tiesu varai, ar Ministru kabineta rīkojumiem veicot attiecīgu naudas summu pārskaitīšanu, lai VUGD varētu izpildīt tiesas spriedumus, kas, kā jau teikts, pagaidām tiek kvalificēti kā Latvijas Republikas atbildība VUGD personā. Pilnīgāka atbildības apmēra metodikas un kritēriju noteikšana ir viens no pārejas laika uzdevumiem. Taču jārisina arī jautājumi par atbildības subjektiem, tostarp par valsts iestāžu statusu. Raugoties nākotnē, atgriezīsimies pie iestādes jēdziena Civillikumā.

PAR KĀDU IESTĀDI RAKSTĪTS CIVILLIKUMĀ?

CL 1407.pants nedefinē juridiskās personas, tikai dod to uzskaitījumu, ietverot tur atsevišķi definējamus un pēc tam vēl šķirojamus veidojumus, kā personu apvienības, iestādes, nodibinājumi, lietu kopības. No panta neizriet, ka katra lietu kopība vai personu apvienība būtu atzīstama par juridisku personu. Kafijas servīzi vai kuģi ar glābšanas laivām uzskata par lietu kopību, bet tāpēc tās nekļūst par juridiskām personām⁴⁰. Pirmā kursa studentu J-4 grupa ir personu apvienība, bet nav juridiska persona. Lai kādu veidojumu atzītu par juridisku personu, ir nepieciešamas vismaz divas pazīmes: 1) organizatoriska vienotība (skaidrība par dibinātājiem vai personisko substrātu veidojošajiem cilvēkiem un amatpersonu, kas tiesīga paust gribu) un 2) mantiska nošķirtība (tādā pakāpē, ka gribu paust tiesīgs spēj ar to rīkoties). Ja tādas ir, tad dažkārt nosauc vēl divas pazīmes, jo no pirmajām var izsecināt, ka šis veidojums 3) spēj patstāvīgi iegūt tiesības un uzņemties pienākumus, kā arī 4) būt par prasītāju vai atbildētāju tiesā. Kādā iestādē un ar kādiem dibināšanas dokumentiem parasti fiksē jaunas juridiskas personas rašanos, ir risināts dažādi. Komeršsabiedrībām, piemēram, jāizstrādā statūti un jāreģistrējas Komercreģistrā. Jāreģistrējas arī biedrībām un nodibinājumiem. Valsts un pašvaldības iestādēm turpretim nav jāreģistrējas. Tāpat varianti iespējami attiecībā uz mantas nošķirtību. Aplūkojot valsts iestādes, kas nav atvasinātas publiskās personas, jākonstatē, ka arī to rīcībā (valdījumā, pārziņā) var būt gan naudas līdzekļi, gan cita manta, piemēram, mēbeles, datori. Blakus budžetu iedalījumam valsts mērogā katrai iestādei uz kārtējo gadu ir zināms iedalīto vai apropriēto līdzekļu apmērs

³⁸ Ziemele I. Tiesību aizskārums kompensācijas princips Eiropas Cilvēktiesību konvencijā un Latvijā. - Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens. Nr. 1/2010, 39.-40. lpp.

³⁹ <http://www.ir.lv/2011/11/28/talsu-traagedija> (apkopojusi Māra Miķelsone, aplūkots 01.11.2011)

⁴⁰ Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4. labotais, papildinātais izdevums. Zvaigzne ABC, 2011, 18-19. lpp.

un izmantošanas mērķi. Iestādes vadītājs likumā noteiktos ietvaros var ar tiem rīkoties, tostarp slēdzot civiltiesiskus līgumus. Manta var būt īpašumā vai nodota valdījumā, tā var būt iegūta komercdarbībā, dāvināta vai no valsts budžeta iedalīta. Iestādes sakarā būtisks ir jautājums par to, vai tādi iestādei, kas nav atvasināta publiska persona, ir savs konts bankā un kaut kādi līdzekļi, ar kuriem tiesīgs rīkoties šīs iestādes vadītājs. Ja atbilde ir pozitīva, tad esam konstatējuši divas galvenās juridiskas personas pazīmes, protams, ar atrunu, ka šādas iestādes rīcības brīvība tiek stingri kontrolēta, līdzekļi piešķirti konkrētiem mērķiem, bet tomēr tie ir. Un tad tiesām ir jāizvēlas, vai uzskatīt, ka iestāde ir bijusi pilnvarota Latvijas Republikas vārdā slēgt darījumu un tāpēc piedalīties lietā kā valsts pārstāve, un gatavoties rakstīt „piedzīt no Latvijas Republikas konkrētās iestādes personā” prasītos 300 latus, vai izturēties pret iestādi kā tādu, kurai vismaz ierobežotā jomā ir civiltiesiskas juridiskas personas īpašības. Tiesas izvēlas šo otro ceļu.

Par iestādi CL 1407.panta izpratnē bez šaubīšanās atzīstama ar likumu vai uz likuma pamata izveidota patstāvīga jeb autonoma valsts iestāde. Taču, pieņemot šo tēzi kā vispārīgu, citas izslēdzošu patiesību, ministriju un citu tiešās pārvaldes iestāžu piedalīšanās civilprocesā prasītāja vai atbildētāja statusā būtu kategoriski izslēgta, jo saskaņā ar Civilprocesa likuma 71.pantu par pusēm civilprocesā var būt vienīgi fiziskas vai juridiskas personas.⁴¹ Tās nevar būt par atbildētājam APL izpratnē, bet kā pamatots turpmāk, var būt civiltiesisku attiecību un strīdu dalībnieces. Līgumu strīdos un arī dažādās no deliktēm izrietošu prasījumu lietās tiesām nerodas problēmas vai jautājumi par dalību procesā.

Izskaidrojums šādam paradoksam meklējams apstākļi, ka tiek jaukti jautājumi par valsts vai pašvaldības iestādes tiesisko statusu pārvaldes (administratīvajās) attiecībās un statusu civiltiesiskajās attiecībās. Tiek jaukti arī jēdzieni “publisko tiesību juridiska persona” un “privāttiesiska juridiska persona”. Terminu izcelsmes meklējumi pagātnē dažkārt ir noderīgi. Latvijā ir pazīstami dažādi apzīmējumi tam, ko vispārīnāti šodien sauc par veidojumiem vai valstisku veidojumu gadījumā par institūcijām. Vārdu *iestāde* lieto apzīmējot gan tiesu, prokuratūras, gan mācību un bērnu pirmsskolas, gan drošības un kultūras iestādes. Ej nu saproti, kurā gadījumā runa ir par civiltiesisku, kurā par administratīvi tiesisku veidojumu. Ir lietoti apzīmējumi iestādījums, anštalte, kontora, nodibinājums u. c. Svešvalodu terminu Amt, Anstalt un Establishment satura meklēšana diez' vai ļaus noskaidrot iestādes būtību pēc CL, bet varētu mudināt meklēt labu terminu, kas nedublējot vārdu *juridiska persona* lietojams publiskas personas apzīmēšanai. Taču jāorientējas uz mūsdienu realitāti. Piemēram, nodibinājums no vispārēja apzīmējuma kļuvis par visai konkrētu jēdzienu Biedrību un nodibinājumu likumā. Zīmīgi, ka savairojušās kapitālsabiedrības, kurām uzticētas atsevišķas pārvaldes funkcijas. Iestāžu klāstu papildinājušas valsts aģentūras, kuru darbību nosaka Publisko aģentūru likums⁴². Tas var izraisīt pārsteidzīgus apgalvojumus, piemēram, ka no valsts akciju sabiedrības „Ceļu satiksmes drošības direkcijas” vai valsts aģentūras neko nevar prasīt, par visu atbild Latvijas Republika. Palasīsim kopīgi Publisko aģentūru likumu, kura nelasišanu anonīmais eksperts APL94 pārmet šo rindu autoram. No likuma otrā panta izriet, ka valsts

⁴¹ Ir gan nelieli izņēmumi (personālsabiedrības, komeršsabiedrību filiāles). Sk. sīkāk: Civilprocesa likuma komentāri. 1. daļa, Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011., 197.lpp.

⁴² Latvijas Vēstnesis, 18.12.2009, Nr. 199 (4185).

aģentūra ir iestāde, no trešā panta – ka tā sniedz pakalpojumus valsts pārvaldes uzdevumu īstenošanā, no piektā panta – ka pakalpojumi var būt par maksu, no desmitā panta – ka aģentūrai ir savi darbinieki, kuriem maksā algu (tātad arī darba līgumi, sk. arī 20. un 22.p.), no divpadsmitā panta – ka aģentūra iegādājas savai darbībai vajadzīgo kustamo mantu, no trīspadsmitā panta – ka tās budžetu veido ieņēmumi par pakalpojumiem un citi līdzekļi. Visbeidzot, piecpadsmitais pants rāda, ka aģentūra sastāda gada saimniecisko pārskatu un dod to vērtēšanai zvērinātam revidentam. Tātad dara daudz ko tādu, kas raksturīgs civiltiesiskai juridiskai personai, bet nekur nav pateikts, ka aģentūra ir juridiska persona. Secinājumi jāizdara pašiem. Atslodzei mīkla: vai VAS „Privatizācijas aģentūra” ir aģentūra vai akciju sabiedrība? Vai SIA „Latvijas Garantiju aģentūra” ir aģentūra vai SIA? Aģentūrā itin spilgti izpaužas tas, par ko jau rakstīja senatore J.Briede, proti, tā var veikt gan pārvaldes, gan civiltiesisku darbību. Un tātad kļūdaini ir secināt, ka neviena atvasinātas publiskas personas izveidota iestāde nevar darboties kā juridiska persona CL 1047.panta izpratnē. Par valsts akciju sabiedrībām, kurām deleģētas atsevišķas pārvaldes funkcijas, nav ne mazāko šaubu – tās pēc Komerclikuma ir juridiskas personas.

Rezumējot garo izklāstu, varam teikt, ka CL 1407.panta izpratnē par iestādi uzskatāma tāda valsts iestāde, kura atbilstoši Valsts pārvaldes likuma XI nodaļai darbojas privāto tiesību jomā, kurai ir atbilstošā pakāpē nošķirti līdzekļi šādai darbībai un pret kuru prasība celta šādas darbības sakarā. Lai tā varētu uzņemties saistības un atbildēt privāttiesiskajā jomā, tai bez jau esošās organizatoriskās vienotības ir vajadzīga manta, respektīvi, naudas līdzekļi, ko tā kontrolē.

Tāpēc līgumu strīdos tiesām nerodas problēmas vai jautājumi par aģentūras, pārvaldes funkcijas pildošas valsts akciju sabiedrības vai ministrijas dalību procesā.

Piesardzīgiem jābūt deliktlietās, izpētot, vai kaitējums nav nodarīts valsts pārvaldes jomā.

Kaut arī dalījumu publiskās un privātās juridiskās personās vispār plaši pazīst pasaulē un par tādu rakstījuši arī K.Čakste, E.Levits, J.Briede⁴³, jāapsver, vai šim dalījumam nav vairāk akadēmiska nozīme un vai pie tāda atzišanas drīkst kādu uzrādīt par juridisku personu bez piebildes par tās piederību privātajam vai publiskajam juridiskajam personām.

Pārvaldes institūcijām ir katrai noteikta kompetence, tas ir tiesību un pienākumu apjoms, kas ļauj pieņemt pārvaldes lēmumus! Kompetence nav atkarīga no mantiskās nošķirtības pakāpes, bet ir pazīme, pēc kuras konstatē administratīvo tiesību un pienākumu nesēja pastāvēšanu. Nosaucot iespējamās par zaudējumiem atbildīgās institūcijas, likumdevējs ir (šķiet, intuitīvi, jo nav skaidri norādīts uz mantisko nošķirtību) nosaucis tikai tās institūcijas, kurām ir „sava”

⁴³ Čakste K. Civiltiesības (lekcijas), 1937, 3. lpp., Briede J. Administratīvais akts.-Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2003, 61.lpp.

manta, tātad tās, kas vienlaicīgi ir juridiskas personas privāttiesiskā izpratnē.

Tāpēc ir jālabo daži jēdzienu skaidrojumi, respektīvi, subjektu pazīmes. Publiskas personas definīcijas pamatā liekama kompetences nošķirtība. Tiek izvirzīts priekšlikums: par publisku personu atzīstama valsts pārvaldes institūcija, kurai ir noteikta organizatoriska nošķirtība, lēmumus pieņemt tiesīga amatpersona un kurai ir noteikta kompetence publiski tiesiskajās attiecībās⁴⁴.

KOPSAVILKUMS

1. Latvijas tiesiskās sistēmas ilgtspējīgai attīstībai ir nepieciešama pilnīga skaidrība par tiesību un pienākumu nesējiem (subjektiem) un atšķirībām to atbildībā.

2. XXI gadsimta sākumā Latvijā ir notikušas būtiskas pārmaiņas valsts pārvaldes tiesiskajā regulējumā, kas ievieš jaunu kārtību atbildības īstenošanā par kaitējuma atlīdzību publisko tiesību laukā. Taču apgalvot, ka jaunie likumi pilnībā izslēdz civiltiesiskus strīdus starp fizisku personu un valsts institūciju, būtu pārsteidzīgi, it īpaši cilvēktiesību aizsardzībā.

3. Valsts un tās iestādes mantiska atbildība par zaudējumiem (kaitējumu) publisko attiecību laukā, kaut arī atgādina civiltiesisko atbildību, pēc atbildības pamata un likumā noteiktās strīdu izšķiršanas kārtības ir uzskatāma par jaunu atbildības veidu administratīvo tiesību nozarē, kur civiltiesisko principu piemērošanai ir tikai subsidiāra loma.

4. Lai nerastos pārpratumi, publisko tiesību laukā būtu lietojams Valsts pārvaldes iekārtas likumā dominejošais termins *publiska persona*, atstājot terminu *juridiska persona* privāttiesiskajām attiecībām, kur tas vēsturiski radies. Katrā ziņā, ja arī publiskajās tiesībās vēlas pēdējo lietot, tad obligāti norādāms pilns termins *publisko tiesību juridiska persona*. Nepieciešams izstrādāt atsevišķu publiskas personas (vai publisko tiesību juridiskas personas) definīciju.

5. Ja kāda valsts vai pašvaldības iestāde, piemēram, ministrija, nav nolikumā nosaukta par juridisku personu, tad tā ir attiecīgas kompetences subjekts publisko tiesību (pārvaldes) jomā un tātad šīs iestādes pamatdarbībā, bet jautājums par tās statusu palīgfunkciju īstenošanā (veicot privāttiesiskus darījumus, kas nepieciešami ministrijas darbības nodrošināšanai), tātad civiltiesiskas juridiskas personas statusu, noskaidrojams pēc citiem, civiltiesībās atzītajiem kritērijiem.

6. Civillikuma 1407.panta izpratnē par iestādi uzskatāma tāda valsts iestāde, kura atbilstoši Valsts pārvaldes likuma XI nodaļai darbojas privāto tiesību jomā, kurai ir atbilstošā pakāpē nošķirti līdzekļi šādai darbībai un pret kuru prasība celta šādas darbības sakarā.

⁴⁴ Iespējams, ka zinātniskas definīcijas pamatā varētu likt iestādes definīcijas sākumu Valsts pārvaldes iekārtas likumā, taču turpinājumā šaubas izraisa neskaidrais norādījums „piešķirti finanšu līdzekļi” un jautājums, vai personāla esamība ir būtiska pazīme.

Valerijans JONIKĀNS,
Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta senators

VAI MAZA APMĒRA PRASĪBU IZSKATĪŠANAI LIKUMDEVĒJS IR IZVĒLĒJIES ŠĪ REGULĒJUMA MĒRĶIM ATBILSTOŠĀKO PROCESUĀLO KĀRTĪBU?

2011.gada 1.oktobrī ir stājušies spēkā grozījumi Civilprocesa likumā, to papildinot ar 30.³ nodaļu „Lietas par maza apmēra prasībām”.

Minētā procesuālā kārtība attiecas uz prasījumiem par naudas un uzturlīdzekļu piedziņu. Lietu par maza apmēra prasību tiesnesis ierosina uz rakstveida prasības pieteikuma pamata, kas noformējams atbilstoši Ministru kabineta apstiprinātajam paraugam. Šādu prasības pieteikumu var iesniegt, ja galvenais parāds vai prasībā par uzturlīdzekļu piedziņu - maksājumu kopsumma - prasības iesniegšanas dienā nepārsniedz 1500 latus. Maksājumu kopsumma prasībās par uzturlīdzekļu piedziņu nosakāma, vadoties no viena gada maksājumiem katram bērnam atsevišķi.

Ar minētajiem grozījumiem likumdevējs ir atteicies no līdz šim civilprocesā eksistējušā principa: prasības tiesvedības kārtībā lietu izskatīt trīs tiesu instancēs.

Maza apmēra prasības lietas izskatīšana divās tiesu instancēs ir labs risinājums un tas ir tikai atbalstāms. Šādas procesuālās kārtības izmantošana varētu tikt paplašināta un attiecināta arī uz citām lietu kategorijām (piemēram, servitūtu noteikšana, strīdi saistībā ar nomas un ires tiesiskajām attiecībām, apvērsuma un atpakaļizpildījuma prasījumu lietas (Civilprocesa likuma 406., 406.¹⁰pants) u.c.).

Lai gan anotācija grozījumiem, papildinot Civilprocesa likumu ar 30.³nodaļu, nav atrodama, jaunās procesuālās kārtības mērķis, nosakot gan lietas izskatīšanu rakstveida procesā, gan paredzot tiesvedību tikai divās tiesu instancēs, neapšaubāmi vērstu uz ātrāku tiesas procesa rezultāta sasniegšanu, dodot iespēju lietas dalībniekiem samazināt laiku un finanšu resursu patēriņu. Tas vienlaikus no šo lietu izskatīšanas atbrīvo vienu tiesu instanci.

Tieslietu ministrijas 2010.gada 26.marta pavadvēstulē „Par grozījumiem likumprojektam „Grozījumi Civilprocesa likumā” (reģ.Nr.1681/Lp9) pirms otrā lasījuma, kas nosūtīta 9.Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājam, norādīts, ka Tieslietu ministrija 2010.gada 24.martā ir organizējusi publisku diskusiju par attiecīgā regulējuma ieviešanas nepieciešamību.

Vēstulē norādīts, ka diskusijā piedalījās gan apgabaltiesu priekšsēdētāji un tiesneši, gan zvērīnāti advokāti un mācībspēki, gan arī citi interesenti (tai skaitā Rīgas Namīpašnieku biedrības, Latvijas Komerčbanku asociācijas, Patērēju tiesību aizsardzības centra, Ekonomikas ministrijas un Lin-

dorff Oy Latvijas filiāles pārstāvji), kas atbalstīja Civilprocesa likuma papildināšanu ar šādu regulējumu.

Nevar droši apgalvot, vai Augstākā tiesa par šo pasākumu bija informēta, vai arī tās pārstāvis tur vienkārši nepiedalījās. Taču, ņemot vērā šādu principiāli jaunu lietu procesuālās virzības risinājumu, šķiet, ka Augstākajai tiesai bija tiesības uz oficiāla viedokļa izteikšanu pirms Tieslietu ministrijas vēstules un priekšlikumu likumprojektam nosūtīšanas Saeimas Juridiskajai komisijai.

Laikā, kad šie priekšlikumi grozījumiem Civilprocesa likumā tika iesniegti Saeimā, es biju iekļauts tieslietu ministra izveidotās darba grupas Civilprocesa likuma grozījumu izstrādei sastāvā. Diskusijās par tiesu instancēm un konkrēti, kurā tiesu instancē lieta būtu pārskatāma pārsūdzības gadījumā, lūdzu apsvērt jautājumu par lietas pārsūdzību nevis Senātā, bet apgabaltiesā. Kā argumenti tika minēti:

1) izskatot lietu pēc būtības, apgabaltiesa varētu novērst trūkumus attiecībā uz lietas apstākļu noskaidrošanu un pierādījumu novērtēšanu;

2) attiecībā uz pārsūdzību daļā, kas attiektos uz materiālo tiesību normu nepareizu piemērošanu un interpretāciju, kā arī procesuālo tiesību normu pārkāpumiem, apgabaltiesa kā augstāka tiesu instance šos jautājumus atrisinātu atbilstoši materiālo tiesību normu būtībai, saistot šīs normas ar konkrētās lietas apstākļiem, un Senāts tāpēc nav nepieciešams;

3) sakarā ar Senātā pieaugušo ienākušo lietu skaitu, rajona tiesā ātri un veiksmīgi izskatīta maza apmēra prasības lietas virzība tiek nobremzēta (pēc pašreizējās situācijas - uz gadu vai ilgāk), kad tai pašā laikā apgabaltiesās, it īpaši lauku reģionos, strīds veiksmīgi tiktu izšķirts mēnešu laikā. Tādējādi, lai arī viena instance ir atkritusi, īpašs ieguvums no šīs procesuālās kārtības, paredzot spriedumu pārsūdzību Senātā, netiek panākts.

Turklāt, skatot lietu kasācijas instances tiesas sēdē, atbilstoši kasācijas instances tiesas kompetencei, tā nevar novērst tos trūkumus, ko, izskatot lietu pēc būtības, būtu varējusi izdarīt apgabaltiesa, pieņemot galīgu spriedumu. Savukārt Senātā, konstatējot materiālo tiesību normu nepareizu piemērošanu vai procesuālo tiesību normu būtisku pārkāpumu, spriedums ir jāatceļ un lieta jānodod jaunai izskatīšanai, pēc kuras šis spriedums atkal var nonākt Senātā izvērtēšanai, jo lietas izskatīšana pēc būtības, kas būtu

vienkāršāks risinājums, neietilpst Senāta kompetencē. Kā rāda prakse, atgriešanās pie tās pašas lietas var notikt arī vairāk kā divas reizes.

Ieguvēja no veiktajiem grozījumiem neapšaubāmi ir Rīgas apgabaltiesa, kurā nonāk vairums no šīm lietām. Taču lietu sastrēgums radies Senātā, kur tās sanāks no visām rajonu tiesām, lai gan iepriekš sadalījās pa tiesu apgabaliem un „atsijājās” pēc to izskatīšanas apelācijas instances tiesā. Izskatās, ka labi iecerētais process lietas dalībniekiem un it īpaši prasītājiem, kuru prasījumi pamatoti ir apmierināti, gaidīto efektu nesniegs, jo, kā to apliecina prakse, atbildētāji nereti pat tad, kad spriedums šaubas neizsauc, to pārsūdzot, novilcina sprieduma stāšanos spēkā un līdz ar to panāk tā izpildes atlikšanu uz nenoteiktu laiku.

Pamatoti varētu rasties iebildums, ka ne visām lietām jānonāk izskatīšanā Senāta tiesas sēdē, jo senatoru kolēģija rīcības sēdē var pieņemt lēmumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanas atteikšanu. Taču arī lietu izskatīšana Senāta rīcības sēdēs nav nekavējoša – šobrīd izskatīšanai rīcības sēdēs ir nodotas lietas, kurās spriedumi pieņemti 2010. gada septembrī – novembrī.

Iespējams, varētu izvirzīt pretargumentu: būs vien labāk, ja tiesu praksi šīs kategorijas lietās veidos viena tiesu instance – Senāts. Nevar noliegt, ka arī maksājumu saistības par summām, kas nav īpaši lielas, var rasties sarežģītas tiesiskas situācijas, taču šķiet, ka tie varētu būt tikai izņēmumi. Turklāt, vai nebūtu laiks tādējādi arī apgabaltiesu tiesnešiem uzticēt lielāku atbildību, piešķirot viņiem galīgā tiesas nolēmuma pieņēmēja statusu. Tā tas jau ir administratīvo pārkāpumu lietās, kurās lēmumus par administratīvā pārkāpuma fakta konstatēšanu un soda noteikšanu ir pieņēmuši tiesneši.

Salīdzinājumam jānorāda, ka rajonu tiesu pieņemtie spriedumi un lēmumi viena tiesneša sastāvā stājas spēkā nekavējoties un nav pārsūdzāmi. Starp tiem – lēmumi tiesiskās aizsardzības procesa lietās, spriedumi juridisko un fizisko personu maksātspējas lietās, kas skar citu personu tiesības un intereses un nereti veido summas, kas izsakāmas miljonos. Tāpat arī lēmumi saistību izpildīšanas tiesas ceļā kārtībā, kur summas tāpat ir iespaidīgas.

Tad kāpēc trīs apgabaltiesas tiesneši nevarētu pieņemt nepārsūdzamu spriedumu lietā, piemēram, par darba algas Ls 100 piedziņu.

Tomēr nē – pēdējo vārdu lai pasaka Senāts.

Papildus var norādīt uz vēsturisko aspektu: pirmskara Civilprocesa likumā tika paredzēts, ka netiek pielaistas kasācijas par apgabaltiesas kā otrās instances spriedumiem lietās, kuru prasības vērtība nepārsniedz 100 latus (Civilprocesa likuma 283.pants). Šobrīd ekvivalents minētajiem 100 latiem varētu būt krietni augstāks. Ierobežojuma mērķis: nenoslogot Senātu ar jautājumiem, kam nav īpašas aktualitātes un kas būtiski neskar pušu tiesības un likumīgās intereses.

Bažām par dažādas tiesu prakses rašanos, ja lietas kā galīgā instance izskatītu piecas apgabaltiesas, nav pamata. Ar 2008.gada 3.aprīļa grozījumiem likumā „Par tiesu varu” ir izveidota Augstākās tiesas tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulce. Likums papildināts ar jaunu 49.pantu, nosakot, ka tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulce ir koleģiāla institūcija, ko aktuālu tiesību jautājumu apspriešanai sasauc Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulce apspriež aktuālus tiesību normu in-

terpretācijas jautājumus, lai nodrošinātu vienveidību tiesību normu piemērošanā, un savu viedokli par tiesību normu interpretācijas un piemērošanas jautājumiem formulē kā lēmumu, kas tiek publicēts.

Sastopoties ar patiešām sarežģītiem tiesību normu piemērošanas un interpretācijas jautājumiem, uz kuriem atbildi nerod paši tiesneši un to nesniedz arī judikatūra, ir iespēja ar attiecīgi motivētu iesniegumu vērsties pie Augstākās tiesas priekšsēdētāja Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulces sasaukšanai.

Un vēl neliela atkāpe, atsaucoties uz Eiropas Savienības Tiesas (EST) judikatūru, kas par tiesas spriešanas principiem atbilstošu atzinusi situāciju, kad dalībvalsts augstākās instances tiesā nepareizi piemērotas ES tiesību normas, un ar šādu spriedumu nodarīts kaitējums var būt par pamatu personas prasījumam pret valsti, uzsākot tiesvedību nacionālās valsts pirmās instances tiesā. EST nav šaubījusies par tiesneša spēju izšķirt strīdu neatkarīgi no tiesu instances, kurā viņš strādā, ļaujot zemākās tiesu instances tiesnesim konstatēt kļūdu augstākās tiesu instances tiesnešu nolēmumā (lieta C-224/01- Kēblers (Köbler)).

Šīs lietas ir izskatāmas rakstveida procesā, ja viena puse nelūdz lietas iztiesāšanu tiesas sēdē vai to par nepieciešamu neatzīst pati tiesa.

Lai gan uzticēšanās tiesām nav īpaši augsta, vēlētos aicināt puses akceptēt šo strīdu izskatīšanu rakstveida procesā. Vienlaikus vēlētos lūgt zvērinātus advokātus un citus pārstāvjus paskaidrot lietā iesaistītajām pusēm, ka neatkarīgi no tā, vai spriedums tiks pieņemts mutvārdu vai rakstveida procesā, tam ir izvirzītas vienas un tās pašas prasības attiecībā uz argumentāciju un pierādījumu novērtējumu. Tieši minētā apsvēruma dēļ prasītāja vai atbildētāja klātbūtne procesā pati par sevi nav atzīstama par tiesnesi disciplinējošu procedūru, kā tas nereti tiek uzskatīts, un tas nevar iespaidot pieņemamo spriedumu.

Vienlaikus lietas izskatīšana rakstveida procesā atbrīvo no nepieciešamības ierasties tiesā, tādējādi ietaupot gan laiku, gan naudu.

Savukārt strīdu gadījumā, kas saistīti ar nepieciešamību savākt un novērtēt pierādījumus un veikt citas procesuālās darbības lietas apstākļu noskaidrošanā, neapšaubāmi, pusēm ir visas tiesības uz lietas izskatīšanu tiesas sēdē.

Pārsūdzot Senātā spriedumu maza apmēra prasības lietā, ir saglabājušies visi tie paši priekšnoteikumi, kādi Civilprocesa likumā ir noteikti kasācijas sūdzības iesniegšanai. Kasācijas kārtībā spriedumu maza apmēra prasības lietā var pārsūdzēt, ja tiesa nepareizi piemērojusi vai iztulkojusi materiālo tiesību normu, pārkāpusi procesuālo tiesību normu vai, izskatot lietu, pārsniegusi savas kompetences robežas (Civilprocesa likuma 450.panta trešā daļa). Drošības nauda par kasācijas sūdzību ir Ls 200. Vienlaikus saglabājas likuma norma, ka drošības nauda nav jāmaksā personām, kuras saskaņā ar likumu vai tiesas vai tiesneša lēmumu ir atbrīvotas no valsts nodevas – tāpat Civilprocesa likuma 43.pantā minēto personu kategorijas. Tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, var pilnīgi vai daļēji atbrīvot personu no drošības naudas samaksas.

*Publicēts Latvijas Vēstneša portālā
„Par likumu un valsti” 2011.gada 14.novembrī
un žurnālā „Jurista Vārds” 2011.gada 29.novembrī*

Dr. iur. Jānis Neimanis,

Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta senators,
LU Juridiskās fakultāte docents

PĀRDOMAS PAR ADMINISTRATĪVĀS TIESVEDĪBAS REFORMĀM

Administratīvās tiesas Latvijā uzsāka savu darbu 2004. gadā. Administratīvo tiesu darbības modelis ir līdzīgs Francijas, Vācijas, Igaunijas un Lietuvas modeļim – pastāv atsevišķa, no vispārējo tiesu sistēmas atdalīta administratīvā tiesa. Latvijā administratīvās tiesas veidotas pēc trīspakāpju modeļa – administratīvā rajona tiesa, administratīvā apgabaltiesa un Senāta Administratīvo lietu departaments. Senāta Administratīvo lietu departaments ir inkorporēts Augstākajā tiesā kā struktūrvienība.

Administratīvās tiesas procesuālās darbības pamatā ir Administratīvā procesa likums. Likuma izveidošanas vēsture ir interesanta. Likums veidots no divām daļām – vispārējie principi un procesa noteikumi iestādē un procesa noteikumi tiesā. Vispārējie procesa principi ir Eiropas telpai piederīgas tiesību vērtības, bet procesa noteikumi iestādē ir tuvi Vācijas likumam par administratīvo procesu iestādē (Verwaltungsverfahrensgesetz). Turpretim procesa noteikumi tiesā pārņemti no pēcpadomju laika Civilprocesa likuma ar nepieciešamajiem labojumiem.

Tiesas darbība pakļaujas arī vispārējiem noteikumiem, piemēram, pienākumam lietu skatīt ienākšanas secībā (rindas kārtībā).

Pagaidām atliekot malā tiesību normu regulējumu, akcentējami daži vispārīgi mērķi, kas likti pamatā administratīvajai tiesai Latvijā.

Pirmkārt, tiesas izveidošanas mērķis bija radīt atsevišķu, profesionālu tiesu institūciju, kas skatītu privātpersonu publiski tiesiskos strīdus ar valsti. Par tiesnešiem tika izvēlēti pēc iespējas tādi juristi, kuri iepriekš padomju varas gados nebija strādājuši par tiesnešiem, bet kuru jaunās Rietumu tiesību lokam atbilstošās juridiskās metodoloģijas zināšanas un valststiesību zināšanas, kā arī psiholoģiskās īpašības būtu piemērotas tiesneša darbam ar visai plašu un komplicētu publisko tiesību un cilvēktiesību jomu.

Otrkārt, pieeja tiesai netika apgrūtināta nedz ar advokāta izmantošanas pienākumu, nedz ar augstām valsts nodevām. Arī pieteikumam izvirzītās prasības ir ļoti vienkāršas un demokrātiskas: pietiekoši norādīt, ko un kādēļ pārsūdz.

Treškārt, tiesas loma tika saskatīta tajā, ka tiesa ar saviem spriedumiem pēc iespējas vairāk skolotu valsts pārvaldi, kā labāk un pareizāk tai rīkoties attiecībās ar privātpersonām. Tādēļ, pat ja tiesiskajam strīdam ir zudusi aktualitāte, tomēr tiesai strīds ir jāizskata, piemēram, lai novērstu līdzīgu gadījumu atkārtošanos.

Pēc nepilnu 8 gadu darba ir vērojams neliels nogurums tiesnešu darbā. Ir sajūta, ka nepieciešama zināma administratīvās tiesas “pārstartēšana”.

DISKUSIJU PUNKTI

Aktuālais jautājums, kas skar administratīvo tiesvedību Latvijā, ir tās ātrums. Kā zināms, “novēlota taisnība nav taisnība”. Salīdzinājumā ar Igauniju un Lietuvu Latvija nevar lepoties ar ātru lietu izskatīšanu administratīvajās tiesās. Tam pamatā nav apstākļi, ka tiesneši šeit būtu lēnīgāki vai lietas sarežģītākas, bet gan tas, ka, izveidojot administratīvo tiesu ar nepietiekamu tiesnešu skaitu, tiesai tika nodotas visas administratīvās lietas, kas atradās vispārējās jurisdikcijas tiesu izskatīšanā. Tādējādi izveidojās ievērojams lietu uzkrājums, kas ir šķērslis jaunienākušo lietu savlaicīgai izskatīšanai.

Šobrīd likumdevējam nodots izskatīšanai projekts grozījumiem Administratīvā procesa likumā, un tiek izsvērti tālāk norādītie tiesvedības pārrīkošanas elementi.

INSTANČU SKAITS UN LIETU PIEKRITĪBA

Pirmkārt, tās ir pārdomas, vai nepieciešama trīspakāpju tiesa. Jau šobrīd tradicionālā trīspakāpju tiesa pakāpeniski tiek sadrumstalota, “atskaldot” pa gabaliņam vien kādu izņēmumu. Tā ir lietas, kas 1. instancē tiek skatītas tikai sākot no apelācijas instances, bet ir lietas, kuru pārsūdzībā apelācijas instance tiek izlaista. Tajā pat laikā ir lietas, kur noteikts, ka tās 1. instances tiesa skata trīs tiesnešu sastāvā. (Lai gan ir tiesu nami, kuros ir tikai 2 tiesneši (sic!)). Jāatzīst, ka lietu piekritības sistēmu nu var salīdzināt ar Ementāles sieru. Turklāt tas notiek laikā, kad politisko partiju programmās noteikts, ka tās izveidos skaidri pārskatāmu tiesvedības sistēmu.

Sekas šādai instanču dališanai ir gan sistēmas nepārskatāmība, gan arī nerētās situācijas, kad tiesa kļūdas, norādot nepareizu pārsūdzības kārtību vai pieņemot tai nepiekrītīgu pieteikumu.

Tāpat klusībā tiek gatavota „augšne” tiesu instanču skaita samazināšanai, pārejot no trīspakāpju instanču sistēmas uz divpakāpju līdzīgi kā Lietuvā. Jānorāda, ka mazāks instanču skaits kļūdaini tiek uzlūkots kā pārrīkojams, jo tādējādi varētu vaicāt, kādēļ Austrijā, kur ir tikai viena administratīvā tiesa (instance), lietas netiek skatītas ātrāk par Igauniju, kurā ir trīs instanču administratīvā tiesa.

ATTEIKŠANĀS NO PĀRSŪDZĪBAS IESPĒJĀM

Otrkārt, likumdevējs pēdējo pāris gadu laikā ir būtiski samazinājis iespējas tiesāties par mazāksvarīgiem jautājumiem trīs instanču sistēmā. Tā pārbaude par to, vai valsts ierēdņa atbilde ir pēc būtības, iecerēta tikai vienā instancē. Arī sūdzības par termiņu neievērošanu vai administratīvo aktu izpildi ir tikai vienā instancē. Savukārt informācijas atteikumu pārbauda 1. instancē un ir iespējams vērsties arī kasācijas instancē. Publisko iepirkumu lietās notikusi atteikšanās no apelācijas tiesvedības.

Taču atsevišķos gadījumos atteikšanās vai pārsūdzības iespēju sašaurināšana ir notikusi nepārdomāti. Piemēram, atteikšanās no apelācijas instances publisko iepirkumu lietās nav izskaidrojama ar racionāliem tiesībpolitiskiem apsvērumiem, bet mirkļa lēmumu.

Arī atteikšanās no kasācijas instances ir jāvērtē ļoti rūpīgi, jo tiesībpolitiskas kļūdas šajā aspektā var būt pietiekami sāpīgas. Tā, atsakoties no kasācijas instances administratīvo pārkāpumu lietās, sasniegtais rezultāts ir atšķirīga prakse apelācijas instancē. Tā kā apelācijas instancē nepastāv juridiski instrumenti, kā nodrošināt judikatūras vienveidību, tas noved pie tiesiskās drošības aizskāruma.

ATTEIKŠANĀS NO MUTVĀRDU PROCESA

Šobrīd aktuālākā ideja, kā paātrināt tiesvedības gaitu, ir atteikties no mutvārdu procesa apelācijas un kasācijas instancēs, pārejot uz rakstveida procesu. Tiesneši ir noguruši no tādiem mutvārdu paskaidrojumiem, kas dublē rakstveida paskaidrojumus vai kas ir visai tālu no sarežģītas juridisku problēmu analīzes. Turklāt ir praksē redzami modeļi, kur rakstveida process ir pietiekami efektīvs, piemēram, Skandināvijā vai Austrijā.

Nenoliedzami, mutvārdu process patērē ļoti daudz lieka laika, tomēr pāreja uz rakstveida procesu ir izvērtējama citā kontekstā. Tad ir jāvaicā, kāda vispār ir tiesas funkcija sabiedrībā. Un vai atteikšanās no klātienē komunikācijas nepazeminās jau tā visai zemos tiesas autoritātes reitingus sabiedrībā. Iespējams, ka alternatīva būtu tomēr advokatūras lomas palielināšana administratīvajos procesos, tāda tiesiskā regulējuma ieviešana, kas veicinātu izlīguma slēgšanu, kā arī tiesneša darba stila pārveidošana, kas ļautu tiesnesim savlaicīgi sagatavoties lietai un tiesas sēdē ar jautājumiem, izteikumiem un tiesas sēdes vadīšanas stilu precīzi virzīt iztiesāšanu.

FINANSIĀLĀS BARJERAS

Latvijas administratīvās tiesvedības finansiālās barjeras ir zemas. Tā pamatā bija mērķis, lai privātpersonas pēc iespējas mazāk tiktu atturētas no iestāžu kļūdu labošanas tiesā. Sākotnēji valsts nodeva par pieteikuma iesniegšanu tika noteikta 10 latu apmērā, bet apelācijas sūdzības iesniegšanu vēl mazāk – 5 lati, kasācija – bez maksas. Tātad bija noteikts princips, ka jo augstākā instancē process turpinās, jo mazākas ir izmaksas. Tagad šo sistēmu iecerēts grozīt, paredzot, ka jo augstākā instancē process turpinās, jo augstāka ir valsts nodeva. Tomēr nodevu apmēri vienalga ir simboliski, piemēram, par pieteikumu 20 lati, par apelācijas sūdzību iecerēts prasīt 40 latu, par kasācijas sūdzību – 50 latu. Jāievēro, ka tās ir vienīgās izmaksas, kas saistītas ar tiesvedības procesu, jo advokāta izdevumi ir atlīdzināmi vienīgi īpaši sarežģītās lietās.

Būtībā adekvāts finansiālo sankciju trūkums nepieļauj arī efektīvi izmantot izlīguma institūtu. Latvijā ir tipiski novērot tādu prāvnieku pozīciju, ka tie turpina tiesāties, izmantojot visas instances, neskatoties uz pareizu spriedumu 1.instancē. Piedāvājumam slēgt izlīgumu atsaucas tikai retais. Arī acimredzami prettiesisku administratīvo aktu gadījumos iestādes tomēr turpina tiesāties. Tātad iztrūkst efektīvs mehānisms, kā samazināt šādu situāciju skaitu. Baidos, ka mehāniska nodevu pacelšana par 10 latiem cerēto efektu nedos.

Taču ir lietas, kur būtu taisnīgi prasīt nodevas samaksu, piemēram, par tiesai nepakļautu pieteikumu vai pieteikumu, kur pieteicējam nav subjektīvu tiesību vērsties tiesā. Tādos gadījumos pieteikumu izskatīšana šobrīd ir bezmaksas, taču tam nav attaisnojuma, jo šie pieteicēji ir līdzīgos apstākļos ar tiem pieteicējiem, kuru pieteikumi tiek skatīti tiesā. Arī tie-

sai nepakļauts pieteikums ir jāizskata tiesnesim un jāpatērē tiesas resursi.

PILOTPROCESA IEVIEŠANA

Praksē nākas saskarties ar tādu situāciju, ka tiesa īsā laika posmā saņem vairākus līdzīgus pieteikumus. Šādos gadījumos tie atbilstoši izskatīšanas rindas principam arī samērā vienlaicīgi tiek izskatīti gan 1. instances tiesā, gan apelācijas instances tiesā. Tas noslogo tiesu, jo īpaši tad, ja kasācijas instancei beigās ir pretējs viedoklis. Tad nākas pārskatīt visas šīs lietas atkārtoti. Tādēļ ir iecere ieviest t.s. pilotprocesu līdzīgi kā Eiropas Cilvēktiesību tiesā, kad tiek izvēlēta viena lieta un tā paātrinātā kārtībā izskatīta gan 1. instances tiesā, gan turpmākajās instancēs. Tādējādi Senāta atziņas šajā lietā tiktu izmantotas par vadmotīvu pārējās līdzīgajās lietās.

Tomēr jāatzīst, ka šī labā iecere ir lemta neveiksmei. Pirmkārt, jau tādēļ, ka tiesa lietā var būt tikai tad, ja tā vēlas lietas dalībnieki (*ne ultra petita* princips). Nav garantijas, ka pilotlietā lietas dalībnieki vēlēties tiesāties apelācijas vai kasācijas kārtībā. Otrkārt, nosakot kādu lietu par prioritāru, tas nonāk pretrunā ar pārējo lietu dalībnieku tiesisko vienlīdzību, kas iespējams arī vēlētos ātrāku iztiesāšanu.

Tad drīzāk būtu nepieciešams atteikties no rindas principa lietu iztiesāšanā. Tas dotu iespēju tiesnesim brīvāk pašam noteikt ātri izskatāmās lietas, jo īpaši tādas, kurām ir plašāka rezonanse sabiedrībā. Otrkārt, var ieviest tādas instrumentus kā apelācijas pielaišana un t.s. "pārlēciena" kasācija (*Sprungrevision*), kas pazīstama Vācijas administratīvā procesa tiesībās. Tomēr citu valstu tiesību atsevišķu elementu pārņemšana ir jāvērtē uzmanīgi, jo jāraugās, lai neciestu kopējā nacionālā tiesvedības tiesību sistēma.

Kā redzams, tiesvedības paātrināšanas instrumenti ir visai neasi un jāatzīst – arī pārsteidzīgi. Stāsts par tiesvedības paātrināšanu līdzinās teicienam "Kod kurā pirkstā gribi, visi sāp". Vērtējot dažādus tiesvedības sašaurināšanas variantus, jāatceras, ka demokrātija un tiesiska valsts ir samērā dārga valsts pārvaldes iekārta. Tādēļ visu mērīt no finansiālā viedokļa arī nebūtu pareizi, jo tā mēs attaptos situācijā, kad paši esam demokrātiskās sabiedrības ieguvumus pamazām demontējuši.

KOPSAVILKUMS

Demokrātiskai valstij svarīgu elementu paturēšana līdzsīnējā apjomā ierobežotu finansiālo resursu gadījumā ir patiesi liels izaicinājums.

Tiesvedības ātrums ir katras demokrātiskas valsts vērtība. Tiesneši nedarbojas izolēti no sabiedrības un sajūt sabiedrības pārmetumus. Īpaši tas skar novēloto tiesu reakciju uz pieteikumos akcentētajām problēmām.

Lai arī kasācijas instance nav obligāta tiesību uz taisnīgu tiesu sastāvdaļa, tomēr tās trūkums var negatīvi iespaidot tiesiskas valsts prasību pēc tiesiskās drošības.

Atteikšanās no mutvārdu procedūras ietekmē tiesas funkciju sabiedrībā. Šī dabiskā konfliktu risināšanas metode – saruna – ir būtiska, lai sabiedrībā vairotu tiesas autoritāti.

Tiesvedība ir efektīva, ja dialoga ceļā lietas dalībnieki nonāk pie rezultāta bez tiesas sprieduma. Tiesas autoritāti būtiski mazina cita valsts varas atzara rīcība, ja tā nerespektē tiesas nospriesto. Tikai daļēji to var mainīt finansiāli instrumenti. Noteicošā tomēr ir un paliek demokrātiskas valsts vērtību izpratne.

*Referāts nolasīts starptautiskā konferencē
„Administratīvās tiesas Eiropas administratīvajā sistēmā”
Viļņā 2011. gada 23. septembrī*

IV INFORMĀCIJA

AUGSTĀKĀS TIESAS KLIENTU APTAUJA

Augstākās tiesas klientu aptauja notika no augusta līdz oktobrim, tās mērķis bija noskaidrot klientu vērtējumu Augstākās tiesas darba organizācijai un kvalitātei. Augstākā tiesa uzskata, ka tiesas klientu viedokļa noskaidrošana par tiesas darbu ir būtisks tiesvedības kvalitātes mērīšanas kritērijs.

Pētījumā tika iekļauti jautājumi par šādām Augstākās tiesas darba jomām: apmierinātība ar tiesas darbu kopumā; tiesas darba izvērtējums dažādos aspektos; tiesas darba organizēšanas izvērtējums; tiesas darbinieku darba izvērtējums; tiesas dokumentu izvērtējums; tiesas nolēmumu izvērtējums; ieteikumi tiesas darba uzlabošanai.

Tiesas klienti tika sadalīti divās grupās: sabiedrības pārstāvji un juristi. Sabiedrības pārstāvji: ikviens, kurš ir iesaistīts lietā un piedalījies tiesas procesā – viena no pusēm, cietušais, liecinieks u.tml. Juristi: zvērināti advokāti (un palīgi), prokurori un pilnvarotās personas.

Sabiedrības pārstāvjiem tiesas kancelējās, gaitēnos pie tiesu zālēm un foajē bija pieejamas drukātas aptaujas anketas. Arī juristiem paredzētās anketas bija pieejamas drukātā veidā tiesā, kā arī tika izstrādāta elektroniski aizpildāma anketa, kura bija izplatīta ar Ģenerālprokuratūras un Zvērinātu advokātu padomes starpniecību, kā arī publikāciju žurnālā „Jurista Vārds”.

Sabiedrības pārstāvju mērķa grupā tika iegūtas tikai 27 aptaujas anketas. Mazais sabiedrības anketu skaits izskaidrojams ar Augstākās tiesas darbības specifiku: Augstākajā tiesā procesos biežāk piedalās juristi un tiesas dalībnieku pārstāvji, nevis paši dalībnieki, un otrkārt, vairāk nekā trešā daļa lietu Augstākajā tiesā tiek skatītas rakstveida procesā. Ņemot vērā, ka aptaujas anketas sabiedrības pārstāvjiem tika izplatītas tikai tiesā, to dalībnieku mērķa grupa bija grūti sasniedzama pētījuma realizēšanai atvēlētajā laika periodā. Toties juristu mērķa grupā tika iegūtas kopumā 193 aizpildītas aptaujas anketas, kas ir reprezentatīvs aptaujas rādītājs.

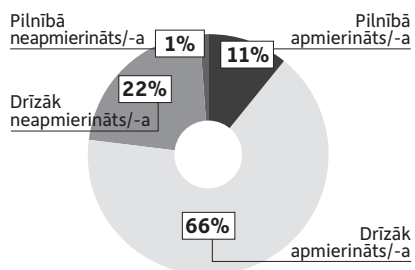
Augstākās tiesas darba novērtējumam tika adaptētas Latvijas Tiesnešu mācību centra 2010.gada pētījumā par Latvijas tiesu darba novērtējumu aprobētās aptaujas anketas, kuras savukārt tika veidotas, balstoties uz Nīderlandes Tieslietu padomes pieredzi. Pētījumu veica Augstākās tiesas Administrācija, piesaistot pētījumu aģentūru „Fieldex” pētījuma datu apstrādei, analīzei un gala ziņojuma sagatavošanai.

Pētījumā piedalījās sešas Augstākās tiesas struktūrvienības – Senāta Civillietu departaments, Krimināllietu departaments un Administratīvo lietu departaments, Civillietu tiesu palāta, Krimināllietu tiesu palāta un Dokumentu pārvaldības nodaļa. Tās ir struktūrvienības, kuras ikdienas darbā tieši saskaras ar tiesu procesa dalībniekiem.

JURISTU APTAUJAS REZULTĀTI

77% aptaujāto juristu – prokurori, advokāti, advokātu palīgi un pilnvarotās personas – novērtējuši, ka ir apmierināti ar Augstākās tiesas darbu kopumā.

Cik lielā mērā jūs esat apmierināts ar Augstākās tiesas darbu kopumā? (%)

Bāze: visi respondenti, n=193

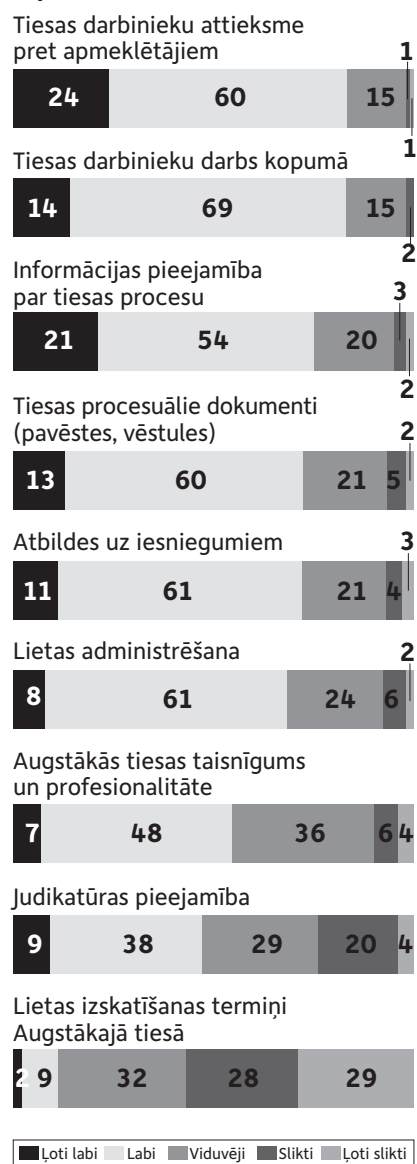
Vērtējot Augstākās tiesas darbu detalizētāk, visvairāk pozitīvo vērtējumu sniegts par tiesas darbinieku attieksmi pret apmeklētājiem un tiesas darbinieku darbu kopumā. Pozitīvie novērtējumi salīdzinoši biežāk sniegti par tiesas darbinieku attieksmi pret apmeklētājiem un informācijas pieejamību par tiesas procesu.

Negatīvi vērtēti lietas izskatīšanas termiņi – tikai 11% tos vērtē pozitīvi.

Salīdzinoši liels aptaujāto īpatsvars – 24% – negatīvi novērtē arī judikatūras pieejamību.

Aptaujas dati tiks analizēti Augstākās tiesas struktūrvienībās un vadības līmenī, lai izstrādātu rīcības plānu klientu apkalpošanas uzlabošanai.

Kā jūs kopumā novērtētu Augstākās tiesas darbu šādos aspektos? (%)

AUGSTĀKĀ TIESA – ATVĒRTA SADARBĪBAI AR STUDENTIEM UN SKOLĒNIEM

Viena no Augstākās tiesas darbības prioritātēm ir sabiedrības uzticēšanās un izpratnes par tiesu varu veicināšana, un viens no stratēģiskajiem mērķiem šajā jomā – sabiedrības tiesiskā izglītošana. Nozīmīga mērķauditorija šim darbam ir studenti un skolēni, tādēļ līdztekus tiešajam darba pienākumiem tiesneši un tiesas darbinieki iesaistās arī jaunatni izglītojošos pasākumos.

PIRMKURSNIEKU DIENAS

Aptuveni 350 pirmo kursu Juridisko fakultāšu un programmu studentu 2011. gadā apmeklēja Augstāko tiesu *Pirmkursnieku dienas*.

Pirmkursnieku dienas ir Augstākās tiesas pirms trīs gadiem sāкта tradīcija. Lai paplašinātu topošo juristu izpratni un interesi par Latvijas tiesu sistēmu, Augstākās tiesas darbību un tiesneša amatu, tiesa aicina uz tikšanās augstskolu Juridisko fakultāšu un tiesību zinātnes programmu pirmo kursu studentu grupas.

„Vēlamies jauniem cilvēkiem, nākamajiem juristiem radīt nepastarpinātu priekšstatu par tiesu sistēmu un Augstākās tiesas darbību, rēķinoties, ka ne viens vien no šīs auditorijas kļūs mūsu kolēģis un turpinās veidot un attīstīt tiesu sistēmu tiesneša vai citā tiesu varai piederīgas profesijas amatā,” saka Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs.

Atsaucība piedāvājumam bijusi liela – 2009.gadā Augstāko tiesu apmeklēja aptuveni 400 studenti, 2010.gadā – 350. 2011. gadā bija 17 studentu grupas no Latvijas Universitātes, Rīgas Stradiņa Universitātes, Daugavpils Universitātes, Rēzeknes Augstskolas, Biznesa augstskolas Turība, Baltijas Starptautiskās Akadēmijas, kā arī no Juridiskās koledžas un Biznesa koledžas.

Piedāvāto iespēju var dēvēt par ekskluzīvu: ar studentiem tiekas Latvijas tiesu sistēmas augstākā amatpersona – Aug-

stākās tiesas priekšsēdētājs. Viņš ir tiesneša amata tērpā un saruna notiek istā tiesas zālē, kur visuzskatāmāk izskaidrojams tiesas process. Priekšsēdētājs nelasa teorētisku lekciju, bet vienkāršā un dzīvā sarunā studentiem stāsta par Latvijas tiesu sistēmu, tiesvedības procesiem, tiesneša darbu. Reizēm saruna pārsniedz plānoto stundu, un studentu jautājumi ir visdažādākie – gan par gluži praktiskām tiesas sežu apmeklēšanas un mācību prakses iespējām, gan no dzīves – par tiesnešu drošību un tiesu procesu ilgajiem termiņiem, gan filozofiski – piemēram, par nāves sodu vai par taisnīguma, patiesības un likumības samērojāmību utml.

„Sarunas ar šādiem jauniem cilvēkiem, topošajiem kolēģiem dod svaigu redzējumu daudzām ikdienā ierastām lietām, liek aizdomāties par it kā pašsaprotamām lietām, kuras vairs neanalizējam un par kurām jau esam aizmirsuši paust sajūtas un attieksmes,” saka I.Bičkovičs.

Atsevišķām studentu grupām pēc augstskolu lūguma organizētas arī citādas nodarbības. Piemēram, Rīgas Stradiņa Universitātes pirmā kursa studentiem Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa lasīja lekciju par juridisko dokumentu rakstīšanas tehniku un valodu.

Studentu grupām tiek piedāvāts arī Augstākās tiesas muzeja apmeklējums un ekskursija pa Tiesu pili, ieskatoties arī vēsturiskajā Senāta zālē. Mērķis ir radīt studentiem izpratni par Latvijas tiesu sistēmas vēsturiskajiem attīstības posmiem un pēctecību, tagadējās Augstākās tiesas saikni ar brīvvalsts pirmā posma Latvijas Senātu. Lielu interesi izraisa krimināllietu tiesu zāles apmeklējums.

Studenti, kas bijuši *Pirmkursnieku dienās*, pēc tam kā klausītāji apmeklē tiesas sēdes, Augstākajā tiesā meklē nolēmumus, statistikas datus un citu informāciju kursa darbiem, kā arī cenšas nokļūt te mācību praksē.

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs pēc tikšanās ar Daugavpils Universitātes pirmkursniekiem

SENATORU STUNDAS SKOLĒNIEM

Pirms trim gadiem Augstākā tiesa sāka vēl vienu tradīciju - *Senatoru stundas* skolēniem. Tā bija Senāta Administratīvo lietu departamenta iniciatīva, 2009.gadā atzīmējot departamenta izveidošanas piekto gadadienu. Uz Augstāko tiesu tika aicināti 9.-12. klašu skolēni, un senatori, gērībušies mantijās, tiesas zālē vadīja viņiem tiesību zinību pamatu stundas. Pirmajā gadā šajās stundās piedalījās vairāk kā 700 skolēni no 32 Latvijas skolām.

Turpmāk īpašas kampaņas skolām netiek rīkotas, bet aizvien ir skolotāji, kas vēlas saviem audzēkņiem organizēt šādas stundas, un ik pa laikam Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa iet tiesas zālē nevis spriest lietas, bet vadīt tiesību zinību stundas.

Senatoru stundas augstu novērtēja Izglītības un zinātnes ministrijas Valsts izglītības satura centrs (VISC) un aicināja Augstāko tiesu 2010.gadā noorganizēt Sociālo zinību skolotāju metodisko apvienību vadītāju semināru vairāk nekā 60 skolotājiem no visas Latvijas. VISC sociālo zinību mācību satura speciāliste Sandra Falka norādīja, ka tiesību zināšanu, prasmju un attieksmju jautājumi ir iekļauti mācību priekšmeta „Sociālās zinības, politika un tiesības” standartu saturā, tādēļ to skolotāju, kam šie jautājumi jāpasniedz skolēniem, zināšanām jābūt iespējami pilnīgākām. Seminārs reālā vidē – tiesā, kur to vada augsta līmeņa profesionālis - Augstākās tiesas senators – skolotājiem var sniegt pilnīgāku informāciju un izpratni par tiesību jautājumiem.

Metodisko apvienību vadītāji iegūtās zināšanas un informāciju nodevuši saviem kolēģiem novados, un skolu interese par *Senatoru stundām* turpinās. 2011.gadā septiņu skolu skolēni piedalījušies tiesību zinību pamatu stundās Augstākajā tiesā, bet ar četrām skolēnu grupām tikās Augstākās tiesas priekšsēdētājs.

Augstākajā tiesā turpina mācīties arī skolotāji – 10.novembrī Veronika Krūmiņa vadīja semināru Tukuma, Engures un Jaunpils novadu sociālo zinību skolotājiem.

Tiesību zinību stundu vada Senāta Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja Veronika Krūmiņa

V.Krūmiņa uzskata, ka tiesām, jo īpaši Augstākajai tiesai, ir sabiedrībai jāskaidro savs darbs, jo cilvēkiem ir maz zināšanu par to, ko dara tiesas, kādas ir to funkcijas un kompetence lietu ierosināšanā, pierādījumu izsvēršanā un lietu atrisināšanā. To senatore secina, lasot un klausoties mediju ziņas un komentārus par tiesām un tiesu lietām. To izjutusi arī Pasaules latviešu 3x3 nolektne, kur bija aicināta vadīt nodarbību par Latvijas tiesu sistēmu – arī tik respektablā auditorijā izpratne par tiesu sistēmu un darbību bijusi pārsteidzoši slikta. Viena no kļūdām, kas diemžēl atrodama pat atsevišķās sociālo zinību mācību grāmatās, ir administratīvo lietu jaukšana ar administratīvo pārkāpumu lietām, senatore secinājusi. „Ir svarīgi tiesnešiem runāt tieši ar sabiedrību, jau sākot no skolas vecuma skolēniem, – tas ir ceļš uz sabiedrības izpratni par to, ko un kāpēc darām,” rezumē V.Krūmiņa.

NO STUDENTU UN PASNIEDZĒJU ATSAUKSMĒM PAR PIRMKURSNIEKU DIENĀM

Laura Mīlīņa, LU studente: „Patikama bija saruna ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju, kurš no personiskās pieredzes stāstīja par darbu Latvijas tiesu sistēmā, iedrošinot un iedvesmojot jaunus studentus citīgam mācību un praktiskajam darbam. Vēsturiskās ziņas un vizuālos iespaidus par tiesu darbu Latvijā palīdzēja gūt Augstākās tiesas muzeja apmeklējums. Ekskursija Augstākajā tiesā palīdzēja saprast, ka tiesu sistēma Latvijā ir atvērta ne tikai topošajiem jomas speciālistiem, bet arī jebkuram citam interesentam. Sapratām, ka Augstākās tiesas kolektīvs ir ieinteresēts piesaistīt jaunus speciālistus darbam tiesu sistēmā, kā arī sniedz prakses iespējas.”

Evija Ošiņa, LU studente: „Saruna ar Augstākās tiesas priekšsēdētāju iedrošināja ja ne kļūt par tiesnesi, tad tiesas darbu sākt uztvert par kaut ko aizraujošu.”

Baiba Zvejniece, LU studente: „Visi mēs pirmo reizi bijām Augstākās tiesas telpās un sajūtām tās nozīmīguma auru. Iegūtā informācija bija ļoti noderīga: gan Augstākās tiesas priekšsēdētāja Ivara Bičkoviča stāstījums par tiesu sistēmu Latvijā un personiskais viedoklis, gan ieskats Latvijas tiesu sistēmas vēsturē nēlīelajā muzejā, gan arī ekskursija uz citām Tiesu pils ēkas daļām. Mani personīgi šī ekskursija iedvesmoja un radīja cerību pilnu vīziju kļūt par tiesnesi un strādāt šajās skaistajās telpās.”

Zane Cēsīniece, LU studente: „Patika un arī pārsteidza (patikami, protams), ka pats AT

priekšsēdētājs veltīja laiku un izsmelši atbildēja uz visiem uzdotajiem jautājumiem.”

Gaļina Belīha, Baltijas Starptautiskās Akadēmijas Tiesību zinātnes programmas vadītāja: „Pirmkursnieku dienas organizētas ļoti veiksmīgi! Studentiem ļoti patika! Studenti pārliecinājās, ka teorija ir ļoti cieši saistīta ar praksi. Ļoti patika arī ekskursijas.”

Dace Pole, Tukuma, Engures, Jaunpils novadu sociālo zinību skolotāju metodiskās apvienības vadītāja: „Paldies par brīnišķīgo, saturīgo un interesanto tikšanos ar senatori Veroniku Krūmiņu. Braucot mājup, runājām, cik daudz interesanta ieguvām gan kā skolotājas, gan kā cilvēki.”

Barba Ģirģensone, Rīgas Stradiņa Universitātes pasniedzēja: „Senatores Krūmiņas lekcija labi iekļāvās kursā „Ievads tiesību zinātnē”, sniedzot studentiem priekšstatu ne tikai par pamatprasībām juridiskajiem tekstiem, bet arī ieskatu par jurista profesiju un ētiku kopumā. Ļoti noderīgs bija senatores stāstītais par normatīvajiem aktiem, to strukturējuma principiem, jo ar tiem studentiem būs jāskaras katrā kursā. Tāpat svarīgi bija atkārtoti dzirdēt par liekvārdību un nevajadzīgi garajiem teikumiem, tekstu izraibināšanu un strukturēšanu. Iedarbīgi bija lektores minētie pozitīvie un negatīvie piemēri. Tikai no šādiem pasākumiem un ikdienas studijām jau arī varam redzēt, ir vai nav rezultāts apgūtajai teorijai.”

Ērika Konovalova, Oskars Vasīļjevs un Olīta Bokāne, Rēzeknes Augstskolas studenti: „Profesionāli, kuri vadīja ekskursiju, spēja radīt neformālu gaisotni, kas ļāva viegli uztvert un iegaumēt teikto. Ļoti koncentrēti tika pasniegtas interesanta un noderīga informācija, papildinātas zināšanas par Augstāko tiesu un iegūta jauna informācija. Visu jauno, ko esam ieguvuši, izmantosim gan studijās, gan ikdienā. Tā ir ļoti laba un noderīga tradīcija 1.kursu studentiem. Pateicamies Augstākās tiesas priekšsēdētājam par izsmelto un interesanti stāstījumu.”

Aleksandrs Baikovs, Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Tiesību katedras vadītājs: „Studentiem šāda veida aktivitātes ir ļoti noderīgas un interesantas, jo ir iespēja ne tikai teorētiskās lekcijās, bet arī praktiski iepazīties ar Augstākās tiesas darbību. Turpmākajās studentu dienās varbūt varētu noorganizēt tikšanos arī ar citiem tiesas darbiniekiem un uzzināt par viņu darba specifiku.”

Dārta Freimane, LU studente: „Pasākums mums bija visnotaļ noderīgs, studentus izbrīnīja un patiesi iepriecināja Augstākās tiesas priekšsēdētāja Ivara Bičkoviča atsaucība un patiesā ieinteresētība studentu ceļā uz zināšanām. Iesakām šo tradīciju - sarunu ar priekšsēdētāju - turpināt. Lai izdodas saglabāt Tiesu pils burvību.”

GODA TIESNEŠU PORTRETU GALERIJA

Augstākās tiesas 146.zālē, kur notiek arī Tieslietu padomes sēdes, 2011. gadā iekārtota Latvijas Goda tiesnešu portretu galerija. Tiesnesim, kurš godprātīgi strādājis un izbeidzis tiesneša darbību, Saeima pēc Tieslietu padomes priekšlikuma var piešķirt Goda tiesneša nosaukumu. Līdz Tieslietu padomes izveidošanai Goda tiesneša nosaukuma piešķiršanu varēja rosināt Augstākās tiesas priekšsēdētājs un tieslietu ministrs. Pirmie Goda tiesneša nosaukumi piešķirti 2009.gadā. Līdz 2011.gada beigām šis nosaukums piešķirts pieciem bijušajiem tiesnešiem.

MĀRA MARIJA ČERKASOVA

Goda tiesneses nosaukums piešķirts 2009.gada 12.martā

Rīgas apgabaltiesas tiesnese no apgabaltiesas izveidošanas 1995.gadā līdz 2008. gadam. Pirms tam divdesmit četrus gadus strādājusi prokuratūrā.

KĀRLIS VALDEMIERS

Goda tiesneša nosaukums piešķirts 2009.gada 17.decembrī

Latgales apgabaltiesas priekšsēdētājs no apgabaltiesas izveidošanas 1995.gadā līdz 2009.gadam. Pirms tam deviņpadsmit gadus bijis Rēzeknes pilsētas tiesas priekšsēdētājs. Apbalvots ar III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni 2009.gadā.

ROBERTS LAZDĀNS

Goda tiesneša nosaukums piešķirts 2010.gada 21.janvārī

Kurzemes apgabaltiesas tiesnesis no 1996.gada līdz 2009.gadam, no 2000. gada arī apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas priekšsēdētājs un apgabaltiesas priekšsēdētāja vietnieks. Pirms tam divdesmit septiņus gadus strādājis prokuratūrā.

AIVA ZARIŅA

Goda tiesneses nosaukums piešķirts 2011.gada 17.martā

Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas tiesnese no 1995.gada līdz 2011.gadam. Pirms tam trīsdesmit gadus bijusi Rīgas pilsētas Centra (Kirova) rajona tiesas tiesnese, divdesmit piecus no tiem – tiesas priekšsēdētāja. Apbalvota ar IV šķiras Triju zvaigžņu ordeni 2011.gadā un Tieslietu sistēmas III pakāpes Goda zīmi 2008.gadā.

PĀVELS GRUZIŅŠ

Goda tiesneša nosaukums piešķirts 2011.gada 12.maijā

Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta priekšsēdētājs kopš Senāta izveidošanas 1995.gadā līdz 2011.gadam. Par Augstākās tiesas tiesnesi sācis strādāt 1986.gadā, 1990.gadā ievēlēts par Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētāju. 1990.-2011.gadā bijis arī Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks. Pirms Augstākās tiesas bijis Rīgas pilsētas Maskavas rajona tiesas tiesnesis un Limbažu rajona tiesas priekšsēdētājs. Apbalvots ar III šķiras Triju zvaigžņu ordeni 2011.gadā un Tieslietu sistēmas I pakāpes Goda zīmi 2008.gadā.

Foto – Boriss Koļesņikovs

Plašu informāciju par Augstākās tiesas darbu var atrast mājaslapā

www.at.gov.lv